

TORGERSENSAKEN

Juks satt i system
(1957-2013)

**Du må ikke tåle så inderlig vel
den urett som ikke rammer dig selv!**
Arnulf Øverland: Du må ikke sove (1937)

Jan Tennøe

SpreDet er et lite, uavhengig forlag som utgir bøker
under mottoet

“Morgendagens klassikere, i dag!”

Det eneste vi ber om er at du sprer det du liker videre.

© SpreDet as 2013

Forlag — kunst — markedsføring

www.spredet.no

Kontakt: h@spredet.no, 911 52 409

ISBN 978-82-93277-09-5

Forord	1
Sakens hovedlinjer og opplegget i denne boken	8
Natten til 7. desember 1957	11
Rigmors siste tur	11
Torgersens tur i byen kvelden den 6. desember	13
De seks vitnene som så Rigmor på hennes siste tur	23
Ørnulf Bergersens vitneforklaring	36
Øvrige bevis for at Torgersen er skyldig	46
André Bjerkes anmeldelse av Spangs bok (Dagbladet, 3. juni 1973)	49
De gjenværende bevis	61
Hovedforhandlingen	75
Dorenfeldts underslag av vitnebevis	87
De 3 tekniske bevisene slik de ble oppfattet i 1958	113
Tannbittbeviset	114
Barnålsbeviset	118
Avføringsbeviset	126
Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene	130
Tannbittbeviset	130
Barnålsbeviset	148
Avføringsbeviset	152
Torgersens motbevis	159

Alibi	159
Tannbittbeviset	162
Esther Olsson	163
Ikke slam fra gjerningsstedet på Torgersens sko	163
Drapsstedet	164
Andre omstendigheter som indikerer at Torgersen ikke er den skyldige	167
Dét som gjenopptakelseskommisjonen skulle ha vurdert	169
Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av gjenopptakelsesbegjæringen i 2006	183
Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av barnålsbeviset	186
Usannhetene fra NISK om barnålene	200
Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av tannbittbeviset	210
Gjenopptakelseskommisjonens samlede vurdering	227
Påtalemyndighetens rolle og feil i saken	254
Statsadvokat Kattelands uttalelser	277
Høyesteretts behandling av Torgersens sak	290
Høyesteretts vurdering av barnålsbeviset i 2001	294
Høyesteretts storkammeravgjørelse av 29. mars 2012	339
Tingrettens behandling av Torgersens verserende søksmål	358
Det tingretten vil avskjære min part fra å få prøvet	365
Bevisene mot Torgersen er uholdbare	372

Forord

FREDRIK FASTING LUDVIG TORGENSEN BLE FOR 55 ÅR SIDEN domfelt for drap, voldtektsforsøk og forsøk på mordbrann. Det er to syn på spørsmålet om Torgersen har gjort disse forbrytelsene. Påtalemyndigheten som har fått full støtte fra våre domstoler og Gjenopptakelseskommissjonen, mener at han ble domfelt med rette og at dagens kunnskap ikke endrer dette. Etter oppfatningen på Torgersens side ("vårt syn") bygger dommen på feil oppfatning av bevisene og at påtalemyndigheten den gangen klarte å få ham domfelt ved å gjøre seg skyldig i de groveste forbrytelser.

I denne boken vil jeg kaste lys over hvordan det var - og er - grunn til å vurdere bevisene i saken. Jeg vil etter beste evne gi leserne grunnlag for selv å ta stilling til hvilken av de to sidene som har rett. Dessuten vil jeg se på de øvrige sider av den behandling saken har fått i løpet av de 55 årene som er gått etter at dommen falt.

Domstolenes bevisvurdering har fått en rekke fremstående naturvitenskapsmenn til å engasjere seg i saken de siste 15 årene. De har påvist at bevisene som lå til grunn for avgjørelsen av skyldspørsmålet ble vurdert svært uriktig i 1958. Nå er problemet å få domstolene til å akseptere at bevisene ikke har noen verdi, og at dette gir Torgersen rett til få vurdert skyldspørsmålet på nytt. Med normal bevisvurdering ville dette ikke budt på problemer, men det har desverre vist seg at dommerne lukker øynene for de største feil som tenkes kan.

Jeg nevner ett av mange eksempler her slik at leserne allerede nå kan få en idé om hva slags bevisvurdering Torgersen utsettes for: Fem barnåler i dressen hans utgjorde ett av de to aldeles sikre bevisene mot ham i 1958. Sikkerheten skyldtes at de sakkyndige forklarte at disse fem barnålene var unike og bare kunne stamme fra ett eneste sted i hele verden, nemlig et mutert juletre på åstedet. Torgersen måtte derfor til tross for at han blånektet og hadde alibi, likevel ha vært der. For 15 år siden ble det fra Torgersens to sakkyndige og påtalemyndighetens fire sakkyndige fastslått at denne typen barnåler er vanlige, antagelig den vanligste typen å få på seg dersom man ferdes i nordisk granskog. Høyesterett la likevel til grunn i sin avgjørelse i 2001 at denne nye kunnskapen ikke ”rokker ved” de sakkyndige erklæringene fra 1958 som gikk ut på det motsatte. I stedet for at barnålsbeviset mistet hele sin vekt, la derfor Høyesterett til grunn uttalelsen om at barnålene ikke finnes i den norske naturen og at barnålsbeviset var like sikkert som før.

Torgersen ble i juni 1958, 23 år gammel, dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring for drap, voldtektsforsøk og forsøk på mordbrann. Med grunnlag i denne dommen sonet han mer enn 16 år i fengsel hvorav 27 måneder i sammenhengende isolat. Han har alltid nektet enhver befatning med saken.

Det var tre bevis, kalt de tekniske bevisene som ikke etterlot tvil om at han var gjerningsmannen. Sikkerheten som disse tre bevisene ble oppfattet å gi i 1958, bygde utelukkende på naturvitenskapelige erklæringer fra sakkyndige fremskaffet av påtalemyndigheten. Etter 40 års ulovlig tilbakehold av bevisene, måte omsider påtalemyndigheten la andre sakkyndige enn de som den hadde håndplukket og betalt, få tilgang til bevisene. Da tok det ikke lang tid før dagens naturvitenskapsmenn slo fast at erklæringene fra 1958 ikke bare var uriktige, de var helt motsatt av virkeligheten. De 3 tekniske bevisene er derfor slik vi

på Torgersens side ser det, uten verdi. Og faktisk mer enn det. Det andre aldeles sikre beviset mot Torgersen i 1958 (i tillegg til barnålsbeviset), bittmerkene, oppfattes nå å utelukke Torgersen som biter (og gjerningsmann).

Andre bevis som kunne gi noen sikkerhet for at Torgersen var gjerningsmannen, forelå ikke. Avgjørelsen av skyldspørsmålet må derfor ha blitt basert på disse tre bevisene. Men påtalemyndigheten påstår at andre bevis enn disse tre forelå i 1958 og kunne begrunne en fellende dom både den gangen og i dag. I tillegg påstår påtalemyndigheten at de 3 tekniske bevisene - til tross for dagens sikre naturvitenskapelige påvisninger - er like sikre nå som de ble oppfattet å være i 1958.

Etter at den moderne vitenskap har underkjent de 3 tekniske bevisene, har Torgersen tre ganger begjært sin sak gjenopptatt. Begjæringene er avslått i 2001 av Høyesterett og av Gjenopptakelseskommisjonen i 2006 og 2010.

De tre avslagene er basert på mer uholdbare resonnement enn man kan forestille seg. Sunn fornuft og alminnelig logikk er forlatt. Først etter å ha sett svart på hvitt hvilke ubegripelige vurderinger som ligger til grunn for like ubegripelige konklusjoner - og knapt nok da - er det mulig å tro vårt norske rettsapparat i våre dager kan holde på med noe slikt. I tillegg er viktige bevis ignorert. Jeg føler seg hensatt til land vi ikke ønsker å sammenligne oss med, og hvor ordet "rettssikkerhet" først vil komme inn i vokabularet en gang inn i fremtiden. Gang på gang har jeg måttet lese avgjørelsene på nytt fordi jeg har hatt vanskelig for å stole på at min hukommelse kan være riktig når jeg husker de utroligste ting.

Det er ikke uvanlig eller ekstraordinært at det i rettssaker er uenighet om utfallet er riktig, og hvordan det er grunn til å vurdere bevisene. Torgersens sak dreier seg om noe annet enn dét. For her ignoreres og bortforklares bevisene etter vårt syn i

en utstrekning som ikke etterlater tvil om at våre dommere løser saken uavhengig av og på tvers av hva bevisene tilsier. De siste 15 års erfaring gir grunn til å frykte at rettsapparatet vil fortsette i samme spor som tidligere når det søksmålet som jeg har anlagt for å få tilsidesatt de to siste avslagene, skal avgjøres.

I mine mer enn 30 år som forretningsadvokat har jeg holdt en tilbaketrukket profil og på vanlig måte akseptert de avgjørelser som til slutt er kommet fra våre domstoler og vår forvaltning. Det som jeg har iaktatt i Torgersens sak, er imidlertid så ille at jeg som en alminnelig samfunnsengasjert person, ikke kan forsvare å tie med det. Offentlighet omkring det som skjer, er kanskje det eneste som vil forhindre dette. En bok om saken slår derfor to fluer i ett smekk. Jeg letter min samvittighet. Dernest håper jeg at boken øker sjansene for redelig - det vil si vanlig - bevisvurdering i denne betente saken. For én ting er å jukse i det stille for våre dommere, noe ganske annet er det å jukse hvis våre massemedia og offentligheten er oppmerksomme tilskuere til jukset.

Situasjonen vi nå har, medfører at Torgersens sak fortsetter som en aldri hvilende verkebyll. Og slik vil det være inntil rettsapparatet erkjenner både justismordet og de uhyrligheter det har utsatt Torgersen for. Mangel på oppklaring fra domstolenes side – når ”alle” som setter seg det minste inn i saken, kan se at dette skyldes at bevisene settes til side - vil skape berettiget mistanke om at våre dommere i visse tilfelle ikke er til å stole på.

Loven etterlater ikke tvil om at den påviste svikt i bevisene gir Torgersen rett til å få vurdert skyldspørsmålet på nytt. Det er derfor ikke lovene våre som det er noe galt med. Det er bevisbedømmelsen og dommerne som svikter.

Når det er på det rene at en sak er blitt utsatt for en svikt i bevisene, må et avslag på en begjæring om gjenopptakelse som et minimum ha enkelte avgjørende vurderinger. Dette gjelder blant annet om vi kan være tilstrekkelig sikre på at utfallet ville blitt det samme dersom bevisene hadde blitt vurdert på korrekt

Forord

måte. Dette henger igjen sammen med spørsmålet om bevisene som er i behold, fortsatt gir tilstrekkelig sikkerhet for at den domfelte er skyldig. Dette er ikke vurdert av kommisjonen. Ikke noe annet heller som har betydning for utfallet av saken. Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse er derfor, til tross for at et utall av sider er brukt, uten begrunnelse på alle avgjørende punkter.

Torgersens egen visshet om at han ikke er gjerningsmannen, har fått ham til å begjære gjenopptakelse fire ganger. Den første begjæringen ble avslått av Høyesterett i 1976. Den gangen ble de 3 tekniske bevisene antatt å ha samme verdi som i 1958. Det var derfor ikke underlig at begjæringen ble avslått.

Det er de tre andre avslagene som ikke holder mål, og som har ”begrunnelser” som man skulle tro var umulig å bruke i et demokrati med lange og gode rettstradisjoner og en fri presse.

Når man ser at Torgersen har fått vurdert gjenopptakelse av sin sak fire ganger, kanskje flere ganger enn noen andre, er det nærliggende å tro at saken må være riktig avgjort. Men slik er det ikke.

De to siste avslagene er ved min stevning av 22. mai 2011 brakt inn for Oslo tingrett med påstand om at de skal kjennes ugyldige. Hvis jeg hadde forventet at domstolene ville vurdere sakens bevis på vanlig måte, ville jeg lagt til grunn at jeg aldri har gått til domstolene med en mer opplagt vinner enn Torgersens sak. Men når man ser hvordan domstolene og Gjenopptakelseskommisjonen har vurdert bevisene i Torgersens sak siden årtusenskiftet, er det dessverre langt fra opplagt for meg at Torgersen vil få medhold. Den store utfordringen ligger i å få vurdert bevisene på en normal måte og dessuten unngå juks fra dommernes side.

Saksdokumentene i Torgersens sak er omfattende. Mer enn 5000 sider. Ingen tar seg bryderiet med å sette seg inn i et slikt omfang av dokumenter med mindre de er engasjert i saken. Dessuten er disse dokumentene ikke offentlig tilgjengelige. Denne boken er skrevet for å gi grunnlag for at man kan gjøre seg opp en forsvarlig mening om saken uten å sette seg inn i grunnlagsmaterialet.

Boken er i utgangspunktet uten kildehenvisninger, idet en leser likevel ikke vil ha tilgang til de fleste av kildene. Jeg har heller ikke søkt å dokumentere (føre bevis for) faktum bortsett fra enkelte unntakstilfelle der faktum er omstridt. Men jeg håper å ha vært så objektiv at de faktiske opplysninger jeg har gitt, blir akseptert også av de som må oppfattes som motparten, hvem nå det måtte være i tillegg til påtalemyndigheten. Dersom det i fremtiden skulle bli påstått at jeg har fremstilt faktum uriktig, vil jeg vurdere en utgave nr. 2 av boken, hvor det føres bevis for de opplysninger jeg har gitt.

Jeg har valgt å skrive en forholdsvis kort bok for at det skal være mulig på overkommelig tid, å sette seg inn i de avgjørende sider av saken. Den som er interessert i å gå dypere inn i saken, vil finne en rekke dokumenter fra den verserende prosess og mye annet materiale på www.torgersensaken.no. Særlig nevner jeg professor Ståle Eskelands omfattende og grundige utredning fra april 2005, "Bevisene i Torgersen-saken". Boken "...aldri mer slippes løs..." av Erling Moss og Camilla Juell Eide fra 1999 gir også mer "kjøtt på benet" ved at den bringer flere detaljer til torvs enn jeg har gjort.

De to avgjørelsene fra Gjenopptakelseskommisjonen som jeg angriper, finner man på www.gjenopptakelse.no

Den som leser hele boken, vil se at det er en viss overlapping ved at samme faktum kan være gjengitt i flere kapitler. Årsaken

Forord

til dette er at en del av de mer sentrale kapitler skal kunne leses for seg uten at man har lest de forutgående kapitler. Dessuten ønsker jeg en viss nærhet mellom premisser og de konklusjoner som jeg enten angriper eller trekker selv. Leserne skal av denne grunn slippe å lete opp premissene på et annet sted i boken om de skulle ha glemt dem. Så får jeg heller håpe at leserne bærer over med gjentakelsene.

Jeg har gjennomgående valgt å kalle en spade for en spade. Dette har medført en rekke karakteristikk som sikkert vil oppfattes som upassende, særlig i vårt etablerte juridiske miljø. Ikke desto mindre håper jeg at leserne vil finne at jeg har dekning for min ordbruk.

Torgersens sak vedkommer oss alle. Ikke fordi jeg forventer at folk flest skal interessere seg for personen Fredrik Fasting Torgersen og hans vanskjebne. Men fordi saken avslører en alvorlig svikt i rettssikkerheten i Norge ved at personer i ansvarlige stillinger i vårt rettssystem på groveste måte svikter det vi har rett til å vente av dem. Hadde våre massemedia satt skarpt lys på denne saken etter at de tre tekniske bevisene var blitt tilbakevist, ville saken for flere år siden vært gjenopptatt og Torgersen frifunnet. Mitt håp er at Torgersen blir frifunnet mens han ennå er i live. Han fyller 80 år 1. oktober 2014.

Oslo den 13. oktober 2013

Jan Tennøe

Sakens hovedlinjer og opplegget i denne boken

BEVISVURDERINGEN SOM LIGGER TIL GRUNN FOR DOMMEN MOT Fredrik Fasting Torgersen fra 1958, er - i mangel av andre bevis - utelukkende eller i all hovedsak basert på 3 spor som er blitt kalt de 3 tekniske bevisene. Disse bevisene ga svært stor sikkerhet for at Torgersen var gjerningsmannen. Sikkerheten som disse bevisene ble oppfattet å gi, bygde på sakkyndige erklæringer fra naturvitenskapsmenn som påtalemyndigheten hadde fremskaffet.

Bevisene og de sakkyndige erklæringene er de siste 15 årene blitt vurdert av dagens naturvitenskapsmenn etter at påtalemyndigheten da måtte gi opp sitt ulovlige tilbakehold av sakens bevis. Dagens vitenskap har fastslått at de sakkyndige i 1958 ga helt uriktige forklaringer om hvordan bevisene måtte oppfattes. De 3 tekniske bevisene har etter vårt syn mistet hele sin verdi, mens tannbittbeviset nå er et utelukkelsesbevis. Påtalemyndigheten har konsekvent inntil høsten 2013 gitt uttrykk for den motsatte oppfatning, nemlig at de 3 bevisene gir samme sikkerhet i dag som de ble oppfattet å gi i 1958. Dette skjer til tross for at også påtalemyndigheten har måttet legge til grunn at de nye sakkyndige vurderingene er korrekte. Langt på vei har påtalemyndigheten fått medhold i sitt synspunkt av domstolene og Gjenopptakelseskommissjonen.

Spørsmålet er derfor om det er vi på Torgersens side som har rett, eller vårt rettsvesen. Men vi er ikke bare uenige med vårt rettsvesen. Vi synes det er så klart at bevisene har mistet sin verdi, at synspunktene til vårt rettsvesen som har ledet til det motsatte resultat, ikke bare er klart uholdbare og uriktige. Vi mener at de er så uriktige at de rett og slett er basert på uredelighet.

Påtalemyndigheten påstår i tillegg at sakens øvrige bevis, som ikke ble rammet av de store feilene i 1958, var og er sikre nok til at vi kan være tilstrekkelig sikre på at dommen mot Torgersen er riktig og ville holdt til domfellelse. Også dette er etter vårt syn så uriktig at det er uredelig å fremholde noe slikt. Påtalemyndigheten har fått medhold av Gjenopptakelseskommisjonen også her. Men kommisjonen har ikke begrunnet sitt standpunkt her, formodentlig fordi kommisjonsmedlemmene har sett at det er umulig å begrunne standpunktet.

I denne boken vil jeg først se på hvilken sikkerhet sakens øvrige bevis gir. Dernest vil jeg se nærmere på den sikkerhet som de 3 tekniske bevisene ble oppfattet å gi i 1958 og hvordan de nå må oppfattes. Så vil jeg se nærmere på hvordan kommisjonen har tatt hensyn til de nye sakkyndige erklæringene og feilene som ble påvist for de sakkyndige erklæringene fra 1958. Fordi kommisjonen i svært stor utstrekning har bygget på Høyesteretts avgjørelse i 2001, vil jeg også vurdere visse sider av denne avgjørelsen.

De 3 tekniske bevisene var så sikre, at det måtte være feil med bevis som viste at Torgersen ikke hadde noe med saken å gjøre. Disse motbevisene ble derfor neppe vurdert den gangen. Etter at de sakkyndige erklæringene fra 1958 for de 3 tekniske bevisene er blitt underkjent av dagens vitenskap, er det selvsagt at motbevisene nå må tas i betraktning på vanlig måte i stedet for å bli ignorert av Gjenopptakelseskommisjonen slik det antagelig også skjedde i 1958.

Etter min mening var det ved hjelp av særdeles grove forbrytelser at påtalemyndigheten klarte å få domfelt Torgersen. Straffbare forhold hos noen av sakens aktører i anledning av saken er en ubetinget gjenopptakelsesgrunn. Høyesterett og Gjenopptakelseskommisjonen har konsekvent unnlatt å vurdere om noen gjorde seg skyldig i slike straffbare forhold. De har bare helt uten begrunnelse postulert at slike forhold ikke foreligger. Årsaken til den manglende begrunnelse ligger i dagen. Det er så klart at sakens aktor og andre gjorde seg skyldig i straffbare forhold at det er umulig å argumentere mot det.

Jeg vil underveis se nærmere på de forhold som viser dette.

I tillegg til dette vil jeg også se på hvordan påtalemyndigheten har behandlet saken i de 55 år som har gått etter at dommen ble avsagt. Påtalemyndigheten har også på dette stadium etter min oppfatning har gjort seg skyldig i straffbare forhold. I tillegg kaster denne adferden også lys over hvordan påtalemyndigheten har oppfattet dommen. Påtalemyndigheten med sakens aktor, Lauritz Jenssen Dorenfeldt, i spissen, har i 40 år ved ulovlige midler forsøkt å forhindre at Torgersens advokater og sakkyndige skulle få tilgang til henholdsvis sakens dokumenter og bevis. Man kan på denne bakgrunn neppe være i tvil om at i hvert fall Dorenfeldt, vår senere riksadvokat, var klar over at han hadde klart å få til et justismord. Vi må anta at dette var årsaken til at han energisk og med alle midler mens han var i posisjon til det, forsøkte å forhindre at saken og dens bevis ble vurdert på nytt slik at justismordet kunne bli avslørt.

Natten til 7. desember 1957

Rigmors siste tur

Rigmor Johnsen bodde med sin store familie i det som den gangen var et av Oslos mindre tiltrekkende strøk. Hennes adresse var Skippergaten 6 b, en mindre bygård i tre etasjer som nå er revet. Rigmor var 16 år gammel. Hun hadde fast følge med Svein Erik på 18 år. Han bodde på Oppsal som ligger snaut 10 km fra Oslo sentrum.

Den fatale dagen, den 6. desember 1957, hadde Rigmor som vanlig vært på arbeid, på et hotell i nærheten av sitt bosted. Hun hadde kommet hjem ca kl. 17.00. Kl. 19.30 hadde Svein Erik etter avtale innfunnet seg utenfor Skippergaten 6 b der Rigmor kom ut og møtte ham. Det var en mild gråværsdag uten snø i Oslos gater.

Sammen besøkte de to restauranter. De drakk ifølge Svein Erik en halvliter juleøl hver på den første og et glass (1/3 liter) juleøl på den andre. Etter restaurantbesøkene fulgte ikke Svein Erik Rigmor hjem slik han hadde gjort tidligere. I stedet fulgte Rigmor Svein Erik ned til Jernbanetorget (Østbanen) hvor de sa farvel til hverandre i anledning av at han tok trikken tilbake til Oppsal. Hans trikk skulle etter ruteplanen gå kl. 22.40. Det er etter innhentede forklaringer lagt til grunn at trikken var presis. Rigmor skulle så gå hjem alene. Det skulle vise seg å bli skjebnesvangert.

Etter å ha sagt farvel til Svein Erik, antas Rigmor å ha tatt veien opp Karl Johans gate til krysset med Dronningens gate. Ingen la

merke til henne på denne delen av turen, en strekning på ca 100 meter. I krysset Karl Johans gate/Dronningens gate antas hun å ha svingt til venstre inn Dronningens gate, så til venstre igjen i krysset Dronningens gate/Rådhusgaten og deretter til høyre inn Skippergaten som hun da fulgte til hun kom til nr. 6 b, der hun bodde i 3. etasje.

Fem vitner hadde lagt merke til Rigmor på hennes vei fra Karl Johan og hjem, en strekning på ca 600 meter. Alle fem hadde også lagt merke til en mann som fulgte etter eller gikk sammen med Rigmor. Et sjettede vitne, Olga Eriksen, hadde sett Rigmor i oppgangen i Skippergaten 6 b, der hun snakket med en mann. Det er lagt til grunn at det er den samme mannen som hadde fulgt etter og gått sammen med Rigmor rett i forveien, og at det er han som er drapsmannen.

Olga Eriksen var på vei ut av gården da hun så de to, og hun har tidfestet dette til ca kl. 23.00. Denne tidsangivelsen stemmer godt med at Rigmor sa farvel til Svein Erik på Jernbanetorget kl. 22.40. Eriksen kom tilbake ca kl. 24.00. Da var de to forsvunnet. Hun la da merke til noe ”griseri” på den avsatsen der de to hadde stått i eiendommens første etasje ved siden av trappeløpet. Politiet konstaterte ca to timer senere at det var blod og avføring på gulvet der Rigmor og mannen hadde stått. Politiet har antatt at det var dette ”griseriet” som Eriksen hadde sett. Det ble antatt at blodet og avføringen skrev seg fra Rigmor uten at det ble gjort nøyaktige undersøkelser som stadfestet dette.

Påtalemyndighetens oppfatning er at dette viser at Rigmor ble drept før kl. 24.00, og at drapet fant sted på denne avsatsen der ”griseriet” ble funnet. Dessuten har politiet lagt til grunn at voldtekten eller voldtektsforsøket har funnet sted på denne avsatsen, siden en avrevet del av Rigmors truse ble funnet der.

Gjerningsmannen skal så etter drapet og voldtekten, ifølge påtalemyndigheten, ha båret Rigmor ut av huset og noen få meter over en indre gårdsplass, deretter ned gjennom en lukket men

ulåst kjellerlem og inn i kjelleren hvor hun ble funnet av brannfolk samme natt ca kl. 01.30. Grunnen til at hun ble funnet så raskt, var at gjerningsmannen hadde stablet gamle materialer og annet rusk og rask over henne. Dette hadde han så tent på. Noe egentlig bål ble det ikke, bare ulming. Røykutviklingen medførte at en av gårdens beboere varslet brannvesenet. Da brannmennene åpnet kjellerlemmen for å ta seg inn til stedet der røyken kom fra, så de straks den avdøde Rigmor rett innenfor.

Påtalemyndigheten hadde og har den oppfatningen at utseendet på mannen slik de seks vitnene beskrev Rigmors etterfølger, har store likhetstrekk med utseendet til Fredrik Fasting Torgersen. Det ser ut til at påtalemyndigheten har klart å overbevise våre rettsinstanser om dette de siste tre gangene Torgersens gjenopptakelsesbegjæringer er blitt behandlet. Disse vitnene oppfattes derfor som en del av bevisene som viste at det var Torgersen som var gjerningsmannen. Dersom man ikke lenger legger avgjørende vekt på de 3 tekniske bevisene, blir de seks vitnene en svært viktig del av bevisskjeden i saken.

Torgersens tur i byen kvelden den 6. desember

Men hvor var så Torgersen denne kvelden? Var det grunnlag for å trekke ham inn i saken?

Torgersen bodde sammen med sin mor og to eldre brødre, i en leilighet på østkanten av Oslo, på Lille Tøyen, med adresse Tore Hunds vei 24. Han var 23 år. Han var en aktiv idrettsmann med stort talent i flere idretter. Men i politiets registre hadde han også et visst rulleblad som skulle bli hans bane da Rigmor ble funnet drept:

Ca to år tidligere var Torgersen nemlig domfelt for forsøk på voldtekt. Også i denne saken ligger det hele an slik at det i høy grad er tvilsomt om Torgersen hadde gjort det han ble domfelt

for. Spørsmålet var her om Torgersen var i ferd med å tiltvinge seg et samleie eller om det hele skjedde frivillig fra kvinnens side.

Kvinnen var nabo og dessuten moren til en av Torgersens venner. En sommerkveld lette de to (kvinnen og Torgersen) etter sønnen/vennen på et friareal i nærheten av der de bodde. Under letingen kom de to på andre tanker, og mens disse tankene utviklet seg til handling, oppsto det brann i nærheten. Men denne brannen oppdaget de ikke. Det gjorde derimot naboene som kom løpende og så de to delvis uten klær, liggende på bakken. Dette var personer som i det daglige var naboer både til Torgersen og kvinnen.

Det sier seg selv at en slik historie i nabolaget ikke ville være fordelaktig for noen av de to, og særlig ikke for kvinnen som var gift. Hun skrek derfor opp om voldtekt straks hun forsto seg oppdaget. Men inntil dette tidspunktet hadde hun ikke gjort det aller minste for å påkalle hjelp. Torgersen ble domfelt for voldtektsforsøk til tross for at verken kvinnens klær eller kvinnen selv hadde noen spor av at vold eller av at fysisk kraft hadde vært brukt.

Det er en del mer som kan sies om grunnlaget for denne domfellelsen, men fordi det ikke er denne saken som nå er gjenstand for søksmål, går jeg ikke nærmere inn på den. Dommen medførte at politiet anså Torgersens som en seksualforbryter. Fordi han ved en tilfeldighet ble arrestert 600 meter fra stedet der Rigmor var blitt drept en time eller to tidligere, antok politiet uten å ha andre holdepunkter enn den to år gamle voldtektsdommen, at Torgersen var gjerningsmannen.

Den 5. desember var Torgersen blitt slått ut av norgesmesterskapet i boksing, som foregikk på Sentrum kino i Oslo. Kvelden etter, den 6. desember, var han tilskuer til fortsettelsen av boksestevnet som begynte kl. 19.00. Han forlot stevnet litt etter kl. 21.00 og bega seg så til Hjerterom kafé som lå i Pilestredet 31. Ca kl. 22.30 forlot han Hjerterom og gikk sørøstover i byen, først ned Pilestredet, så Rosenkrantz gate til høyre og deretter

Karl Johans gate til venstre østover i retning Østbanen. Så langt er politiet og Torgersen enige om når og hvor han var. Politiet mener så at han fortsatte Karl Johan til krysset med Dronningens gate hvor han støtte på Rigmor og fulgte etter henne. Torgersen selv forklarte at da han kom til krysset mellom Karl Johan og Kirkegaten/Torggaten (som er ca 100 meter før man kommer til Dronningens gate), så svingte han til venstre inn Kirkegaten/Torggaten og gikk til Sentrum kino for å ta bussen hjem.

Utenfor Sentrum kino var det en del folk. Torgersen har alltid hevdet at han der traff en ung kvinne som han kjente så vidt fra tidligere og bare visste fornavnet på. Gerd. Han har forklart at han sammen med henne gikk hjem til leiligheten i Tore Hunds vei. Der oppholdt så de to seg en times tid på hans rom i 2. etasje i leiligheten før han syklet henne ned til byen igjen og satte henne av ved Stortinget.

På hjemveien fra Stortinget til Tore Hunds vei ble han kl. 00.58 stanset av politiet ved Østbanen og arrestert. Han syklet uten lys på en sykkel som var alt for liten for ham. Politiet trodde derfor at han hadde stjålet sykkel. Før de rakk å oppklare at sykkel ikke var stjålet, ble drapet på Rigmor oppdaget. Politiet la allerede mellom klokken tre og fire samme natt til grunn, uten at de hadde noen konkrete holdepunkter for dette, at det var Torgersen som var gjerningsmannen. Bortimot hele etterforskningen gikk deretter ut på å bevise dette. Alle andre spor ble avvist.

Politiet har lagt stor vekt på å finne nøyaktig når og hvor Torgersen gikk gjennom byen mellom klokken 22.00 og 23.00 på sin vei østover fra Hjerterom kafé. Dette for å begrunne at han måtte eller kunne ha støtt på Rigmor som gikk i motsatt retning på Karl Johan, inntil hun svingte til venstre inn i Dronningens gate.

Det er enighet mellom Torgersen og politiet om når Torgersens tur fra Hjerterom startet, nemlig kl. 22.30. Det er også enighet om hvor turen gikk helt til stedet der Kirkegaten/Torggaten krysser Karl Johan. Politiet har ment at Torgersen

forklarte seg uriktig når han hevdet at han svingte til venstre fra Karl Johan inn Kirkegaten/Torggaten og fulgte Torggaten bort til Sentrum kino. Politiet har ment at han fortsatte videre ett kvartal til nedover Karl Johan og der fikk øye på Rigmor i krysset Karl Johan/ Dronningens gate for så å følge etter henne.

Politiet har ment at han fulgte etter eller gikk sammen med Rigmor fra Karl Johan helt frem til Skippergaten 6 b hvor han ble med henne inn i oppgangen da hun låste seg inn. Med andre ord at Torgersen er den etterfølgeren som ble sett av de seks vitnene.

Men fordi han ikke hadde fyrstikker på seg (Torgersen har aldri røyket), bega han seg etter å ha drept Rigmor og laget i stand bålet over henne, hjem til Tore Hunds vei, dels ved å ta taxi, for å hente fyrstikker. Der skiftet han tøy, tok seg en halv times pause, og slappet av med en kopp te sammen med sin mor, før han så syklet med en alt for liten sykkel uten lys ned til Skippergaten 6 b. Der mente påtalemyndigheten at han på uforklarlig vis tok seg inn i Skippergaten nr. 9 (som var låst og som man ikke kan tro at han hadde nøkler til) og parkerte sykkelen der. Etter å ha tent på bålet tok han seg på nytt inn i nr. 9 og hentet ut sykkelen før han bega seg på vei hjem igjen. Han ble så arrestert ved Østbanen kl. 00.58, mistenkt for å ha stjålet sykkelen han brukte.

Det er flere ting å si om denne sykkelturen. Mangel på lys en mørk vinternatt og sykkelens størrelse, var som å be om politiets oppmerksomhet. Syklingen fant sted gjennom en bydel med mange konstabler i patruljetjeneste i gatene om kvelden. Dersom Torgersen hadde forøvet et drap, ville det ha vært all grunn for ham til å velge en fremkomstmåte som ikke påkalte politiets oppmerksomhet. Det er også underlig at han skulle ha plassert sykkelen i Skippergaten nr. 9 (på den andre siden av gaten i forhold til nr. 6 b). Hva som var for dårlig med 6 b til at sykkelen hans ikke kunne stå der mens han tente bålet, er det aldri gitt en fornuftig forklaring på. Særlig påfallende er det fordi han ikke hadde nøkler til å komme seg inn i portrommet i nr. 9.

En rekke vitner har kunnet bekrefte at Torgersen var på Hjerterom kafé til omtrent kl. 22.30 slik han selv har forklart og at han deretter gikk nedover Karl Johan. Vitnene har til dels kjent ham igjen, dels har de lagt merke til en iøynefallende brun- og hvitstripete dress som han hadde på seg. Denne delen av Torgersens historie er derfor utvilsomt riktig. Det siste vitnet som la merke til Torgersen på hans vei østover i byen, så ham utenfor Grand hotell i Karl Johans gate. Derfra er det omkring 600 meter frem til krysset Karl Johan/Dronningens gate der påtalemyndigheten mener at han møtte Rigmor. Denne siste strekningen er det ingen vitneobservasjoner (eller andre bevis) som underbygger at han gikk. Fordi Torgersen selv forteller at han gikk de første 500 meterne av denne strekningen, er det selvsagt ikke tvil om at han gikk her.

Men hvis det er slik at Torgersen forlot Hjerterom kl. 22.30, har han neppe kunnet klare å rekke frem tidsnok til å møte Rigmor dersom hun gikk strake veien kl. 22.40 fra Jernbanetorget opp Karl Johan til Dronningens gate. Det er derfor lagt mye arbeid fra politiets side i å tidsbestemme akkurat når og hvor Torgersen var etter at han forlot Hjerterom kafé. Påtalemyndigheten har hevdet at det var tid nok for Torgersen til å nå Dronningens gate i tide til å møte Rigmor. Dessverre klarte ikke politiet den gangen med full nøyaktighet å få avklart tidspunktene når Torgersen var på de forskjellige stedene. Spørsmålet om Torgersen har hatt tid nok til å støte på Rigmor, må derfor anses som uavklart. Men det er i hvert fall på det rene at politiets tids- skjema for Torgersens tur var svært stramt om han skulle ha rukket å møte henne. Blant annet er det på det rene (bekreftet av vitner) at Torgersen stanset i Pilestredet og snakket med to bekjente samt at han da han passerte Grand på Karl Johan stakk innom og så etter bekjente der før han gikk videre. Dette gjør tidsskjemaet enda strammere.

Spørsmålet har så vært hvilke bevis som forelå for at Torgersen ikke svingte inn Kirkegaten/Torggaten fra Karl Johan slik han selv forklarte, men i stedet gikk ett kvartal til på Karl Johan for så å følge Rigmor til Skippergaten 6 b og bli med henne inn i oppgangen for der å voldta henne og ta livet av henne. Fordi Torgersen nektet enhver befatning med saken, ble avgjørelsen av skyldspørsmålet basert på at påtalemyndighetens antagelse om hvor Torgersen gikk, var riktig.

Som i nærmest alle andre saker kan bevisene deles i to hovedgrupper. For det første har vi vitneobservasjonene. Dernest har vi sporene, i vår sak kalt de tekniske bevisene. I tillegg har vi det som kan kalles omstendigheter. En slik omstendighet er for eksempel at påtalemyndigheten mener at arrestasjonen av Torgersen på Østbanen, ca 600 meter fra gjerningsstedet, underbygger at han er gjerningsmannen.

Det var syv vitnebevis som ble anført å knytte Torgersen til drapet. De seks vitnene som så Rigmor på hennes siste tur, er nevnt. I tillegg kom en vitneforklaring fra Ørnulf Bergersen om at han så at Torgersen kom ut fra Skippergaten 9 noen minutter før kl. 01.00 denne natten. Det er denne forklaringen som er årsaken til at påtalemyndigheten mener at han uten nøkler til nummer 9 tok denne eiendommen i bruk for å parkere sykkelen sin mens han tente på bålet.

Så har vi sporene, det vil si 3 tekniske bevis. Sikkerheten som disse bevisene ga i 1958, bygget på sakkyndige erklæringer. Disse erklæringene etterlot ikke tvil om at Torgersen både hadde vært på gjerningsstedet og at det var han som hadde bitt Rigmor i brystet. De 3 bevisene var tannbittbeviset, barnålsbeviset og avføringsbeviset. Tannbittbeviset var selvsagt grunnlaget for påstanden om at det var Torgersen som hadde bitt Rigmor i brystet. Dette viste at han hadde vært i fysisk kontakt med henne i tidsrommet som hun ble drept. De to andre bevisene ga i tillegg grunnlag for at man kunne være helt sikre på at han måtte

ha vært på gjerningsstedet. Ytterligere bevis mot Torgersen var det ikke i 1958, og ytterligere bevis foreligger heller ikke i dag.

Tannbittbeviset ga – slik det ble forklart den gangen av de sakkyndige - 100,0 % sikkerhet for at Torgersen hadde bitt Rigmor i brystet rett før eller rett etter at hun ble drept. Barnålsbeviset var et minst like sikkert bevis. Avføringsbeviset ga også stor men ikke absolutt sikkerhet for at han hadde vært på gjerningsstedet. De sakkyndige forklarte at en liten flekk med avføring på den ene skoen hans samt noe avføring som ble funnet senere i klærne hans, stammet fra Rigmor.

Ifølge Arbeiderbladet 14. juni 1958 ga sakens aktor, statsadvokat Dorenfeldt, uttrykk for sikkerheten til de to første av disse bevisene på følgende måte i retten i sin prosedyre:

”Barnålene er et enda sterkere bevis, sa Dorenfeldt. – Dette og bittet isolert kunne føre til at Torgersen ble dømt. Men her har vi også den samlede vurdering! Retten har hørt de sakkyndiges forklaring som må anses som et naturvitenskapelig bevis med den aller største vekt. Ikke én av nålene fra tiltaltes klær stammet fra de millioner av trær i vårt land, og skulle man foreta sammenlikninger, ville det kanskje være en i forhold til en milliard!”

De sakkyndige forklaringene i 1958 som alle var fremskaffet av påtalemyndigheten, er av en slik art at de kan etterkontrolleres. Da Torgersens sakkyndige endelig fikk tilgang til bevisene rett før årtusenskiftet, ble de sakkyndige erklæringene fra 1958 fullstendig underkjent. Ikke bare var de uriktige. De var diametralt motsatt av virkeligheten. Også påtalemyndighetens nye sakkyndige har måttet erkjenne dette triste faktum.

De 3 tekniske bevisene har derfor, slik vi på Torgersens side ser det, mistet sin bevisverdi helt slik at de ikke viser noe som helst i hans disfavør. Tannbittbeviset oppfattes av oss nå sågar som et sikkert motbevis idet bittmerket i Rigmors bryst ikke kan stamme fra Torgersen tenner. Påtalemyndigheten har på tross av dette de siste 13 årene frem til sommeren 2013 gitt uttrykk for at

de 3 tekniske bevisene fortsatt gir like stor sikkerhet som de ble oppfattet å gi i 1958. I ganske stor utstrekning har den fått med seg både Høyesterett og Gjenopptakelseskommissjonen på det i avgjørelsene av 2001, 2006 og 2010.

En vesentlig del av denne boken dreier seg derfor om hvilken sikkerhet de 3 tekniske bevisene ble oppfattet å gi i 1958 og hvilken sikkerhet man må legge til grunn at de nå gir i medhold av de nye sakkyndige erklæringene. Det er svikten for de 3 tekniske bevisene som de siste 15 årene har vært Torgersens grunnlag for å kreve saken gjenopptatt. Påtalemyndigheten har videre påstått at svikt for de 3 tekniske bevisene ikke betyr noe fordi sakens øvrige bevis gir full sikkerhet for at Torgersen er skyldig. På Torgersens side har vi ment at disse øvrige bevis mest må oppfattes som motbevis som ikke etterlater tvil om at Torgersen er uskyldig. Men også på dette punktet har påtalemyndigheten fått med seg domstolene og Gjenopptakelseskommissjonen.

Det andre hovedgrunnlaget for å kreve saken gjenopptatt var at påtalemyndigheten og en del av de andre aktørene i 1958 gjorde seg skyldig i straffbare handlinger i anledning pådømmelsen.

Svikten for de 3 tekniske bevisene har etter vår mening medført at det bare var de syv vitneforklaringene som kunne begrunne at Torgersen er gjerningsmannen. Spørsmålet har derfor vært hva disse forklaringene kunne bevise.

Da Gjenopptakelseskommissjonen avsto Torgersens begjæring om gjenopptakelse for andre gang, i 2010, har den formodentlig sett et behov for å skape større sikkerhet for at det var Torgersen som ble sett som den som fulgte etter Rigmor. Det er lett å forstå. Kommisjonen har uttalt følgende i sin avgjørelse på side 114:

”Det forelå en rekke andre bevis mot Torgersen, herunder flere vitneforklaringer som knyttet ham til Rigmor Johnsen, drapet og Skippergata 6 b.”

Gjenopptakelseskommissjonen forklarer ikke hvilke andre bevis og vitner den har siktet til. Det er også lett å forstå fordi

kommisjonens uttalelse er fri diktning uten noe som helst holdepunkt i sakens fakta. Ingen vitner har noen sinne knyttet Torgersen til Skippergaten 6 b, Rigmor eller drapet. Andre bevis enn de 3 tekniske bevisene og de syv vitneforklaringene som er nevnt, har det heller aldri vært tale om verken i 1958 eller etter dette.

Påtalemyndigheten har påstått at det foreligger ytterligere to bevis til som ga grunnlag for å anta at Torgersen er gjerningsmannen. Det første beviset er pågripelsen av Torgersen utenfor Østbanen kl. 00.58 drapsnatten (en halv time før drapet ble oppdaget). Østbanen ligger ca 600 meter fra åstedet, og i likhet med dette i Oslo sentrum. Når noe slikt blir et bevis, aner man at påtalemyndigheten har følt seg opprådd for bevis.

Det andre beviset var forklaringen til Johanne Kristine Olsen som var familien Torgersens nabo. Hun hadde på denne tiden tatt initiativet til en husleierettssak mot Torgersenfamilien for å bli kvitt dem som naboer. Hun hadde forklart at hun så og gjenkjente Torgersen bakfra da han angivelig passerte henne i Torggaten utenfor Eldorado kino ca kl. 23.50 drapsnatten. Denne forklaringen viser ikke at Torgersen har hatt noe med drapet eller drapsstedet å gjøre. Eldorado kino ligger omtrent halvannen kilometer fra gjerningsstedet. Men forklaringen, dersom man skulle legge vekt på den, kan medføre usikkerhet om Torgersens alibi kan være riktig.

Olsens forklaring hadde den svakhet at hun ikke forklarte noe om Torgersens iøynefallende bukser før denne detaljen var blitt fremhevet i avisene. Da meldte hun seg på nytt for politiet og bekreftet denne detaljen. Fordi Torgersen hadde et sikkert alibi, er det mer enn tvilsomt om forklaringen til Olsen kunne være riktig, med andre ord at det var Torgersen hun hadde sett (bakfra).

Forklaringen til Olsen gikk også ut på at hun så at Torgersen hadde tatt en drosje på Youngstorget og fra hvilken side han hadde gått inn i drosjen. Politiet etterlyste selvsagt denne drosjesjåføren. Den drosjesjåføren politiet antar kjørte denne turen fra Youngstorget til Tøyen, er derfor også avhørt. Han gjenkjente ikke passasjerer som Torgersen. Videre forklarte han at passasjerer kom fra en annen retning enn fra Torggaten og gikk inn i drosjen fra motsatt side av det Olsen forklarte. Det var dessuten flere trekk ved passasjerer som var lite forenlig med at vedkommende var Torgersen.

De bevis som er nevnt i det ovenstående, utgjør det totale bevisbildet som påtalemyndigheten gjør gjeldende mot Torgersen.

Også motbevisene som trekker i Torgersens favør, må trekkes inn. Tannbittbeviset og alibiet er allerede nevnt som to meget sikre bevis. Men også andre bevis som jeg senere skal forklare nærmere, ga stor sikkerhet. På bakgrunn av alle disse bevisene, får så leseren gjøre seg opp en mening om bevisene, slik påtalemyndigheten, domstolene og Gjenopptakelseskommisjonen har gitt uttrykk for, har kunnet gi sikkerhet for at Torgersen ble domfelt med rette. Eller om det - slik vi på Torgersens side ser det - ikke bare er stor tvil om at han er skyldig, men at det er sikkert at han er uskyldig.

De seks vitnene som så Rigmor på hennes siste tur

UTOVER DE 3 TEKNISKE BEVISENE ER DET ETTER OPPFATNINGEN på Torgersens side bare forklaringene fra de seks vitnene samt forklaringen til Ørnulf Bergersen som kan tenkes å knytte Torgersen til Rigmor og handlingene i Skippergaten 6 b.

Av de seks vitnene var det bare det første som hadde sett og lagt merke til ansiktet til mannen som fulgte etter/gikk sammen med Rigmor. Det var Esther Olsson. Hun husket til gjengjeld ansiktet meget godt. Hun sto i en kiosk i Dronningens gate. Kiosken hadde en avstand til Karl Johan på omtrent 30 meter. Hun visste godt hvem Rigmor var fra før. I politiforklaring den 7. desember kl. 14.30 forklarte hun at Rigmor denne kvelden på sin tur bortover Dronningens gate fra Karl Johan stanset ved kiosken og kjøpte to epler. Eplene og posen de ble kjøpt i, ble gjenfunnet i kjelleren der Rigmor ble funnet. De var plassert ved siden av henne.

Da Rigmor kom frem til kiosken, startet hun i følge Olsson med å si: *"Uff, det er en kar som forfølger meg."* Dersom dette var Torgersen, som ifølge politiet møtte Rigmor i krysset Karl Johan/Dronningens gate idet de kom fra hver sin retning på Karl Johan, hadde Rigmor bare hatt ca 30 meter av sin tur bortover Dronningens gate til å registrere at en mann gikk etter henne. I løpet av disse 30 meterne skulle hun ikke bare oppfatte akkurat dét, men også rekke å bli oppgitt fordi hun oppfattet det slik at

han forfulgte henne. Denne mannen må derfor ha fulgt etter henne lenger enn de 30 meterne fra Karl Johan.

Esther Olsson la meget godt merke til etterfølgeren og hadde merket seg ansiktet hans. Kanskje skjedde dette på grunn av Rigmors bemerkning om ham. Olsson forklarte at mannen var omtrent 30 – 35 år gammel, hvilket blir for gammelt til at det skulle være Torgersen som ikke så noe eldre ut enn sine 23 år. Hun bemerket til etterfølgeren at hun syntes at han var for gammel til å legge seg etter Rigmor (på 16). Da Rigmor kjøpte eplene, stilte etterfølgeren seg helt ved siden av henne, først på den ene siden, så på den andre med ansiktet vendt mot Olsson. Det har med andre ord vært kort avstand mellom Esther Olsson og etterfølgeren da hun betraktet ham. Derfor husket hun ansiktet hans godt i ettertid. Hun forklarte også at mannen (i motsetning til Torgersen) ikke snakket oslodialekt. I samme avhøret står det: *”V. mener at hun har sett karen som fulgte etter Rigmor tidligere. V. tror bestemt at hun skal kjenne denne kar igjen, ..”*

På politiets vitnekonfrontasjon to dager senere, den 9. desember, deltok Esther Olsson. Hun var det eneste av de seks vitnene som hadde sett og lagt merke til ansiktet til etterfølgeren. Til gjengjeld hadde hun sett så godt på det at hun hadde gitt uttrykk for at hun ville gjenkjenne denne mannen. Hennes forklaring fra denne konfrontasjonen er derfor svært sentral. Hun forklarte:

”Ved den oppstilling hun nå hadde sett, [parade nr. 1] kunne hun ikke kjenne igjen [min uthevnning] noen av de oppstilte, som den hun tidligere har opplyst om. Den eneste av de oppstilte hun kunne tenke seg som ”type” – som kunne ligne – var nr. 1., i det denne hadde lys blå øyne og lys ansiktsfarge. Hun kunne ikke ta ut denne – nr. 1. – som bestemt den hun så ved anledningen.

Opplest og vedtatt. Esther Olsson underskrevet på kladd.

Etter 2. gangs oppstilling forklarte Esther Olsson:

Den ”typen” hun tidligere hadde utpekt som nr. 1., hadde nå skiftet plass og fått nr. 3. Hun kan ikke komme

De seks vitnene som så Rigmor på hennes siste tur

med noen tilleggsopplysninger til sin overnevnte forklaring. NB. Hun mener at den "typen" hun så ved den nevnte anl. var noe høyere enn nr.1 ved første oppstilling.

Opplest og vedtatt. Esther Olsson Under skrevet på kladd."

Den "typen" Esther Olsson tok ut som den typen som lignet mest, var Torgersen.

Da konfrontasjonen fant sted, hadde politiet allerede for to døgn siden kommet til og bestemt seg for at Torgersen var gjerningsmannen. Hele etterforskningen var innrettet på det. Det var derfor ett spørsmål i anledning vitnekonfrontasjonen som var det helt essensielle for politiet. Dette spørsmålet var om mannen som Olsson hadde sett sammen med Rigmor og sett så godt at hun husket ham og to dager tidligere var sikker på at hun skulle kunne kjenne ham igjen, var Torgersen og følgelig om hun kunne bekrefte akkurat dét. Men nettopp dette spørsmålet og svaret på dette glimrer med sitt fravær i den nedskrevne forklaringen.

Man kan, fordi dette i utgangspunktet var det eneste spørsmålet av betydning, være helt sikker på at akkurat dette spørsmålet ble stilt til Olsson. Hun var politiets kronvitne fordi hun var den eneste som hadde sett og merket seg ansiktet til han som ble antatt å være gjerningsmannen. Man kan være like sikker på at spørsmålet ble besvart. Fordi verken spørsmål eller svar ble skrevet ned, kan man kan være like sikker på hva svaret var: Den personen Olsson hadde sett, var ikke den personen hun så på konfrontasjonen. Det var en annen person.

Fordi dette svaret ikke passet for det bildet som politiet og påtalemyndigheten nå hadde bestemt seg for å bygge opp, er derfor verken spørsmålet eller svaret inntatt i avhørsrapporten. Alt hun ble gitt anledning til å si i avhørsrapporten var at hun ikke kunne "kjenne igjen" noen av de oppstilte. En slik uttalelse åpner for en forståelse eller mulighet for at Olssons observasjon var usikker. Med den klare uttalelsen to dager i forveien om hvor godt hun hadde sett Rigmors etterfølger og husket ham,

må imidlertid hennes uttalelse om mangel på gjenkjennelse i utgangspunktet være jevngod med en klar uttalelse om at det var en annen enn Torgersen som hun hadde sett.

Men slik ville ikke politiet se det. I stedet ble hun spurt om hvilken «type» av de fem på konfrontasjonen som lignet mest på etterfølgeren. Svaret på dette spørsmålet var positivt for politiets bilde og er derfor blitt nedskrevet som en del av Olssons forklaring og senere brukt som begrunnelse for at det var Torgersen hun mente å ha sett.

Når påtalemyndigheten lar ”*typen*” som lignet mest, være en avgjørende omstendighet i Torgersens disfavør, blir det som å ”rette baker for smed”. Finner man ikke gjerningsmannen, domfeller man ikke den ”*typen*” som ligner mest.

Avhøret av Esther Olsson etter vitnekonfrontasjonen viser at politiet og påtalemyndigheten fra første stund bearbeidet bevissituasjonen i Torgersens disfavør. Etterforskningen var ikke nøytral og kan knapt kalles etterforskning. I stedet kan den, som vi etter hvert vil se, karakteriseres som bevismanipulering i Torgersens disfavør. Det er grunn til å være skeptisk til absolutt alt, og særlig politirapportene (inklusive politiavhørene), som kom frem under denne ”etterforskningen” i 1957/58.

Esther Olsson har som sakens mest sentrale vitne avgitt mange politiforklaringer også senere under etterforskningen. Politiet har åpenbart lagt til grunn det hun opplyste i det første avhøret. Det var at hun hadde sett og husket det helt avgjørende, nemlig gjerningsmannens ansikt. Politiet viste henne bilder av straffedømte for det tilfelle at hun der skulle se og gjenkjenne gjerningsmannen. Men heller ikke ved disse senere avhørene lar politiet henne uttale at det var en annen enn Torgersen hun hadde sett til tross for at forutsetningen for alle disse avhørene var at hun var sikker på at det var en annen enn Torgersen hun hadde sett. Det meste politiet lar komme med i hennes senere forklaring er det samme som de allerede hatt latt komme med i

konfrontasjonsavhøret fra den 9. desember: så ”kunne hun - v- ikke kjenne ham igjen.” Dette fremgår av hennes politiforklaring den 21. januar 1958. Politiforklaringen lyder:

Den mannen hun tok ut av fotoregisteret den 15. ds. er en mann hun har sett ved pøseboden før drapet. Det er ikke så ofte hun har sett ham. Mannen liknet veldig på den mannen som fulgte etter Rigmor. V. hadde også sett mannen før ved boden. Hun har også sett ham siden, men det gikk lenge etter drapet før hun så ham igjen. V. husker at hun så mannen utenfor sin pøsebod i Dronningensgt. 25 torsdag den 9. eller fredag den 10. ds. Det var i hvert fall i slutten av uken før hun avga forklaring onsdag den 15. ds. Dette var siste gangen hun har sett ham. Han kjøpte ikke noe hos henne. Mannen som fulgte etter Rigmor kjøpte heller ikke noe. Siste gangen han var utenfor boden, hørte hun ham snakket og hun hørte at han ikke snakket oslo-dialekt. Hun fikk også høre hvorfra han var. Han snakket med en eldre mann, som spurte hvor han var fra, og svarte han at han var fra Måløy. - ... Den mannen hun har tatt ut på fotoregisteret er ikke den samme som hun så i ølbaren til Scandinavie -... Den som ligner mest er den hun har sett utenfor boden og som hun har tatt ut av fotoregisteret. - ... Til dette svarte v. at hun var på utkikk etter den mannen som fulgte etter Rigmor, for da hun ble konfrontert med ham, [Torgersen] kunne hun- v. - ikke kjenne ham igjen. V. mener konfrontasjonen som fant sted på Møllergt. 19 umiddelbart etter drapet.

Vi ser av dette avhøret at andre personer etter hennes observasjon lignet på etterfølgeren hvilket Torgersen ikke gjorde. Torgersen kunne bare ligne som ”type”. Hun uttaler også at en annen person enn Torgersen ”liknet veldig på mannen som fulgte etter Rigmor”. Denne uttalelsen viser også at hun må ha hatt en helt bestemt erindring om etterfølgerens utseende. Om Torgersen uttalte hun bare - tydeligvis etter å ha blitt presset på spørsmål om han lignet - ”Den eneste av de oppstilte hun kunne tenke seg som ”type” - som kunne ligne - var nr. 1 [altså Torgersen]. Det

er liten tvil om at forskjellen på disse to uttalelsene om likhet må oppfattes slik at hun fullstendig avviser muligheten for at Torgersen kunne være etterfølgeren.

Men på dette tidspunkt hadde Esther Olsson på det nærmeste allerede løst drapsgåten for politiet. Løsningen ga hun den 15. januar. Men politiet og påtalemyndigheten var på dette tidspunkt så opphengt i Torgersen at løsningen ble ignorert og motarbeidet. I stedet for at etterforskning ble innledet mot den mannen som i henhold til en sikker forklaring fra Esther Olsson var etterfølgeren og antagelig drapsmannen, fortsatte påtalemyndigheten sitt løp mot Torgersen.

Som det fremgår av ovenstående forklaring datert 21. januar hadde hun den 15. tatt ut en person fra politiets fotoregister. Men av forklaringen fra den 21. fremgår bare at han var ”*veldig lik*” og i forhold til en annen mann som hun tidligere også hadde omtalt, ”*ligner mest*” på etterfølgeren. Å sette noe slikt på trykk fra politiets side, kan bare oppfattes som et forsøk på politiets side på å få bortforklart hva hun hadde gitt uttrykk for den 15.

Forklaringen hennes av 15. januar fremgår av et standardformular som politiet den gangen benyttet ved fotokonfrontasjoner. Formularet skulle utfylles for hånd eller med skrivemaskin. Formularet ble i Esther Olssons tilfelle utfylt med skrivemaskin og undertegnet den 15. januar 1958 i anledning fotofremvisningen denne dagen. Dette dokumentet opplyser at Esther Olsson under fotofremvisning av kriminelle med lignende modus operandi, tok ut Alf Brandsdal som den som hun hadde sett gå sammen med Rigmor nedover Dronningens gate i timen før Rigmor ble drept. I formularet er det fylt ut for at hun er sikker på at Brandsdal var mannen som hun hadde sett. For at sikkerheten hennes skulle komme enda klarere frem, tydeligvis fordi hun hadde gitt uttrykk for svært stor sikkerhet, er angivelsen om at hun var sikker, blitt særskilt understreket.

Fra tidligere av var det fra Ester Olsson opplyst at mannen som fulgte etter Rigmor kunne være omtrent 30 – 35 år gammel og at han hadde vestlandsdialekt. De fire neste av de seks vitnene hadde antatt at han var 180 til 185 høy. Det siste av de 6 vitnene, Olga Eriksen, som hadde sett mannen i oppgangen, hadde opplyst at mannen hadde lyst hår.

Alf Brandsdal var 183 høy og 30 år gammel, han var fra vestlandet og han hadde lyst hår. Politiet hadde alle hans personalia og visste hvor han oppholdt seg.

Hvorfor politiet fortsatte med å innkalle Olsson til nye avhør og fotofremvisninger for å snakke om andre hun kunne ha sett, etter en slik sikker identifikasjon fra hennes side, kan bare forklares ved at politiet prøvde å bortforklare det svært gode grunnlaget som Esther Olsson ga dem for å mistenke Brandsdal.

Man må stille seg spørsmålet hvorfor. Den 15. januar hadde politiet til tross for fem ukers intens etterforskning rettet mot Torgersen, ikke noe som ga grunnlag for mistanke mot ham utover at han var arrestert ca 700 meter fra gjerningsstedet. Bevis som trakk den andre veien, forelå også, først og fremst forklaringene fra Olsson og et svært sikkert alibi. Jeg klarer ikke å se annen forklaring enn at man høyt oppe i påtalemyndigheten var så bestemt på at det var Torgersen, at man ikke ville ha forkludret dette bildet. De fortsatte avhørende av Esther Olsson var derfor antagelig et forsøk på å få henne til å utpeke andre i tillegg til Brandsdal. For klarte de det, var det ikke grunn til å legge stor vekt på hennes utpekning av Brandsdal. Men det klarte ikke politiet. Hun holdt fast på Brandsdal.

Det er en selvsagt ting at Olssons sikre utpekning av Brandsdal minst burde medført en vitnekonfrontasjon slik som den som ble arrangert for Torgersen. Men dette skjedde ikke. Om det sjette vitnet, Olga Eriksen, ville ha gjenkjent ham etter å sett ham i oppgangen, får vi derfor aldri vite. Heller ikke får vi vite hvordan Olsson selv hadde reagert på å se ham in natura, og om

hun for eksempel ville ha kjent igjen stemmen og dialekten hans og muligens minespillet mens han snakket samt øvrige detaljer ved ham. Ingen av saksdokumentene viser at det ble foretatt etterforskningskritt utover ett enkelt avhør som tok sikte på å avklare om Brandsdal kunne være gjerningsmannen. Som vi husker, hadde politiet sikret seg bittmerkene i Rigmors bryst på en slik måte at det var mulig at de kunne vise om en mistenkt var gjerningsmannen eller ei. Bittmerkene viste at biteren (i motsetning til Torgersen) etter all sannsynlighet manglet minst én tann ved siden av fortennene. Så vidt det kan sees av sakens dokumenter passet politiet seg for å undersøke om Brandsdals tenner kunne passe til bittmerkene og om han manglet en tann. I stedet undersøkte politiet tennene til andre som det ikke var grunnlag for å mistenke. Å kalle dette en tabbe fra politiets side, blir et alt for mildt uttrykk for politiets unnlattelse.

Så blir spørsmålet om forklaringene fra de øvrige fem vitnene kan rokke ved Olssons observasjon og sikre observasjon og overbevisning om at det var en annen enn Torgersen som hadde fulgt etter Rigmor.

Vitne nr. 2, 3 og 4 (i kronologisk rekkefølge) hadde ikke i det hele tatt sett noe som medførte at de kunne utpeke etterfølgeren. Vitnene beskrev etterfølgeren som en tettbygget mann med høyde mellom ca 1.80 og 1.85 som fulgte etter eller gikk sammen med Rigmor. De beskrev med andre ord en etterfølger som var noe høyere enn Torgersen som bare var 1.75. Gjenopptakelseskommisjonen har for å få forholdet til å stemme bedre med at mannen var Torgersen, lagt vekt på at Torgersen tross alt er omtrent 3 - 4 cm høyere når han har sko på, hvilket han selvsagt hadde denne kvelden. Denne måten å resonnerer på kan ikke kalles annet enn tåpelig. Alle personers høyde, inklusive etterfølgerens, vurderes jo når de går ute på gaten, med sko på.

Det som kan utledes av forklaringene fra disse tre vitnene, er at det kan ha vært Torgersen som fulgte etter Rigmor. Men forklaringene trekker ikke i denne retningen, heller motsatt. Alf Brandsdal passer bedre.

Det femte av vitnene, Arne Thoresen, ba under hovedforhandlingen om at han fikk se Torgersen bakfra i lang frakk når han gikk. Etter å ha sett dette i rettslokalet, uttalte han at Torgersen var ”*jævla lik*” etterfølgeren. Men det var nå tale om Torgersen sett bakfra i fullt dagslys i retten sammenlignet med en mann Thoresen hadde sett seks måneder tidligere en mørk og grå vinternatt uten snø. Ansiktet hadde Thoresen ingen mening om fordi han ikke hadde sett det.

Thoresen hadde opprinnelig gitt uttrykk for at etterfølgeren var minst like høy som han selv. Thoresen var 1,82 høy. Thoresen hadde også uttalt at etterfølgeren hadde smale benklær og beige eller mellomgrå frakk. Heller ikke denne beskrivelsen stemmer med Torgersens antrekk. Thoresen ga også uttrykk for at han ville ha lagt merke til stripene i buksene om etterfølgeren hadde hatt slike striper i buksene som de Torgersen hadde denne kvelden.

Hva Thoresen hadde ment om Brandsdal bakfra, får vi aldri vite. Men det er på det rene at i hvert fall høyden hans passet bedre enn Torgersens.

Også Thoresens forklaring gir en mulighet for at etterfølgeren kan ha vært Torgersen. Men noen sannsynlighet i denne retningen skapte forklaringen ikke, heller det motsatte.

Det siste av de seks vitnene, Olga Eriksen, uttalte under hovedforhandlingen i juni 1958 at ”*to mennesker kan da ikke være så like*” [altså etterfølgeren og Torgersen].

I utgangspunktet skulle dette vitneprovot tale nokså meget mot Torgersen. Men det er på det rene at Olga Eriksen under konfrontasjonen den 9. desember tok ut to forskjellige personer av de fem oppstilte som hun så på de to oppstillingene, hvorav den ene var Torgersen. Hun ble spurt om hvorfor hun hadde tatt

ut to forskjellige personer. Hun svarte på dette at det var hårsveisen på vedkommende som hadde vært avgjørende, nærmere bestemt hvor meget håret sto opp, og at dette hadde endret seg (for de oppstilte) fra første til andre oppstilling. Vi kan slutte av dette at ansiktet og hvordan det så ut, ikke spilte noen rolle for Olga Eriksen. Hun forklarte videre at hun ikke kunne utelukke at også en tredje person av de fem på oppstillingen kunne være den hun hadde sett fordi også han hadde lyst hår. Dette i motsetning til de to siste av de fem personene som deltok i konfrontasjonen og som hadde mørkt hår.

Det man kan slutte av dette, er at for Olga Eriksen kunne de fleste eller kanskje alle unge menn med lyst hår og med normal høyde og normalt utseende være den som hun hadde ”lagt merke til”. Eller sagt på en annen måte: Hun hadde ikke lagt merke til ansiktet til mannen i det hele tatt. Hvorfor hun da tok ut personer på konfrontasjonen må antagelig tilbakeføres til at hun ble bedt om det av politiet til tross for at hun ikke i det hele tatt husket eller hadde lagt merke til ansiktet. (Også Esther Olsson ble jo bedt om det.) Olga Eriksen avga én samlet forklaring for de to oppstillingene under konfrontasjonen 9. desember:

Hun ”forklarte at hun også nå tok ut nr. 1. Hun så nå nærmere på profilen og mener det kan være nr. 1. V. synes at nr. 1 nå passet bedre enn nr. 1 første gangen [Torgersen hadde nå skiftet plass fra nr. 1 til nr. 3]. Det er ansiktsprofilen hun mener passet. Hodeformen passet bedre på nr. 1 nå. Av de oppstilte er det to hun er sikker på det ikke var. Det er tre som har samme hårfarge som mannen i oppgangen. Utenom nr. 1 ved begge oppstillingene har hun ikke festet seg ved nummeret på den tredje som har samme hårfarge. De oppstilte hadde nå skiftet plass. Det er særlig nr.1 ved begge oppstillingene hun har festet seg ved.

Oppl. og vedt. Olga Eriksen (underskrevet på kladd)

Hvordan Olga Eriksen med en slik mangel på gjenkjennelse to dager etter at hun hadde sett gjerningsmannen, kunne påpeke

den likhet som hun ga uttrykk for under hovedforhandlingen, blir en gåte. Det sannsynlige svaret er at hennes gjenkjenning under hovedforhandlingen, var en gjenkjenning av mannen (Torgersen) som hun hadde sett på konfrontasjonen. Med andre ord at hun i mangel av annet bilde på netthinnen etter natten til 7. desember ubevisst hadde lagt inn utseendet til Torgersen for den mannen hun hadde sett i trappeoppgangen. Eventuelt kan det være bilder av Torgersen i avisene som har gjort et slikt utslag.

Det kreves neppe spesielle kunnskaper i vitnepsykologi for å legge dette til grunn. Den store likheten som hun så ga uttrykk for ("*to mennesker kan da ikke være så like*"), er følgelig likheten mellom på den ene siden: Torgersen slik hun så ham i retten, og på den annen side: det bilde hun hadde fått av Torgersen på grunnlag av konfrontasjonen. At dette skaper meget stor likhet, kan ikke forbause noen.

Dersom man sammenholder det Olga Eriksen hadde lagt merke til og husket da hun så Torgersen på vitnekonfrontasjonen 9. desember 1957, med hennes forklaring i retten seks måneder senere, blir resultatet at hennes forklaringer ikke kan bevise noe som helst i Torgersens disfavør. Skulle man likevel mene at hun hadde lagt merke til ansiktet til mannen i oppgangen, blir konsekvensen av mangel på gjenkjenning to dager senere, at det var en annen enn Torgersen hun hadde sett.

Man må på bakgrunn av ovenstående kunne legge til grunn at forklaringene fra de fem siste vitnene verken alene eller sammenholdt viser eller beviser noe annet eller mer enn det som kan utledes av Esther Olssons sikre forklaring om at mannen som fulgte etter Rigmor ikke var Torgersen.

Men slik har ikke påtalemyndigheten villet se det. Dorenfeldt har i sin omfattende uttalelse av 17. desember 1958 om blant annet sakens bevis uttalt følgende om hvordan de seks vitneforklaringene måtte oppfattes: "*Under min prosedyre ga jeg uttrykk for at de signalement som de forskjellige vitner fra Skippergt. hadde*

gitt på den mann som fulgte etter Rigmor drapskvelden, stemte godt overens og at de alle ga oss et bilde av en mann som hadde en forbløffende likhet med domfelte.”

Denne uttalelsen er verken riktig eller sann. Den gir formodentlig også uttrykk for hvordan han i retten oppsummerte det som fulgte av de seks vitneforklaringene

Mange av de som hadde sett Torgersen tidligere på kvelden der han selv forklarte at han gikk, hadde lagt merke til de iøynefallende brune og hvite stripene i dressen/buksene hans. Ingen av de seks vitnene som hadde sett Rigmors etterfølger, hadde lagt merke til slike striper.

Esther Olssons forklaring er et utelukkelsesbevis for Torgersen idet påtalemyndigheten har lagt til grunn at det var etterfølgeren som drepte Rigmor. Når det er på det rene at en annen enn Torgersen fulgte etter Rigmor fra krysset Karl Johan/Dronningens gate, finnes ingen forklaring på hvordan eller hvorfor Torgersen skal ha endt nede i Skippergaten 6 b sammen med Rigmor i stedet for etterfølgeren. Ingenting trekker i denne retningen annet enn påtalemyndighetens ønsketenkning.

Det er statsadvokat Anne Margrete Kattelund som har behandlet saken på vegne av påtalemyndigheten de to gangene Torgersens begjæring om gjenopptakelse er blitt avslått av Gjenopptakelseskommissjonen (i 2006 og 2010). Redelighet er ikke det begrep jeg forbinder med henne etter å ha sett hvordan hun har uttalt seg i Torgersens sak. Beskrivelser og konklusjoner hun må vite er uriktige, florerer. Felles for dem alle er at de går i Torgersens disfavør.

I sitt forsøk på å bevise at Torgersen er den mannen som fulgte etter Rigmor, fremholder hun, som riktig er, at Arne Thoresen forklarte at Torgersen var ”*jævlig lik*” etterfølgeren. Men det hun fortier er at denne likhetsobservasjon var bakfra, idet Thoresen ikke hadde sett ansiktet til etterfølgeren.

Også for vitnet Esther Olsson gir Kattelands en misvisende forklaring:

”Det vises til at vitne Ester Olsen [sic] (hun i kiosken) plukket ut Torgersen som type under konfrontasjonen den 9.12.57, som var før bildet av Torgersen var offentliggjort i pressen, jf dok 1h. I retten uttalte hun at han var lik Torgersen, men at hun ikke kunne si noe sikkert.”

Kattelands forklaring gir inntrykk av at Olssons observasjon trekker i retning av at det var Torgersen hun så. Olssons politiforklaringer etterlater imidlertid ingen tvil om at hun var sikker på at det var en annen enn Torgersen hun hadde sett, nemlig Brandsdal. Også dette fortier Kattelands. Dessuten skal man huske på at Olsson, da hun avga forklaring i retten, så skjedde mot et bakteppe at det var aldeles sikkert at Torgersen var gjerningsmannen og etterfølgeren. Hennes iakttagelse av at en annen enn Torgersen hadde fulgt etter Rigmor, var derfor beviselig helt feil. Likevel ga hun seg ikke (helt) da hun forklarte seg i retten.

Politiet og påtalemyndigheten hadde ikke flere vitnebevis enn jeg har redegjort for ovenfor, og som kan kaste lys over Rigmors siste tur fra Jernbanetorget til Skippergaten 6 b og hvem hun gikk sammen med.

Ørnulf Bergersens vitneforklaring

UTOVER DE SEKS VITNENE SOM HADDE SETT DEN ANTATTE drapsmannen sammen med Rigmor forut for drapet, var det også ett vitne til som hadde sett noe som kunne ha sammenheng med drapet. Dette vitnet var Ørnulf Bergersen. Han visste hvem Torgersen var fra før og han påsto at han hadde sett at Torgersen hadde kommet ut fra Skippergaten 6 b etter at drapet ifølge påtalemyndigheten hadde skjedd, nemlig noen få minutter før Torgersen ble pågrepet på Østbanen. I mangel av andre vitner som var sikre på at de hadde sett Torgersen på gjerningsstedet, la sakens aktor, statsadvokat Dorenfeldt, stor vekt på Bergersens vitneprov.

Bergersen var en yrkeskriminell og hadde sittet mesteparten av sitt voksne liv i fengsel. Han dukket opp som vitne i retten nærmest uten forvarsel. Bergersen hadde ca én måned forut for hovedforhandlingen meldt seg under den rettslige forundersøkelsen for å forklare seg. Men som den særdeles upålitelige person han ble oppfattet å være, ble han avvist av forhørsdommeren. Han hadde da nettopp fått karakteristikken imbesil nevrotiker og debil psykopat i en psykiatrisk undersøkelse. I tillegg var han en narkoman alkoholiker.

Under hovedforhandlingen forklarte Bergersen at han hadde sett at Torgersen med sin sykkel kom ut fra Skippergaten 6 b ca kl. 00.55 natten til 7. desember. Han var helt sikker på dette nummeret fordi han etter at Torgersen hadde forsvunnet, av en eller

annen grunn ville være sikker på hvilket nummer det var som Torgersen hadde kommet ut fra. Fordi påtalemyndigheten helt manglet vitner som kunne fortelle at de hadde sett Torgersen på gjerningsstedet, betegnet Dorenfeldt forklaringen fra Bergersen som nøkkelen til gåtens løsning. Og for å si det med forfatteren Jens Bjørneboe: *”For en nøkkel!”*

Mange av detaljene i det Bergersen har forklart, kan etterkontrolleres. Det kan enkelt påvises at store deler av forklaringen er oppspinn helt uten rot i virkeligheten. Dermed er det grunn til å stille et spørsmålstegn ved hele hans historie.

Bergersen hadde bopel i Oslo, men han var på rømmen og måtte holde seg skjult for politiet. Han forklarte at han derfor tidlig hver morgen forlot sitt hjem i Oslo og spaserte utover Mosseveien til Gjersjøen. Så gikk han samme veien tilbake hver kveld etter at mørket var falt på. Han opplyste at han brukte ca 2 ¼ time hver vei. Distansen hver vei er ca 21 km, til sammen 42 km. Altså tilsvarende en maratondistanse. Det kan utelukkes at noen, bortsett fra aktive kappgjengere, går en slik strekning på så kort tid som Bergersen oppga.

Bergersen var ingen sportsmann. Tvert imot. Han var en stor, tung, umosjonert og fet undermåler som hadde tilbrakt det meste av sin tid som voksen i fengsel for sine forbrytelser. Intet tyder på at han passet på å holde seg i form når han sonet sine lange fengselsstraffer for et utall av forbrytelser som han rakk å gjøre i de korte periodene han var på frifot. Det virker ytterst usannsynlig at en slik person som Bergersen skulle legge seg i det som for ham må karakteriseres som mer enn hardtrening for å holde politiet unna livet. Antagelig ville et rolig liv i en fengselscelle ha virket vidunderlig for en person som Bergersen i sammenligning med å gå to ganger 21 km hver dag i lyntempo, og mellom disse to øktene fryse seg gjennom lange timer ved Gjersjøens frosne strender. Om han hver dag brakte med seg en sekk eller bag med tørt skift og ekstra med varme klær når han

svett etter to timers knallhard gange kom frem til Gjersjøen, tier historien. Men særlig på grunn av at Bergersen ikke hadde peiling på hvor lang tid en slik tur tok, kan vi legge til grunn at hans historie om at han daglig gikk tur retur Oslo – Gjersjøen, var blank løgn.

Statsadvokat Katteland mener at denne delen av hans forklaring ikke er løgn, bare at Bergersen ikke har vært så flink til å merke seg hvor lang tid han brukte på sin faste daglige tur. Hun tror derfor at han kan ha brukt omtrent tre timer på turen. Hensett til hvor nøyaktig Bergersen ”husket” resten av detaljene han iakttok denne kvelden, var tidsforbruket noe han skulle huske særlig godt, bedre enn de andre detaljene. Turen hadde han jo gått daglig. De øvrige ting han ”husket”, var noe han bare hadde opplevd én gang.

Siden Bergersen måtte holde seg skjult for politiet, ville det være mildest talt klossete å gå de veiene han beskrev mellom sin bopel og Gjersjøen. Som en iøynefallende stor person, nesten to meter høy, ville han ganske sikkert blitt oppdaget/gjenkjent av politiet og facket. Mosseveien var den gangen som nå en beferdet og oversiktlig hovedvei ut fra Oslo. Politiet forsøkte på denne tiden (omkring 6. desember 1958) å oppspore ham, blant annet med annonsering med bilder av ham. Deler av turen, særlig en del av den inne i byen, gikk der det var tette med patruljerende konstabler om ettermiddagen og kvelden.

For å forhindre at han ble gjenkjent, opplyste han at han gikk med nisselue og solbriller når han gikk disse turene. Hjemturene fant alltid sted i god tid etter at det var blitt mørkt. Så kan man jo lure på om ikke en slik forkledning nattestid i byens mindre bra strøk ville vakt politiets mistanke slik at han ble undersøkt nærmere. Om ikke Bergersens person i seg selv tiltrakk seg oppmerksomhet, ville i hvert fall den gangfarten denne tjukkasen holdt, fått alle som så ham på hans tur, til å se én gang ekstra på ham.

Den atferd han selv beskriver da han angivelig så Torgersen, er også av en slik art at det er vanskelig, for ikke å si umulig, å tro på historien. Bergersen var sikker på at han hadde sett Torgersen komme ut av Skippergaten 6 b fordi han, hadde sjekket gatenummeret på eiendommen nærmere etter at Torgersen hadde kommet ut fra eiendommen og passert ham. Så hadde han merket seg dette nummeret så godt at han seks måneder senere var helt sikker på nummeret.

Nummerskiltet 6 b hadde han ifølge egen forklaring sett så godt på at han var sikker på hvor skiltet var plassert i forhold til inngangen til gården. Han forklarte i retten at skiltet hang midt over inngangen. Han var sikker på at han (på grunn av sin særlige undersøkelse) husket plasseringen riktig. Dette var feil. Skiltet hang ved siden av inngangen.

Under hovedforhandlingen forut for befaringen som han senere deltok på, forklarte han på hvilken side av veien eiendommen Skippergaten 6 b lå. Han forklarte at 6 b lå på motsatt side av gaten der eiendommen faktisk ligger. Da han så under befaringen skulle peke på eiendommen som han hadde sett Torgersen komme ut fra, pekte han på eiendommen merket med nummer 9, som ligger på motsatt side av nr. 6 b. Likevel var han altså helt sikker på at han hadde sett at denne eiendommen var merket med nr. 6 b fordi han hadde sett etter og merket seg nummeret så godt at han husket det. Det er på det rene at gården var merket med nr. 9, ikke med nr. 6 b, da Bergersen påsto han hadde sett nummeret 6 b på gården.

Bergersen hadde etter eget utsagn gått ca 20 km av sin hjemvei da han så Torgersen drapskvelden. Den faste turen hadde han gått til tross for at han ifølge sin egen forklaring samme ettermiddag/kveld hadde falt og skadet det ene benet sitt da han skulle starte turen hjemover fra Gjersjøen. Akkurat denne kvelden hadde han derfor brukt omtrent dobbelt så lang tid som han vanligvis brukte. Man må legge til grunn at vanlig tidsforbruk for ham én

vei, hvis han virkelig gikk denne turen, var minst fire timer. Hvis hans gangfart denne kvelden var nedsatt til det halve på grunn av skaden slik han selv opplyste om, har han brukt minst åtte timer i stedet for de vanlige fire timene. Samtidig har han etter egen forklaring hatt store smerter i benet etter skaden, smerter som ifølge ham selv tiltok på grunn av hans slit og strev med å gå den lange strekningen hjem. Han kjente ikke Torgersen, han bare visste hvem Torgersen var. Ën ting var at Bergersen kanskje husket hvilken eiendom Torgersen kom ut fra, men at han akkurat denne kvelden i den form han var, og med de smerter han hadde, tok seg bryderiet med å gå noen meter ekstra for å merke seg nummeret, blir mer enn usannsynlig. Det blir rett og slett så lite trolig at man ikke kan tro på det. Om han i sakens anledning tok sjansen på å ta av seg solbrillene for bedre å se nummerskiltet, vites ikke.

Bergersen skulle hjem til Munkedamsveien i nærheten av Vestbanen. Med den skade han hadde pådratt seg da turen startet fra Gjersjøen denne kvelden, er det grunn til å anta at han på slutten av turen valgte raskeste veien hjem. Det vil si i noenlunde rett linje fra Bjørvika mot Oslo rådhus/Vestbanen. Den veien som da peker seg ut og som han ville følge, var Rådhusgaten. Skippergaten går på tvers av Rådhusgaten. Det er ikke utenkelig at han for eksempel fra Karl Johans gate tok Skippergaten for å komme ned til Rådhusgaten. Men hvis han har passert Skippergaten 6 b eller 9, må han ha krysset Rådhusgaten og lagt inn en klar omvei på sin vei hjemover. Akkurat denne kvelden må vi kunne utelukke at han gjorde dette med de smerter han forklarte at han hadde og så sliten som han også var denne kvelden.

Bergersen forklarte også at han var ganske sikker på at han hadde sett Torgersen komme ut fra eiendommen kl. 00.55, hvilket passet perfekt med at Torgersen ble pågrepet tre minutter senere med sin sykkel ved Østbanen, ca 700 meters sykkel-tur fra Skippergaten 6 b. For han hadde ikke bare merket seg

husnummeret på eiendommen Torgersen kom ut fra. Han hadde også sett på klokken sin og merket seg at den viste 23.45 da han sjekket nummerskiltet.

Morgenen etter oppdaget han at klokken hans gikk en time og 10 minutter for sakte, angivelig fordi den var blitt ødelagt i fallet da han startet turen fra Gjersjøen. Legger man til disse 70 minuttene, hvilket han angivelig gjorde, og forutsetter at hele denne sakningen av klokken hadde skjedd før han så Torgersen, så ble regnestykket hans at han måtte ha sett Torgersen kl. 00.55 (og ikke kl. 23.45 som hans klokke angivelig hadde vist). Det som var så fint med dette tidspunktet, kl. 00.55, var at det var nøyaktig i overensstemmelse med påtalemyndighetens teori om hvordan det hele hadde gått til. Denne teorien med klokkeslett og gatenummer hadde kort tid i forveien hadde stått på trykk i VG og Vi menn.

Både gatenummeret, tidspunktet og hvor mye hans klokke gikk feil, har han så angivelig klart å huske på i et halvt år. Man må vel om alt dette kunne si at påtalemyndigheten har vært heldig med hva et vitne med sterkt begrensede åndsevner hadde klart å iaktta og deretter med full sikkerhet husket et halvt år senere. At alt hadde stått på trykk, ble det ikke lagt vekt på i 1958 av Dorenfeldt. Og Kattelund tror fortsatt på historien.

Dersom det skulle være slik at hans klokke på grunn av skade hadde begynt å sakne seg, er det lite trolig at hele sakningen hadde skjedd frem til det tidspunktet han så Torgersen, og at klokken deretter begynte å gå korrekt. Omtrent halvparten av sakningen på 70 minutter frem til neste morgen, ville sannsynligvis ha kommet etter iakttakelsen av Torgersen. Følgelig må vi anta at Bergersen, også om vi skulle legge hans forklaring til grunn, så Torgersen minst en halv time tidligere enn klokken 00.55. Dermed blir det ikke hold i denne delen av historien hans heller.

Noe som ikke hadde stått på trykk, var om Torgersen hadde noe på hodet denne kvelden. Bergersen forklarte at Torgersen var

barhodet. Da Torgersen ble pågrepet av politiet, hadde han lue på hodet. Hadde også luen vært nevnt i VG og Vi Menn, hadde nok Bergersen lagt merke til og husket denne detaljen også.

Bergersen forklarte at han så at Torgersen kom ut fra eiendommen 6 b trillende på sin sykkel. Det vil si at han kom ut gjennom eiendommens inngangsdør. Dette er ikke påfallende hvis det hadde dreid seg om nr 6 b hvor jo drapsmannen vitterlig hadde vært inne i eiendommen og tent på bålet over Rigmor. Når det nå viste seg at Bergersen så at Torgersen kom med sykkelen fra det som var nr. 9, oppstår et nytt problem. Hvordan skulle Torgersen ha kommet seg inn i nr. 9 som hadde låst dør ut mot gaten? Og hvorfor tok han i det hele tatt denne eiendommen i bruk til noe som helst i anledning av at han skulle tenne et bål i nr. 6 b?

At drapsmannen kunne ta seg inn i nr. 6 b, er ikke egnet til å forbause. Dette hang sammen med at han antas å ha tatt nøklene til Rigmor etter at hun var drept. Men det løser ikke spørsmålet om hvordan han hadde fått tak i nøklene til nr. 9. Herom tier historien helt. André Bjerke antar, som vi snart skal se, at alle eiendommene i Skippergaten må ha hatt den spesialitet at de hadde samme husnøkkel. Påtalemyndigheten har antatt at Torgersen brukte eiendommen nr. 9 for å ha et sted å sette fra seg sykkelen sin mens han tente på. Hva som var galt med nr. 6 b til at sykkelen kunne parkeres der de få minuttene som det antagelig ville ta å tenne på bålet, har ikke påtalemyndigheten klart å finne en fornuftig forklaring på. André Bjerke antyder som mulig årsak at det var to trappetrinn opp til inngangen til Skippergaten 6 b, og at den veltrente Torgersen derfor kan ha ment at det var for tungt for ham å løfte guttesykkelen som han brukte, opp disse to trinnene for å få den inn i eiendommen.

Fordi det var mange grunner til å anta at Bergersens forklaring var usann, fikk påtalemyndigheten uten forvarsel under selve hovedforhandlingen oppnevnt fengselslegen som var spesialist

i psykiatri, som sakkyndig. Han forklarte så i retten at det var grunn til å stole på Bergersens forklaring.

Høyesterett har i sin avgjørelse av 2001 bemerket: *”Hans historie...inneholder også elementer som etter utvalgets mening ikke så lett kan tenkes å være diktet opp”* av Bergersen. Dette har Høyesterett helt rett i. Dorenfeldt er dikteren og historiens opphavsmann. Det var hans historie som hadde stått på trykk noen få dager i forveien. En del av trekkene fra denne historien klarte Bergersen å gjengi, så denne delen av historien er utvilsomt ikke oppdiktet fra Bergersens side. Spørsmålet for Høyesterett burde derfor vært om det var trekk ved Bergersens forklaring ut over det som hadde stått på trykk, som viste at Bergersen ikke hadde løyet.

Høyesterettsdommerne kom som vi forstår, til at disse *”elementer”* i Bergersens forklaring overbeviste dem om at Bergersen ikke hadde løyet. Da er det et minimum at retten forklarer hvilke *”elementer”* dette var, men en slik forklaring har vi ikke fått. Når Høyesterett i 2001 ikke nærmere anga hvilke *”elementer”* som tilsa at historien var sann, blir spørsmålet om dette skyldes at høyesterettsdommerne ikke klarte å se noe sannsynlig ved Bergersens historie utover det som hadde stått på trykk.

Jeg har heller ikke klart å se så mye som ett eneste slikt element. I stedet er resten av historien ut over det som hadde stått på trykk, så usannsynlig eller uriktig at man er nødt til å konkludere med at denne delen av historien er funnet på, og det av en undermåler som ikke har hatt vett nok til å gi en noenlunde fornuftig forklaring. Hvis Bergersen rent intellektuelt hadde vært normalt utstyrt, måtte man antatt at han med sin forklaring gjorde narr av påtalemyndigheten og lagmannsretten og på gjørs kom med det reneste visvas i retten.

Det er ikke vanlig at kriminelle tyster på hverandre. Det kan gi dem problemer i fengselet i forhold til andre innsatte. Slik mente den nesten to meter høye Bergersen at det kunne bli

for ham også. Men han forklarte at grunnen til at han ønsket å forklare seg og hadde hatt et slikt ønske en tid, var at for ham ble det et samvittighetsspørsmål som sterkere og sterkere gjorde seg gjeldende. For hvis han ikke forklarte det han visste, var han redd for at andre enn Torgersen kunne bli domfelt for det grufulle drapet. Da det gjensto noen dager til hovedforhandlingen, ble spørsmålet så vesentlig for ham at han følte at han måtte sikre at uskyldige ikke ble dømt. At det på dette tidspunktet var klarlagt at det bare var Torgersen som var tiltalt, lettet av en eller annen grunn ikke hans frykt for at andre uskyldige kunne bli dømt for drapet.

Noen vil tro at innsatte kan få lettelser i soningen dersom de hjelper politiet på den måten som Bergersen gjorde. Men på uttrykkelig forespørsel fra sakens aktor Dorenfeldt, forsikret Bergersen at han ikke i det hele tatt hadde tenkt på noe slikt. Dorenfeldt bekreftet så med krav på troverdighet i retten at man ikke fikk ”betaling” for slike tjenester. Men kort tid etter søkte Bergersen og fikk ekstraordinært ettergitt resten av straffen som han var i ferd med å sone, nemlig halvannet år. Bergersens grunnlag for søknaden var at han hadde fått problemer med de andre innsatte på grunn av at han hadde tystet. Uansett hva Bergersen hadde tenkt seg og Dorenfeldt forsikret i retten, er det derfor på det rene at Bergersen fikk godt betalt for sin forklaring.

At man kunne oppnå store fordeler ved å hjelpe påtalemyndigheten slik Bergersen hadde gjort, var nok en alminnelig oppfatning blant kriminelle på den tiden. Det var nok slik betaling også Rolf Evald Johannesen hadde i tankene da han meldte seg med en falsk forklaring om at Torgersen til ham kvelden den 6. desember hadde forklart at han hadde hatt problemer med en kvinne og bitt henne i brystet. Johannesen var i likhet med Bergersen var på rømmen. Han ble pågrepet av politiet tidligere på kvelden den 6. desember, med andre ord før Rigmor ble bitt av gjerningsmannen. Forklaringen hans var derfor utvilsomt en løgn. Jeg kommer tilbake til dette forhold senere.

Da det ble kjent at Bergersen hadde uttalt seg som vitne i retten, var det en rekke andre innsatte som, mens hovedforhandlingen ennå pågikk, meldte seg som vitner. Ikke for å forklare seg om sine observasjoner av Torgersen, men om Bergersens forklaring, hva han hadde forklart til dem og om det var mulig å stole på det Bergersen sa. Til flere hadde han fortalt at hans forklaring var funnet på for å oppnå lettelser i soningen som takk for hjelpen. Påtalemyndigheten sørget imidlertid for at ingen av disse fikk forklart seg i retten eller at noen den gangen fikk vite om dette. Senere har flere av dem avgitt politiforklaringer som på forskjellige måter gir grunn til å tvile på Bergersens forklaring. Navn i denne sammenheng er blant annet Arne Damsgård, Øivind Breivik, ganggutten Berntsen, Odd Sørli, Monrad Hellby og Dag Borten.

Sett under ett kan det ikke være noen tvil om at Bergersen avga falsk forklaring i retten.

Øvrige bevis for at Torgersen er skyldig

ETTER FEM UKERS ETTERFORSKNING HADDE POLITIET BARE DE seks vitnene som hadde sett den antatte gjerningsmannen gå sammen med Rigmor. Men særlig på grunn av forklaringen fra Esther Olsson må det ha vært temmelig klart at disse forklaringene ikke viste noe som kunne underbygge at Torgersen var gjerningsmannen. Tekniske spor som var blitt undersøkt i etterforskningens første fase, viste ikke noe i Torgersens disfavør. Han blånektet for at han hadde noe som helst kjennskap til eller befattning med drapet. Til overmål hadde han et sikkert alibi fordi morens og søsterens forklaringer på avgjørende punkter var overensstemmende med Torgersens egen forklaring.

Politiet sto på bar bakke uten fnugg av bevis mot Torgersen. Etterforskningen hadde nesten bare gått ut på å fremskaffe bevis mot ham. Andre spor enn de som kunne peke mot ham, var blitt ignorert. For politiet og påtalemyndigheten må etterforskningen på dette tidspunkt ha fortonet seg som en tabbe av dimensjoner.

Under slike omstendigheter blir gode råd dyre for politiet. Løsningen ble, som jeg senere kommer tilbake til, å skifte ut de sakkyndige som hadde vurdert tekniske spor uten å finne noe som knyttet Torgersen til drapet. Og med den nye sakkyndige, botanikkprofessor Henrik Printz, løste alt seg fortreffelig for politiet. Nå bugnet snart saken av tekniske bevis så sikre som man neppe, verken før eller siden, har sett i norsk rettspleie.

Printz kom frem til at fire slike bevis forelå. Men han klarte ikke å få med seg sakens øvrige sakkyndige på mer enn to av dem, nemlig de fem barnålene og små mengder avføring i Torgersens klær og på hans ene sko.

Etter at ”bevisene til Printz” med full sikkerhet hadde avklart at Torgersen var den skyldige, fastslo to odontologer som under hovedforhandlingen ble forklart å være *“fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt”*, at et bittmerke i avdødes bryst med like stor sikkerhet viste at det var Torgersen som hadde bitt. Påtalemyndigheten hadde således 3 sikre såkalte tekniske bevis mot Torgersen under hovedforhandlingen i juni 1958. Det var uten tvil disse 3 bevisene som i mangel av andre bevis utgjorde grunnlaget for både tiltalen og domfellelsen.

Dagens vitenskapsmenn har fullstendig underkjent de sakkyndige erklæringene fra 1958 for de 3 tekniske bevisene. På Torgersens side mener vi at de 3 bevisene etter dette har mistet hele sin verdi. Det er bortfallet av disse 3 bevisene som er grunnlaget for at vi mener at saken må gjenopptas.

Vårt rettsvesen, det vil si påtalemyndigheten, domstolene og Gjenopptakelseskommisjonen, har frem til sommeren 2013 hatt en annen oppfatning. At juristene i disse organene da har satt sitt ”skjønn” (om man kan kalle det skjønn) opp mot sikre naturvitenskapelige vurderinger for de 3 tekniske bevisene, ser ikke ut til å ha affisert dem.

Selv om det skulle være riktig at det fortsatt er en viss bevisverdi i de 3 tekniske bevisene, er det vår oppfatning at feilene utvilsomt svekker bevisgrunnlaget som dommen i 1958 ble basert på, så mye, at skyldspørsmålet utvilsomt måtte vurderes på nytt.

Man må også se på hvilke bevis Torgersen hadde og har(!) for at han ikke kan være gjerningsmannen. Disse motbevisene ble antagelig ikke vurdert i det hele tatt av lagmannsretten i 1958 på grunn av den overveldende sikkerheten som de 3 tekniske bevisene ble oppfattet å gi. Så vidt jeg kan se ble de ikke vurdert av Gjenopptakelseskommisjonene heller. I den vurdering som skulle

foretas, kommer motbevisene i tillegg til feilene. Spørsmålet blir så om motbevisene og feilene til sammen, medførte en slik usikkerhet om dommens riktighet at det gir grunnlag for gjenopptakelse.

Påtalemyndigheten har funnet fornuft i sin egen tese om at Torgersen etter å ha anbrakt Rigmor i kjelleren, bega seg hjem for å skaffe fyrstikker for å tenne på et bål som han hadde rasket sammen over henne. Videre at han hjemme slo seg til ro og slappet av en halv times tid, blant annet med en kopp te sammen med moren, før han bega seg tilbake til Skippergaten 6 b for å tenne på det hele. Det sier seg selv at Torgersen, som aldri tidligere hadde hatt noe med Rigmor eller åstedet å gjøre, etter å ha anbrakt Rigmor i kjelleren, ville ha utsatt seg for helt unødvendig risiko dersom han, uoppdaget som han var, hadde begitt seg tilbake til kjelleren hvor liket av Rigmor lå. Politiets drapsteori forutsetter med andre ord en atferd fra Torgersens side som er irrasjonell.

Journalisten og forfatteren Michael Grundt Spang utga i 1973 boken ”Torgersensaken”. Han hadde fulgt rettssaken i 1958 og var overbevist om at Torgersen var gjerningsmannen. Det var ikke så rart. Alle som hadde hørt eller av andre grunner visste hva de sakkyndige forklarte om de 3 tekniske bevisene den gangen, måtte være sikre på det. Formålet med boken var å begrunne at politiets hypotese var fornuftig og at det var åpenbart at Torgersen var gjerningsmannen. Boken skrev han for å vise at krav fra mange hold om at Torgersensaken måtte gjenopptas, var grunnløse. (Flere enn 5000 personer undertegnet i 1973 et opprop med krav om gjenopptakelse.)

Forfatteren André Bjerke var en av dem som kom til å lese Grundt Spangs bok. Boken overbeviste ham om at Torgersen måtte være uskyldig. Hans anmeldelse av Spangs bok er knusende kritikk av resonnementene som dommen og påtalemyndighetens syn hviler på. Med Dagbladets tillatelse gjengir jeg nedenfor anmeldelsen i sin helhet.

André Bjerkes anmeldelse av Spangs bok (Dagbladet, 3. juni 1973)

Mordet i Skippergaten. Kriminalfortelling av Michael Grundt Spang (efter en ide av L. J. Dorenfeldt)

"Michael Grundt Spang er kjent som en talentfull utøver av så vel kriminalreportasje som kriminallitteratur. På begge disse områder har han fulgt en klar linje, som en konsekvent og nidkjær talsmann for politi, påtalemyndighet og fengselsvesen. Dette ytrer seg ikke minst i hans polemisk betonte kriminalromaner. I "En morder er løs" skildrer han hvordan en slu og behendig forsvarsadvokat (modell: Alf Nordhus) kan oppnå å få frikjent den tiltalte – og selvsagt skyldige – i en mordsak.

I "Operasjon V for vanvidd" slås det til mot en representant for "humanistisk forståelse" av ungdomskriminalitet. En person som ganske riktig viser seg å være spinnets edderkopp. Og "Justismordet" er et oppgjør med den samfunnsfarlige KROM-organisasjon, som ikke gjør annet enn å stikke kjepper i hjulet for politietterforskningen, og som driver plikttoppfyllende førstebetjenter til nervesammenbrudd.

I "Torgersensaken" fremtrer Grundt Spang ikke som reporter, men som action-skrivent; boken slutter seg da også naturlig til hans tidligere serie kriminalromaner, hva tendensen angår. Men selve intrigen er her ikke av samme kvalitet. Han har da heller ikke funnet den på selv; han har lånt ideen av riksadvokat, tidligere

statsadvokat L. J. Dorenfeldt, seirende aktor i to kriminalsaker mot Fredrik Fasting Torgersen.

Også i fremstillingsmåte bærer boken preg av inspirasjonskilden: lange partier synes å være hentet direkte fra Dorenfeldts saksfremstillinger og prosedyreinnlegg, dog uten anvendelse av anførselstegn.

Grundt Spangs formål har vært å gi en klar, velkomponert og spenstig populærfremstilling av aktoratets synsmåter, særlig omfattende hvor det gjelder bokens hovedtema: Skippergatemordet. Og det er lykkes ham. I sitt stramme redaksjonelle utvalg av dokumentmaterialet har han på en beundringsverdig måte forstått å skjære bort alt uvedkommende stoff, dvs. enhver opplysning ”som kunne tale til Torgersens fordel”, for å sitere en vending i forordet. Riktignok under en maske av at utvalget er gjort ”så objektivt og nøytralt som mulig”.

Imidlertid er det nettopp bokens karakter av absolutt ensidig partsinnlegg som gjør den verdifull. Her får man for første gang – oversiktig og i klar sammenheng – en komplett, journalistisk briljant redegjørelse for aktoratets hypotese om det grufulle som skjedde i Skippergaten for mer enn 15 år siden. At denne hypotese er så fantastisk har jeg hittil ikke visst; selv ikke Jens Bjørneboe har maktet å tegne et så avslørende bilde. Jeg må si det som det er: først etter å ha lest Grundt Spangs bok er jeg blitt helt overbevist om at Torgersen soner straffen for et mord han ikke kan ha begått.

USANNSYNLIGHETER

Grundt Spang har iblant opptrådt som kritiker av andres kriminal-litterære frembringelser, og har da vært særlig flink til å slå ned på usannsynligheter i intrigen: han er jo selv en gammel, erfaren realist på området, fortrolig med forbrytertyper, åsted og rettssaler.

Jeg gad vite hvordan han ville reagere hvis han i en bok av en kollega støtte på følgende skildring av hvordan en morder oppfører seg selve drapsnatten – presentert ikke som en beskrivelse av noe som påstås å ha hendt, men som fiction, som en oppfunnet historie:

Klokken er ca 23.00 6. desember 1957; scenen er en lang gang innenfor gatedøren (med tilstøtende trappeoppgang og dør ut til gårdsplassen) i Skippergt. 6 B, Oslo. Morderen T. befinner seg på åstedet sammen med liket av den unge piken han nettopp har drept.

Drapet har vært en spontan handling, et verk av en "eksplosiv" seksualpsykopat. Dessverre for ham er han for noen minutter siden blitt iakttatt av en leieboer i gården, en dame som kom ned trappen på vei ut mens han ennå stod side om side med sitt senere offer, som sa "morn" eller "kveld" til damen. (S. 27.)

En ny spontan handling ville nå kanskje være en nærliggende rask flukt fra åstedet; damen kan jo når som helst vende tilbake. Men slik reagerer ikke T. Foruten å være "eksplosiv" er han nemlig også "følelseskald" og (stadig ifølge de psykiatrisk sakkyndige) "lur, mistenksom, aktpågivende". En senere intelligensmåling gir koeffisienten 110 – bra, normal intelligens. Han går altså sindig og systematisk til verks.

Liket må skaffes av veien. Sporene etter ugjerningen må utslettes.

Morderen har aldri sett sitt offer før; han har støtt på henne, fulgt etter henne og drept henne ved en ren tilfældighet: slik er nå engang driftslivet. Han er med andre ord ikke lokalkjent på åstedet.

ANSTIFTE MORDBRANN

Ute på gårdsplassen fører en lem ned til en kjeller. Normalt pleier vel slike kjellerinnganger å være stengt i en bygård; så er ikke tilfelle her; passasjen er fri. Uten å være lokalkjent finner morderen raskt og intuitivt løsningen på sitt dilemma: han vil plassere liket i kjelleren. Og det gjør han. Nå finner han også ut hvordan han vil utslette sporene: ved å anstifte en brann.

Det bor ytterligere 19 mennesker i denne bygningen, så mordbrannen kan bli ganske katastrofal. T er for to måneder siden løslatt på prøve fra fengslet ("sikring i frihet") bl.a. fordi en landskjent sakkyndig overlege har gitt ham attest for å være "snill og godtroende og velvillig"; ut fra dette har også Dorenfeldt anbefalt løslatelse. T.s

adferd nå vidner kanskje ikke om en påfallende snillhet og velvilje, men hva skal man gjøre i en slik situasjon. 19 lik fra eller til – hva så? Man kan ikke være snill bestandig.

Han går altså i gang med å stable opp et bål over den døde: materialet er pappkartonger, bordbiter, en gammel divan, et tørt juletre og annet rask. Det er et viktig poeng i Intrigen at dette bålet blir bygget opp nå og ikke senere, for de skjebnesvangre nålene T. får på seg fra juletreet, blir senere funnet i den brune dressen han nå er iført. (Se s. 189: ”Etter påtalemyndighetens mening...” osv.) Disse nålene ”spretter av ved den minste berøring” og har øyensynlig den affinitet til brune dresser: Ikke bare plasserer det seg tre nåler i høyre og én i venstre bukseoppbrett, men én trenger seg sogar tvers gjennom frakken og inn i dressens høyre innerlomme.

Omsider er han ferdig med stablingen og slår seg på frakkelommene, roter rundt i dem, famler omkring i jakken og buksene. Her må han ha fått sitt første store sjokk. Det er så man formelig kan høre ham gispe

FAEN - INGEN FYRSTIKK!

Faen også! Jeg har jo glemt at jeg ikke røker! Jeg har aldri fyrstikker på meg! Hvordan kunne jeg glemme det?

De fleste mordere begår en feil, og T. burde ha betenkt det første bud for alle pyromaner:

Gå ikke i gang med en mordbrann før du har fyrstikkene!

Nå ja, det gis en redning. Ennå kan han rekke kiosken på Østbanen; den ligger ikke mange minuttene unna, og damen i luken holder neppe rede på kveldens fyrstikk-kjøpere. Eller enda enklere: T. kan simpelthen stikke ut på gaten, dreie om et hjørne og bomme den første og beste lassis for noen fyrstikker og litt ripeflate – en eller annen fyllik som ikke vil huske noe i morgen. Hvilken politimann vil forresten kunne gjette seg til at fyrstikkene er kjøpt eller lånt etter mordet? Løsningen, ikke sant?

Å nei, så primitivt går man ikke til verks når man er morder i en norsk kriminalroman, forfattet av statsadvokaten i

Eidsivating lagdømme. T. klekker ut en langt mer raffinert plan, virkelig verdig en lur, mistenksom og aktpågivende forbryter med intelligenskoeffisient 110. Han vil dra hjem til Lille Tøyen, langt ute i utkantstrøkene i den motsatte enden av Oslo. Der vil han hente fyrstikkene! Og så vil han vende tilbake hit og tenne på.

T. gjør seg ferdig i kjelleren, legger lemmen på og går ut på gaten. Først har han vært årvåken nok til å ta gatedørnsnøkkelen fra den dodes kåpelomme; han må jo kunne låse seg inn igjen for å få brent opp huset. Nokså aktpågivende har han tross alt vært; han etterlater seg ikke (verken nå eller under neste besøk) så meget som et eneste fingeravtrykk, et rusk fra sine klær, en antydning av et fotspor.

Og nå burde han kanskje kapre en drosje forttest mulig? Det er som sagt langt til Lille Tøyen, og han har jo penger nok på seg. Begynner det ikke å haste litt?

SINDIG FRILUFTSVANDRER

Igjen feilvurderer man den norske morder, slik han står for aktors kriminalvisjonære blick. Langt i fra, det haster ikke. T. har litterære interesser og har utvilsomt lagt seg på sinne Asbjørnsens vakre ord om å anvende friluftsvandringer som demper for sin smule bekymring og uro. ("Når verden går meg imot, og den unnlater den sjelden å gjøre...") Det gjør godt å trekke litt frisk luft etter en anstrengende kveld. Kort sagt: I stil med eventyrdikteren tar T. seg en spasertur.

Han slentrer gjennom det stemningsfulle gamle Christianiastrøk, opp Rådhusgaten, bort Kirkegaten...

Så krysser han Karl Johan, flanerer videre, rusler gjennom Torvgaten.... Mange butikkvinduer må han ha kikket i underveis, for han når ikke frem til Youngstorvet før nærmere kl.23.50, etter hva et vidne kan oppgi.

Her faller det ham inn at det var kanskje ikke så dumt med en drosje allikevel; det vil jo ta ham ytterligere en halv time hvis han skal spasere helt hjem. Vidnet som ser ham ta drosjen, er sikker i

sin sak; hun kjenner ham godt,, for hun er nemlig hans nabo. Hun har nylig stått som vitne i husleieretten, delaktig i en aksjon for å få satt ham og hans familie på gaten; klagemålet gjaldt nettopp personen T. Kort sagt et uhildet og pålitelig vidne i en mordsak mot ham. At han har tatt drosje her, fremgår av at to sjåfører har kjørt hele tre personer fra Youngstorvet til Lille Tøyen omtrent på dette tidspunktet, og alle tre har utvilsomt vært ham. (Bortsett fra at signalementet ikke stemmer.)

Litt før midnatt er T. altså omsider nådd hjem, ifølge politiets og påtalemyndighetens tidstabell. Nå kunne det muligens være en tanke å la drosjen vente mens man svipper inn og får tak i de fyrstikkene? Tvert imot, han betaler og lar bilen kjøre; er en morder først kommet hjem, må han sandelig få slappet av litt.

Han går opp på sitt rom og skifter klær, tar på seg turnsko, slår på musikk. Han går ned til sin mor og forteller henne at han har tatt med seg en pike hjem; hun heter Gerd: det er henne han spiller for. En stund etter hører både moren og søsteren fra kjøkkenet lyden av høyhælte sko i trappen. Dette utsagn blir ikke trodd i retten, heller ikke at Fredriks hjemkomst har funnet sted adskillig tidligere enn det fremgår av polititabellen. Kjærlig innstilte familiemedlemmer er nemlig ikke troverdige – i motsetning til hatske naboer.

SKO I VANN

T. skal også ha rullet å sette et par sko i vann i kjelleren, nemlig for å vaske av blodspor. Skoene har gummihæler; et vidneutsagn fra Dronningens gate forteller om lærhæler som "klamper" mot fortauet. T.s bror insisterer under forhør på at skoene er hans og at det er han som har satt dem i vann i den hensikt å få blokket dem ut. Men Dorenfeldt fastholder i retten at det er disse skoene T. har hatt på seg under mordet; idet det er funnet blod på dem; aktor henviser til en rapport datert 20/2-58. I en uttalelse fra Kriminalpolitisenralen dater 20.2-58 står det da også uttrykkelig: "Identitetsprøve på blod lot seg imidlertid ikke utføre."

Vi fortsetter vår gjennomgåelse av aktors hypotese:

Omkring kl. 0.30 begynner det å gå opp for T. at han nok burde se å komme seg ned i byen og få tent på dette bålet. Best å få gjort det snart – før noen i huset oppdager sporene av blod og avføring i gangen. (Det er skjedd alt! – for en halv time siden. Damen som kom ned trappen er vendt hjem; ved midnatt har hun vært ute med søppel og sett blod på stedet – men merkelig nok ikke avføring.)

T. utruker seg altså med fyrstikker (som det hittil har tatt ham halvannen time å få tak i); for sikkerhets skyld tar han to esker. Kanskje blir det aktuelt med et lystmord sånn ut på morgenkvisten, tenker han vel; best å ha noen stikker i reserve.

Litt senere står han ute på gaten igjen, en mordbrenner klar til avgang. Og nå var det kanskje å hive seg i en drosje? Det koster en femmer å bli kjørt til sentrum (vi skriver 1957), og han disponerer fremdeles 46 kroner. Men her er det økonomen T. som kommer inn i bildet: Én drosje i natt får da sandelig være nok; det får være grenser for sløseri! Og her dreier det seg jo bare om en bagatell som å fikse opp med et lite mord (eller 20). Fem kroner her og fem kroner der; det blir penger av slikt. Nei, dette skal gjøres gratis!

UBEMERKET PÅ GUTTESYKKEL

Dessuten gjelder det jo å komme seg mest mulig ubemerket ned til dette åstedet, tvers gjennom hele Oslo. Morderen bør kamuflere seg i retning av usynlighet. Og ideen melder seg, selve genistreken. Man må formelig være en Dorenfeldt for å klekke ut noe så begavet:

For å usynliggjøre seg, for å kunne operere i det skjulte, fatter T. den beslutning at han vil sykle til Skippergaten – og det så menn på en guttesykkel som han får låne av sin nevø. En bredskuldret mellomvektsbokser kommer susende gjennom desembernattens gater, på en guttesykkel: Det kan han gjøre regning med at ingen vil legge merke til!

Iallfall ikke politikonstablene som det denne natten vrимlet av i åstedsstrøket. Akkurat dette var det dessverre for T. en feilregning: Det var nettopp sykkelens format som førte til at fem politimenn

arresterte ham i Havnegaten ca en halv time senere – mistenkt, ikke for mord, men for sykkeltyveri.

Altså av sted! Resolutt setter den lure, mistenksomme, aktpågivende morder (og vordende mordbrenner) seg på sykkel. Og med hele sin intelligenskoeffisient på 110 suser han til verket.

Han er fremme ca kl. 0.45. (Aktors klokke.) **Først må han finne seg et sted han kan sette fra seg sykkel. Gangen i Skippergt. 6 B er ikke så velegnet. Der er to høye trappetrinn opptil gatedøren. Han utser seg portrommet i nr. 9 som ligger rett vis-a-vis. Der åpner han porten og plasserer sykkel i portrommet innenfor.** (Kursiveringen markerer en viktig detalj som man hittil har oversett betydningen av. På dette punkt – og bare på dette ene punkt – må vi avvike fra aktors hypotese om hva morderen foretok seg denne natten. I Dorenfeldts saksfremstilling tales det om at ”sykkelen som han hadde plassert i porten....til Skippergt.9” – og han henviser til forklaring avgitt av vidnet B. ”I porten” må jo forstås slik at sykkel ble plassert på utsiden av porten. Men her forvansker aktor nettopp det vidneutsagn han bygger på! Dette kommer vi tilbake til.

T. låser seg inn i 6 B med gatenøkkelen han har sikret seg; litt etter står han i kjelleren ved det oppbygde bålet. Endelig kommer fyrstikkessen frem!

DET STORE SJOKK

Nå er det at T. får sitt annet store sjokk i natt: han får det ikke til å brenne.

T. har vært til sjøs og lært seg diverse praktiske ferdigheter; han er en allsidig idrettsmann og litt av et friluftsmenneske; han har flakket mye omkring i skog og mark. Men noe bål har han aldri vært borte i.

Nesten to timer har det tatt ham å bringe disse fyrstikkene hit. Og nå står han her – med en redselsfull risiko for å bli knepet på fersk gjerning – og erkjenner det fryktelige faktum: Treull brenner

ikke. Papir brenner ikke. Et årsgammelt knastørt juletre nekter å ta fyr. For ikke å snakke om bordbitene og den gamle divanen. 11 avbrente fyrstikker på stedet forteller om hans fortvilte bestrebelse.

11 fyrstikker, javel. Men han hadde jo to esker på seg, og den ene var full. Her melder det seg et interessant karakterpsykologisk spørsmål:

Fredrik Fasting Torgersen har gjennom snart 16 år hårdnakket nektet seg skyldig; han har aldri søkt benådning (ikke en gang to år i isolat fikk bøyet ham der); han har hele tiden bombardert myndighetene med begjæringer om å få prøvet sin sak på ny, med anker og anklager, med appeller og politianmeldelser. (Jeg har aldri sett papirbunken; den er et tårn.) Og han er i samme tidsrom blitt møtt med en tilsvarende kanonade av NEI-svar, avvisninger og henleggelse. Vilt og håpløst har han stanget mot den kompakte, byråkratiske bøygen (no space after "kompakte") – men han har aldri gitt opp. Og nå stiller vi spørsmålet: Hva gjør dette ufattelig utholdende mennesket – eller rettere sagt: hva skal han angivelig ha gjort - i selve sitt livs skjebnестund?

HAN GIR OPP

Han gir opp etter 5 minutter. Han gir opp det han har forberedt så omhyggelig og med så stor risiko har foresatt seg å gjøre, det som er så enkelt at en hvilken som helst speidergutt ville ha klart det på et blunk: å få skikkelig fyr på et bål – av tørre godt brennbare materialer. Etter 5 minutter og 11 fyrstikker gir han opp og lusker ut på gaten. Alt han har fått i stand er en ynkelig "ulmebrann", så svak at brannvesenet ikke engang behøver å slukke den etter ankomsten (s. 6). Alt han har oppnådd er å fremskaffe en sterk røktvikling, som raskt vekker oppmerksomhet i nabolaget. Men det var vel ikke hensikten.

(De psykiatriske sakkyndige kan kanskje forklare denne merkelige detaljen ved å henvise til at mannen er lyriker. Det lar seg litteraturhistorisk belegge at gode lyrikere er slette pyromaner. I sin nekrolog over Olaf Bull forteller Helge Krog at poeten en gang

gjorde langvarige forsøk på å tenne opp i en ovn og til slutt vendte et rasende sotsvertet ansikt mot sin venn idet han hveste: "Kan du begripe hvordan det oppstår ildebrann?"

Kl. 0.55 blir T. iakttatt av vidnet B., som befinner seg omtrent i krysset Rådhusgaten – Skippergaten, på venstre fortau med kurs mot Wedels plass og bryggene. Da "fikk han se en mannsperson som kom ut av et portrom på høyre side... Mannen leide en sykkel, satte seg på den, svingte over på sin høyre side av gaten...(s. 87.) Hold dette fast: T. kommer ut av et portrom mens han leier en sykkel som han dernest setter seg på. Syklisten stryker tett forbi vitnet. Vidnet "tenkte at han måtte ha fulgt en jente hjem". (S. 88) B har ikke selv sett jenta. T. må følgelig ha fulgt henne inn, f.eks. til entredøren og dernest åpnet porten igjen og trillet sykkel ut. Siden mener B å ha sett at det er åstedets port den andre kom ut av. Som det heter i Dagbladets rettsreferat 9. juli – 58:

SKIPPERGATEN 6 ELLER 9

"... Jeg ble nysgjerrig – tenkte at han hadde vel fulgt en jente hjem, derfor kikket jeg på den oppgangen han var kommet fra. Og der, over porten stod det 6 B".

Under åstedsbefaringen et halvt år senere (9. juli [feilskrift for 9. juni] – 58) kunne B peke ut porten han så tiltalte komme ut av. Skiltet der viste tallet 6. Men det berodde på at en gutt en uke i forveien (2. juni) hadde revet ned dette skiltet og plassert det opp-ned etterpå. Mordnatten stod det 9 der.

Her melder seg et problem som visstnok ingen tidligere har festet seg ved. T. kom altså ut fra Skippergt. 9 kl. 0.55. Men hvordan kom han seg inn? Det er vidnefast at porten til Skippergt. 9 var stengt denne natten.

Det fremgår av vitneprov avgitt av montør Fonbæk. Kort før kl. 23.00 iakttar han hvordan et annet av sakens vitner, fru Fjellberg, låser seg inn i nr. 9. ("Vitnet Fonbæk ser henne foran hennes egen gatedør idet hun henter frem nøkkelen..." (s. 28))

Det er bare to mulige løsninger på vårt problem. Den ene er brutal: B.s forklaring er fra ende til annen løgn og oppspinn. Den muligheten må vi selvsagt avvise. Den uklanderlige Dorenfeldt ville selvsagt ikke støtte seg til et råttent vitne i en slik sak; det er bare Jens Bjørneboe som kan tro noe slikt, og han befinner seg som Grundt Spang så utmerket har påvist ”i løgnens villnis”.

Den annen og eneste gjenstående mulighet er at T. har låst seg inn i nummer 9. Med nøkkelen til nr. 6 B. Det må være en eienommelighet med Skippergaten at alle portene har samme nøkkel.

Og det var kanskje denne nøkkelen aktor siktet til da han i prosedyren uttalte at man gjennom vitnet B. hadde funnet ”nøkkelen til gåtens løsning” (s. 9).

MANNEN MED ”TIGERSPRANGET”

Tre minutter senere – kl. 0.58 – blir T. arrestert i Havnegaten, mistenkt for tyveri av en guttesyssel. Godt og vel en halv time senere befinner han seg i en patruljebil underveis til kriminalavdelingen; politiradioen ”svirrer” av ordrer vedrørende funnet i Skippergt. 6 B. Men: ”Ingen av politikonstablene som foretok transporten, merket noen spesiell reaksjon hos Torgersen...” (s. 12). Det bekrefter jo bare hva den rettspsykiatriske sakkunnskap kan fastslå: en slik psykopat reagerer ikke på noe som helst – jfr. ”tigerspranget” i rettssalen.

Et par minutter etter arrestasjonen har det skjedd noe annet:

”En inspektør i Norsk Vactselskap meldte til politiet at han ved 01-tiden drapsnatten hadde merket røyklukt og hørt et kvinneskrik i stroket Rådhusgata – Skippergata.” (s. 29.)

Dette er nærsagt den eneste sannsynlige detaljen i hele vår historie; den er simpelthen sann. Vaktmannen har ruslet videre på sin inspeksjonsrunde uten å undersøke saken. Han er nemlig norsk. Og som det heter i sangen: ”Det er nordmanns vis.”

DE TAUSE VIDNER

Denne kriminalroman har flere kapitler; et av dem kunne vi kalle: ”De tause vidner feller ham”, beretningen om den norske vitenskaps

triumf. Jeg ser med glede frem til å kunne få kommentere også dette kapitlet; men det må utstå. Før jeg kan få tatt livet av herrene Strøm, Wærhaug, Printz, Høeg, Mork m.fl., må jeg dessverre foreta en reise til utlandet. (Hvor jeg befinner meg når dette leses.)

Foreløpig har jeg bare prestert kapitlet om hva morderen T. antas å ha foretatt seg i tidsrommet mellom drapet og pågripelsen. Og jeg har prøvd å forestille meg hvordan min kollega i Rivertonklubben, Michael Grundt Spang, ville bedømme en slik historie hvis han støtte på den som et stykke crime fiction. Jeg tror jeg vet hva denne fortreffelige kjenner av kriminallitteratur ville svare:

Intrigen i en slik bok bør i hvert fall ha en viss fjern, fjern likhet med noe som kan ligne virkeligheten. Det er grenser for hva man kan by sine lesere, og her er de overskredet med syvmilsstøvler. Dette er simpelthen verdens dårligste kriminalfortelling – med respekt å melde det rene dill.

Men denne fullkomment latterlige, vilt usannsynlige historien var det som ble godtatt av en norsk jury i 1958.

M. G. Spang: "Torgersensaken"

Cappelen 1973

De gjenværende bevis

STATSADVOKAT KATTELAND HAR GITT UTTRYKK FOR AT SELV om de 3 tekniske bevisene ikke lenger har noen verdi, er det mer enn nok «gjenværende» bevis i saken som utover rimelig tvil gir grunnlag for å konkludere med at Torgersen er skyldig. I sin uttalelse av 17. desember 2009 regner hun opp en rekke ”tilfeldigheter” som samlet sett skal vise dette. Disse «tilfeldighetene» må i mangel av andre angivelser fra påtalemyndighetens og Regjeringsadvokatens side forstås å utgjøre de bevisene som den siden de siste 15 årene har ansett som tilstrekkelig for å fastholde Torgersens skyld.

Det er ikke mye bevisverdi i ”tilfeldighetene” hun anfører. I tillegg er mye uriktig eller misvisende. Usannhetene kommer tett i tett. Kattelands oppregning er gjengitt i kursiv mens jeg i vanlig skrift kommenter hver enkelt tilfaldighet:

**Den ”tilfeldighet” at Torgersens dress kun inneholdt 5 ualminnelig korte barnåler som er like de barnålene som er funnet på åstedet, sammenholdt med at den drepte er tildekket med et juletre med ualminnelig korte barnåler.*

Det var ikke tale om fem ualminnelig korte barnåler i Torgersens dress og på juletreet, men vanlige barnåler av den korte typen, nemlig den barnålstypen det er vanligst å få på seg dersom man ferdes i granskog.

**Den ”tilfeldighet” at det på Torgersens sko, bukselomme og fyrstikkeske blir funnet avføring som er lik den som er funnet på*

åstedet, sammenholdt med at han er pågrepet på vei ut fra området drapet er begått og det er snakk om et kvalningsdrap hvor urin og avføring er gått på offeret.

Det er i henhold til dagens sakkyndige vurderinger ingen holdepunkter for å fastslå at avføring som angivelig ble funnet på Torgersen, stammet fra gjerningsstedet eller er "lik" denne avføringen. Dessuten er det dessverre grunn til å betvile at politiet på et sent stadium av etterforskningen fant mer avføring enn den som ble funnet innledningsvis, hvilket begrenset seg til flekken på turnskoene.

**Den "tilfeldighet" at Torgersen har et tannbitt som ikke utelukker ham som biter i avdødes bryst.*

Seks av dagens ni sakkyndige på bittmerker i hud har etter omfattende studier og forsøk utelukket at bittmerkene kan stamme fra Torgersens tenner. To av de andre ni mener at det er svært usannsynlig at bittmerkene kan stamme fra Torgersens tenner. Den niende sakkyndige, påtalemyndighetens ene gjenværende sakkyndige, ga uttrykk for at "det eneste juridiske standpunktet" var "at man ser bort fra tannbittbeviset." Fordi det legges til grunn at det var gjerningsmannen som bet Rigmor, må derfor summen av de sakkyndige forklaringene bli at tannbittbeviset nå gir stor eller full sikkerhet for at Torgersen er uskyldig.

**Den "tilfeldighet" at flere vitner som kjenner ham plasserer ham i byen slik at han nærmest på minuttet måtte ha påtruffet den drepte.*

Det er ingen vitner som har forklart seg slik at Torgersen "nærmest på minuttet" må ha støtt på Rigmor i krysset Karl Johan/Dronningens gate eller i det hele tatt gikk der Rigmor gikk hjem denne kvelden.

**Den "tilfeldighet" at han blir plukket ut av flere vitner som en som ligner på den personen de observerte den drepte sammen med beskrivelser som "jævla lik" og "ikke to som kan være så like".*

Kattelands uttalelse gir inntrykk av at det var en rekke vitner, men det var bare to. Kattelund unnlater videre å si at beskrivelsen “*jævla lik*” fra den ene av disse to, gjaldt gjerningsmannens utseende bakfra fordi vitnet ikke hadde sett ansiktet hans. For uttalelsen fra det andre av de to vitnene “*ikke to som kan være så like*” var det som vi husker slik at vitnet to dager etter sin observasjon ikke hadde den fjerneste ide om gjerningsmannens ansikt. Vitnets “gjenkjennelse” i retten er derfor etter all sannsynlighet vitnets gjenkjennelse av Torgersen fra vitneparaden hvor hun jo hadde sett ham og at det var fra denne vitneparaden hun satt med sitt inntrykk av “gjerningsmannens” utseende. Kattelund unnlater å nevne at det kun er ett vitne som hadde sett og lagt merke til ansiktet til den antatte gjerningsmannen, nemlig mannen som fulgte etter eller gikk sammen med Rigmor. Dette vitnet var Esther Olsson. Hun var helt sikker på at det var Alf Brandsdal og ikke Torgersen som hun hadde sett.

**Den ”tilfeldighet” at han blir observert i sentrum av en som kjente ham (nabo), på et tidspunkt han selv hevder å være hjemme på Lille Tøyen med ”Gerd”.*

Vitneforklaringen fra naboen Johanne Kristine Olsen knytter ikke Torgersen til drapet idet hun så ham ca 1,5 km fra åstedet i Torggaten utenfor Eldorado kino. Dessuten er denne observasjonen ingen kjensgjerning slik det ser ut til i henhold til Kattelands beskrivelse. Naboens observasjon må betraktes svært usikker idet hun bare så ham bakfra og dessuten på et tidspunkt som Torgersen hadde et helt sikkert alibi.

**Den ”tilfeldighet” at vitnet Ørnulf Bergersen, som har sonet sammen med Torgersen, observerer ham i Skippergata, der drapet er begått, rett før han blir pågrepet, samtidig som Torgersen nekter for å ha vært i Skippergata.*

Vitneforklaringen fra Ørnulf Bergersen var høyst sannsynlig løgn fra ende til annen for på denne måten å hjelpe påtalemyndigheten slik at han skulle få soningsfordeler.

**Alle disse "tilfeldighetene" sammenholdt med en rekke andre forhold gjør det etter vår oppfatning helt utvilsomt at Torgersen er dømt med rette. Hertil kommer den omstendighet at Torgersen – til tross for at han hevder sin uskyld – nektet å samarbeide med politiet på alle måter, i forbindelse med vitnekonfrontasjoner, tannavtrykk, avhør og hårprøver. ...*

Det er ikke riktig at Torgersen har nektet å samarbeide med politiet på de måter Kattelund påstår. Torgersen har latt seg avhøre av politiet en rekke ganger. Den vitnekonfrontasjonen han angivelig forsinket, ble avholdt 2 ½ døgn etter drapet. Hvis noen skal beskyldes for å ha forsinket en vitnekonfrontasjon, så er det politiet og påtalemyndigheten som i 55 år ikke har vært villig til å la de aktuelle vitner se Alf Brandsdal i en vitnekonfrontasjon. Ellers har Torgersen avgitt tannavtrykk. Han har avgitt hårprøve, men den er somlet bort av politiet.

Leseren kan selv avgjøre om disse "tilfeldighetene" til Kattelund kan gi full sikkerhet for at Torgersen er gjerningsmannen, særlig når man justerer for alle usannhetene hennes.

Påtalemyndigheten, Høyesterett og Gjenopptakelseskommissjonen har i ettertid lagt stor vekt på at det var en bred bevisførsel eller et "bredt bevisbilde" i saken som ikke etterlot tvil om at Torgersen var gjerningsmannen. Men når ble mange vitner og sakkyndige i seg selv et bevis? Allerede før man vurderer Torgersens motbevis vil det være rimelig klart at man må løsrive seg fra denne "brede" bevisførselen og i stedet vurdere hvilken sannsynlighet de enkelte momenter i denne bevisførselen gir for at Torgersen er skyldig.

Dessuten var det neppe et "bredt bevisbilde" som juryen tok standpunkt til. Av de 71 vitnene som ble ført for retten, var det for eksempel bare de syv vitnene som jeg tidligere har redegjort for, som hadde sett noe som kunne tenkes å indikere at Torgersen hadde noe med saken å gjøre. Med de to særdeles sikre tekniske bevisene samt det tredje temmelig sikre beviset på plass, må det antas at juryens vurdering begrenset seg til bare disse. Tenker

man seg disse 3 bevisene borte, blir det bare de syv vitnene og pågripelsen av Torgersen på Østbanen som kan begrunne at Torgersen er drapsmannen. Leserne kan selv vurdere om dette kan være nok til å være sikker på at Torgersen er den skyldige.

Om man skulle mene at de ovennevnte bevis, slik de etter årtusenskiftet ble oppfattet, kunne gi mulighet for å opprettholde den fellende dommen, må motbevisene også tas inn i vurderingen. Jeg nevner motbevisene i stikkords form her, for senere å forklare dem:

- Et sikkert alibi.
- Bittmerket avsatt av gjerningsmannen stammer ikke fra Torgersens tenner.
- Vitneprovet fra Esther Olsson som var sikker på at det var Alf Brandsdal og ikke Torgersen som fulgte etter Rigmor
- Turnskoene som Torgersen hadde på seg, da han ble arrestert drapsnatten, hadde ikke antydning til slam fra åstedet til tross for at gulvene der Rigmor var plassert, var dekket av et fuktig slamlag.
- På Torgersens klær var det ikke antydning til blod, avføring eller annet fra åstedet som gjerningsmannen måtte ha fått på klærne, både ved å utføre selve drapet, ved voldtekten og ved å bære Rigmor inn i kjelleren etc.
- Et angivelig voldtektsforsøk har høyst sannsynlig skjedd på annet sted i bygningen enn der Torgersen hadde tilgang.
- Mangel på urin på trappavsatsen indikerer at drapet skjedde annet sted enn på trappeavsatsen.
- Andre enn Torgersen må ha tørket vekk avføring fra Rigmor.

At disse motbevisene ikke ble utslagsgivende når man i 1958 hadde de 3 tekniske bevisene, er ikke så underlig. Uansett motbevis, måtte Torgersen likevel være gjerningsmannen. Sikkerheten som de 3 tekniske bevisene ga, medførte at det måtte være noe galt med noe som beviste det motsatte. Tenker man seg at de 3

tekniske bevisene har mistet hele eller en stor del av sin verdi, oppstår to nye forutsetninger for vurderingen av skyldspørsmålet. For det første er det ikke lenger noe som gir sikkerhet for at han er skyldig. For det andre er det ikke lenger grunn til å anta at det har vært noe uforståelig galt med motbevisene. De må vurderes på vanlig måte.

Som et besnærende argument for å opprettholde dommen er anført at lagretten (juryen) den gangen fikk et så godt bevisbilde at vi ikke har noen mulighet til å få noe slikt i dag. Dette siste er helt korrekt for så vidt gjelder den umiddelbare bevisførselen som man den gangen hadde fordelene av. Slik umiddelbar bevisførsel er vi dessverre avskåret fra i dag. Men denne umiddelbare bevisførselen hjelper selvsagt ikke når vi vet at de avgjørende bevisene som ble forelagt lagretten den gangen, ble forklart helt uriktig. Vi vet derfor at lagretten den gangen ble forelagt et aldeles uriktig bevisbilde, så uriktig at bevisbildet var snudd fullstendig på hodet. Så uansett bevisumiddelbarhet i 1958, kan vi ikke bare anta, men med sikkerhet legge til grunn at vi i dag har et langt riktigere bevisbilde enn lagretten ble forelagt den gangen. Av enda større betydning er det at vi ikke vet noe som helst om hvordan de bevis som er i behold i dag, ble vurdert av lagretten den gangen. Vi kan ikke en gang anta at de ble vurdert.

Høyesterett og Gjenopptakelseskommissjonen har anført at tiden som er gått, bør mane til forsiktighet med hensyn til om gjenopptakelse innvilges. Dette er et argument som bare har en begrenset rekkevidde. Påtalemyndigheten kan bebreides og belastes for alle feilene som ble gjort, herunder også for tiden (alle de 55 årene) som er gått. Våre domstoler og Gjenopptakelseskommissjonen kan også bebreides for det samme, særlig for de siste 15 årene. Da kan det ikke brukes mot en uheldig domfelt, som hele tiden har bedyret sin uskyld, at det er gått lang tid.

Påtalemyndigheten har også anført at skyldvurderingen fra den gangen innebærer at de gjenværende bevisene, det vil si de bevisene man i dag har i behold, er blitt vurdert og funnet akseptable av lagmannsretten for domfellelse i 1958. Anførselen er så åpenbart uriktig at den må karakteriseres som en blank løgn. For er det én ting vi kan være aldeles sikre på, så er det at lagretten den gangen ikke foretok en separat(!) og hypotetisk(!) vurdering av de bevis man hadde ut over de 3 tekniske bevisene.

Forutsetningen for å avslå gjenopptakelse, har vært at disse gjenværende bevisene i 1958 ble særskilt vurdert av lagretten og funnet tungtveiende nok til domfellelse. Men dét kan vi altså være sikre på at de ikke ble. Det har derfor vært irrelevant for gjenopptakesspørsmålet om man påpekte aldri så mange (nye) og sikre bevis. Med nye bevis mener jeg bevis som ikke ble tillagt særlig vekt ved domfellelsen i 1958. En vurdering av disse i stedet for de gamle som sviktet, blir en ny skyldvurdering. Det blir en helt ny skyldvurdering fordi alle eller så nær som alle de gamle bevisene som må antas å ha blitt vektlagt i 1958, har sviktet.

En ny bevisvurdering er selvsagt ikke overlatt til hvem som helst. Bare en domstol har kompetanse til å treffe en slik avgjørelse. Men ikke en hvilken som helst domstol, bare den domstol som har kompetanse til å avgjøre skyldspørsmål i straffesaker, kan avgjøre saken. Dette vil si en tingrett eller lagmannsrett, og kun når disse domstolene er besatt med et flertall lege personer slik straffeprosessloven foreskriver for hovedforhandling i straffesaker. I tillegg er forutsetningen for disse domstolenes kompetanse at de avholder full hovedforhandling med bevisu-middelbarhet og kontradiksjon. Det er således klart at verken lagmannsretten i 2000 eller Høyesterett i 2001 hadde denne kompetansen. At heller ikke Gjenopptakelseskommisjonen har slik kompetanse, er selvsagt.

Det er derfor hevet over tvil at Torgersen er blitt avskåret fra å få prøvet skyldspørsmålet slik som han har et lovmessig og åpenbart krav på etter at svikten for de 3 tekniske bevisene er brakt på det rene.

Dersom det hadde vært nok av bevis som stadig viste at Torgersen var skyldig, ville det ikke vært så galt at begjæringene er avslått selv om det skjedde på et uholdbart juridisk grunnlag. Da ville ikke jeg, og neppe de andre som har engasjert seg på Torgersens side heller, tatt oss bryet med å arbeide med saken. For noe stort poeng ville det ikke være å få fastslått at vilkårene for gjenopptakelse er til stede for deretter i en ny retts sak fått fastslått at nye bevis viser at Torgersen er skyldig. Årsaken til vårt engasjement er at vi etter å ha satt oss inn i saken, vet at slike andre bevis som kan begrunne at han er skyldig, ikke forefinnes. I den tid jeg har arbeidet med saken, har jeg stadig til gode å se så mye som ett eneste bevis som med noen tyngde fortsatt kan tilsi at Torgersen er den skyldige.

Av bekjente med kontakter i pressekreter har jeg fått høre at den dominerende oppfatning der var at vi er en liten sekt venstrevridde personer som ikke klarer å ta inn over oss at Torgersen er skyldig. Det er første gangen noen har antydnet om meg at jeg er venstrevridd. Men noen argumenter for at vi tar feil, ut over at hans sak er vurdert, har jeg stadig til gode å høre. For egen del kan jeg legge til at jeg aldri hadde problem med å anta at Torgersen var en drapsmann og at han var domfelt med rette. Men etter å ha blitt klar over hva påtalemyndigheten gjorde i sakene til Fritz Moen og Liland og deretter, for omtrent ti år siden, å ha blitt forklart hvilke bevis som angivelig foreligger i Torgersens sak, forsto jeg at det også i hans sak kunne ligge galt an. Og jo mer jeg har satt meg inn i bevisene i denne saken, jo sikrere er jeg blitt på at vi har med et justismord å gjøre. Ikke bare har bevisene som førte til domfellelse av Torgersen sviktet helt. I tillegg kommer motbevisene som gir meget stor sikkerhet for at han er uskyldig.

I de kretser jeg ferdes, er det en alminnelig oppfatning at den fellende dommen og alle avslagene på gjenopptakelsesbegjæringene har vist at rette mann ble domfelt. Men felles for alle med en slik oppfatning, er at de ikke har noen rede på feilene som ble gjort i saken og hvilke konklusjoner som med nødvendighet må trekkes av dette. I stedet møter jeg en oppfatning at det ikke i det hele tatt kan være så galt som jeg påstår for vi har jo dommere vi kan stole på. Selv når jeg svart på hvitt viser de mest vanvittige resonnement, for eksempel fra Høyesterett i 2001, ristes det på hodet og sies at det må ligge noe under som jeg ikke forklarer, og som ikke er kommet (godt nok) frem i rettens begrunnelse. For det kan umulig være så galt som jeg påstår og som det ser ut til av hva som står på trykk.

Men etter å ha brukt noen tusen timer på å studere saken og dens bevis og de begrunnelser som er gitt, vil jeg våge påstanden at det er minst så galt som det ser ut som, og som jeg påstår! Jeg tar sikte på å vise dét i bokens siste halvdel.

Til unnskyldning for de som mener at Torgersens sak er riktig avgjort, kan det med rette sies at de ikke i det hele tatt har rede på sakens bevis. De har tiltro til vårt rettsvesen og legger til grunn at man der får korrekte avgjørelser. For dommerne i lagmannsretten i 2000, Høyesterett i 2001 og medlemmene av Gjenopptakelseskommisjonen i 2006 og 2010 kan denne unnskyldningen ikke brukes, for de skal vurdere bevisene i saken fra grunnen av på nytt med åpent sinn.

Advokat Fredrik Heffermehl har i en instruktiv artikkel i Juristkontakt nr. 4 for 2013 gjort rede for forskning utført av psykologen Daniel Kahnemann. Kahnemann har gjennom forskning og forsøk funnet ut at vi ikke ser eller forstår noe før vi tror eller er villige til å tro på det som vi ser. Overført til avgjørelsene i Torgersens sak de siste 13 årene innebærer dette at våre dommere ikke klarer å vurdere bevisene i Torgersens sak på en vanlig objektiv måte fordi de trekker i en retning de ikke er villige til å tro kan være riktig.

For våre dommere er imidlertid dette ikke noen unnskyldning i det hele tatt. Når de får en gjenopptakelsessak på bordet, er det helt uholdbart at de setter skylappene på og starter sin behandling av saken med den innstilling at det ikke kan være riktig at saken er blitt uriktig bedømt. Fordi de ikke kan tro (eller er villige til å tro) at saken tidligere kan være uriktig avgjort, ser de ikke hva bevisene viser. I stedet er de såre fornøyd med at de ivaretar domstolenes og kollegaenes prestisje ved å slå fast at feil ikke har skjedd. Det må være et minimumskrav til dommerne at de tvinger seg til å løsrive seg fra det som tidligere ble funnet bevist og med åpent sinn vurderer fra grunnen av de bevisene som forelegges dem.

Jeg gad vite om noen av de jurister som har deltatt i avgjørelsene av Torgersens sak etter 1999 med hånden på hjertet kan si at de har vurdert Torgersens anførsler med et åpent sinn uten å være forutinntatt.

Høyesteretts avgjørelse i 2001 har fått stor betydning for hvordan Gjenopptakelseskommisjonene har begrunnet sine avgjørelser i 2006 og 2010. Dette gjelder særlig barnålsbeviset. Vi har stor respekt for avgjørelser fra Høyesterett. Derfor vil man kanskje tro at kommisjonenes avgjørelser er riktige og fornuftige i den utstrekning de er i overensstemmelse med Høyesteretts avgjørelse. Slik er det dessverre ikke. Avgjørelsen fra Høyesterett har en rekke vurderinger som etter mitt skjønn - forsiktig uttrykt - er uforståelige. I ett av bokens siste kapitler vil jeg se nærmere på denne avgjørelsen idet den dessverre må oppfattes som et eklatant eksempel på hvordan denne domstolen setter hensynet til vår rettsikkerhet til side for at vårt rettssystem skal unngå riper i lakken.

Torgersens gjenopptakelsesbegjæringer er behandlet to ganger av Gjenopptakelseskommisjonen. Først i 2006, deretter i 2010. Den siste avgjørelsen ble truffet av en kommisjon besatt med fem andre medlemmer enn de som traff avgjørelsen første

gangen. Dette er årsak til at jeg ser forholdet slik at det er to forskjellige kommisjoner som har truffet avgjørelse i Torgersens sak.

Det var syv sakkyndige som i 1958 uttalte seg om den sikkerheten de 3 tekniske bevisene ga. Disse sakkyndige erklæringene er av en slik art at det i ettertid kan vurderes om de er riktige. 40 – 48 år i ettertid er de syv erklæringene blitt vurdert av andre sakkyndige, nemlig dagens sakkyndige ekspertise. Denne eksper-tisen har så fastslått at forklaringene til disse syv sakkyndige er basert på et uforsvarlig grunnlag, ikke bare ut fra nåtidens kunnskapsnivå, men også ut fra kunnskapsnivået den gangen. Verre er det at erklæringene er uriktige. Og ikke bare er de uriktige, de er alle stikk motsatt av virkeligheten. Dette gjelder først og fremst erklæringene om barnålsbeviset og tannbittbeviset. Med andre ord de to bevisene som ble ansett som aldeles sikre den gangen. Det som må betraktes som Torgersensakens største og stadig uløste mysterium, er hvordan det kunne ha seg at syv av syv vitenskapsmenn kunne finne på å forklare seg på så aldeles uriktig og på et så uforsvarlig grunnlag som de gjorde. I tillegg kommer at de for tannbittbeviset og barnålsbeviset forklarte seg stikk motsatt av hva selv de enkleste kjensgjerninger tilsa.

Selv om man må anta at påtalemyndigheten ”shoppet” rundt inntil den fant vitenskapsmenn som mot betaling var villige til å se saken slik påtalemyndigheten ønsket, er det likevel vanskelig å forstå hvordan det kunne gå til at de syv forklarte seg så aldeles motsatt av virkeligheten. For det kan ikke herske tvil om at minst fire av dem forklarte seg helt motsatt av det de selv visste var riktig. Man vil neppe noen gang finne ut av hvordan eller hvorfor dette skjedde.

Men det er på det rene at påtalemyndigheten klarte omtrent det samme i 1999 da nye sakkyndige erklæringer om barnålsbeviset ble innhentet fra Norsk institutt for skogforskning

(NISK). Også for de nye erklæringene for tannbittbeviset som ble innhentet på samme tid, synes det klart at de uttalelsene som påtalemyndigheten fikk innhentet, må ha vært i strid med hva de to sakkyndige egentlig mente om dette beviset. Så det kan se ut til at påtalemyndigheten - mot betaling og muligens mot løfter om straffrihet, hva vet jeg? - ikke har problem med å oppnå slikt. Det ser også ut til at våre statsadvokater ikke har betenkeligheter med å innhente uttalelser de vet er motsatt av det riktige.

En del av grunnlaget for Høyesteretts og Gjenopptakelseskommisjonens avslag på Torgersens krav om gjenopptakelse er basert på at de 3 tekniske bevisene fremdeles med betydelig sikkerhet viser at Torgersen er skyldig. Dette skjer til tross for at det entydig fra dagens naturvitenskapsmenn er fremholdt at bevisene har sviktet helt. Hva som er årsaken til at disse dommerne og medlemmene av Gjenopptakelseskommisjonen ikke legger sikre vitenskapelige uttalelser til grunn, er ikke lett å forstå. Men grunnen er kanskje, som jeg har nevnt for litt siden, at vi ikke er i stand til å se eller forstå det vi ikke er villige til å tro på. Med andre ord at disse personene ikke er villige til å tro at sakens bevis kan ha blitt så galt oppfattet i 1958 som dagens naturvitenskapsmenn påstår.

Medisinprofessor Per Brandtzæg har karakterisert dette standpunktet slik: *"Her står galskapen mot vitenskapen."*

Per Brandtzæg (76) er en av de mest meritterte norske naturvitenskapsmenn av i dag, nasjonalt og internasjonalt.

I brev til Gjenopptakelseskommisjonen har 10 fremstående professorer og naturvitenskapsmenn i anledning av denne *"galskapen"* gitt uttrykk for, tre måneder før avgjørelsen ble truffet i 2006, at de fryktet at Gjenopptakelseskommisjonen, var i ferd med å feilvurdere de tre tekniske bevisene, dvs. begå en del av de samme feilene som var grunnlaget for at Torgersen ble domfelt

i 1958. Årsaken var at de hadde vært til stede under en del av kommisjonens høringer. Da fikk de et inntrykk av hvordan kommisjonen var i ferd med å vurdere de 3 tekniske bevisene i saken.

”Undertegnede 10 forskere har alle inngående kjennskap til ett eller flere av de tre tekniske bevisene i Torgersen-saken – tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålsbeviset. Vi overvar hele eller deler av Gjenopptakelseskommisjonens høring om de tekniske bevisene 27. – 30. mars 2006. Våre fagfelt er medisin, biologi, fysikk, kjemi, statistikk og odontologi. Vi har i mange år arbeidet med naturvitenskapelige problemstillinger, praktisk og teoretisk. Kommisjonen er kjent med våre CV-er.

I tiden etter høringen har vi med undring og stigende uro erfart at enkelte fortsatt hevder at det er mulig å tolke de tekniske bevisene slik at Torgersen kan knyttes til drapet. Dette gjelder dessverre også representanter for påtalemyndigheten. For at det ikke skal herske noen tvil når Gjenopptakelseskommisjonen i løpet av året avgjør om Torgersen-saken skal gjenopptas, ønsker vi med dette brevet å si klart fra at en slik tolkning ikke er vitenskapelig holdbar og derfor heller ikke sannhetssøkende.

Grunnen er enkel: De sakkyndige i 1958 verken hadde eller brukte metoder som kunne gi svar på hvorvidt de tekniske sporene på åstedet/offeret knyttet Torgersen til drapet. Likevel uttalte de sakkyndige i 1958 at tannbittbeviset, barnålsbeviset og avføringsbeviset med nær 100 prosent sikkerhet knyttet Torgersen til drapet. Det er smertefullt å måtte erkjenne at det i vitenskapens navn ble begått elementære og alvorlige feil i Torgersen-saken i 1958. Det er like fullt vår plikt som samfunnsengasjerte fagpersoner å presisere at det hevet over enhver rasjonell tvil at det var nettopp dette som dessverre skjedde.”

Brevet er undertegnet av:

Professor dr. philos. Per Brandtzæg (medisin)

Professor dr.med. Trond Eskeland (medisin)

Professor dr.med. Per Holck (medisin)

Professor dr.philos. Morten Laane (biologi)

Professor dr.philos. Klaus Høiland (biologi)
Professor dr.philos. Rune Halvorsen Økland (biologi)
Professor dr.philos. Ragnar Bye (kjemi)
Seniorforsker dr.med. Per Flood (medisin)
Forsker dr.scient. Jon Ingulf Medbø (fysiologi)
Professor DDS David Senn (USA, rettsodontologi)

Det skulle, som vi vet, vise seg at frykten var begrunnet. Gjenopptakelseskommisjonen daværende leder, Janne Kristiansen, kommenterte offentlig brevet slik: "*Vitenskapen får uttale hva den vil.*" Med dette klargjorde hun at hun på kommisjonens vegne ikke så grunnlag for å ta hensyn til at de tekniske bevisene var tilbakevist som verdiløse.

En stund senere skrev 270 professorer i naturvitenskap et brev til justisministeren der de generelt ga uttrykk for engstelse for at naturvitenskapelige vurderinger ikke blir tatt tilstrekkelig hensyn i vårt rettsvesen. Brevet ble referert i Aftenposten. Av en eller annen grunn må medlemmene av Gjenopptakelseskommisjonen ha følt seg truffet. Samtlige medlemmer av Gjenopptakelseskommisjonen, faste så vel som varamedlemmer, var snare med å skrive brev i Aftenposten hvor de tok avstand fra at naturvitenskapsfolk blandet seg bort i rettslige bevisvurderinger.

På sikt er det vanskelig å tenke seg at selv gode jurister kan vinne en slik dragkamp mot naturvitenskapen selv om de formelt har siste ord som dommere i våre rettsinstanser. Av denne grunn vil Torgersens sak kanskje bli stående som en merkesak som baner veien for at juristene må legge bort sin selvgodhet og akseptere andre synspunkter enn de som ut fra utenforliggende hensyn passer dem best.

Hovedforhandlingen

I ALLE VANLIGE SAKER, BÅDE STRAFFESAKER OG SIVILE SAKER, avholder den dømmende rett det som kalles en hovedforhandling. For hovedforhandlingen foreskriver våre prosessregler en særlig grundig eller betryggende behandling nettopp fordi det er hovedforhandlingen som danner grunnlaget for realitetsavgjørelsen. Dette i motsetning til alle de andre gangene hvor domstolen skal treffe avgjørelser som ikke er så viktige, for eksempel om et vitne er pliktig til å avgi forklaring eller ei.

Hovedforhandlingen for pådømmelsen av Torgersens sak ble avholdt i Oslo i daværende Eidsivating lagmannsrett (nå Borgarting lagmannsrett) 2. – 16. juni 1958. Saken gikk for åpne dører med den aller største offentlige oppmerksomhet, både fra presse og publikum. Det dreiet seg om en gruffull forbrytelse hvor man trengte en synder som kunne få sin velfortjente straff slik at man igjen kunne falle til ro. Syv Oslo-aviser hadde omfattende reportasjer hver dag fra saken.

Slik de sakkyndige for de 3 tekniske bevisene hadde forklart seg forut for hovedforhandlingen i sine skriftlige uttalelser, var det for de innvidde ingen tvil om hvordan utfallet av saken måtte bli. For publikum og pressen som ikke kjente til disse forklaringene, fortonet saken seg både som dramatisk og spennende med et usikkert utfall. Men etter at de sakkyndige for de 3 tekniske bevisene hadde avgitt sine forklaringer i retten, var det ikke lenger noe grunnlag for spenning eller tvil om utfallet av saken.

Som aktor prosederte statsadvokat Lauritz Jensen Dorenfeldt. Han ble senere vår riksadvokat. Han dominerte rettssaken ved sin væremåte. 50 år i ettertid er det oppdaget at han utpekte minst en av de tre juridiske fagdommerne som satt i lagmannsretten den gangen.

Torgersens forsvarer var høyesterettsadvokat Knut Blom, som senere ble høyesterettsdommer. Han var en glimrende jurist og kjent som en av våre desidert beste forsvarere. Men med Torgersens sak kan jeg ikke forstå annet enn at han har hatt en svært lite heldig hånd. Kanskje skyldes dette at saken ikke dreide seg om skarpsindig jus, men vurderinger av faktisk art av sakens bevis. Kanskje var han for rettskaffen til å tenke seg at det i alvorlig grad ble fusket fra påtalemyndighetens side. De sakkyndige erklæringene, særlig hvis man så dem under ett, signaliserte ganske klart at det kunne være noe grunnleggende galt med dem. Dette burde Blom fanget opp, men det gjorde han tydeligvis ikke.

Torgersen klarte bare i liten utstrekning å få kontakt med ham under saksforberedelsen, og Torgersen hadde det inntrykk at Blom hadde så meget å gjøre at det gikk på bekostning av den oppmerksomhet Blom hadde for saken hans. Når man ser hvordan Blom ikke stilte sentrale og relevante spørsmål om de 3 tekniske bevisene, er det grunn til å tro at Torgersens inntrykk var korrekt.

Med en årvåken og offensiv advokat Alf Nordhus i retten i stedet for Blom, er det mye som taler for at rettssaken ville blitt avsluttet på en ganske annen måte. Dorenfeldt hadde erfart hva det ville si å bli filleristet av en aggressiv forsvarsadvokat på grunn av at han fusket med bevisene, og Torgersen hadde vendt hjem som en frikjent mann. De fire sakkyndige for tannbittbeviset og barnålsbeviset hadde antagelig blitt avslørt som løgnere på en så infamerende måte at de en gang for alle ville vært bannlyst som sakkyndige i norske rettsaler.

Blom må selvsagt ha lest de sakkyndige rapportene om de 3 bevisene. Konklusjonene i rapportene levnet absolutt ingen mulighet for at det kunne oppnås en frifinnende dom for Torgersen. Men bare for den som ikke stilte seg det grunnleggende spørsmålet om disse erklæringene virkelig kunne være riktige. Det gjorde tydeligvis ikke Blom. Det skulle han definitivt ha gjort, fordi Torgersen hele tiden fastholdt at han var uskyldig. Det er grunn til å tro at Blom selv trodde at Torgersen var skyldig, og at han av den grunn hadde gitt opp (å oppnå frifinnelse) lenge før han kom i retten. Særlig for tannbittbeviset må Blom ha ”sovet i timen”.

Nå er det riktignok på det rene at Blom med sine nærgående spørsmål til Strøm, skapte tvil om noe av det Strøm påsto, kunne være riktig. I så måte imponerte Blom tydeligvis tilhørerne i retten. Men det ser ut til at Blom bare klarte å gripe tak i spørsmål om dette beviset som falt ham inn ut fra det som skjedde i retten. De spørsmål som virkelig var de helt sentrale og som han burde ha fanget opp ved en normal gjennomgang av de to odontologenes forutgående skriftlige erklæringer, grep han ikke i det hele tatt fatt i, så vidt jeg kan se fra avisreferatene.

Dette kan antagelig bare skyldes at han ikke hadde tatt seg et minimum av tid på forhånd, forut for rettssaken, til å sette seg skikkelig inn i disse sakkyndige erklæringene. Hadde han gjort det, kunne han ikke unngått å stille spørsmål om uenighet mellom de to sakkyndige for hvilke tenner tannmerkene skrev seg fra. Og enda viktigere: Hvordan det kunne påstås at det var ”identitet” mellom bittmerket og Torgersens tenner, slik Strøm påsto. Det første alle som så bittmerket ville anta, uansett om de aldri hadde sett et bittmerke før, var at biteren manglet minst én tann. For i hver av de to rekkene av tannmerker manglet ett tannavtrykk. Torgersens regelmessige tenner kunne derfor ikke være opphavet til bittmerket. Men et slikt spørsmål stilte tydeligvis ikke Blom, verken til seg selv eller de sakkyndige i retten.

Hadde disse spørsmål blitt stilt av Blom og fulgt opp slik som det kan forventes i en eksaminasjon, hadde antagelig tannbittbeviset falt fullstendig sammen i retten. Og mer enn dét. Det hadde blitt et motbevis.

Med litt etterpåklokskap kan det hevdes at Blom burde rådet Torgersen til ikke å avgi sitt tannavtrykk på det tidspunkt han gjorde. Før Torgersen avga sitt tannavtrykk, skulle begge de sakkyndige ha uttalt seg om hva man på bakgrunn av bittmerkene kunne vente seg av tennene til den som hadde bitt. Hadde dette skjedd, ville de sakkyndige helt sikkert ha påstått at biteren manglet én tann i den ene eller begge kjevene, eventuelt at disse tennene var tilbaketrukket i forhold til de andre. Om tannbittbeviset dermed ville blitt oppfattet som et sikkert bevis av påtalemyndighetens sakkyndige for at en annen enn Torgersen var gjerningsmannen, er en annen sak.

Den andre av de to sakkyndige på bittmerker, professor Jens Wærhaug, fikk overlevert Strøms beskrivelse av hva som stemte for tannavtrykkene sammenholdt med Torgersens tenner for han selv vurderte samsvaret mellom bittmerkene og Torgersens tenner. Dette var overhodet ikke akseptabelt og det er uforståelig for meg at Blom kunne akseptere noe slikt.

For de to andre tekniske bevisene, burde også et minimum av årvåkenhet ha fått ham til å stille både seg selv og andre spørsmål som kunne gitt en helt annerledes vurdering.

Hadde Blom stilt seg selv enkle spørsmål ved om de sakkyndiges konklusjoner kunne være holdbare, ville veien vært kort til å la andre med en naturvitenskapelig innsikt kaste et raskt blick på vurderingene til påtalemyndighetens sakkyndige. Et fem minutters blick på hver av de sakkyndige erklæringene fra noen med den minste peiling, ville høyst sannsynlig fått disse til i høy grad å betvile at erklæringene fra påtalemyndighetens sakkyndige kunne være korrekte. Derfra ville nye sakkyndige vurderinger av alle de 3 tekniske bevisene blitt en selvfølge. Hvis de

nye sakkyndige ikke hadde blitt utpekt og betalt av påtalemyndigheten for det de skulle mene, ville de etter all sannsynlighet avslørt at alle erklæringene fra påtalemyndighetens sakkyndige var løgn og bedrag fra ende til annen. Saken ville antagelig ha utviklet seg til å bli en gedigen skandale for påtalemyndigheten og Dorenfeldt allerede i 1958.

Professor Printz forklarte om to av de 3 tekniske bevisene, at det var *"absolutt sikkerhet"* for *"fullstendig overensstemmelse"* mellom sporene på Torgersens klær og de tilsvarende gjenstandene på gjerningsstedet. Bare dette ordvalget burde vakt Bloms mistanke om at noe måtte være galt. I tillegg kom at Printz også om to andre spor hadde fremholdt det samme under etterforskningen. Men til tross slik skråsikkerhet fra hans side også her, fikk han ikke med seg noen av de andre sakkyndige i sine konklusjoner for disse to sporene. Dette burde i enda større grad ha vekket mistanke hos Blom om at noe var fundamentalt galt, og at han ikke ukritisk kunne akseptere det som ble servert i retten som sikre fakta fra påtalemyndighetens sakkyndige.

De sakkyndige for barnårsbeviset uttalte med stor skråsikkerhet at både barnålene i dressen og på gjerningsstedet var av en type som ikke fantes i den norske faunaen og neppe noe annet sted i verden heller. At det gamle inntørkede juletreet i kjelleren i Skippergata 6 b hadde slike nåler, var oppsiktsvekkende og ytterst usannsynlig. Blom burde derfor fått en egen sakkyndig til å kaste et kort blick på barnålene. Dette kunne skjedd uten domstolens medvirkning eller oppnevning og ville verken vært kostbart eller krevet noe av rettens tid. Dette korte blikket ville kanskje tatt et minutt eller to, jf uttalelsen til de to botaniske professorene Høiland og Laane som jeg kommer tilbake til. Det ville da blitt avslørt at alt de to betalte og høyt kvalifiserte barnårseksperter sa i retten om dette beviset, var nonsens og helt motsatt av en særdeles enkel virkelighet.

De undersøkelser som ble foretatt når det gjelder avføringsbeviset, var ikke nok til at dette beviset kunne være særlig sikkert. Rester av celler fra erter og hvete i avføringen på åstedet og angivelig på Torgersens ene sko ble forklart å være et sikkert bevis for at avføringen på skoen stammet fra åstedet. Men erter og hvete var en vanlig del av ernæringen på 1950 tallet, og rester av slike celler kunne derfor ikke gi noen sikkerhet for hvor avføringen måtte stamme fra. Det var dessuten selvmotsigelser med hensyn til hva som de to første etterforskningsukene ble uttalt av de sakkyndige om avføringen som ble funnet, og hva de senere anførte. Men det sees ikke av avisreferatene at Blom stilte spørsmål ved om noe så vanlig som celler fra erter og hvete kunne gi grunnlag for å påstå at avføringen på Torgersens sko måtte stamme fra Rigmor.

Med Blom som forsvarer fikk Dorenfeldt og hans sakkyndige nærmest åpent mål å spille mot.

I andre sammenhenger ser man at Blom synes å ha vært for svak i forhold til Dorenfeldt. Da Torgersens mor ble spurt om vitnet Olsens iakttagelse av Torgersen utenfor Eldorado kino, svarte hun noe slikt som ”Ja, hvis hun var edru nok til å legge merke til noe som helst, da.” Ifølge et avisreferat fikk moren en kraftig påpakning av Dorenfeldt for denne nedsettende bemerkningen. Men faktum er at det moren ga uttrykk for, i høyeste grad var relevant siden det var riktig at Olsen lett kunne tenkes å ha vært beruset ved denne anledningen. Blom burde derfor grepet kraftig inn mot Dorenfeldt for hans påpakning. Men at noe slikt skjedde, kan man ikke se av avisreferatene.

Dorenfeldt godtok ikke at man stilte spørsmål ved kvaliteten på påtalemyndighetens sakkyndige vitner. Til gjengjeld kan Dorenfeldts og noen av de sakkyndiges omtale og vurderinger av Torgersen betraktes som gjennomgående sjikanøse. For eksempel uttalte de seg svært nedsettende om at Torgersen drev mye med idrett og i tillegg både malte (malerier, ikke hus) og

skrev dikt. Noen av de sakkyndige gjorde narr av Torgersen for hans dikt (som senere er blitt utgitt i bokform). Slike aktiviteter blir vanligvis oppfattet som positive sider ved en person. Men i Torgersens tilfelle var det omvendt.

I det hele tatt var det en gjennomgående svært hatsk stemning mot Torgersen under hovedforhandlingen. Allerede da saken startet, før Torgersen hadde opplatt sin munn, bemerket lagmannen at man hadde med en meget vanskelig person å gjøre. Lagmannen var således tydelig forutinntatt. Dette ble ikke bedre underveis. Da Torgersen bemerket til sin aldrende og medtatte mor da hun ble avhørt som vitne, at hun kunne sette seg i vitneboksen, noe som lagmannen måtte ha glemt å si til henne, fikk han en ubehagelig og grunnløs påpakning av lagmannen. Det sees ikke av avisreferatene at Blom kom Torgersen til hjelp ved denne anledningen.

Da vitnet Bergersen løy om at han hadde sett at Torgersen kom ut fra Skippergaten 6 b, mistet Torgersen besinnelsen. Etter et ”tigersprang” over skranken grep han en stol som han kylte mot vitnet, men bommet. Det måtte syv menn, hvorav fem fra politiet, til i et basketak for å få brakt Torgersen under kontroll. Lagrettens (juryens) ordfører gjorde seg bemerket ved å delta i basketaket ved å hamre løs på Torgersens hode med knyttet neve da Torgersen ble holdt nede av de andre, og basketaket på sett og vis var over. Men noen utskiftning av formannen kan man ikke se at Blom krevde under hovedforhandlingens fortsettelse.

Etter denne episoden hadde Torgersen både håndjern og fotlenker i rettsalen. Dorenfeldt brukte angrepet for alt hva det var verd da han begrunnet at Torgersen måtte få livsvarig fengsel og 10 års sikring, hvilket han også ble idømt.

Det som er virkelig ille med det som skjedde i retten den gangen, var de helt gale sakkyndige forklaringene som ble avgitt om sakens 3 tekniske bevis, både ut fra kunnskapsnivået i dag og i 1958.

Dette er så spesielt at det i seg selv burde være en gjenopptakelsesgrunn uten at man ser hen til hva som ellers ble bevist eller kunne bevises i 1958. Når alle de sakkyndige forklaringene om de 3 tekniske bevisene var helt motsatt av virkeligheten, må det ha vært noe ved selve prosessen som vi til nå ikke har forstått. Før vi kommer til bunns i hvordan dette kunne skje eller hvorfor, innebærer disse uforklarlige feilene som alle gikk i Torgersens disfavør, at vi heller ikke kan ha tillit til resten av det som ble ”bevist” eller skjedde den gangen.

Det vi vet, er at politiet og/eller påtalemyndigheten (les: statsadvokat Dorenfeldt) underslo en rekke bevis som talte til Torgersens fordel og forhindret etterforskning som kunne lede ”gal” vei. Når det fuskes slik på groveste måte av sakens aktor, som etter loven skal være objektiv, er veien ikke så lang til å pynte på resten av bevisene i den utstrekning dette var formålstjenlig for å oppnå det ønskede resultat.

Vi har ikke mulighet for å vite om andre deler av det som skjedde den gangen, er rammet av like store feil som de feilene som rammet de sakkyndige forklaringene om de 3 tekniske bevisene. For eksempel kan alle eller de fleste vitneforklaringer som har hatt betydning i Torgersens disfavør være like langt fra den korrekte virkelighet som det som de sakkyndige forklaringene var. Politiet og påtalemyndigheten har jo en større påvirkningsmulighet på vitneforklaringer enn sakkyndige forklaringer. De sakkyndige utarbeider på egen hånd sine skriftlige rapporter om det de skal uttale seg om. For vitner kommer bare det med i deres politiforklaringer som vedkommende politibetjent som avhører dem, finner for godt å skrive ned. Vi kan være temmelig sikre på at det viktigste som Esther Olsson forklarte, ikke kom med i hennes politiforklaring fordi det ikke var i samsvar med det som politiet hadde bestemt seg for å ville høre.

De sakkyndige forklaringene har man - fordi de tilfeldigvis på grunn av sin natur var mulige å kontrollere i ettertid - klart å påvise er fullstendig gale. For vitneforklaringene har man ikke

den samme muligheten. Men det er i utgangspunktet på grunn av politiets større påvirkningsmulighet her, ikke større grunn til å ha tillit til vitneforklaringene enn de sakkyndige forklaringene om de 3 tekniske bevisene. Når det da er påvist at de sakkyndige forklaringene uten grunner som lar seg påvise i dag, var helt motsatt av virkeligheten, blir det i utgangspunktet minst like vanskelig å ha tillit til vitneforklaringene der de går i Torgersens disfavør fordi det var politiet som avgjorde hva som kom med i disse forklaringene.

Legger man til grunn at politiet og påtalemyndigheten gikk inn for å skaffe seg ”best mulige” sakkyndige forklaringer, og det tror jeg man må, er det ikke mer usannsynlig at politi og påtalemyndighet gjorde det som var nødvendig for å få vitneforklaringer som passet inn i opplegget. Vitneforklaringene hadde jo den fordel at de i motsetning til sakkyndige forklaringer, ikke lang tid senere kunne etterkontrolleres.

Det vi med sikkerhet kan slå fast, 50 år i ettertid, er at noen vitneforklaringer ble underslått. Jeg kommer senere tilbake til navnene Helga Paulsen, Ruth Klausen og Ragna Noreng. Støleggen er også et navn i denne sammenheng. Det er liten grunn til å tro at dette var alt påtalemyndigheten arrangerte for å få vitneutsagnene til å ”stemme”.

Det kan i denne sammenheng være grunn til å nevne de tre andre store gjenopptakelsessakene vi har hatt de siste 50 år, nemlig Per Kristian Lilands ene sak og Fritz Moens to saker. Disse sakene er som man kanskje vil vite, gjenopptatt. Resultatet ble at Lilands ble frifunnet i 1994 for de to drapene som han ble dømt for i 1970. Den sterkt handikappede Moen ble dømt for to drap i henholdsvis 1978 og 1981. Han ble frifunnet i 2004 og 2006. Den siste frifinnelsen kom etter hans dødsfall. I disse sakene viste senere undersøkelser at påtalemyndigheten hadde fusket med bevisene i de domfeltes disfavør.

I Lilands tilfelle hadde påtalemyndigheten fått de sakkyndige til å endre sine opprinnelige uttalelser om dødstidspunktet for at dette skulle passe med et tidspunkt hvor Liland ikke hadde avgjørende alibi. Dødstidspunktet ble skjøvet ett døgn tilbake i tid. Skriftlige politiforklaringer fra en rekke vitner som hadde meldt seg og hadde forklart at det var liv i huset også i døgnet etter det dødsfalltidspunktet som politiet hadde valgt seg ut, ble underslått. Vitnene bak disse forklaringene ble da selvsagt heller ikke ført i retten, og forsvareren og retten fikk ingen rede på at slike vitneforklaringer forelå.

Det som er grotesk ved disse sakene, er at domstolene i lang tid avslø gjenopptakelse til tross for at det var klart i alle disse tre sakene at domfellelse hadde skjedd med grunnlag i bevis som ikke var holdbare. At påtalemyndigheten lukket øynene for dette, er – med den erfaring vi har - selvsagt. Mer kan vi tydeligvis ikke vente oss av våre statsadvokater og Riksadvokaten. Det kan vi til nød leve med, men bare dersom domstolene/Gjenopptakelseskommisjonen gjør jobben sin. Verre er det at våre dommere så vel i lagmannsrettene som i Høyesterett med full kunnskap om hvordan det måtte henge sammen, også lukket øynene. Den slutning vi kan trekke av dette, er at våre domstoler og våre dommere (i lagmannsretten og Høyesterett) rett og slett ikke er til å stole på i gjenopptakelsessaker.

Når så gjenopptakelse til slutt likevel ble besluttet, var det så selvsagt at bevisene ikke holdt, at påtalemyndigheten i alle tre sakene påsto frifinnelse. Derved unngikk påtalemyndigheten å få blottlagt hva den kort tid i forveien hadde fremholdt som “sikre bevis”.

Når slike ting har skjedd i andre drapssaker, er det liten grunn til å bli overrasket over at slike ting har skjedd og skjer i Torgersens sak også.

Hva det er som enkelte ganger får våre ellers pålitelige dommere til å opptre slik, er ikke enkelt å forstå. Jeg har tidligere

nevnt at man ikke ser det man ikke tror. Jusprofessor Carl August Fleischer har nevnt uttrykket “miljøenes fortrefelighet” som en forklaring på enkelte miljøers selvgodhet. Med andre ord at våre dommere anser seg selv som en del av en så fortrefelig stand at de ikke tror at feil kan ha skjedd dersom de selv eller noen av standens andre fortrefelige medlemmer har truffet avgjørelsen. Og kanskje verre: Hvis de likevel - med skylappene på plass - ser at det har skjedd feil, så ofrer de enkeltpersoners skjebne for å spare sitt “fortrefelige” miljø.

Som en dårlig unnskyldning for norske dommere kan nevnes at åpenbart uriktige vurderinger av gjenopptakelsesbegjæringer, ikke ser ut til å være et særnorsk fenomen. Også i en del andre land har man lignende problem. Det ser ut til at “systemet” når først en rettskraftig dom foreligger, ikke er villig til å se saken med nye og uhildede øyne. Høyesterettsadvokat Gunnar Nerdrum har i en artikkel i Lov og Rett nr. 1 for 2013 sammenlignet Torgersens sak med den meget kjente Dreyfussaken. I denne saken var Dreyfus for omtrent 120 år siden blitt dømt til livsvarig fengsel for spionasje. Det var et håndskrevet brev som “avslørte” ham. Etterhvert ble det klart at brevet ikke var skrevet av ham, men av en annen offiser ved navn Estherhazy. Etter at Estherhazy hadde innrømmet sin forbrytelse og tilstått at brevet var skrevet av ham, ble saken til Dreyfus for andre gang gjenopptatt. En rekke generaler forklarte seg for domstolen og ga uttrykk for at det fortsatt var grunn til å tro at Dreyfus var skyldig. Dreyfus ble domfelt på nytt til tross for at det nå var klart at det grunnlag han var domfelt på, helt hadde sviktet uten at noe annet kunne vise at han var skyldig.

Man skal være forsiktig med å trekke paralleller for såvidt gjelder dommernes motivering for å lukke øynene for de mest opplagte omstendigheter i de to gjenopptakelsessakene. I Frankrike med et kraftig jødehat og hvor æren står over det meste, syntes nok de dømmende generaler i militærdomstolen at det var greit uansett bevis å fastholde dommen mot jøden

Dreyfus. På den måten ble de adelige generalene i hvert fall kvitt en jøde i generalstaben. Den parallell man antagelig likevel kan trekke, er at systemet som har domfelt, er lite villig til å revurdere sin oppfatning uansett om det er aldri så god grunn til å anta at den opprinnelige oppfatningen var uriktig.

Vi ser også at dommernes tillit strekker seg videre enn til deres egen stand. Det fortreffelige miljøet omfatter etter Høyesteretts mening tydeligvis også påtalemyndigheten. Således ser vi at Høyesterett nekter å legge til grunn at det har skjedd feil i påtalemyndigheten dersom det gjelder grove og forsettelige feil som rammes av strenge straffebestemmelser. Dette i motsetning til mindre betydelige feil. For grove (og straffbare) feil hvor det ikke er mulig å forsvare det som har skjedd, skal vi se at Høyesterett flere ganger bare lukker øynene og uten tilløp til begrunnelse nøyer seg med å postulere at det ikke er holdepunkter for at feil har skjedd. I slike tilfelle må det antas at mangel på begrunnelse skyldes at dommerne selv er klar over at deres standpunkt ikke lar seg begrunne. Om det - når slikt ikke lar seg begrunne - da går an å mene at feil ikke har skjedd, blir et åpent spørsmål, et spørsmål som bør oppfattes som ubehagelig for de dommere som treffer avgjørelser på slikt "grunnlag".

Dorenfeldts underslag av vitnebevis

EN AV BEBOERNE I SKIPPERGATEN 6 B, HELGA PAULSEN, HADDE mistanke om at en annen av beboerne i Skippergaten 6 b kunne ha forøvet drapet, nemlig Asbjørn G. Hennes mistanke var begrunnet i atferd hun hadde sett fra hans side. Hun kontaktet derfor på eget initiativ politiet allerede 7. desember og ga uttrykk for sin mistanke. Hennes forklaring i sakens anledning var av en slik art at den ble nedtegnet. Hennes mistanker til beboeren passet ikke for det som politiet allerede natten til 7. desember hadde bestemt seg for å bevise. Hennes to politiforklaringer om denne mistanken ble derfor underslått ved at de ble lagt blant sakens 0-dokumenter, det vil si de dokumenter som advokat Blom ikke fikk tilgang til. Men en forklaring fra Helga Paulsen var det selvsagt påkrevet å ha i saksdokumentene. Man lot henne derfor i tillegg til forklaringene der hun rettet mistanke mot en bestemt av leieboerne i gården, avgi en mer alminnelig og intetsigende politiforklaring om hun hadde iaktatt noe av betydning. Denne siste politiforklaringen ble selvsagt lagt inn blant dokumentene som Blom hadde tilgang til. Paulsens to første politiforklaringer om hennes mistanke mot Asbjørn G, ble funnet ca 40 år senere blant sakens 0-dokumenter da underslagsundersøkelser ble iverksatt.

Egen mappe for 0-dokumenter har man hatt i svært mange år. Det er der de dokumentene som på grunn av sakens ytterligere etterforskning/oppklaring blir betydningsløse, skal legges. 0-dokumentene får forsvareren normalt ikke kjennskap til. Det er de siste 30 årene brakt på det rene at mappene for 0-dokumentene er blitt brukt til å legge ikke bare betydningsløse dokumenter. Der legges i enkelte tilfelle dokumenter av den aller største betydning, nemlig dokumenter som avslører at det påtalemyndigheten prøver å bevise, ikke er riktig.

Da Helga Paulsen skulle forklare seg under hovedforhandlingen i 1958, understreket Dorenfeldt hvor ubehagelig et krysavhør kunne bli for henne dersom hun forklarte seg om noe annet enn det hun ble spurt om. Når vi kjenner til hennes to underslåtte politiforklaringer, blir det forståelig hva Dorenfeldt ønsket å oppnå. Trusselen viser at han må ha hatt kjennskap til de underslåtte forklaringene og hva Paulsen kunne ha på hjertet. Men Blom hadde ingen mulighet til å forstå hva Dorenfeldt søkte å forhindre. Han hadde jo ikke kjennskap til de to første av hennes forklaringer som var underslått. Avhøret av Paulsen gikk deretter som Dorenfeldt kunne ønske. Ingen forhold som kunne trekke i annen retning enn Torgersen kom så vidt vi kan se av avisreferatene frem i avhøret.

Barnålene i dressen som Torgersen hadde kjøpt brukt av Eilif Støleggen, ble et særlig viktig bevis i saken. Åpningsdagen (den 2. juni) ble Torgersen klar over hvor stor vekt Dorenfeldt ville legge på dette beviset. Torgersen begjærte på slutten av denne dagen at Støleggen, ble avhørt. Dette for å bringe på det rene om barnåler i dressen kunne stamme fra Støleggens bruk. Torgersen hadde kjøpt dressen av ham i skitten og ganske medtatt forfatning et års tid tidligere mens de begge satt i fengsel. Dressen var ikke blitt rengjort etter kjøpet. Torgersen hadde bare fortsatt å bruke

den i den tilstand den var. Torgersen kunne ikke forstå at hans bruk kunne ha forårsaket at det var barnåler i buksebrettene og i en innerlomme i dressjakken.

Allerede i brev av den 3. juni beordret påtalemyndigheten skriftlig at Støleggen, som satt på sikring på Oslo kretsfengsel, ble løslatt øyeblikkelig. Det ble ikke gitt begrunnelse for løslatelsesordren. Det hele hastet slik for påtalemyndigheten at brevet ble brakt frem til Oslo kretsfengsel samme dag. Støleggen ble så til sin overraskelse uten forvarsel løslatt denne dagen, den 3. juni.

Støleggen var straffet flere ganger tidligere. Han ble derfor pålagt daglig meldeplikt til Drammen politikammer idet han skulle bo hos sin mor i Drammen. Han har selv opplyst senere at han overholdt meldeplikten de første ukene.

Dorenfeldt opplyste så i retten etter at hovedforhandlingen hadde pågått i ca én uke, at politiet ikke klarte å oppspore Støleggen. Senere undersøkelser har vist at rutinemessige dokumenter som alltid utarbeides av politiet i anledning ettersøking, ikke foreligger for den angivelige ettersøkningen av Støleggen. Dette viser at forsøk på å finne Støleggen etter all sannsynlighet ikke ble iverksatt. Men det ville da også være meningsløst å *ettersøke* Støleggen. Påtalemyndigheten visste jo godt hvor han oppholdt seg og kunne lett komme i kontakt med ham. Det ville bare vært å ringe Drammen politikammer. Det må legges til grunn at Dorenfeldts forklaring om at Støleggen ikke lot seg oppspore, var usann.

Man måtte derfor klare seg uten Støleggen som vitne. Etter domfellelsen anket Torgersen til Høyesterett. I anledning anken ble Støleggen begjært avhørt. Han var igjen pågrepet og satt fengslet for nye lovbrudd. Men Dorenfeldt ønsket åpenbart heller ikke nå noen bevisføring om barnålene i dressen. I påtegning i ekspedisjon av 26. august 1958 til Oslo politikammer forbød han politiet å avhøre Støleggen om barnålene:

”Sendes med vedlegg tilbake til Oslo politikammer, Kriminalavdelingen. Domfeltes utenrettslige forklaring av 22. ds. inneholder intet nytt. Domfelte prosederte i lagmannsretten nettopp på dette som han opplyser i sin forklaring om Støleggen og den brunstripete dress, og lagmannsretten har derfor vurdert innholdet av forklaringen. For øvrig finner jeg å burde bemerke at politiet ikke bør oppta forklaring av domfelte eller foreta noe etterforskningsskritt i saken uten å ha konferert med meg. ---

Oslo Statsadvokatembete, 26. august 1958

L.J.Dorenfeldt

Det er helt feil, faktisk en blank løgn, når Dorenfeldt skriver at lagmannsretten hadde vurdert innholdet i Støleggens mulige forklaring slik at det av denne grunn ikke var grunn til å avhøre ham. Fordi Torgersen ikke fikk tak i Støleggen, ble spørsmålet om barnålene kunne skrive seg fra sistnevntes bruk av dressen, hengende i luften som en løs og ubegrunnet mulighet i lagmannsretten, som noe som ikke ble sannsynliggjort i det hele tatt. Også Dorenfeldt var selvsagt klar over det.

Påtegningen til Oslo politikammer fikk Torgersens forsvarer ikke kunnskap om. Fordi Støleggen satt i fengsel, hadde Torgersen (eller hans forsvarer) ingen mulighet til å få en forklaring fra Støleggen før ankesaken ble behandlet i Høyesterett. Heller ikke fikk de vite at politiet nå visste hvor Støleggen oppholdt seg. Så også der ble saken avgjort uten at dette sentrale vitnet fikk forklart seg.

Påtegningen viser hvordan Dorenfeldt stilte seg til Torgersens forsøk på sentral og relevant bevisførsel som kunne trekke i hans favør. Dorenfeldt var åpenbart ikke innstilt på en fair rettsak hvor han fulgte spillets (les: straffeprosesslovens) regler. Påtegningen av 26. august må oppfattes som det klare og avgjørende bevis både for at Dorenfeldt var uredelig og underslo relevante bevis, og at han ikke vek tilbake for å overtrå noen av våre strengeste straffebud for å få lagt til grunn det faktum som passet best for den dommen som han ønsket å oppnå.

Når man ser denne atferd fra Dorenfeldts side, som kunne medført år i fengsel for ham, gir det også grunn til å reflektere over hva Dorenfeldt ellers må ha visst eller forstått. Bevisene mot Torgersen var jo overveldende. Likevel tok Dorenfeldt sjansen på straffbar atferd for å forhindre at visse, nærmest ubetydelige, sider for det ene beviset ble nærmere opplyst. Årsaken må ha vært at Dorenfeldt selv var klar over at i hvert fall dette beviset ikke tålte å bli gått nærmere etter i sømmene. Det er ingen grunn til å tro at Dorenfeldts kunnskap om hva som lå bak påtalemyndighetens bevisførsel, var begrenset til dette ene beviset. Han har antagelig fryktet at hele saken kunne rakne, med andre ord at alle de 3 bevisene ble avslørt, dersom forsvareren først gikk barnålsbeviset nærmere etter i sømmene. Måten Dorenfeldt 12 år senere klarte å forhindre at Torgersen skulle få en annen enn påtalemyndighetens betalte sakkyndige til å se på tennene sine, viser at han i høy grad må ha fryktet at også dette beviset svært lett kunne blitt avslørt som falsum. Da hadde han også på ulovlig måte i flere år forhindret at Torgersens advokater i det hele tatt fikk tilgang til sakens dokumenter. Jeg kommer nærmere tilbake til disse forhold senere.

Som vi senere skal se, er det bare de "sakkyndige" som ble funnet og betalt av påtalemyndigheten som har forklart at de 3 tekniske bevisene viser noe i Torgersens disfavør. For alle de andre, og de er i klart flertall, har det motsatte vært åpenbart nærmest fra første sekund de fikk anledning til å se bevisene. Men det skulle ta mer enn 40 år, og mer enn 20 år etter at Dorenfeldt gikk av som riksadvokat, før andre enn de som ble betalt av påtalemyndigheten for sine standpunkter, fikk tilgang til de 3 bevisene. Da hadde Dorenfeldt rukket å gå i sin grav to år tidligere.

Å trekke den slutning om Dorenfeldt at han var en forbryter på bakgrunn av hvordan han under hovedforhandlingen behandlet tilfellet Støleggen, er å trekke vidtgående konklusjoner ut fra et enkeltstående tilfelle. Men påtegningen hans av 26. august

etterlater ingen som helst tvil om at han med viten og vilje, med andre ord med hensikt, ved denne anledning opptrådte straffbart ved å forhindre relevant og sentral bevisførsel. Når man ser alle de øvrige forhold som hefter ved Dorenfeldts atferd, ikke bare i 1958, men også de nesten 17 årene som Torgersen sonet og hvor Dorenfeldt var i posisjon (som statsadvokat/riksadvokat), er det ikke lenger mulig å tvile. Bare én mulighet står da tilbake, og det er at Dorenfeldt, vår riksadvokat fra 1967, var en tung kriminell som ikke avsto fra særdeles alvorlige straffbare handlinger for å oppnå sitt mål. I Torgersens sak sto han etter alt å dømme for minst to overtredelser av straffelovens § 169 annet ledd, nemlig tilbakeholdelse av bevis som kunne forhindre at en fellende straffedom ble sonet. Denne bestemmelsen har en strafferamme på fengsel i inntil 21 år, med andre ord den samme maksimumsstraff som for overlagt drap. Jeg kommer tilbake til hans øvrige handlinger etter hvert.

Senere, under soning av den idømte straffen kom Torgersen i kontakt med Støleggen. Støleggen forklarte da at han hadde brukt dressen under rømming fra det svenske politiet og hadde overnattet i en barhytte med dressen på seg. Om dette har Støleggen i samarbeid med Torgersen utferdiget en skriftlig forklaring fra 1963 som nå ligger blant saksdokumentene.

Statsadvokat Katteland har helt uten noe som helst konkret grunnlag anført at det er overveiende sannsynlig at Støleggens erklæring er usann/falsk. Det er drøyt å fremsette en slik beskyldning når det er påtalemyndigheten som ved overtredelse av svært alvorlige straffebud har forhindre at forklaringen ble innhentet fem år tidligere den gangen saken verserte. Dersom politiet og påtalemyndigheten hadde avstått fra straffbare handlinger og oppfylt sine basale forpliktelser den gangen, hadde det ikke vært noen mulighet for at Torgersen kunne ha påvirket forklaringens innhold. Det har han heller ikke gjort. Undersøkelser i svenske arkiv har bekreftet at Støleggen under flukt i Sverige overnattet i

en barhytte, helt i samsvar med forklaringen. Men slikt affiserer ikke Kattelund.

Som vi dessuten ser av Dorenfeldts påtegning av 26. august 1958, var påtalemyndigheten den gangen innforstått med hva en forklaring fra Støleggen ville gått ut på. Torgersens opplysninger om dressens tidligere eier, Støleggen, hadde tydeligvis fått påtalemyndigheten til å undersøke hva som kunne komme ut av en forklaring fra ham, nemlig at det var sannsynlig at hans bruk av dressen kunne ha forårsaket barnåler i den.

Det mest avgjørende underslaget av bevis som har skjedd i saken, er imidlertid påtalemyndighetens tilbakehold av de avgjørende opplysninger om **Gerd K**, kvinnen som etter all sannsynlighet var sammen med Torgersen på hans rom da drapet ble begått.

Fra første stund hadde Torgersen forklart at han i det aktuelle tidsrom om kvelden den 6. desember hadde vært sammen med en Gerd som han ikke visste etternavnet på. Det ble angivelig lagt stor vekt på å finne henne, men politiet lyktes ikke ifølge de opplysninger Dorenfeldt ga under hovedforhandlingen. Under etterforskningen frem til hovedforhandlingen meldte det seg til tross for politiets etterlysning ingen Gerd. Det gjorde det heller ikke under hovedforhandlingen.

Men åtte eller ni dager etter at hovedforhandling hadde begynt, meldte det seg imidlertid to middelaldrende kvinner for politiet. De to var Ruth Klausen og Ragna Noreng. De forklarte at de hadde opplysninger om en Gerd K som ifølge det hun selv hadde sagt, hadde vært sammen med Torgersen om kvelden den 6. desember og derfor var sikker på at Torgersen ikke kunne være gjerningsmannen. Nå hadde de fra avisreferatene forstått at Gerd K ikke kunne ha meldt seg for politiet for å forklare at det var hun som hadde vært sammen med Torgersen natten til 7. desember.

De to arbeidet i Storgatens Skotøimagasin. Der hadde også Gerd K arbeidet i desember 1957. Lørdag den 7. desember om morgenen hadde Gerd som vanlig kommet på jobben. Men hun hadde hatt meget vondt i den ene siden, så vondt at hun knapt kunne arbeide. Hun hadde grått en del. Etter noen dager fikk de henne til å gå til legen. Han konstaterte tre ribbensbrudd på den vonde siden.

Til den ene av de to damene, Ruth Klausen på 37 år, hadde Gerd omtrent samtidig med at hun dro til legen, forklart at det var hun som hadde vært sammen med Torgersen om kvelden den 6. desember, og at hun var blitt syklet fra Lille Tøyen ned til byen av ham. Gerd var derfor sikker på at det ikke kunne være ham som var morderen. Ruth Klausen hadde til dette sagt at hun måtte gå til politiet og forklare dette. Kort tid etter dette fikk Gerd K avskjed fra sitt arbeid i forretningen med den begrunnelse at forretningen ikke kunne bli blandet opp i det grufulle drapet i Skippergaten.

Ruth Klausen hadde trodd at Gerd fulgte hennes oppfordring om å fortelle hva hun visste om Torgersens gjøremål natten til 7. desember og hadde derfor ikke engasjert seg mer i saken.

Men da hovedforhandlingen gikk sin gang, forsto Ruth Klausen av avisomtalen av saken at Gerd K ikke kunne ha meldt seg for politiet. Fordi Gerd ikke lenger arbeidet i forretningen, var det ikke mulig for Klausen å spørre henne om hun hadde gått til politiet med sine opplysninger. Klausen tok saken opp med sin nærmeste overordnede, Ragna Noreng. De to besluttet straks å begi seg av sted til politiet hvor de begge den 11. og 12. juni avga forklaringer.

De to forklarte at Gerd K også til flere andre i forretningen enn Klausen (men ikke Noreng) hadde betrodd seg om at det var hun som hadde vært sammen med Torgersen kvelden den 6. desember og blitt syklet ned til byen.

Oslo politikammer satte straks i gang etterforskning som ble gjennomført med upåklagelig ekspresstakt. Det hele hastet jo

fordi hovedforhandlingen snart ville ble avsluttet og dom avsagt. Gerd K ble oppspørt samme dag og innkalt til avhør.

Hun opplyste først i noe som må karakteriseres som en falsk forklaring at hun ikke hadde kommet til skade og at hun (derfor) ikke hadde blitt behandlet på legevakten. Men da mer ble klarlagt, måtte hun erkjenne at hun hadde vært til legebehandling omkring 10 desember hos en privatpraktiserende lege som hadde konstatert tre ribbensbrudd.

Hun opplyste i sin politiforklaring (av 12. juni 1958) at hun hadde fått disse bruddene fordi hun hadde løftet noen tunge esker med sko på arbeidet. Man får ikke verken ett eller tre ribbensbrudd av slikt, så denne delen av hennes forklaring er åpenbart uriktig. Man kan videre legge til grunn at hun hadde forlatt Skotøimagasinet den 6. desember uten plager noe sted, og at plagene hadde kommet før hun neste dag kom på jobb. Tunge skoer var derfor neppe årsaken til ribbensbruddene.

Gerd K hadde giftet seg i november 1957. Hun hadde sett Torgersen på Hjerterom kafé om kvelden den 6. desember der hun satt sammen med sin ektemann. Av en eller annen grunn hadde ektefellene mens de var i byen, skilt lag denne kvelden. Dette viser at Gerd neppe var plaget av ribbensbrudd på dette tidspunkt. En sannsynlig forklaring på ribbensbruddene kan derfor være et rasende utbrudd fra en sjalu ektemann da hun kom hjem ganske sent denne natten. Gerd ble skilt fra denne mannen etter kort tid.

Gerd K ble avhørt av politiet med ektemannen til stede. Det skal ikke mye fantasi til å forstå at dette kan ha lagt en demper på hva den nygifte Gerd forklarte om en times mulig samvær med Torgersen på hans rom. I sine politiavhør benektet hun at hun hadde vært sammen med Torgersen denne kvelden. Men det slapp likevel ut av henne som en spontan bemerkning under avhøret at hun nærmest hadde fått sjokk da hun leste i avisene at politiet ønsket å komme i kontakt med en Gerd som Torgersen opplyste at han hadde vært sammen med denne kvelden. Et sjokk

som hun på nærmere forespørsel ikke kunne gi noen begrunnelse for, annet enn at hun selv het Gerd og at hun sammen med ektemannen, mens de satt på Hjerterom, hadde sett Torgersen tidligere på kvelden den 6. desember.

Det er all grunn til å tro at sjokket må ha skyldtes noe mer og annet enn at hun hadde sett Torgersen tidligere på kvelden den 6. desember. Sjokket må ha skyldtes at den nyligste Gerd fryktet at hun ville bli oppspurt og innkalt til avhør. Spørsmålet blir så hva hun fryktet at dette avhøret skulle dreie seg om. Her gir både historien selv og hennes egne opplysninger om at hun fikk sjokk, svaret.

Dersom Gerd ikke hadde fortalt at hun hadde vært sammen med Torgersen, er det bemerkelsesverdig at Gerd ikke i sine avhør i juni 1958 tok forarget avstand fra det hennes tidligere arbeidskolleger hadde forklart og stillet seg uforstående til dette. Slik forargelse har hun først gitt uttrykk for 42 år senere da temaet igjen ble brakt på bane for henne. Likeledes er det bemerkelsesverdig at Gerd ikke meldte seg for politiet da hun ca 10 desember ble klar over at politiet etterlyste vitner som hadde iaktatt Torgersen akkurat i det tidsrom hun også selv sier at hun hadde sett ham. Hun hadde til og med sett ham i en hel times tid mens han satt ved et annet bord på kafe Hjerterom. Og det er litt av et sammentreff at Ruth Klausen går til politiet og at politiet først da får rede på et vitne som hadde sett Torgersen så lenge som én time i det interessante tidsrom som politiet hadde etterlyst vitner for. Det er heller ikke tvil om at Gerd visste at blant annet hun var etterlyst som vitne (enten hun var den rette Gerd eller bare en som hadde sett Torgersen denne kvelden). Hun hadde jo ifølge henne selv nærmest fått sjokk av at politiet ønsket å komme i kontakt med en som het Gerd.

Politiet avhørte ikke de øvrige ansatte i Skotøimagasinet om hva Gerd hadde betrodd til dem om sitt samvær med Torgersen. Det ville vært av aller største interesse å få bekreftet

Gerds betroelser til de øvrige ansatte også. Denne unnlåtelsen er særdeles kritikkverdig. Men det er også på det rene at Oslopolitiet startet etterforskningen vedrørende Gerd K meget raskt, effektivt og energisk da de fikk de første opplysningene fra Noreng og Klausen. Så kan man jo lure på hva det var som medførte at etterforskningen bråstanset ut på dagen den 12. juni da man var kommet frem til de andre ytterst sentrale avhørene og før disse var gjennomført.

Når man ser hvordan Dorenfeldt behandlet tilfellet Støleggen og forbød etterforskning der, går det ikke an å tvile på hva årsaken til bråstansen var. Dorenfeldt har antagelig den 12. juni ut på dagen blitt muntlig informert om hva politiet hadde fått rede på de to siste dagene og var i ferd med å skaffe full oversikt over. Han har selvfølgelig innsett at denne etterforskningen gikk ”gal” vei, helt gal vei. Man må derfor anta at han her - som for tilfellet Støleggen - forbød videre etterforskning av dette. Men denne gangen, den 12. juni, ble forbudet antagelig bare gitt muntlig. I hvert fall har man ikke klart å finne en skriftlig ordre om stans av etterforskningen. Dorenfeldt var jo opptatt i retten slik at det ikke var så lett å få skrevet brev i anledning av forbudet. Dessuten hastet det hele svært fordi Oslopolitiet arbeidet med ekspressfart i saken. Noen få timer kunne være avgjørende for hva politiet ville rekke å oppklare. Personen som orienterte Dorenfeldt om hva politiet nå etterforsket, har ganske sikkert kommet tilbake med en svært klar ordre om at denne etterforskningen øyeblikkelig skulle stanse.

Uheldigvis for Dorenfeldt hadde politiet på vanlig måte ført dokumentene vedrørende Gerd inn i dokumentlisten med skrivemaskin. Man kan imidlertid se av dokumentlisten at innføringen av noen av disse dokumentene er visket ut (med viskelær) og at Dorenfeldt i stedet selv har ført inn dokumenter med sin håndskrift. Samtidig har han (med sin håndskrift) endret sidetallene på Gerd-dokumentene slik at noen bare er

blitt et underdokument til et annet dokument i stedet for å være ført inn i listen som eget (hoved)dokument. Dette innebærer at avgjørende dokumenter kan legges inn og tas ut av saken uten at det kan sees av hoveddokumentlisten. Man kan således ikke vite om de avgjørende dokumentene har ligget der noen gang.

Dokumentsettet som Blom brukte under hovedforhandlingen, er sporet opp i Oslo statsarkiv. Dette dokumentsettet har (stadig) vist seg å mangle de avgjørende forklaringene om Gerd. Heller ikke er disse ført inn i dokumentlisten som Blom hadde. Men heller ikke i det originale dokumentsettet har de avgjørende dokumenter om Gerd ligget etter at Dorenfeldt i 1958 tok dem ut.

Først i år 2000 ble man på Torgersens side klar over dokumentene. Med bakgrunn i sin erfaring fra Lilandsaken undersøkte Erling Moss da om påtalemyndigheten også i Torgersens sak hadde underslått avgjørende dokumenter.

Torgersens gjenopptakelsesbegjæring av 1973 er utarbeidet av h.r.advokat Tor Erling Staff. Det er ikke så meget som pleier å unnsnippe Staffs oppmerksomhet når det gjelder skyldspørsmål i straffesaker. Intet er nevnt om Gerd K i denne erklæringen til tross for at det er på det rene at Staff i arbeidet sitt også rettet sin oppmerksomhet mot Gerd. Dette kan bare oppfattes slik at Staff ikke fant de relevante opplysningene om Gerd K blant saksdokumentene som påtalemyndigheten oversendte ham i anledning hans oppdrag. Det er på det rene at Staff arbeidet med å fremskaffe opplysninger om Gerd K (jf senere). Så også her manglet (de avgjørende) opplysningene om betroelsene til Gerd K.

I sin prosedyre gjorde Dorenfeldt narr av Torgersens påstand om at han om kvelden hadde vært sammen med en kvinne med navnet Gerd.

Dorenfeldt påsto også i sin prosedyre ifølge Osloavisene at Torgersens opplysning om at en annen Gerd hadde vært på hans rom, avslørte at alle hans opplysninger om en Gerd på hans rom var et falsum. Det forholdt seg nemlig slik at Torgersen forklarte

da Gerd Berg, ble fremstilt i retten at det var hun som hadde vært på hans rom. Dorenfeldt førte henne som vitne i retten den 12. juni til tross for at han åpenbart har vært klar over at hun ikke hadde noe med saken å gjøre. Så vidt det kan leses ut av Osloavisene gjorde Dorenfeldt Torgersens historie om Gerd til ett hovedpoeng i sin prosedyre. I Vårt Land er dette gjengitt slik:

Hovedoverskrift: *”TORGERSENS ALIBI ER AVSLØRT SOM FALSUM!”*

Fredrik Fasting Torgersens alibi med ”Gerd” er avslørt som bevisst falsum! sa statsadvokat L. J. Dorenfeldt i første del av sitt prosedyreinnlegg i går ettermiddag i drapssaken fra Skippergata.”

I Morgenbladet den 13. juni er en del av Dorenfeldts anførsler om dette gjengitt på følgende måte:

”Om ”Gerd” sa aktor at påtalemyndigheten aldri har tvilt på at dette er en oppdiktet usannferdig historie fra begynnelse til slutt. Allikevel har man ikke spart noen anstrengelse for å bringe på det rene om det finnes noen Gerd som var sammen med ham på rommet.” [Underforstått: noen slik Gerd ble ikke funnet ved denne etterforskningen.]

Morgenposten 13. juni:

”OPPDIKTET GERD

Påtalemyndigheten har aldri vært i tvil om at Torgersens Gerd var en oppdiktet person, at hele historien var usannferdig. -- Hans alibi med Gerd er et bevisst falsum.”

Arbeiderbladet 13. juni:

”TORGERSEN FELTE SEG SELV DA HAN TRAKK INN ”GERD X”

Da Torgersen pekte ut fru Gerd X her i retten, felte han også seg selv. Han beviste at dette var en usann, oppdiktet historie fra begynnelse til slutt, sa statsadvokat l.J.Dorenfeldt i sin proseyre som tok til i går ettermiddag.

SNAKKER FAMILIEN BEVISST USANT?

Med hensyn til Torgersens familie må jeg be lagretten betrakte forklaringene med all mulig skepsis. Det er ofte på den måten når ens nærmeste har interesser i saken, og man må gå ut fra at vitneprovende er bevisst usanne!

Av hensyn til familien håper jeg likevel på en annen mulighet, sa statsadvokaten. Han kan ha sagt: - Husk å si at jeg hadde jente på rommet når politiet kommer, men han kan også ha innbilt dem at han hadde det, og at dette har festnet seg hos familien, slik at det er psykologisk forklarlig når de mener å ha hørt fottrinn fra en kvinne i trappen.

Og Gerd selv. Retten vil huske henne. Torgersen har direkte beskyldt henne for å ha avlagt falsk forklaring i retten – det er i sannhet en gemen beskyldning! [Det er uriktig at noen slik beskyldning ble fremsatt av Torgersen mot denne Gerd. Dorenfeldts påstand kan bare oppfattes som ubegrunnet og upassende demagogi fra hans side, faktisk en beskyldning mot Torgersen helt uten grunnlag.] Stemte beskrivelsen av henne? Nei! Hadde hun flotte tenner som beskrevet? Nei! Lagretten behøver strengt tatt ikke vite mer enn dette, sa statsadvokat Dorenfeldt.”

Man ser av Dorenfeldts omtale av ”Gerd” at han legger all vekt på en ”gal” Gerd, nemlig Gerd Berg. Torgersen hadde sagt at det var henne da hun ble presentert i retten som mulig kandidat. Dette skjedde i panikk etter at de sakkyndige forklaringene med full sikkerhet hadde utpekt ham som gjerningsmann. At politiet og Dorenfeldt på dette tidspunktet hadde fått rede på den andre Gerd (nemlig Gerd K) som til sine omgivelser hadde betrodd at hun hadde vært sammen med Torgersen på det avgjørende tidspunkt, fortiet Dorenfeldt fullstendig. Men også uten opplysninger om Gerd K kunne man være sikker på at Gerd Berg ikke var den rette Gerd. Muligheten for at hun hadde vært sammen med Torgersen var bare noe som en sjalu ektemann under skilsmisse hadde fremholdt overfor politiet for, etter alt å dømme, å sjikanere sin kone. Kvinnen hadde hele tiden benektet enhver

befatning med eller kjennskap til Torgersen, så det var ingen grunn til å fremstille henne i retten.

Dorenfeldt la således en felle for Torgersen. Dessverre for Torgersen gikk han i denne fellen idet han i panikk forklarte seg uriktig. Dette er den eneste uriktige forklaringen fra Torgersen i saken. Sammenlignet med Dorenfeldt selv med alt han sto for, kan Torgersen betegnes om et ærlig lam.

Statsadvokat Katteland har forsøkt å motbevise underslaget av Gerd K med å henvise til et avisoppslag den 12. juni 1958 om at en ny Gerd var på trappene. Avisoppslaget skal angivelig vise at opplysningene om Gerd K ikke ble holdt tilbake. Men det som er brakt på det rene, er at det var en annen kvinne enn Gerd K dette dreiet seg om, nemlig en tidligere venninne av Torgersen. Hun het Eva Karin Larsen og hadde ved en tidligere anledning vært sammen med Torgersen. Eva Karin Larsen var ikke tatt med i den opprinnelige vitnelisten. Det var det heller ingen grunn til. Av en eller annen grunn ble hun trukket inn i bildet ca den 10 - 11. juni. En ny "Gerd" må ha medført mulighet for en viss spenning som så journalisten har valgt å gi uttrykk for ved å bruke navnet Gerd på den kvinnen som nå var i ferd med å dukke opp.

Det var Aftenposten som den 12. juni i en del av referatet fra det som skjedde i retten dagen i forveien, kom med opplysninger om den "nye" Gerd. Men Aftenposten slo fast i den samme artikkelen som Katteland henter sine opplysninger fra, at det dreide seg om en kvinne som ikke hadde fornavnet Gerd. Avisomtalen etterlater derfor ingen tvil om at "den nye Gerd" ikke hadde noe å gjøre med Gerd K.

Til tross for dette og til tross for at dette er blitt oppklart for omtrent 10 år siden, har Katteland forsøkt å få til en misforståelse av dette, for på denne måten å bevise at opplysningene om Gerd K ikke ble holdt tilbake. En viss suksess har hun hatt med dette. Gjenopptakelseskommisjonen har i sin avgjørelse av 2006 bitt på Kattelands påstand. Dette skjedde til tross for at riktig og

avgjørende kunnskap ble bibrakt kommisjonen i svært god tid før avgjørelsen falt. Feilen kan ikke oppfattes som annet enn én av de mange feilene kommisjonen med vilje har gjort for på mest mulig overbevisende måte å komme frem til sitt avslag.

Noen av dokumentene om Gerd K fikk sin plass blant dokumentene som ble forelagt Blom i 1958, nemlig de som viste at Gerd K nektet for at hun hadde vært sammen med Torgersen den angjeldende kvelden. Men disse dokumentene alene, viser intet. Det er forklaringene fra Ruth Klausen og Ragna Noreng som medførte at Gerd K og de hun hadde betrodd seg til, ble ytterst sentrale vitner. Disse forklaringene mangler i Bloms kopisett. Det var de dokumentene som ble underslått.

Uansett er det alvorlig at de andre personene som Gerd ifølge Klausen og Noreng hadde betrodd seg til, ikke ble avhørt av politiet som vitner slik at deres politiforklaringer deretter ble forelagt for forsvareren. Og for disse siste mulige vitnene som etter all sannsynlighet hadde de samme sentrale opplysninger om Gerd K som Ruth Klausen hadde, har påtalemyndigheten ikke engang forsøkt å forsvare seg med at forsvareren fikk en mulighet til å føre dem som vitner i retten. Ikke bare mangler man deres politiforklaringer. Navnene til disse finnes heller ikke i saksdokumentene. Det kan derfor ikke ha vært på tale å tilby Blom at disse skulle føres som vitner.

At de øvrige mulige vitnene i Skotøimagasinet ikke ble avhørt, kan ikke karakteriseres som en etterforskningstabbe. En tabbe skyldes jo uaktsomhet eller lignende. Mangel på avhør av disse ytterst sentrale vitnene må bero på en overveid beslutning. Beslutningen må ha blitt tatt på høyt hold i påtalemyndigheten. At denne beslutningen ble truffet av Dorenfeldt personlig synes klart. Ingen andre i påtalemyndigheten kunne tenkes å intervjue under hovedforhandlingen og ta beslutninger vedrørende hva Dorenfeldt skulle bevisføre eller ei i den pågående prosess.

Kattelund har gjentagne ganger helt til det siste på vegne av påtalemyndigheten forsøkt å komme seg unna dette underslaget.

Dette gjør hun ved helt uten belegg å påstå at Torgersens forsvarer, høyesterettsadvokat Blom, fikk den kunnskapen han skulle ha om Gerd K og at Blom avsto fra å interessere seg for henne og føre henne som vitne. Absolutt intet i saken viser at noe slikt har skjedd. Underslaget av de relevante dokumentene og Dorenfeldts prosedyre, viser jo det motsatte. Det er intet grunnlag for å anta at Blom, som senere ble høyesterettsdommer, skulle ha latt seg overtale av en uredelig og tungt kriminell statsadvokat, for i et samarbeid med ham å falle sin egen klient i ryggen.

Skulle man være i tvil om at Blom avsto fra vitneførsel som ble tilbudt fra påtalemyndigheten, kan man se hen til mangelen på forklaringer fra de øvrige ansatte i Skotøimagasinet som var blitt betrodd det samme som Ruth Klausen. Når både navn og politiforklaringer fra disse mangler, utelukker dette at Blom kan ha fått et tilbud om å føre disse personene som vitner for retten.

Det er altså svært mye som gjør det nærmest umulig å komme til annen konklusjon enn at Dorenfeldt gikk inn for å holde de personene som Gerd K hadde betrodd seg til, unna lagmannsretten. Mangelen på politiforklaringer fra de øvrige ansatte i Skotøimagasinet samt bråstansen av etterforskningen den 12. juni underbygger dette. Tilbakeholdet av de avgjørende politiforklaringene fra Noreng og Klausen viser også at Dorenfeldt satset på å hemmeligholde den delen av opplysningene om Gerd K som viste at hun hadde fortalt at hun hadde vært sammen med Torgersen på det aktuelle tidspunkt.

Enhver kan så gjøre seg opp en mening om måten å holde de avgjørende opplysninger om Gerd K tilbake, var å be om at den respekterte og anerkjente høyesterettsadvokat Blom i ledtog med påtalemyndigheten skulle medvirke til et slikt underslag av bevis til Torgersens skade. Og hvis det nå skulle være slik, hvorfor ble da en del av dokumentene om Gerd, nemlig de avgjørende dokumentene, tatt ut av saksdokumentene og dokumentlisten endret/forfalsket tilsvarende?

Men uansett hva Blom gikk med på, ville dette vært irrelevant. Dorenfeldt hadde en soleklar og selvstendig forpliktelse til å avklare hva (alle) vitnene fra Skotøimagasinet kunne forklare og så sørge for at retten fikk kunnskap om disse forklaringene dersom de gikk i Torgersens favør. Det minimum Dorenfeldt var forpliktet til å gjøre for en så sentral omstendighet, var å orientere retten om de nye vitnene og hva disse hadde forklart i politiavhør. Deretter måtte han overlatt til retten å avgjøre om vitnene skulle føres. I straffesaker er det jo slik at retten på eget initiativ skal våke over sakens opplysning og sørge for at alt, også i tiltaltes favør, kommer frem. Men dette forutsetter at retten får de opplysninger som er nødvendige for å kunne utøve denne kontroll.

At Dorenfeldt sto for underslag av vitnet Støleggen, vet vi, jf hans ekspedisjon av 26. august 1958. At underslaget av Støleggen skjedde uten Bloms viten og samtykke, er klart. At Dorenfeldt skulle underslå et enda mer sentralt vitne enn Støleggen, men nå i et samarbeid med Blom som et komplott rettet mot Torgersen, slik Kattelund hevder, blir aldeles usannsynlig. Skulle man likevel være i tvil om dette, må det ses hen til de øvrige omstendigheter som viser at Dorenfeldt forsøkte å holde både Blom og lagmannsretten i uvitenhet om hva Gerd K hadde betrodd ikke bare Ruth Klausen men også de øvrige ansatte i Storgatens skotøimagasin.

Torgersen varslet allerede i 1958 at han ville søke å få sin sak gjenopptatt. Dorenfeldt utarbeidet av denne grunn en grundig skriftlig redegjørelse for hvordan saken hadde vært behandlet i lagmannsretten og med konklusjon om at det var ført avgjørende bevis for at den fellende dommen var riktig. Det sier seg selv at en mulig eksistens av Gerd K og de hun hadde betrodd seg til, kunne bli et særdeles sentralt spørsmål i en gjenopptakelsessak fordi disse ikke ble ført som vitner. Om Gerd K's mulige eksistens nøyer Dorenfeldt seg med å si følgende:

“Påtalemyndigheten var den hele tid på det rene med at tiltaltes forklaring om Gerd var et falsum og et forsøk på å bygge opp et alibi. ...

I og med at Torgersen også på dette punkt [om Gerd Berg] forklarte seg uriktig, avslørte han selv sitt falske alibi.”

Hvis det skulle være slik som Katteland forutsetter, at kunnskap hos Blom om Gerd K fritok påtalemyndigheten fra plikten til å føre Gerd K og alle fra Skotøimagasinet som vitner, må man anta at Dorenfeldt ville redegjort for at Blom hadde fått slik kunnskap. Dette særlig fordi alle opplysninger om Gerd K's betroelser glimret med sitt fravær både i påtalemyndighetens saksdokumenter, rettsboken, dommen og avisreferatene. Han ville også ha redegjort for hva Blom ga uttrykk for i denne sakens anledning. Til tross for dette er betroelsene hennes og Bloms standpunkt til Gerd K ikke nevnt med ett ord i den redegjørelse som Dorenfeldt senere skrev med tanke på senere gjenopptakelse. Heller ikke er det nevnt at Blom ble orientert om noe som helst om Gerd K. Konklusjonen man kan trekke av denne redegjørelsen, er at Blom ikke hadde fått rede på de avgjørende opplysninger om Gerd K. Videre at Dorenfeldt da han skrev denne redegjørelsen, også for fremtiden satset på å holde disse opplysningene skjult.

For meg kan man gjerne legge til grunn, slik Katteland hevder, at Blom ble orientert av Dorenfeldt om hva Klausen og Noreng hadde forklart. I så fall har han fortiet dette overfor Torgersen. For et slikt alternativ må man konkludere med at Blom har falt sin klient i ryggen ved både å fortie hva han hadde fått vite og deretter å avstå fra denne ytterst sentrale og vesentlige vitneførselen. Det er ingen tvil om at slik atferd fra Bloms side i seg selv er en gjenopptakelsesgrunn. Blom var som offentlig oppnevnt forsvarer ikke Torgersens private hjelpesmann. Dette innebar offentligrettslige forpliktelser for Blom som han pliktet

å skjøtte. Et samarbeid med påtalemyndigheten til Torgersens skade, er derfor gjenopptakelsesgrunn klarere enn om Blom intet visste.

Dorenfeldt opplyste i sin prosedyre at man i påtalemyndigheten aldri hadde vært i tvil om at opplysningene om Gerd i sin helhet var et falsum. Videre opplyste han at politiet ikke hadde spart på noen som helst anstrengelser for å bringe på det rene om en Gerd eksisterte. Denne siste del av opplysningene er en utvilsom usannhet fra Dorenfeldts side.

Prosedyren gjør det utvilsomt at opplysningene om Gerd K's betroelser var holdt tilbake fra både lagmannsretten og Blom. Dorenfeldts usannheter innebar at han ba retten til å legge et uriktig faktum til grunn for så vidt gjelder Gerd. Hans forpliktelse til å gi informasjon om Gerds betroelser blir ekstra klar på grunnlag av hva han ba retten legge til grunn.

Det hører for fullstendighets skyld med til historien at saken om Gerd K ble gitt en viss etterforskning i 2000 da Moss oppdaget dokumentene som viste hva hun tidligere hadde uttalt. Gerd K ble forespurt på nytt om det var hun som hadde vært sammen med Torgersen. Hun benektet dette fortsatt. På forespørsel kunne Gerd imidlertid ikke gi en god grunn til at Ruth Klausen og Ragna Noreng hadde gått til politiet med de opplysningene slik de hadde gjort. Heller ikke kunne hun gi en rimelig forklaring på hvorfor hun under politiavhøret 42 år tidligere hadde opplyst at hun nærmest hadde fått sjokk da hun hadde lest i avisene at Torgersen påberopte seg samvær med en dame ved navn Gerd. Ribbensbruddene ga hun heller ingen fornuftig forklaring på.

Da Gerd K ble oppsøkt av politiet i år 2000, ga hun uttrykk for svært sterke motforestillinger mot i det hele tatt å snakke om hva som hadde hendt for ca 42 år siden. Det er vanskelig å forstå dette på annen måte enn at det må ha skjedd noe annet og mer

en at hun kvelden den 6. desember hadde sett Torgersen på en restaurant uten å snakke med ham. Med andre ord at hun stadig hadde noe å skjule eller hadde dårlig samvittighet for det som hun hadde forklart 42 år tidligere og ikke ville ha rippet opp i dette.

Ruth Klausen ble også avhørt på nytt. Hun husket da saken temmelig forskjellig fra den politiforklaringen hun hadde avgitt 42 år tidligere. Blant annet mente hun nå at det ikke var hun som hadde fått vite av Gerd at hun, Gerd, hadde vært sammen med Torgersen. En slik endring kan nok bare skyldes at man husker en sak forskjellig etter at svært lang tid har gått og at hukommelsen endrer en historie mer enn man forestiller seg. Det er derfor all grunn til grunn til å anta at politiforklaringen fra 1958 er den riktige, ikke hva Ruth Klausen mente å huske 42 år senere. Ruth Klausen hadde ingen grunn til å forklare seg uriktig i 1958. Det var utelukkende sannheten hun prøvde å få frem da hun på eget initiativ den gangen oppsøkte politiet og avga forklaring.

Dette etterspillet har gitt én ytterligere grunn til å tro at Gerd K var den rette Gerd. I samtale den 16. september 1999 med Ståle Eskeland og Erling Moss forklarte Gerd at hun (i desember 1958) ble sagt opp fra jobben som følge av Skippergatesaken. Disponenten for Skotøimagasinet hadde kalt henne inn og sa at hun måtte slutte fordi forretningen ikke kunne bli innblandet i Skippergatesaken. Også Ruth Klausen opplyste (42 år i ettertid) i sin politiforklaring at Gerd K måtte slutte på grunn av Torgersensaken.

De to sammenfallende forklaringene gjør at vi kan være sikre på at Torgersensaken var årsaken til at Gerd K ble oppsagt. Det dreier seg om en oppsigelse i desember 1957 og ikke i juni et halvt år senere da Ruth Klausen og Ragna Noreng overfor politiet brakte hennes navn inn i bildet.

Spørsmålet blir på denne bakgrunn hvilken forbindelse Gerd K hadde opplyst at det hadde vært mellom henne og Torgersen. Opplysningene som disponenten la til grunn i desember 1957 må nødvendigvis stamme fra noe Gerd selv hadde opplyst. Det

kan ikke herske tvil om at det må ha vært noe annet og meget mer som disponenten hadde fått rede på, enn at hun sammen med sin ektemann hadde sett Torgersen på Hjerterom kafé om kvelden den 6. desember.

Hr.advokat Tor Erling Staffs arbeid med saken som ledet frem til Høyesteretts avslag på gjenopptakelse av 1976 har også gitt en grunn til å tro at Gerd K var den rette Gerd. Staff hadde et møte med forlagskonsulent Jan Vig og skrev den 12. oktober s.å. et referat fra samtalen de hadde. Referatet har tekst som følger:

“2. Jan Vig arbeidet i tiden 1961 - 64 i Tempo Magasin, Skippergt. 26.

3. I Tempo Magasin arbeidet antakelig i tiden 1962 - 1963 en kvinne ved navn Gerd K... .

Vig referer en samtale med Gerd K... en gang i 1963. Bakgrunnen for samtalen var at det var funnet et lik i Skippergata. Han talte da med Gerd K...; de var alene i forretningen Han uttalte for sitt vedkommende: “Det skjer litt av hvert i Skippergata”. Samtalen kom så inn på torgersensaken fra 1958, antagelig var det Vig som nevnte saken.

Gerd K... sa da - for Vig syntes det på en måte som hun gjorde det uforvarende - at hun kjente Torgersen, og at hun hadde “vært sammen med ham “like før det hendte”.

Vig stilte deretter spørsmålet til Gerd K... hvorvidt hun måtte vitne i saken. Hun svarte: “Nei, heldigvis slapp jeg det”. Samtidig trakk hun seg, etter Vigs oppfatning, tydelig tilbake, slik at det ikke ble ytterligere samtale om spørsmålet.

4. Bakgrunnen for at konsulent Vig nå har oppsøkt H.r.advokat Staffer at han gjennom Verdens Gangs oppslag 28.9.70 har sett at Staff arbeider med spørsmålet om gjenopptakelse for Torgersen, og at Torgersen etterlyser “Gerd”.

Høyesterett kom i 2001 til at påtalemyndighetens behandling av vitnet Gerd K i 1958 er i orden: ”*Utvalget slutter seg til lagmannsrettens oppfatning om at det ikke er holdepunkter for å anta at statsadvokat Dorenfeldt holdt dokumentene vedrørende Gerd K[...] unna forsvareren, ---*”

Her har Høyesterett snudd problemstillingen på hodet. Det er på det rene at dokumentene om Gerd K's betroelser ble tatt ut av originalsettet av saksdokumentene samtidig som kopier av disse dokumentene ikke ble lagt inn i det dokumentsettet som Blom benyttet. Dessuten at hoveddokumentlisten ble rettet/forfalsket av Dorenfeldt selv i overensstemmelse med dette uttaket av dokumenter. Det kan ikke herske tvil om at denne dokumentfjerningen gir et klart holdepunkt for det motsatte av det som Høyesterett legger til grunn. Deretter blir spørsmålstillingen om det foreligger andre holdepunkter for at Dorenfeldt likevel overlot dokumentene til Blom. Slike holdepunkter glimrer helt med sitt fravær i saken, og Høyesterett har ikke gjort noe forsøk på å nevne slike holdepunkter. I stedet har vi den lange rekken av andre holdepunkter som er nevnt i det foregående og som skaper ytterligere sannsynlighet for at dokumentene eller opplysningene om Gerds betroelser ble underslått.

Høyesterett postulerer likevel og uten tilløp til begrunnelse at det ikke foreligger holdepunkter for at Dorenfeldt holdt opplysningene om betroelsene til Gerd tilbake. Vi må vel her anta at de tre dommerne har vært klar over at de ikke var i stand til å begrunne sitt standpunkt og at de for å komme til sitt resultat med vilje har ignorert sakens bevis.

Høyesterett har delvis også begrunnet sin avgjørelse her med at opplysninger som er skaffet til veie om Gerd K i 1998 og senere indikerer at Gerd K neppe er den rette Gerd. Men slike nye opplysninger er ikke relevante i forhold til om Gerd K og de hun betrodde seg til ble underslått som vitner av Dorenfeldt på straffbar måte i 1958.

Slike opplysninger mer enn 40 år i ettertid blir dessuten så usikre at de ikke er tungtveiende nok til å svekke de klare indikasjoner som forklaringene fra Noreng og Klausen ga for at Gerd K var Vitnet med stor V i Torgersens sak. Hadde Gerd og alle de hun hadde betrodd seg til, blitt ført som vitner i 1958, hadde antagelig de forhold som for Høyesterett i 2001 indikerte at Gerd K ikke var den rette Gerd, blitt avklart uten at betroelsene fra Gerd K til arbeidskollegene hadde mistet sin bevisverdi.

Høyesteretts spekulasjon i nye opplysninger som er kommet i tillegg ca 42 år i ettertid, må først og fremst oppfattes som forsøk på å bortforklare at Gerd K er et problem i sammenheng med spørsmålet om gjenopptakelse. Dessuten er det en svært urimelig vurdering Høyesterett gjør seg skyldig i, når retten nå lar uklarheten som disse 42 år har skapt, gå ut over Torgersen. Det er påtalemyndighetens uredelige/straffbare bevisbehandling i 1958 som er årsaken til at det gikk 42 år før Torgersens side ble klar over at Gerd K hadde betrodd sine omgivelser at hun hadde vært sammen med Torgersen på det avgjørende tidspunkt. At det etter så mange år kan oppstå usikkerhet om den betydningen som disse vitneprovene kunne hatt, kan ikke forbause noen. I denne sammenheng kan man for eksempel se hen til at Ruth Klausen i 1958 påsto at hun hadde fått første hånds betroelser fra Gerd K om sistnevntes samvær med Torgersen, mens hun 42 år senere påsto at hun bare hadde fått rede på betroelsene av andre. Da skal den usikkerheten som påtalemyndighetens uredelighet har skapt, selvsagt ikke gå ut over Torgersen som er helt uten skyld i dette. Generelt skal jo all tvil komme tiltalte/domfelte til gode. Da må det være ekstra klart at tvil som påtalemyndigheten har skapt forutsetningene for ved straffbare atferd, må bedømmes slik.

Men selv om det etter 42 år bringes på det rene at Gerd K ikke var den rette Gerd, påvirker det ikke Dorenfeldts subjektive straffeskyld. Han måtte ut fra bevisene slik de den gangen forelå (for ham), anta at Gerd K var den rette Gerd. Følgelig var hans

tilbakehold av opplysningene om Gerd K under hovedforhandlingen en fullbyrdet forbrytelse i henhold til strl. § 168 uansett om det i ettertid skulle vise seg at Gerd K ikke var den rette Gerd. Dette er derfor en ubetinget gjenopptakelsesgrunn.

Også Gjenopptakelseskommisjonen har uten begrunnelse fastslått at det ikke er holdepunkter for å anta at dokumentene vedrørende Gerd K's betroelser ble holdt tilbake av Dorenfeldt. Kommisjonen gir til og med uttrykk for at det er *“helt uten holdepunkter”*. Noen selvstendig vurdering ligger neppe bak standpunktet. Når Høyesterett kunne komme til at det ikke var holdepunkter for at opplysninger ble holdt tilbake så mente vel kommisjonsmedlemmene at de trygt uten å vurdere noe som helst kunne komme til at dette var helt uten holdepunkter.

Også andre mindre viktige vitner som Torgersen og hans forsvarer ønsket, ble underslått ved at politiet angivelig ikke klarte å oppspore dem. Ett eksempel her er Rolf Evald Johannesen som hadde forklart at Torgersen til ham drapskvelden hadde sagt at han denne kvelden hadde hatt problemer med en dame og bitt henne i brystet.

Haken ved det hele var imidlertid at Johannesen, som i likhet med Bergersen var på rømmen, var blitt pågrepet av politiet samme kveld (den 6. desember) minst én time eller to før Rigmor ble drept og bitt i brystet. Det var derfor umulig at Torgersen kunne ha forklart noe slikt til Johannesen før pågripelsen (med mindre Torgersen skulle ha vært rundt og bitt andre kvinner denne kvelden). Johannesen var i likhet med Bergersen en notorisk kriminell med en lang rekke domfellelser bak seg. Man kan videre merke seg at Johannesen er vitnet som fikk en mann dømt til fengsel på livstid for det tidligere meget omtalte Mary-drapet i 1937. Det eneste bevis man den gang hadde mot den personen som ble dømt, var en forklaring fra Johannesen

om at "gjerningsmannen" overfor ham hadde tilstått. Nå prøvde Johannesen seg på nytt med det samme 21 år senere.

Men denne gangen ble det avklart før hovedforhandlingen at Johannesen løy. Påtalemyndigheten ønsket ham av denne grunn ikke som vitne. Men det gjorde Torgersen fordi han mente at Johannesens forklaring viste at det var flere kriminelle enn Bergersen som tenkte i de baner at her forelå en mulighet for lettelser i soningen. Torgersen begjærte derfor Johannesen innstevnet som vitne. Under hovedforhandlingen opplyste Dorenfeldt at man ikke klarte å oppspore Johannesen. Dette var ikke sant. Undersøkelser 40 år i ettertid har avslørt at Johannesen satt i fengsel på denne tiden.

Torgersen anmeldte Johannesen for forholdet. Anmeldelsen er notert mottatt av Oslo politikammer den 24.08.58. Allerede den 26. 08. 58 er følgende notert med håndskrift på denne anmeldelsen: *"Henlegges uten forføyning etter ordre av statsadvokat Dorenfeldt. 26/8 1958 Haukenæs fung."*

I brev av 24. oktober 1958 ble Torgersen underrettet om henleggelsen: *"Ad. Deres skriv av 24.8.-58 hvor De anmelder Rolf Evald Johannessen. ----- De underrettes herved om at Deres anmeldelse mot Rolf Evald Johannessen er henlagt uten forføyning. Etter ordre av statsadvokat Dorenfeldt. Thv Haukenæs politifullm."*

Også Johannesen ble betalt godt av Dorenfeldt for sin falske forklaring. Men her begrenset hjelpen fra Johannesens side seg til et *forsøk* på å bistå påtalemyndigheten fordi det før hovedforhandlingen ble avslørt at hans forklaring utvilsomt var falsk. Men en fullbyrdet forbrytelse var det uansett. Strafferammen for en slik forbrytelse er fengsel mellom 6 måneder og 8 år. Johannesens forbrytelse var i kraft av politiforklaringene både oppklart og ferdig etterforsket. Dorenfeldts betaling besto i at han uten henleggelsesgrunnlag henla saken slik at Johannesen slapp tiltale og straff for sin falske og straffbare beskyldning.

De 3 tekniske bevisene slik de ble oppfattet i 1958

DA ER VI OMSIDER KOMMET FREM TIL DET SOM ER VIKTIGST I saken, nemlig de 3 tekniske bevisene. Disse vil bli behandlet i tre omganger. Først vil jeg se på hvordan de 3 bevisene ble oppfattet i 1958. Så vil jeg forklare grunnlaget for at vi nå kan vite at disse bevisene ble vurdert feil. Til slutt vil jeg så se på hvordan Gjenopptakelseskommisjonen har vurdert og tatt hensyn til disse feilene. I tillegg vil jeg så forklare hvordan Høyesterett i 2001 vurderte det ene av disse bevisene, nemlig barnårsbeviset.

De 3 tekniske bevisene utgjorde alt eller henimot alt som talte mot Torgersen i 1958. Dette kan leseren vurdere selv fordi jeg tidligere har redegjort for sakens øvrige bevis. Disse øvrige bevisene i Torgersens disfavør - om man i det hele tatt kan kalle dem bevis og om de i det hele tatt gikk i Torgersens disfavør - var så usikre sammenlignet med de 3 tekniske bevisene at de etter all sannsynlighet ikke ble tillagt vekt av lagretten. Dessuten beviste de ikke noe som helst avgjørende om at Torgersen hadde vært i Skippergaten 6 b eller hadde hatt noe med drapet eller Rigmor å gjøre. Så klart er dette at den som anfører at de øvrige bevisene holder til domfellelse/fastholdelse av dommen, enten mangler kunnskap eller er uredelig. Å mene at de øvrige bevisene holder til domfellelse er like uholdbart som å forfekte at $1 + 1 = 100$.

Tannbittbeviset

Da Rigmor ble funnet, var klærne halvveis revet av henne. Hun hadde tydelige merker etter ett bitt i det ene brystet. Påtalemyndigheten har lagt til grunn at det er gjerningsmannen som hadde bitt henne. Det er ingen grunn til å betvile dét. Rigmor må ha blitt bitt kort tid før eller etter at hun ble drept.

Tannmerkene var så tydelige at en gipsavstøpning av brystet viste merkene. Brystet ble skåret av den avdøde og lagt i en væske. Det er den dag i dag godt bevart. I tillegg ble det tatt fotografier av brystet som viser tannmerkene. Disse tannmerkene var så tydelige at de muligens kunne egne seg for å bli benyttet som bevis selv om det bare var merker etter seks tenner, tre tenner fra overkjeven og tre tenner fra underkjeven. Det ville avhenge av om det var likhetstrekk eller forskjeller i forhold til de bittmerker som en bestemt mistenkt tenner kunne ha avsatt.

Da Rigmor ble funnet, og man så bittmerkene, ble tannlege Ferdinand Strøm straks tilkalt. Han hadde i en årrekke hjulpet politiet dersom det oppsto rettsodontologiske spørsmål. Det var han som sørget for å ta bildene av brystet.

Da Strøm i april 1958 fikk modellen av Torgersens tenner, var oppgaven hans å ta stilling til om bittmerkene stammet fra Torgersen. Strøm brukte bare kort tid på å trekke en aldeles sikker konklusjon om at bittmerkene ikke bare *kunne* stamme fra Torgersen. Han ga først og fremst uttrykk for at bittmerket ikke kunne stamme fra noen annen person fordi ingen andre kunne tenkes å avsette akkurat slike merker med slike karakteristiske detaljer. Strøm forklarte i retten at det var "*identitet*" mellom bittmerket og tennene. Dette skulle ifølge Strøm forstås slik at alle karakteristika for Torgersens tenner ble gjenfunnet i bittmerket samtidig som alle særegenheter som ble funnet i bittmerket, ble gjenfunnet i Torgersens tenner. Tilsammen var dette så mange karakteristiske trekk at han trakk den helt sikre konklusjonen at bittmerket bare kunne stamme fra Torgersen og ingen andre.

I sin skriftlige uttalelse til retten avgitt noen uker før hovedforhandlingen hadde Strøm uttalt i sin konklusjon: *”En odontologisk undersøkelse av bittspor sammenlignet med mistenktes tenner vil, hvis der ikke foreligger overensstemmelse, være absolutt frikjennende for mistenkte. Annerledes når det foreligger overensstemmelse. --- Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke karakteristika som alle uten unntagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte.”*

Juryen fikk ikke utlevert Strøms skriftlige erklæring. Det var derfor hans muntlige forklaring som juryen bygde sin bevisvurdering på. Strøms muntlige forklaring under hovedforhandlingen ble ikke nedtegnet.

Som nevnt tidligere, var det syv aviser som ga utførlige reportasjer hver dag fra det som skjedde i retten. Reportasjene i disse syv avisene er stort sett sammenfallende for alt som skjedde under hovedforhandlingen. Riktignok er det slik at journalistene med litt forskjellige ord og uttrykk har betont det som hver dag skjedde i retten, slik at referatene ikke er helt like i innhold og konklusjon. En sammenligning av de syv avisenes referat viser at journalistene har vært både flinke og pålitelige i det de har referert og at de har oppfattet saken likt. Man kan derfor legge til grunn at referatene er korrekte og at summen av dem gir et riktig bilde av det som skjedde under hovedforhandlingen.

I Dagbladet 10. juni 1958 er en del av Strøms forklaring gjengitt slik:

Overskrifter: *”Tennene feller Torgersen!*

Tannlege Ferdinand Strøm gir drepende vitenskapelig uttalelse.

Tannlege Strøm: ”En kan nesten aldri være helt sikker, men denne gang er jeg det”

“Opphopping av karakteristika - Ingen tvil”

Det går et sukk av spenning gjennom salen da tannlege Ferdinand Strøm begynner sin redegjørelse om det meget omtalte bittet i den drepte pikens bryst. Retten har foran seg et stereoskopisk bilde av dette bittet. Statsadvokaten: - Hva er Deres konklusjon? Tannlege Strøm: I en slik sak er det innlysende at det må vises den ytterste forsiktighet for å fjerne enhver tvil. Det sier seg selv at vi her står overfor en helt avgjørende ting. Hvis bittet i brystet viser u o v e r e n s t e m m e l s e r med tennene i tiltaltes munn, da er saken klar, da må dette momentet bli absolutt frifinnende! Etter en grundig vitenskapelig undersøkelse vil jeg som sakkyndig si: Ved tiltalte Torgersens tenner foreligger en rekke særlige karakteristika, som alle finnes igjen i bittet i den myrdedes bryst. Det dreier seg om seks til syv bittmerker ... [Det som menes er merker etter 6 - 7 tenner, ikke at det er bitt 6 - 7 forskjellige steder eller ganger.] Det går et grøss gjennom salen. Torgersen synker sammen i tiltaleboksen, meget blek, med et håpløst drag i ansiktet. Jeg tror nok jeg har hatt ca. 25 bittspor-saker for politiet. Jeg må si jeg hadde ikke trodd at jeg skulle oppleve saker der jeg rent positivt kunne fastslå identitet. [Sannheten var at han aldri hadde hatt noen slike saker.] Det er et så meget farlig og vanskelig område og det skal uhyre meget til. En må være varsom og føle et veldig ansvar. I bare to saker har jeg gitt en positiv uttalelse.” Statsadvokaten: ”Denne gangen har De kunnet gjøre det?” Strøm: ”Ja. Jeg sier uttrykkelig at jeg anser at her er det identitet.”

Verdens Gang 10. juni 1958:

Overskrifter: ”Tannlege Strøm med kategorisk vitneprov: Det var Torgersens bitt

Ingen tvil til stede – det kan bare være Torgersens bitt

Statsadv.: - De er sikkert ekstra varsom med å gi en og når De likevel er kommet med en så kraftig konklusjon skulle vel alt tyde på at De var helt sikker? Vitnet: - Ja, jeg har jo brukt uttrykket

De 3 tekniske bevisene slik de ble oppfattet i 1958

”overveiende sannsynlig”, men for å gradere det sier jeg at det etter min personlige mening ikke er noen tvil. Lagmann Lunde: - Det betyr at De personlig er helt sikker? - Ja, absolutt. Det er HAM! Aktor, statsadv.: - De sier altså at det er HAM og ingen annen? - Ja. Ingen sakkyndige kan rokke min konklusjon. Vitenskapelig kan det muligens diskuteres litt om antallet detaljer som foreligger, men det er det hele.”

Den andre sakkyndige, professor Jens Wærhaug, konkluderte i sin rapport av 14. mai 1958: *”Bittsporene i drepte Rigmor Johnsen’s bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre har gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning.”*

Også referatene i de syv avisene av Wærhaugs muntlige forklaring i retten var i hovedsak sammenfallene. Jeg gjengir bare ett eksempel, nemlig Morgenbladet 11. juni 1958:

”PROFESSOR I TORGERSENS-SAKEN:

- JEG ER OVERBEVIST OM AT DETTE ER TORGERSENS BITT

Det absolutte klimaks i Torgersen-saken kom i går ettermiddag da odontologen, professor Jens Wærhaug konkluderte sin undersøkelse med å si at bitemerkene på Rigmor Johnsen’s bryst ”med en inntil visshet grensende sannsynlighet må sies å være etterlatt av Torgersen’s tenner”.

Professoren supplerte med å erklære at muligheten for at andre enn Torgersen’s tenner kan ha laget disse merker er så liten at den neppe kan tas i betraktning. – Denne konklusjon betyr med andre ord at jeg er overbevist, sa professoren som ellers helt og holdent sluttet seg til tannlæge Ferdinand Strøm som tidligere på dagen hadde fremlagt resultatet av sine undersøkelser.

ALDRI FØR

Wærhaug gjorde oppmerksom på at den tilsynelatende reservasjon han har tatt, skyldes det faktum at han aldri tidligere i sin

vitenskapelige praksis har vært i stand til å trekke en så kategorisk konklusjon.”

Jeg går ikke inn på flere av referatene fra de sakkyndiges erklæringer i retten idet alle avisreferatene om enn med litt forskjellige ord og uttrykk, ga uttrykk for det samme, nemlig at de to sakkyndige forklarte at det var helt sikkert at bittmerkene bare kunne stamme fra Torgersen.

Det som de to muntlig forklarte i retten, var i overensstemmelse med hva de på forhånd hadde hevdet i sine skriftlige rapporter. Strøms og Wærhaugs konklusjoner ble ikke forsøkt bestridt fra Bloms side. Konklusjonene i retten fra de to ble derfor stående uimotsagt. At det for lagmannsretten slik det hele ble fremstilt, var grunn til å feste lit til forklaringene fra de to sakkyndige, er heller ikke tvilsomt. Det ble opplyst om dem at de var våre fremste eksperter på det felt de forklarte seg. Lagmannsretten ga i en kjennelse uttrykk for hva den hadde oppfattet om dette slik: De *“er begge fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt.”*

I sum medførte forklaringene fra Strøm og Wærhaug at bittmerkene ble ansett som et 100,0 % sikkert bevis for at Torgersen var biteren og dermed gjerningsmannen. Dorenfeldt uttalte i sin prosedyre at dette beviset alene ga sikkerhet nok til domfellelse. Det er vanskelig å si ham i mot med de to sakkyndige erklæringene man hadde og som ikke levnet snev av tvil om at Torgersen var (den eneste mulige) opphavsmannen.

Barnålsbeviset

Like sikkert som tannbittbeviset, ble barnålsbeviset ansett å være i 1958. Dorenfeldt ga i sin prosedyre uttrykk for at det faktisk var minst like sikkert, jf referatet fra Arbeiderbladet som jeg tidligere har gjengitt.

Torgersen hadde på sin tur gjennom byen fra Hjerterom Kafé hatt på seg en iøynefallende brun- og hvitstripet dress. Dressen

ble kort etter drapet tatt i beslag av politiet og undersøkt. Der fant man fem barnåler som alle var temmelig like i form og størrelse. Tre i den ene buksebretten og én i den andre samt én i en av innerlommene på jakken.

Nå hadde det seg altså slik at det lå et gammelt og inntørket juletre i kjelleren der Rigmor ble anbrakt etter at hun var drept. Treet ble trukket over Rigmor der hun lå. De fem barnålene som ble funnet i dressen lignet til forveksling barnålene på det inntørkede juletreet. Spørsmålet var så hvilken sannsynlighet dette ga for at Torgersen måtte ha vært på gjerningsstedet. Dette beror selvsagt på hvor vanlige slike barnåler er, med andre ord om slike nåler også finnes andre steder enn på gjerningsstedet, eventuelt om de er vanlige der.

Det var to sakkyndige for dette beviset, botanikkprofessorene Henrik Printz og Elias Mork. Særlig den sistnevnte var en virkelig stor spesialist på dette feltet, idet han ifølge sin forklaring til retten i syv år hadde drevet spesialforskning på variasjoner i norske barnålens lengde og form. Professorenes uttalelser i retten i 1958 var sammenfallende.

Professorene opplyste at de aldri hadde sett slike barnåler før, og at slike barnåler ikke fantes i Norge (eller Norden). I retten ble det som grunn for dette nevnt at treet på åstedet måtte være mutert, hvilket innebar at man måtte anta at slike barnåler bare fantes ett sted i verden, nemlig på åstedet. Printz nevnte også at treet kanskje var fra Kaukasus, men i dette fikk han ikke støtte fra Mork.

Dessuten uttalte de at det var en svært stor likhet mellom dressnålene og nålene fra bartreet. Likheten ble forklart å være så stor at det var svært sannsynlig eller henimot sikkert, at det inntørkede treet var "mortreet" til nålene i dressen, og det uansett om man kunne finne nåler av denne typen andre steder også. Denne likheten sammen med at slike nåler ikke fantes andre steder i verden ga tilsammen en overveldende sikkerhet for dette

beviset. Dorenfeldt oppsummerte i sin prosedyre at sjansen for at de fem barnålene kunne stamme ute fra naturen var én til en milliard.

Fordi bittmerkene som det ene sikre beviset har sviktet, har det vært viktig for både påtalemyndigheten ved statsadvokat Katteland og for Gjenopptakelseskommisjonen å argumentere for at barnålsbeviset ikke har sviktet. De har derfor anført at barnålsbeviset ikke ble oppfattet som sikkert i 1958. At det er feil, ser man av samstemmige avisreferat fra 6 osloaviser. Den ”milliardsikkerhet” Dorenfeldt ga uttrykk for i sin prosedyre samt at barnålsbeviset var et *“enda sterkere bevis”* enn tannbittbeviset, etterlater heller ikke tvil om dét. Katteland har dessuten uttalt at det ikke ble påstått av de sakkyndige at barnålene i dressen stammet fra gjerningsstedet:

”Professor Økland legger til grunn gjennom hele sin utredning at de sakkyndige fra 1958, Printz og Mork, konkluderte med at dressnålene kom fra kjellernålene. Dette er ikke korrekt.” Hva de sakkyndige uttalte om dette i 1958 i retten skal vi se om et øyeblikk.

På side 51 sier hun videre: *”Mork ga som det fremgår av sitatet fra Kjæremålsutvalgets kjennelse ovenfor, uttrykk for at treet kunne være hugget hvor som helst i Norge”.*

Uttalelsen fra Kjæremålsutvalget (det vil si Høyesteretts avgjørelse fra 2001) er ingen primær kilde som det kan bygges på. Katteland er selvsagt klar over at hennes henvisning til Kjæremålsutvalget gir et fullstendig galt bilde av det som kom frem både i 1958 og i 2001 og at Mork ikke kan ha forklart noe slikt. I min omtale av Kjæremålsutvalgets avgjørelse forklarer jeg dette.

Kommisjonen (av 2006) har uttalt på side 263: *”Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunn til å anta at barnålsbeviset alene var tilstrekkelig til å felle Torgersen...”*

Det er avisreferatene som forteller hva som ble forklart i retten den gangen. Jeg gjengir de sentrale deler av samtlige av disse referatene om barnålene, slik at leserne selv kan vurdere hva retten fikk vite og hvordan dette ble oppfattet av et samstemmig journalistkorps.

Aftenposten morgen 10. juni:

Overskrifter: ”Meget positivt ekspertsyn på de tekniske bevis
Juletre fra Kaukasien?”

Professoren [Printz] hevdet at nålene [i dressen] var av samme type som nålene på juletreet. De har en ytterst eiendommelig og sjelden form, usedvanlig korte, fra 5 til 8 mm, vanlig lengde på nålene av norsk gran er 12 til 15 mm. Dessuten var de spissere og mer ovale enn vanlige grannåler. Professoren hadde aldri sett maken, og hadde til og med vært inne på tanken at juletreet kunne skrive seg fra Kaukasien. [min understrekning]

Professor Elias Mork ved Norges skogforskningsvesen var ved sine undersøkelser av barnålene kommet til samme resultat. Minst 95 prosent av nålene på den norske gran er lengre og av en annen form enn de undersøkte, og hvis Torgersen ikke har fått de fem nålene på seg av juletreet i kjelleren, ville det være høyst eiendommelig om i hvert fall ikke én av dem hadde vært av den vanlige typen. Statsadvokaten: Vil De betegne det som sikkert at han ikke kan ha fått disse barnålene på seg på noe annet sted? Professor Mork: Så sterkt vil jeg ikke uttrykke meg, men på grunnlag av den fullstendige overensstemmelse både i form og størrelse vil jeg si at det er meget stor sannsynlighet for at han har fått dem på seg av juletreet på åstedet. Advokat Blom: Har De også vært inne på tanken at dette juletreet kunne stamme fra Kaukasien? -- Nei. Det kan være hugget hvor som helst i Norge. De eiendommelige nålene kan det ha fått av at har grodd på skrin jord og i skygge.”

Det er de to siste setningene i dette referatet som åpenbart er en uriktig gjengivelse av det som Mork sa i retten, men som både Høyesterett og Katteland har funnet det formålstjenlig å fremheve som det som angivelig kom frem om dette beviset.

Arbeiderbladet 10. juni 1958:

Overskrifter: *”Barnålene på klærne sjeldne og av samme type som de på stedet
De samme barnålene!*

Professor Elias Mork: ... Jeg kan med sikkerhet si at det er full overensstemmelse mellom nålene som er funnet på Torgersen og de som lå på åstedet, sa professoren. – Jeg vil gå så langt som å si at det er meget stor sannsynlighet for at det er de samme!..... Lengden bestemmes av miljøet, mens formen viser til arveegenskappene, og nettopp i dette tilfellet står man overfor en helt usedvanlig form, sa professor Mork. Alle tegn like. Fra 1935 begynte jeg med undersøkelser som gikk ut på å granske nedfall fra trærne, og disse erfaringer gjennom et tidsrom av sju år har jeg samlet i et tidsskrift som retten kan se her. I de mange hundre prøver som ble tatt har jeg aldri sett en barnål med form som de som ligger på rettens bord, og som ble funnet på åstedet. Det er ganske eiendommelig at ikke en av de fem på tiltaltes klær stemmer overens med de mange millioner som finnes i skogene våre.” [mine understrekninger]

Morgenbladet 10. juni 1958:

Overskrifter: *”Professor Printz: Barnålene så sjeldne at det ikke er rom for tvil Mutasjon ? Påfallende likhet*

De sakkyndige er begge kommet til den konklusjon at nålene som ble funnet i Torgersens klær, med liten margin av tvil, stammer fra grantreet som lå ved siden av liket i Skippergata 6b. Professorene bygget på oppsiktsvekkende iakttagelser. De har

De 3 tekniske bevisene slik de ble oppfattet i 1958

kunnet fastslå at alle de nevnte nåler har en høyst uvanlig form og lengde som man ikke vil finne hvis man går ut i skog og mark.

Aldri sett slike nåler Elias Mork, som er professor ved Landbrukshøyskolen og leder av Det Norske Skogforsøksvesen, uttaler at han aldri tidligere har sett slike nåler, til tross for at han gjennom syv år har drevet systematisk forskning over hele landet med henblikk på å katalogisere avvikelser i form og lengde på barnåler.

Eiendommelig form Han ble straks klar over at nålene har en meget eiendommelig form. De er korte og spisse. – Det er hevet over tvil at de stammer fra treet i kjelleren, sa Printz. Lagmannen: Hevet over tvil, sa De? Printz: Ja, grannålene er av en så sjelden type at det etter min mening ikke er rum for tvil. [min understrekning] Mutasjon? Blom: Har de sett nåler av denne typen før? Printz: Nei, aldri. Blom: Hvorfor er nålene så korte? Printz: Muligens fordi treet har vokst i skygge og i dårlig jord, muligens står vi foran en mutasjon.

Professor Elias Mork bekreftet Printz` uttalelser på alle punkter. Sammenligning av nålene i klærne og nålene direkte fra treet viser full overensstemmelse. Dorenfeldt: Kan De gi oss noen sannsynlighetsgrad? Mork: - Jeg vil nødvendig nevne prosenttall, men vil si at jeg anser det for meget sannsynlig at nålene stammer fra samme tre. Jeg finner det dessuten påfallende og eiendommelig at ingen av de nåler som ble funnet i klærne ligner det minste på de nåler man kan finne ute i skog og mark.”

Morgenposten 10. juni 1958:

Overskrift: ”Sjeldne barnåler funnet i tiltaltes klær. Stadig mer dramatisk.

.... Sakkyndige sa om barnålene i tiltaltes bukseoppbrett og på åstedet at de var identiske.

*Barnålene var nemlig meget sjeldne, så sjeldne at de sakkyn-
dige ikke tidligere i sin mangeårige praksis hadde møtt lignende
form på barnåler av gran. Uttalelsene gjorde et sterkt inntrykk,
og man venter i dag med særlig spenning på tannlegene
--- Sjeldent juletre Var de sakkynndiges erklæringer om ekskremen-
tene oppsiktsvekkende, kan man trygt slå fast det samme når det
gjelder de sakkynndiges erklæringer om barnålene og det årsgamle
juletreet som var funnet over den drepte. Professor Printz uttalte
seg om forholdet mellom barnålene på drapsstedet. Professoren sa
kategorisk at barnålene fra drapsstedet hadde en høyst eiendom-
melig og meget sjelden form, og at det måtte heves over tvil at
barnålene som var funnet på Torgersens klær var av samme type.
... Professoren sa at barnålene fra juletreet på drapsstedet var så
sjeldne at han aldri hadde sett maken. Først hadde han faktisk
trodd de måtte komme utenlandsfra, Kaukasus for eksempel.*

*Fra samme tre Lederen av Norsk Skogforskningsvesen, profes-
sor Elias Mork, forklarte seg om prøvene av barnålene. Lengden
av barnålene fra drapsstedet var minst 4 – 5 millimeter kortere
enn vanlig på norsk gran. Målene varierte mellom 5 og 8 mm,
mens en normal barnål er minst 12 mm. Det vesentligste var
likevel barnålenes eiendommelige form, en form som profes-
soren aldri tidligere hadde møtt, selv ikke da han en gang drev
forsøk med flere hundre prøver fra hele landet. Minst 95 prosent
av alle barnålene er lengre enn barnålene fra Skippergaten.
Det kan for eksempel skyldes mutasjon sa professoren som kon-
kluderte med at det var full overensstemmelse mellom nålene
fra Torgersens klær og fra åstedet. [Min understrekning]*

Statsadv: *Hvor stor sannsynlighet kan det være?
- Sannsynligheten er meget stor for at de er fra
samme tre.”*

Vårt Land 10. juni 1958:

Overskrift: *”Barnålene stammer etter all sannsynlighet fra Skippergata, mener de sakkyndige Barnålene av stor betydning*

Professor Henrik Printz forklarte seg. ... Barnålene fra Skippergata hadde en høyst eiendommelig og sjelden form og det er hevet over tvil at barnålene som ble funnet på Torgersen, er av samme type. ...

Barnålene fra treet i Skippergata var så korte og eiendommelige i formen at den sakkyndige aldri hadde sett maken. Det samme var tilfellet med nålene som ble funnet på Torgersen.

Professor Elias Mork, leder av Norsk Skogforskningsvesen forklarte seg også om barnålene fra Skippergata og de som ble funnet på Torgersen. Han ville si: - Det er meget stor sannsynlighet for at de er fra samme tre. ...

Barnålene på treet i Skippergata og de som ble funnet på Torgersens klær, hadde en form professoren ikke hadde møtt i de mange hundre prøver han hadde gjort i de siste 20 årene.”

Dagbladet 10. juni 1958:

”Videre slår de sakkyndige praktisk talt helt fast at de barnålene en fant på Torgersens klær må stamme fra det juletreet som var kastet over liket i kjelleren. Nålene er av en så sjelden type at ”det er hevet over tvil at de stammer fra treet i mordkjelleren.” ”

De to forhold som ble fremhevet om dressnålene fra de to sakkyndige medførte at barnålsbeviset alene ble ansett å gi full sikkerhet for at Torgersen hadde vært på åstedet og at han derfor var gjerningsmannen. Dorenfeldt oppsummerte hva han hadde fått ut av disse sakkyndige vurderingene slik i sin prosedyre, ifølge Arbeiderbladet og Vårt Land den 14. juni 1958:

Arbeiderbladet:

”Barnålene er et enda sterkere bevis [enn tannbittbeviset], sa Dorenfeldt. – Dette og bittet isolert kunne føre til at Torgersen ble dømt. Men her har vi også den samlede vurdering! Retten har hørt de sakkyndiges forklaring som må anses som et naturvitenskapelig bevis med den aller største vekt. Ikke én av nålene fra tiltaltes klær stammet fra de millioner av trær i vårt land, og skulle man foreta sammenlikninger, ville det kanskje være en i forhold til en milliard!” [Min understrekning]

Vårt Land:

”Den muligheten som foreligger for at barnålene ikke stammer fra Skippergata, kanskje en av en milliard, må settes ut av betraktning, sa statsadvokaten.”

Dorenfeldt oppfattet antagelig uttalelsene fra de sakkyndige omtrent på samme måte som de tre fagdommerne, de ti jury-medlemmene og de øvrige som fulgte saken. Lagmann Lunde (rettens administrator) har for sitt vedkommende skriftlig uttalt at det er slik for hans vedkommende.

På bakgrunn av ovenstående kan man så gjøre seg opp en mening om det er korrekt slik Gjenopptakelseskommissjonene og Katteland hevder, nemlig at barnålsbeviset ikke ble ansett som sikkert i 1958. Svaret er uten tvil nei. Likeledes om det ble gitt uttrykk for at barnålene i Torgersens klær stammet fra gjerningsstedet. Svaret er ja, med andre ord motsatt av Kattelands påstand.

Avføringsbeviset

På trappeavsatsen ved siden av oppgangen ble det funnet løs avføring. Det var også avføring på utsiden av lårene til Rigmor men ikke nær endetarmsåpningen eller på innsiden av lårene. Påtalemyndigheten la til grunn, uten at det ble undersøkt nærmere, at dette var Rigmors avføring. Det avgjørende

for bevisverdien er uansett om avføringen som ble funnet på Torgersens sko stammet fra gjerningsstedet og med hvilken sikkerhet man eventuelt kunne legge dette til grunn.

Da Torgersen ble arrestert, hadde han på seg turnsko som ikke var de skoene han hadde hatt på seg tidligere på kvelden. Han hadde bare hatt turnskoene på da han ifølge påtalemyndigheten angivelig vendte tilbake til åstedet for å tenne på bålet. På den utvendige nederkanten på en av disse skoene ble det funnet en liten flekk som ble antatt å være avføring. Denne ble en av de første dager etter drapet forsiktig skrapet av og undersøkt nærmere av lege Valentin Fürst. Men det var så lite av den at fullstendige analyser ikke ble foretatt. Denne avføringsflekken ble sammenlignet med avføringen på gjerningsstedet. Undersøkelsen ga et negativt resultat, med andre ord at det ikke var samsvar mellom avføringen på åstedet og den angivelige avføringsflekken på Torgersens sko.

Den 20. desember fastslo professor C.S. Aaser at det var hår i avføringen fra Torgersens sko, hvilket er en ganske sikker indikasjon på at avføringen stammet fra et dyr (som slikker seg og derfor får sine egne hår fra pelsen i munnen som igjen kommer ut i avføringen). Også dette viste at avføringsflekken på skoene ikke stammet fra Rigmor.

Etter fem ukers intens etterforskning rettet mot Torgersen uten resultat satte politiet Aaser og Fürst på sidelinjen. I stedet ble botanikkprofessor Henrik Printz brakt inn som sakkyndig. Avføring lå utenfor hans fagfelt. Til tross for nøyaktige undersøkelser av Torgersens klær og turnsko var foretatt tidligere, ”fant” man nå, etter at Printz var blitt engasjert, mye mer avføring, både i Torgersens klær og på skoen.

Printz fant straks avgjørende likheter mellom avføringen på åstedet og avføring på Torgersens sko og klær. Og for en overensstemmelse! Han kunne ”med absolutt sikkerhet” fastslå ”fullstendig overensstemmelse”. Således var det nå plutselig en sikker og overensstemmende likhet mellom avføring fra de to stedene.

Overensstemmelsen gjaldt for det første for en mengde ”ny” avføring politiet tidligere ikke hadde funnet til tross for nitide undersøkelser. I tillegg var avføringen fra flekken på Torgersens turnsko nå, i motsetning til tidligere, overensstemmende med gjerningsstedets avføring. Man kunne derfor ifølge Printz med stor grad av sikkerhet legge til grunn at avføringen på skoen og i klærne stammet fra gjerningsstedet.

Det var funn av celler i avføringen begge steder fra erter og hvete som ga grunnlaget for hans sikre konklusjon. Printz slo fast at slike celler ga grunnlag for en sikker konklusjon om at avføringen på Torgersens sko og klær stammet fra avføringen på åstedet. Han slo også fast at avføringen de to steder hadde samme konsistens. Etter at Printz hadde uttalt seg slik, fulgte de andre tre sakkyndige for dette beviset opp med uttalelser som ga støtte til Printz’ svært sikre konklusjon. To av disse tre var Fürst og Aaser som må ha kommet på ”bedre” tanker etter å ha fått høre de skråsikre meningene til Printz.

Det eneste juryen derfor fikk høre om avføringsbeviset under hovedforhandlingen, var at det var overensstemmelse mellom ”all” den avføringen som ble funnet hos Torgersen og avføringen på åstedet. (Juryen hadde ikke tilgang til de første skriftlige uttalelsene fra Fürst og Aaser som påpekte uoverensstemmelse.) Dessuten fikk juryen høre at denne overensstemmelsen ga svært stor sannsynlighet for at avføringen på Torgersen stammet fra gjerningsstedet: *“For meg er det ikke mulig å finne noen uoverensstemmelse - ekskrementene på turnskoene stammer fra avdøde”* uttalte Printz i retten ifølge Arbeiderbladet 10. juni.

Printz var den første som vurderte barnålene. Som for avføringsbeviset fant han ”*absolutt sikkerhet*” for ”*fullstendig overensstemmelse*”. Sikkerheten som både barnålsbeviset og avføringsbeviset ga, stammer derfor opprinnelig fra Printz. Deretter har de andre sakkyndige for disse to bevisene sluttet seg

til hans skråsikre konklusjoner. Senere har så de to odontologene trukket sine konklusjoner. Dette gjorde de på et tidspunkt hvor konklusjonene fra Printz og de fire andre for disse to bevisene medførte at det allerede var hevet over enhver tvil at Torgersen var gjerningsmannen. Slik Torgersens sak den gangen ble forberedt, må man anta at de to odontologene, før de trakk sin konklusjon, fikk vite at det allerede var sikkert at Torgersen var gjerningsmannen. Man kan derfor anta at Printz har hatt ikke bare stor, men utslagsgivende, betydning for alt man fant bevist i 1958.

At disse 3 bevisene holdt til domfellelse slik de sakkyndige uttalte seg om dem, kan ikke forbause noen. Et sikrere utfall av en straffesak uten innrømmelse fra den tiltalte kan knapt tenkes. Selv om man kan rette kritikk mot lagmannen for hans fiendtlighet overfor Torgersen under selve rettssaken, kan ingen rette kritikk mot lagmannen eller lagmannsretten for det utfall saken fikk. At de 3 bevisene ble vurdert helt feil, må de syv sakkyndige og påtalemyndigheten bære ansvaret for. Det var jo påtalemyndigheten som den gangen håndplukket disse syv og hadde en regi på saken som innebar nær kontakt med disse syv.

Dorenfeldt anførte at bevisene i saken ville holdt til domfellelse også uten de 3 tekniske bevisene. Som tidligere fremholdt, er vi på Torgersens side helt uenige i det. Men legger man Dorenfeldts påstand til grunn, ville det ikke i ettertid være noe poeng å gå de 3 tekniske bevisene nærmere etter i sømmene. Så kan man jo lure på om det var dét Dorenfeldt ville søke å forhindre og hvorfor han ca 12 år senere satte meget inn på å forhindre at Torgersen, mens han sonet, skulle få undersøkt visse sider ved bittet sitt én gang til, nemlig om han hadde kant i kant bitt slik som Strøm hadde hevdet, eller normalt overbitt. I tillegg kommer at Dorenfeldt og etter ham andre i påtalemyndigheten, på lovstridig måte i samfulle 40 år etter pådømmelsen forhindret at de 3 tekniske bevisene ble vurdert av andre "sakkyndige" enn de som påtalemyndigheten må ha betalt for å avgi uttalelser med en forutbestemt konklusjon.

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

DAGENS SAKKYNDIGE VURDERINGER HAR AVSLØRT AT DE SAKKYNDIGE forklaringene om de 3 tekniske bevisene i 1958 var helt uriktige. Også påtalemyndigheten har lagt til grunn at store feil ble gjort. Det er likevel ikke enighet om i hvilken utstrekning de 3 tekniske bevisene har mistet sin verdi som følge av dette. Statsadvokat Katteland har like til det siste hevdet at de 3 bevisene har den samme verdien i dag som de ble oppfattet å ha i 1958. På Torgersens side mener vi at det er åpenbart at de 3 bevisene har mistet hele eller henimot hele sin verdi.

Påtalemyndigheten har klart å få gjennomslag for en vesentlig del av sitt syn både for Høyesterett i 2001 og for to gjenopptakelseskommisjoner. Etter å ha sett på hva som har sviktet for de tre bevisene, vil jeg derfor se nærmere på den logikk og de vurderinger som ligger til grunn for avgjørelsene disse tre gangene.

Tannbittbeviset

Tannbittbeviset var ett av de to helt sikre bevisene som ifølge påtalemyndigheten alene ville holdt til domfellelse. Rigmor var blitt bitt (én gang) i brystet av gjerningsmannen rett før eller etter at hun var blitt drept, og man så tannmerkene tydelig da hun ble funnet.

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

I begynnelsen av slo Torgersen å medvirke til at avstøpning kunne tas av tennene hans slik at denne avstøpningen kunne benyttes til å sammenligne hans tenner med bittmerkene. Men i april (1958) samtykket han og avstøpning ble tatt.

Som vi husker fra avisreferatene ga de to sakkyndige odontologene uttrykk for at man med full sikkerhet kunne legge til grunn at dette bittmerket bare kunne stamme fra Torgersens og ingen andres tenner.

I Norge på den tiden hadde vi ingen som var spesialister på å analysere bittmerkens opphav. Det var første gangen bittmerker i hud skulle brukes til å identifisere eller utelukke en mistenkt. Det er ikke så enkelt å avgjøre om et bittmerke i et elastisk materiale som hud skriver seg fra tennene til én bestemt person. Fordi hud er elastisk, vil den bevege seg etter at den er blitt utsatt for en påkjenning. Slik vil det også være etter at det er bitt i hud. Merker vil derfor aldri helt motsvare tennene som har avsatt merkene. Praktisk erfaring fra slikt arbeid blir derfor vesentlig.

Den av de to "sakkyndige" som hadde arbeidet en del med rettsodontologi, var tannlege Ferdinand Strøm. Han hadde i mange år hjulpet politiet med blant annet identifikasjonssaker uten å ha analysert ett eneste tilfelle der det skulle vurderes om bittmerker i hud stammet fra et bestemt sett av tenner. Etter at han den 7. desember hadde sikret seg bittmerket ved fotografier og gipsavstøpning av brystet, burde han ut fra dette ha utarbeidet en beskrivelse av hvilke karakteristika man kunne forvente at biterens tenner hadde.

Men det gjorde han ikke. Hadde han gjort det, ville beskrivelsen helt sikkert ikke stemt med Torgersens tenner.

Biterens tenner hadde avsatt tre tannmerker fra tennene i overkjeven og tre tannmerker fra tennene i underkjeven. Men for begge de to rekkene av tannmerker, bestående av tre tannmerker, var det slik at to tannmerker var avsatt tett ved siden av hverandre, mens det var et betydelig mellomrom mellom disse to tannmerkene og det tredje. Dette var det klart mest

fremtredende trekket for bittmerkene faktisk det eneste særegne trekket. Bittmerkene indikerte derfor svært klart at biteren måtte mangle disse to tennene eller minst én av dem (som ikke hadde avsatt tannmerker). Eventuelt måtte man anta at én eller begge disse tennene var svært tilbaketrukket i forhold til de tre tennene fra hver kjeve som hadde avsatt tannmerkene.

Enhver som skulle beskrive biterens tenner ut fra bittmerkene, ville derfor først og fremst beskrive at biteren manglet én av eller begge disse to tennene eller at disse var svært tilbaketrukket i forhold til de øvrige. Slik måtte også Strøms konklusjon ha blitt for biterens tenner. Når han deretter måtte legge til grunn at Torgersen hadde et regelmessig bitt med alle tennene på vanlig plass, ville en utelukkelseskonklusjon for Torgersen vært selvfølgelig.

Men Strøm ventet til han fikk modellen av Torgersens tenner før han beskrev hvordan biterens tenner måtte se ut. Med fasitsvaret (modellen) på plass hadde han nå sikker kunnskap om hva et "riktig" svar gikk ut på og hvordan han skulle begrunne svaret. Han så derfor helt bort fra at bittmerkene med all tydelighet viste at biteren måtte mangle en tann eller to. Dette er overhodet ikke nevnt i hans skriftlige erklæring og ble heller ikke tatt opp under hans muntlige forklaring i retten såvidt man kan lese av avisreferatene. I stedet forklarte han at samsvaret mellom tennene og bittmerket var slik at bittmerket bare kunne stamme fra Torgersens tenner og ingen andres. Dette begrunnet han med at bittmerket avslørte alle de spesielle forhold ved Torgersens tenner ble gjenfunnet i bittmerkene og vice versa.

Strøm konkluderte med at det var "*identitet*" mellom bittmerket og Torgersens tenner. Med identitet ga Strøm i retten uttrykk for at det var full overensstemmelse mellom alle merkene fra hver enkelt tann og den enkelte tann hos Torgersen og vice versa og at intet trakk den andre veien.

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

Strøms sakkyndige skriftlige rapport og muntlige forklaring i retten var åpenbart uriktig. Påstanden om “identitet” kan bare betraktes som en til det ytterste klar og grov løgn.

For enhver person, uansett om han var spesialist i faget eller om han aldri har vurdert eller tenkt på noe slikt som bittmerker, ville det manglende merket fra én tann i hver av de to radene av tannmerker være det første han ville merket seg for tannmerkene i Rigmors bryst. Dette var det eneste karakteristiske trekket for bittmerkene. Til gjengjeld var det svært klart. Det har ikke vært mulig for de to sakkyndige i 1958 å overse at akkurat dette trekket ved bittmerket var stikk motsatt av hva man kunne forvente av merker avsatt av regelmessige tenner. Så dersom de sakkyndige startet sin ”undersøkelse” med å se på bittmerket, måtte de antatt at den mistenkte manglet én tann i hver kjeve, nemlig tennene ved siden av fortennene. Eventuelt måtte de anta at biteren i stedet for å mangle en tann eller to, hadde en eller to tenner som var tilbaketrasket i forhold til de øvrige tennene. Dersom de startet ”undersøkelsen” i motsatt ende ved først å se på (modellen av) Torgersens regelmessige tenner, måtte de anta at de ville finne to regelmessige rekker av tannmerker i Rigmors bryst uten at to tannmerker manglet. I stedet fant de altså to rekker av tannmerker hvor ett tannmerke i hver rekke manglet.

Bittmerket stemte derfor overhodet ikke med Torgersens tenner. Denne uoverensstemmelsen var derfor i utgangspunktet et klart utelukkelsesbevis. Så kunne man eventuelt vurdere om det var mulig at bittmerket likevel var avsatt av Torgersen. Dette ville i så fall krevet en utførlig begrunnelse. Et utall av sakkyndige fra den vestlige verden har vurdert bittmerket i de mer enn 50 årene som har passert etter 1958. Noen av dem har gjort forsøk i sakens anledning, for å finne ut om det er mulig at regelmessige tannrekker kan avsette et bittmerke i hud hvor to tannmerker mangler. Men de har alle konstatert at det er umulig å forklare hvordan slike bittmerker kan stamme fra to regelmessige

tannrekker. Det som i utgangspunktet og i starten måtte se ut som et sikkert utelukkelsesbevis, har derfor etter nitide forsøk og vurderinger endt opp med å være akkurat dét. Nå er dette konklusjonen til Torgersens seks sakkyndige. I tillegg er det en del sakkyndige som sier omtrent det samme, men som ikke er så kategoriske som de seks. Og ingen sier dem imot, heller ikke påtalemyndighetens sakkyndige.

Strøm hadde (uten praktisk erfaring) skrevet en artikkel i 1954 om bittmerker kunne tenkes å identifisere en biter. Hans konklusjon var som følger i artikkelen:

"It is pointed out that bitemarks compared with the teeth of the suspected person will provide conclusive proof in the negative cases, but only leave a possibility of proof in most of the positive cases."

I 1958 uttalte han følgende i sin skriftlige rapport:

"En odontologisk undersøkelse av bittspor sammenlignet med mistenktes tenner vil, hvis der ikke foreligger overensstemmelse, være absolutt frikjennende for mistenkte. Annerledes når det foreligger overensstemmelse. --- Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke karakteristika som alle uten unntagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte."

Det er hevet over tvil at den siste setningen jeg her har sitert, er helt uriktig og fullstendig motsatt av virkeligheten. Like utvilsomt er det at Strøm må ha vært klar over akkurat det. Tannmerkene som manglet, var det stikk motsatte av overensstemmelse, nemlig full uoverensstemmelse. Strøm skulle derfor, om han hadde holdt seg til det han selv hadde uttalt i den første setningen jeg har sitert, slått fast at *"der ikke foreligger overensstemmelse"*, men tvert imot det helt motsatte, slik at bittmerket var *"absolutt frikjennende for mistenkte."* Strøms uttalelse er derfor en løgn av groveste slag. Klarere kan en sakkyndig neppe lyve i en rettssak.

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

Strøm hadde i denne første setningen på generell basis forklart hva som skulle til for å medføre frifinnelse. Men han trakk ikke den helt opplagte konklusjon av det han på denne måten hadde forklart. Hans påpekning av begge alternativ må derfor i stedet ha tatt sikte på at retten skulle få det inntrykk at han hadde foretatt en reell og seriøs vurdering av om Torgersens tenner kunne være opphavet til bittmerkene eller det motsatte. Antagelig har han gjort dette for å virke troverdig og for at ingen skulle få mistanke om at hans uttalelse var helt gal og at han løy etter beste evne.

Etter å ha slått fast at Strøm på groveste måte løy ved ikke å si noe om tannmerkene som manglet, men i stedet påsto at det var ”identitet”, trenger vi ikke vurdere mer av det som Strøm sa eller ikke sa. Vi kan ikke stole på noe av det som kom fra ham, vi må bare legge til grunn at han mot betaling, eller for å gjøre karriere, forklarte seg motsatt av det han visste var riktig.

Det var også andre trekk ved bittmerkene som ikke stemte med Torgersens tenner ifølge dagens sakkyndige. Også disse trekkene hoppet Strøm bukk over og fortiet. Han har åpenbart kun sett etter likheter for å komme politiet og påtalemyndigheten i møte som best han kunne. I hvert fall er det bare likheter han har beskrevet.

I tillegg til at Strøms forklaring har minst én åpenbar usannhet, kan det konstateres at han har vært uredelig ved neppe å ha sett etter uoverensstemmelser mellom bittmerket og Torgersens tenner. I hvert fall har han ikke beskrevet slike uoverensstemmelser. Også dette må karakteriseres som falsk forklaring fra hans side, fordi hans påstand om ”identitet” mellom bittmerkene og tennene forutsatte en undersøkelse av alle trekk ved tennene og bittmerkene, ikke bare de som stemte.

Dersom en erklæring fra en sakkyndig er usann, er dette en ubetinget gjenopptakelsesgrunn. Verken for Høyesterett eller Gjenopptakelseskommissjonene har Strøms forklaring medført at gjenopptakelse er innvilget. Det sier det meste eller alt vi trenger å vite om ”bevisbedømmelsen” deres.

Den andre ”sakkyndige”, professor Jens Wærhaug, hadde ikke arbeidet med rettsodontologiske problemstillinger. Han var professor og spesialist i tannkjøttssykdommer.

Ifølge ham selv i uttalelser avgitt mange år i etterkant, prøvde han å kompensere for sin manglende erfaring i det korte tidsrommet (ca én måned) han hadde til rådighet fra han ble oppnevnt og til han forklarte seg i retten. Kompensasjonen foregikk på den måten at han fikk en rekke av sine pasienter til å bite seg i armen. Så sammenlignet han disse bittmerkene med en kort kikk på pasientenes tenner. Om han lærte noe av dette, vites ikke.

Dorenfeldt fremholdt i retten at Strøm og Wærhaug var de beste spesialister på området som kunne fremskaffes. Dorenfeldts uttalelse er dessverre også en uriktig eller falsk forklaring. Man må nemlig anta at Dorenfeldt hadde svært god rede på de sakkyndige som påtalemyndigheten foreslo oppnevnt. Denne udiskutable usannheten fra Dorenfeldts side viser uredelighet og kan ikke skyldes uaktsomhet eller uhell. Også denne løgnen er en ubetinget gjenopptakelsesgrunn. Denne feilen er selvsagt også påberopt av Torgersen, både i anke til Høyesterett i 1958 og i gjenopptakelsessakene.

Torgersen hadde allerede før Wærhaug ble engasjert, bedt om at den neste sakkyndige kom fra et annet land enn Norge. I retten gjentok han denne begjæringen den 12. juni. Begjæringen ble avslått av retten med følgende begrunnelse i kjennelsen:

”Retten har ingen grunn til å tvile på at så vel tannlege Strøm som professor Wærhaugs arbeide med og vurdering av bittmerkene er så betryggende som det er mulig. De er begge fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt.”

Når vi vet at ingen av de to hadde arbeidet med en slik problemstilling de fikk seg forelagt i Torgersens sak, forstår vi at retten i vesentlig grad ble ført bak lyset. Vi må anta at dette skjedde i et samarbeid mellom de ”sakkyndige” og Dorenfeldt. Likevel

kan jeg ikke unngå å lure på hva som skjedde i retten i sakens anledning. Det er vel grenser for hvor meget selv en statsadvokat tar sjansen på å lyve i retten selv om statsadvokatene tydeligvis den gangen så vel som nå får Riksadvokatens forbeholdsløse støtte om løgnene avsløres.

Lagmannsretten kan antagelig ikke kritiseres for hva den ved denne anledningen kom frem til. Men fem måneder senere i ankesaken så vel som i alle gjenopptakelsessakene, har det vært klarlagt at verken Strøm eller Wærhaug hadde noen rede på det de uttalte seg om i retten og at lagmannsretten derfor ble ført bak lyset ved det som må ha vært utvilsomme løgner. Men både Høyesterett så vel som Gjenopptakelseskommisjonene har funnet at alt her var i orden i 1958, med andre ord at lagmannsretten ikke fikk gal kunnskap når den la til grunn at de begge var *”fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt.”*

Heller ikke her kan Høyesterett (i avgjørelsene av 1958, 1976 og 2001) og gjenopptakelses-kommisjonene (i 2006 og 2010) mistenkes for å ha forsøkt å legge sakens bevis til grunn for hva de kom frem til. I stedet er det åpenbart at det er fuset over en lav sko av samtlige som har deltatt i disse avgjørelsene. Dessverre kan vi ikke forvente mer av våre dommere, ser det ut til.

Wærhaug hadde så lite rede på det han skulle uttale seg om, at han fikk lese Strøms uttalelse før han avga sin egen uttalelse. På denne måten klarte han å avgi en uttalelse som i hovedsak var i samsvar med det Strøm hadde uttalt om hvilke detaljer i bittmerkene som stemte med Torgersens tenner. Han fikk dog ikke den delen av Strøms uttalelse som inneholdt konklusjonen. Men av den delen av Strøms forklaring han fikk seg overlevert, gikk Strøms konklusjon likevel indirekte og med full sikkerhet frem.

I motsetning til Strøm, nevner Wærhaug i sin skriftlige rapport (som ikke ble gjort kjent for lagretten) at det i rekken av regelmessige tannmerker mangler et tannmerke (i den ene rekken av tenner). Man kan forklarte her på en åpenbart uriktig måte hvorfor dette tannmerket kunne mangle. Årsaken oppga

han å være at denne tannen og den motsvarende tannen i den andre kjeven som huden skulle blitt presset mot, ikke møttes like godt som de øvrige tennene. Den angivelige avstanden mellom disse to tennene var så liten, at dette umulig kunne begrunne at et tannmerke fra en av (eller begge) tennene helt skulle mangle. Forskjellen var så liten at den ikke kunne begrunne noe som helst. Det fremgår ikke av avisreferatene fra retten at han der nevnte noe om et tannmerke som manglet og betydningen av dette.

Wærhaug sluttet seg med litt andre ord enn Strøms ord fullstendig til Strøms aldeles sikre konklusjon om at bittmerket bare kunne stamme fra Torgersen og ingen andre. Wærhaug hadde imidlertid kommet til at ett av de tre tannmerkene fra tennene i overkjeven til biteren stammet fra en annen tann enn det Strøm la til grunn. Wærhaug var selvsagt klar over denne uoverensstemmelsen mellom de to sakkyndige, men fortiet den i retten.

Først ca 15 år senere fortalte han om denne uoverensstemmelsen og begrunnet fortielsen med at han "glemte" akkurat dette da han forklarte seg i retten. I denne perioden på ca 15 år, var Torgersens sak og bittmerket omtalt en rekke ganger i våre nyhetsmedia. Men dette har tydeligvis ikke fått Wærhaug til å huske på sin forglemmelse. Først da han i en tvangssituasjon ble foreholdt uoverensstemmelsen mellom hans og Strøms skriftlige forklaring av en journalist, kom han på sin forglemmelse.

Forskjellig mening om hvilken tann som hadde avsatt dette tredje merket, ga et problem som det ikke var enkelt å gi en fornuftig forklaring på, nemlig avstanden mellom de to første tannmerkene og det tredje. Strøm og Wærhaug var enige om at de to fortennene hadde avsatt de to første tannmerkene. Da lar det seg vanskelig gjøre å gi noen fornuftig forklaring for hvordan det kunne være tvil om hvilken tann som hadde avsatt det tredje tannmerket. Hvis det var tannen ved siden av de to fortennene (slik Strøm hevdet), måtte tannmerket komme tett inn til de to første tannmerkene. Hvis det var hjørnetannen, slik Wærhaug

hevdet, måtte det bli en avstand mellom de to første tannmerkene og det tredje tannmerket.

Både uenigheten mellom de to og avstandsproblemet løste de to sakkyndige ved å overse problemstillingen både i de skriftlige uttalelsene og det som ble uttalt under hovedforhandlingen. Fordi Blom ikke oppdaget eller stilte spørsmål ved disse forhold, ble disse problemene så vidt jeg kan se av avisreferatene, ikke berørt i det hele tatt i retten. Så også her overså Blom et poeng som han ved sine spørsmål i retten burde ha utviklet til et umulig problem for Strøm og Wærhaug.

De tre sakkyndige som påtalemyndigheten senere har fått oppnevnt, har et annet syn enn både Strøm og Wærhaug på hvilke tenner i overkjeven som har avsatt de enkelte tannmerkene. Wærhaug hadde hevdet at de tre tannmerkene skrev seg fra de to fortennene og hjørnetannen. Strøm hadde hevdet at de tre tannmerkene skrev seg fra tre tenner ved siden av hverandre, nemlig de to fortennene og sidefortannen hvilket medførte ovennevnte avstandsproblem mellom de to tannmerkene og det tredje. De tre siste sakkyndige har ment at de tre merkene skrev seg fra den ene fortannen, sidefortannen og hjørnetannen. Mellom de tre siste sakkyndige og Strøm er det altså uenighet om hvilke tenner alle de tre tannmerkene stammer fra, mens det er uoverensstemmelse for to av de tre tannmerkene mellom Wærhaug og de tre siste sakkyndige.

Dette gjør det klart at tannmerkene ikke var særlig karakteristiske og med noen grad av sikkerhet kunne utpeke Torgersens tenner som eneste mulige opphavsalternativ. Det man i hvert fall kan legge til grunn som følge av uoverensstemmelsen, er at merkene fra tennene i overkjeven ikke har kjennetegn som viser noe som helst om særtrekk ved hver enkelt av tennene. Følgelig er det bare de tre tannmerkene fra tennene i underkjeven som kan danne grunnlaget for en identifikasjon. At disse ikke kan gi et grunnlag for en sikker identifikasjon, er åpenbart. Men

det er også klart at særegenhetene som Strøm og Wærhaug beskrev for de seks tannmerkene ikke kunne gi noe i nærheten av den sikkerhet som de anførte for at bittmerket skrev seg fra Torgersens tenner.

Likevel har også de tre siste ekspertene gitt uttrykk for at man med full eller stor sikkerhet kan legge til grunn at tannmerkene stammer fra Torgersen (selv om vi husker at de to aller siste trakk seg på sin erklæring). Den slutning man kan trekke av dette, er at også de tre siste vurderingene som påtalemyndigheten har innhentet for tannbittbeviset, holder meget god klaring til det redelige.

På denne bakgrunn kan man så vurdere uttalelsen fra de to første sakkyndige om at merkene fra tennene dannet grunnlaget for deres absolutt sikre konklusjon. Jeg gjengir (med samme rettskrivning) de sakkyndige uttalelsene fra Strøm og Wærhaug for de 6 tannmerkene og likhetene de fant. Jeg gjengir bare den delen av uttalelsene som beskriver likheten (eller ulikheten) mellom tannmerkene og Torgersens tenner. Så kan den leser som selv ønsker det se hvor mange detaljer de to har vurdert som grunnlag for sin konklusjon. Leserne har da selv muligheten til å vurdere om disse detaljene kan gi grunnlag for noen sikkerhet, særlig når man vet at det for merkene fra tennene i overkjeven, i motsetning til det de to hevdet, ikke forelå kjennetegn av betydning. På denne bakgrunn kan man så selv trekke en konklusjon om seriositeten, les redeligheten, til de to og de øvrige tre.

Strøms uttalelse:

”Av modellene Fig. 11 fremgår det at mistenkte har et såkallt kant i kant bitt, det vil si at fortennene ved sambitt møtes i skjærekanten. Dette er en avvikelse fra den vanlige norm hvor overkjevens fortenner ved sambitt dekker mer eller mindre underkjevens fortenner. På grunn av den særlige tannstilling er det i skjærekanten blitt karakteristiske furer, så vel i overkjevens midtre fortenner

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

som i underkjevens fortenner, særlig uttalt på de midtre fortenner. [Torgersen hadde og har vanlig overbitt. Han hadde ikke sambitt!] Hjørnet av midtre høyre overkjevetann – det hjørnet som står nærmest sidefortannen – er brukket av, og hjørnene av de midtre underkjevefortenner er også på grunn av slitasje og splintring lite markante.

Mistenkte har gode regelmessig stillede tenner, men på grunn av den særlige tannstilling, kant i kant bitt, har han som nevnt slitt karakteristiske furer i fortennene, foruten at høyre midtre fortann har et defekt hjørne synlig fra forsiden. Det samme er også tilfelle med venstre midtre fortann i underkjeven hvor hjørnet nærmest midtlinjen er defekt, også synlig fra forsiden, det blir således et mellomrum i midtlinjen i skjærekanten her. Et tannsett som mistenktes med en opphopning av karakteristika skulle således være særlig egnet for identifisering.

På den drepte finner vi som nevnt flere merker, vi ser således tydelige merker etter to midtre overkjevetenner og avtrykk av to underkjevetenner. Det bitt som er forøvet er ikke gjort for å bite av et stykke, men er et såkallt lystbitt, kombinert med en suging omkring brystvorten. På grunn av brystets halvkuleform og plastisitet vil de bittmerker som settes ikke kunne sammenlignes på samme måte som hvis det dreiet seg om bittmerker i et eple. Vi kjenner ikke til hvordan selve brystpartiet som omfatter bittmerkene lå i forhold til tannrekkene under selve bittet.

En annen ting er at det har liten hensikt å måle bittmerkene lengde når det dreier seg om bitt i huden, da de elastiske fibre i huden vil trekke merkene sammen når bittet er opphørt, samtidig som brystets hvelvede form vil vanskeliggjøre en måling som kan gi brukbar sammenligning med en mistenks tenner.

Det blir derfor ved disse bitt å søke om de karakteristika som mistenktes tenner viser kan gjenfinnes i bittmerkene i brystet.

Mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner har som nevnt en rekke karakteristika av så vel overkjevens som underkjevens midtre fortenner i skjærekanten.

Disse karakteristika gjenfinnes også i bittmerkene. Bittmerke nr. 1 gjengir furen i skjærekanten av venstre midtre fortann i overkjeven. Bittmerke nr. 2 gjengir 2/3parter av høyre midtre fortann (den del som vender mot midtlinjen), og viser tydelig den hakkede fremre skjærekant. Den fra midtlinjen vendende halvpart av tannen er på grunn av de ødelagte hjørne ikke bitt inn i huden. Bittmerke nr. 3 må skrive seg fra høyre sidefortann, men er som tannen uten karakteristika og er bare delvis tilkjennegitt. Bittmerke nr. 4 må skrive seg fra høyre hjørnetann i underkjeven, men er uten karakteristika, som også tannen er. Bittmerke nr. 5 er fra høyre midtre fortann og er gjengitt med alle karakteristika. Spesielt fremheves den rette fure.

Mellomrummet mellom de to midtre fortenner i underkjevens skjærekant av Torgersens tenner (tidigere nevnt), kommer også tydelig frem i bittmerket.

Det er laget stereoskopiske bilder til sammenligning av bittmerkene og skjærekanten av Torgersens tenner, Fig. 15, 16, 17 og 18.

Konklusjon.

En odontologisk undersøkelse av bittspor sammenlignet med mistenktes tenner vil, hvis der ikke foreligger overensstemmelse, være absolutt frikjennende for mistenkte. Annerledes når det foreligger overensstemmelse. Her blir det alltid et skjønn og det bør vises forsiktighet, såfremt det ikke foreligger detaljer som må sies å være særlig karakteristiske.

Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke særlige karakteristika som alle uten undtagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen.

Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bitemerket i brystet til den drepte å være identiske med mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner.

Ferdinand Strøm

Wærhaugs uttalelse:

1. *"Ad. Fredrik Fasting Ludvig Torgersen. Modellene av Fasting Torgersens tenner viste at han hadde meget dype og karakteristiske relieffer i fortennenes skjærekanter, samtidig som flere hjørner var slått av. En sammenligning mellom hans fortenner og bittmerkene i Rigmor Johnsens bryst viser flere påfallende likheter. Særlig er likheten iøynefallende mellom de to dypeste bittmerkene under brystvorten og Fasting Torgersens to midtre fortenner. Den samme fordypning som kan iakttas i bittmerkene, gjenfinnes også i disse tenner. Det er også en tydelig likhet i stillingen av tennene og bittmerkene. Mellom det dypeste punkt av de to bittmerker er det en viss avstand; på tilsvarende sted i hans tenner finner man at et hjørne er slått av.*
2. *Også når det gjelder bittmerkene over brystvorten finner man mange likheter med Fasting Torgersens to midtre fortenner. I bittsporet kan man se at den ene av tennene har stått litt innenfor den andre, og i hans tannsett finner man at høyre, midtre fortann ligger litt innenfor den venstre. I ett av bittmerkene aner man at det må ha vært en fordypning i skjærekanten; det samme finnes på venstre fortann hos Torgersen. I det annet merke ser man at skjærekanten på den ene tannen har vært ujevn; på tilsvarende sted ser man at det ene hjørne på hans høyre fortann er slått av.*
3. *Også bredden av de to tennene svarer til bittmerket. I merket rett til høyre for brystvorten aner man også at*

det kan ha vært en fordypning i skjærekanten. På Fasting Torgersens høyre øvre hjørnetann finner man en liknende fordypning. Også avstanden til sporene etter de midtre fortenner stemmer ganske godt. Et studium av hans tenner i sambitt viser at side-fortannen bare berører underkjevens antagonist i et lite område. Dette kan forklare at det ikke er etterlatt noe merke mellom høyre hjørnetann og midtre fortann.

4. *De mange påfallende likheter mellom bittsporene i Rigmor Johnsens bryst og Fasting Torgersens fortenner og hjørnetenner tillater følgende konklusjoner:*
5. *Bittsporene i drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvik Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning.”*

Det er forstemmende at Strøm og Wærhaug selv og noen andre kan ha ment at ovennevnte likheter eller betraktninger kunne utpeke Torgersens tenner som eneste mulige årsak til bittmerkene. Ser man nøyere på uttalelsene, ser man at det er forbausende få trekk som er beskrevet om tennene som har avsatt de enkelte bittmerkene. Til dels er det også tale om trekk eller karakteristika som ikke i det hele tatt er individualiserende. Enda verre blir det med vurderingene til de tre siste av påtalemyndighetens sakkyndige. Når det bare var tennene fra underkjeven som det var enighet om for disse tre siste sakkyndige, kan ikke de tre tannmerkene ha vært individualiserende nok til en sikker konklusjon i Torgersens disfavør.

Vi ser også at Strøm og Wærhaug la stor vekt på relieffer eller furer i skjærekanten til Torgersens tenner fordi de to angivelig fant igjen disse furene i sporene etter tannmerkene. Det er opplagt at det kan de ikke ha gjort. Det de to av denne grunn

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

mente å ha gjenfunnet i tannmerkene, viser at de ikke i det hele tatt hadde peiling på hvordan rette skjæreflater fra tenner (eller andre rette flater) vil avsette merker i huden. Det kan enhver som biter seg selv litt i huden se. Det er underlig at Wærhaug ikke i det minste lærte seg i hvert fall dét i den måneden han fikk sine pasienter til å bite seg i armen for å sammenligne merkene med opphavstennene.

Bittmerkene i Torgersens sak, er antagelig de mest omtalte og vurderte bittmerkene i noen rettssak overhodet (i verden, ikke bare i Norge). Årsaken er at bittmerkene i mer enn 50 år har vært omstridt og blitt vurdert på nytt mange ganger av eksperter fra mange land. Det særegne ved de sakkyndige uttalelsene er at det er kun de sakkyndige som er blitt valgt ut og betalt av påtalemyndigheten for å ha en mening med et forutbestemt innhold, som konkluderer med at bittmerkene stammer fra Torgersen. Resten av de sakkyndige uttalelsene, det vil si det store flertallet, herunder de fra Den rettsmedisinske kommisjon, konkluderer motsatt.

Påtalemyndigheten ved statsadvokat Kattelund har anført at de nye og samstemte vurderingene fra alle Torgersens sakkyndige ikke kan tillegges vekt. På den måten prøver hun å opprettholde sikkerheten som tannbittbeviset ble oppfattet å gi i 1958. Det som gjør erklæringene fra Torgersens sakkyndige (og resten av verden) lite troverdige ifølge Kattelund, er at disse erklæringene er i motstrid med erklæringene til de fem såkalt "uavhengige" sakkyndige. Med andre ord at synspunkter som avviker fra de standpunkter som påtalemyndigheten hadde bestemt seg for å få og deretter betalt for, ikke blir troverdige. Men vi vet jo at det forholder seg slik at disse fem såkalt uavhengig sakkyndige ikke er mer uavhengige enn at de alle ble håndplukket til saken og betalt for sine standpunkter. Hvorfor påtalemyndighetens betalte

sakkyndige skal kalles uavhengige, sier ikke statsadvokaten noe om. Om påtalemyndigheten sikret seg hva de sakkyndige ville uttale før de ble foreslått som sakkyndige, får vi aldri vite. Men vi kan ha våre temmelig sikre antagelser, særlig for de to siste.

Det som imidlertid er tilfelle for de fem såkalt uavhengig sakkyndige, er at det i dag ikke er tvil om at alle deres erklæringer har vært svært uriktige. For erklæringene fra alle Torgersens sakkyndige er det motsatt. I tillegg kommer de sakkyndige fra Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) som har uttalt seg motsatt av påtalemyndighetens fem sakkyndige.

Det er på det rene at påtalemyndigheten gjennom ca 40 år (frem til 1998), på ulovlig måte nektet Torgersens sakkyndige tilgang til tannbittbeviset. Da det til slutt ble umulig for påtalemyndigheten å fortsette denne lovstridige atferd for omkring 15 år siden, hadde påtalemyndigheten allerede fått uttalelse fra én sakkyndig til i tillegg til Strøm og Wærhaug. Dette forsto påtalemyndigheten ikke var nok når også frittstående sakkyndige, som ikke ble betalt av påtalemyndigheten for hva de skulle mene, skulle vurdere dette beviset. Påtalemyndigheten fikk derfor rettsoppnevnt to nye sakkyndige, nemlig to briter som etter sigende fikk svært godt betalt for hva de hevdet.

At disse to ble forhåndsavkrevet en mening av den norske professor Tore Solheim som sto for det praktiske ved oppnevningen av dem, kan vi, selv om det ikke foreligger bevis for det, likevel være sikre på, jf senere. De to betalte britene startet med erklæringer som uttalte at det var stor sannsynlighet for (*very likely*) at Torgersen var den som hadde avsatt bittmerkene. Men også for britene selv må det ha vært klart at disse erklæringene var helt uholdbare. Etter hvert som britene skulle forklare og begrunne uoverensstemmelser i forhold til det Torgersens sakkyndige hadde uttalt, rettet/beriktiget britene erklæringene sine ved noe som kan minne om at de ble drevet fra skanse til skanse. Forklaringene fra Torgersens sakkyndige lå fast hele tiden idet de ikke ble endret. Likevel måtte altså britene flere ganger endre

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

på det som de hadde hevdet. Britene ble ikke drevet fra skanse til skanse. De drev seg selv fra skanse til skanse i sine forsøk på å begrunne på en fornuftig måte at bittmerket stammet fra Torgersen. Det hele endte med at den siste briten, Whitaker, ga helt opp og foreslo i sin muntlige forklaring direkte for kommisjonen i 2006 at man skulle se helt bort fra tannbittbeviset. Den andre briten var da død. Det er følgelig nå ikke noen (med unntak av Solheim som det er all grunn til å overse, men som jeg kommer tilbake til) som lenger mener at bittmerkene knytter Torgersen til drapet.

Det er grunn til å tro at påtalemyndigheten/Solheim har vært i kontakt med mange flere enn de siste to britiske sakkyndige for å finne frem til noen som mot betaling har vært villige til å løpe påtalemyndighetens ærend. Om Torgersens sakkyndige kan det nevnes at de alle har arbeidet gratis ut fra den idealisme som ligger i å komme frem til et korrekt resultat. Dette har de vært villige til etter at de enkleste kjensgjerninger har fått dem til å forstå hvor galt tannbittbeviset er blitt vurdert av påtalemyndighetens sakkyndige.

Etter at skanseflukten hos de ”uavhengig sakkyndige” er stanset ved at Torgersen har avfunnet seg med det som nå har kommet frem, er situasjonen den at seks av hans sakkyndige (professor David Senn, tannmedisin Texas, professor Mardon Alder, tannmedisin Texas, professor Michael Bowers, tannmedisin California, professor Paul Stimpson, tannmedisin Texas, tannlege Kjell Johannesen, Oslo og professor Per Holck, medisin Oslo) mener at det kan utelukkes at tannbittmerkene stammer fra hans tenner. De to siste sakkyndige (seniorforsker Jon Medbø, fysiologi Oslo og professor Per Flood, medisin Bergen) mener at bittmerkene svært klart trekker i denne retningen. De fire amerikanerne har rettsodontologi som spesialitet.

De sakkyndige rapportene for både tannbittbeviset og avfø-ringsbeviset skulle blitt forelagt for Den rettsmedisinske kommisjon (DRK). Dette skjedde ikke før 40 år etter at Torgersen

ble domfelt. DRK er i utgangspunktet alltid meget forsiktig med sine begrunnelser og konklusjoner, og DRK`s uttalelse fra 2001 må vurderes på denne bakgrunn. DRK har underkjent de sakkyndiges konklusjon både fra 1958 og senere som har gått ut på at tannbittbeviset gir sikkerhet for at Torgersen er biteren. I stedet er det fremhevet at man bør utvise forsiktighet med å tillegge tannbittbeviset stor vekt i noen retning. I så måte må man oppfatte DRK slik at de har avsannet samtlige av erklæringene fra påtalemyndighetens sakkyndige. DRK har ikke sett det som sin oppgave å vurdere tannbittbeviset ytterligere. Dette har sammenheng med at de sikre konklusjonene i Torgersens favør, ikke er trukket av rettsoppnevnte sakkyndige eller er blitt forklart for en domstol.

Barnålsbeviset

Det er enklere å vurdere feilene ved barnålsbeviset enn tannbittbeviset. Her er det bare å legge til grunn de enkle fakta som det i dag er enighet om mellom Torgersens og påtalemyndighetens sakkyndige.

Vi husker at det i 1958 var to forhold (og ikke flere) som medførte at barnålsbeviset var så aldeles sikkert. For det første ble det lagt til grunn at barnålene i dressen på grunn av mutasjon var av en type man ikke ville finne noe annet sted i verden enn på det gamle juletreet på åstedet. Dessuten lignet dressnålene så meget på dette treets nåler at det av denne grunn alene var svært sannsynlig at de stammet fra dette treet. Sjansen for at disse barnålene kunne stamme fra naturen, var én til en milliard ifølge Dorenfeldt.

Nå legger de syv sakkyndige til grunn at barnålene på åstedet (og i dressen) var helt vanlige norske barnåler som det ikke er det minste spesielt med.

I ettertid er det vanskelig å forstå annet enn at de to sakkyndige for barnålene uttalte seg mot bedre vitende i retten i 1958. Riktignok har vi to hovedtyper barnåler fra norsk gran, nemlig

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

en lang type og en kort type. Vanlige grantrær utvikler begge typer nåler. I Torgersens dress og på åstedet fant man den korte typen barnåler.

Den korte typen er i klart undertall i naturen. Disse nålenes lengde skyldes at de er blitt dannet uten nok sol eller lys. De er kalt undertrykte barnåler. Disse nålene er oftest ca 6 - 8 millimeter lange. De har en annen form på tverrsnittet enn de lange nålene. Denne sistnevnte egenskapen (formen på dem) opptrer alltid for slike korte nåler og er derfor en egenskap koblet til lengden.

Den andre typen, den lange, er den vanligste. Påtalemyndighetens nye sakkyndige, fire forskere fra Norsk institutt for skogforskning (NISK), har uttalt at de *"vanlige barnåler oftest er over dobbelt så lange"* som de 6 - 8 millimeter korte nålene. Denne siste opplysningen er Torgersens sakkyndige enige i. Det er med andre ord tale om barnåler med en lengde fra 12 til 20 millimeter, selv om man ofte finner barnåler med lengde på mer enn 25 millimeter.

Ifølge dagens sakkyndige er det antagelig mellom 10 og 20 ganger flere lange enn korte barnåler. Likevel vil alle som ferdes i barskog, ha stiftet bekjentskap også med de korte nålene. Årsaken er at disse korte nålene i stor utstrekning befinner seg i de lavere sjikt av granskogen, mao i den høyden der man kommer i berøring med barnåler. Grunnen til dette igjen er at det er her det er mangel på lys. Dessuten vil disse korte nålene på grunn av lysmangel være lite produktive for grantreet. Slike nåler er derfor ofte under avvikling fra grantreets side. Avviklingen innebærer at nålene tørker inn for deretter å falle av. Som alle vil vite, løsner inntørkede nåler svært mye lettere ved berøring enn de friske grønne nålene. Selv om det ikke er foretatt noen statistisk forskning på det, kan det antas at man til tross for at de korte nålene er klart undertallige, oftere får korte nåler på seg enn de lange ved en tur i skogen. Enkle forsøk utført av Torgersens sakkyndige viser dét.

Mangel på lys er ikke noe som bare rammer én og én nål under utviklingen av dem, men derimot større partier der nålene utvikles. Man vil derfor finne klynger av korte nåler, mao hele skudd, hele grener eller enda større partier med disse korte nålene. Dersom man får på seg barnåler ved en enkelt berøring, vil man av denne grunn kunne få på seg et stort antall nåler av den korte typen og ikke noen av den lange typen, uten at det vil være noe ekstraordinært i det.

Torgersen fikk første gang i 1998 tak i sakkyndige som vurderte barnålsbeviset på nytt, nemlig botanikkprofessorene Morten Laane og Klaus Høiland. Riktignok kunne bare gjerningsstedets nåler vurderes fordi politiet (for sikkerhets skyld?) hadde destruert (!) nålene fra dressen. Men fordi det ifølge de sakkyndige i 1958 var fullstendig likhet mellom nålene på gjerningsstedet og i dressen, kan slutninger trekkes også om dressnålene.

Disse nye sakkyndige uttalte at det var tilstrekkelig med bare et kort blikk på nålene fra åstedet for å fastslå at det var tale om helt vanlige norske barnåler (av den korte typen) som det ikke var noe eksotisk med. Dernest uttalte de at likhet med nålene på gjerningsstedets tre ikke betydde noe som helst. Alle slike korte nåler fra et hvilket som helst tre ville ligne like mye på gjerningsstedets nåler som dressnålene måtte ha gjort. Selv ikke for nålene fra åstedets tre, kunne man trekke en konklusjon om at utseendet på dem kunne vise eller indikere at de stammet fra dette eller det samme treet. De uttalte videre at det ikke var noe grunnlag for å hevde, som de sakkyndige hevdet i 1958, at formen på dressnålene var en arvelig egenskap som kunne utpeke mortreet for barnålene.

Påtalemyndigheten godtok ikke uten videre slike revolusjonerende nyheter for det som nå hadde tegnet til å bli det eneste gjenstående sikre beviset. Norsk Institutt for Skogforskning (NISK) ble derfor kontaktet av påtalemyndigheten og fire

forskere derfra ble betalt for å uttale seg om det Torgersens forskere vederlagsfritt hadde påstått. Av en eller annen grunn avga disse fire skogforskerne uriktige og inadekvate uttalelser. Årsaken må ha vært at det skulle forhindres at man nå trakk de konklusjonene som var åpenbare ut fra de adekvate opplysningene som Torgersens sakkyndige hadde gitt. Det kan neppe herske tvil om at påtalemyndigheten særskilt må ha bedt om få uttalelser med dette uriktige og inadekvate innholdet. Likevel kom de fire NISK-forskernes konklusjoner etterhvert til å bli i full overensstemmelse med det jeg i de foregående avsnitt har forklart om barnålene og som Torgersens to sakkyndige uttalte. Senere har en tredje sakkyndig på Torgersens side, professor Rune Halvorsen (Økland), kommet til og fullt ut bekreftet det som Høiland og Laane har uttalt.

Høiland og Laane analyserte også betydningen av de andre sporene som var funnet i dressen. Det er på det rene at dressen der barnålene ble funnet, hadde gress og andre partikler fra naturen. Slike spor fantes ikke på gjerningsstedet og viser derfor at dressen må være brukt ute i naturen. Det er en viss sannsynlighet for at barnålene har kommet inn i dressen samtidig med en del av disse andre partiklene. Dette øker sannsynligheten for at barnålene stammer fra et annet sted enn gjerningsstedet. Og motsatt: En rekke ulike partikler på gjerningsstedet, bl.a. treull, fantes ikke i eller på dressen. Dette er et selvstendig argument for at barnålene ikke stammer fra gjerningsstedet. For i så fall er det rimelig å tro at også noen av disse partiklene ville ha kommet inn i dressen samtidig med barnålene.

Fordi det var korte barnåler både i dressen og på gjerningsstedet, er det selvsagt en mulighet for at barnålene i dressen kan stamme fra gjerningsstedet. Men som indisium på at nålene i dressen stammer fra gjerningsstedet, får dette faktum en meget begrenset vekt hensett til de øvrige spor i dressen og alle de andre stedene hvor nålene også kan stamme fra.

Avføringsbeviset

Avføringsbeviset er det tredje tekniske beviset. I motsetning til de to øvrige, ble dette beviset ikke forklart å være et bevis som alene og med full sikkerhet beviste at Torgersen var den skyldige. De sakkyndige forklarte at det var meget stor sannsynlighet for at små mengder avføring, angivelig funnet på Torgersen, stammet fra gjerningsstedet. Det var celler fra erter og hvete som ga grunnlaget for denne sannsynligheten, idet slike celler fantes i avføringen begge steder. Dette ble påstått uten at et ord ble kastet bort til å vurdere om hvete og erter var vanlig i kostholdet (og i avføring) på den tiden. Det kan ikke sees av avisreferatene at Blom brakte dette spørsmålet på bane. Så heller ikke her kan Blom ha gjort det minimum av forberedelser som man kunne forvente av en forsvarer i en alvorlig straffesak.

Omstendighetene omkring avføringsbeviset gir grunnlag for stor skepsis, ikke bare til etterforskningen som medførte at avføringen ble funnet, men til hele politiets etterforskning. De første sakkyndige hadde funnet ut at avføringsflekken på turnskoen var forskjellig fra gjerningsstedets avføring. Etter fem ukers intens etterforskning rettet mot Torgersen, var det på det rene at politiet ikke hadde kommet frem til noe som kunne knytte Torgersen til ugjeringen. I stedet forelå det minst to temmelige sikre motbevis, nemlig alibiet og Esther Olssons sikre utpekning av Alf Brandsdal som den mannen som hadde fulgt etter Rigmor.

Da hanket påtalemyndigheten inn sin nye sakkyndige for bevisene som allerede var blitt vurdert. Hvor mange som ble kontaktet og hva disse uttalte, har jeg ingen forutsetninger for å vite. Det eneste jeg vet, er at påtalemyndigheten i hvert fall klarte å finne frem til én sakkyndig som var villig til å gå påtalemyndighetens vei, botanikkprofessor Henrik Printz, sjefsjukseren. Med ham på plass fra midten av januar, endret bevissituasjonen seg fullstendig til tross for at man ikke fant frem til nye bevis. Nå stemte plutselig avføringen på Torgersens turnsko med gjerningsstedets. Svært små mengder avføring fra en flekk på

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

turnskoens nederkant utviklet seg nå uten påviselig grunn til å bli adskillig større mengder, og nye funn med avføring i Torgersens klær dukket opp som troll av eske for Printz.

Ikke bare var det slik at avføringens innhold og mengde endret seg. Hele tiden hadde politiet sittet på barnåler, både fra dressen og gjerningsstedet. Med den brede og omfattende etterforskningen som var rettet mot Torgersen, hadde politiet mens etterforskningen var resultatløs, ganske sikkert fått sakkyndige til å vurdere om disse barnålene kunne vise noe. Men politiet må ha fått til svar at disse barnålene var alminnelige norske barnåler som ikke kunne bevise noe som helst.

Men det var før Printz kom inn i bildet. Da han kastet et tilfeldig og overfladisk blikk på barnålene, utviklet disse til å bli unike i verdenssammenheng. De ble barnåler av en type som bare én gang tidligere var blitt sett av det menneskelige øye, nemlig i Skippergaten 6 b året i forveien av familien som hadde dette treet som dressnålene angivelig kom fra, som juletre.

Også noen malingflak og noen helt ubetydelige og små granvedpartikler ble helt sikre bevis ifølge Printz. Det er påfallende at man til tross for full bevismangel og omfattende og energisk etterforskning ikke hadde fått frem hva disse sporene kunne bevise før man kom langt ut i januar, til dels februar. Man måtte ha Printz på plass for at bevisene skulle bety noe.

Tilbake til avføringen igjen. Printz konkluderte altså med at det var svært sannsynlig at avføringen på Torgersen stammet fra gjerningsstedet. Hvordan det kunne ha seg at en liten flekk med avføringen på skoen med svært små mengder avføring kunne endre seg til adskillig større mengder avføring på turnskoens, er et av etterforskningens mysterier som aldri er blitt oppklart. Likeledes at avføringen i flekken på skoen endret seg fra ikke å stemme til å stemme med gjerningsstedets avføring.

Printz må ha vært en fantastisk vitenskapsmann. Han var aldri usikker på at de spor han fant frem til var sikre bevis. ”Med absolutt sikkerhet” fastslo han ”fullstendig overensstemmelse” mellom

de fire sporene han fant og som kom fra Torgersens klær og sko og det tilsvarende materiale på gjerningsstedet. Han ga uttrykk for en sikkerhet som vel sakkyndige verken før eller siden har gitt uttrykk for i noen norsk etterforskning eller rettssak. I stedet for at saken før Printz kom inn i bildet, var helt uten bevis mot Torgersen, bugnet den nå av tekniske bevis som ga en sikkerhet som man i rettssaker ellers bare kan drømme om.

Mens andre vitenskapsmenn ville trengt særdeles omfattende undersøkelser med dagens beste mikroskop for å kunne fastslå absolutt sikkerhet for fullstendig overensstemmelse, så var Printz så ualminnelig dyktig at det for ham var nok med en enkel besiktigelse av overflaten av sporene, kanskje med håndholdt lupe, kanskje med mikroskop med liten forstørrelse. Hva Printz' konklusjoner bygget på, har han nemlig ikke opplyst noe om.

Det hersker ikke tvil om at de skråsikre uttalelsene fra Printz ikke bare er helt uriktige. De må også være avgitt mot bedre vitende. For ingen naturvitenskapsmann kan eller kunne på den tiden (eller nå) tro at en enkel besiktigelse av overflaten, kunne gi grunnlag for de konklusjoner som Printz ga uttrykk for. At det i ettertid er konstatert at alt han uttalte ikke bare var galt, men helt galt, gjør selvsagt ikke inntrykket av sjefsjukseren bedre.

Selv i dag om man benytter seg av de beste og mest nøyaktige metoder og beste utstyr man nå besitter, vil vitenskapsmenn ikke gi uttrykk for slik grad av sikkerhet som den Printz ga uttrykk for. Enda galere blir det fordi Printz nesten ikke hadde undersøkt noe som helst før han avga sine aldeles skråsikre konklusjoner. Aldri har vel en sakkyndig uttalt seg mer usant under en etterforskning eller i en norsk rettssal enn påtalemyndighetens sjefsjukser, botanikkprofessor Henrik Printz fra Universitetet i Oslo. I så måte går han vel endog tannlege Ferdinand Strøm en høy gang, selv om dét skal godt gjøres.

For to av de fire svært sikre sporene, nemlig malingflakene og granvedpartiklene, viste det seg allerede under etterforskningen at andre sakkyndige ikke gikk med på de kategoriske

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

konklusjonene til Printz. De fant at det ikke forelå grunnlag for hans konklusjoner, ikke en gang som antagelser. Hvordan dette kunne ha seg når Printz var så sikker, må man bare lure på. For malingflakene viste nærmere undersøkelser at det var tale om malingflak med forskjellig farge i dressen og på gjerningsstedet. Når det gjelder granvedpartiklene har Printz aldri forklart hvilke egenskaper som gjorde disse så spesielle at det var grunnlag for å konstatere noen spesiell likhet. Antagelig var det vel bare at det var partikler fra granved. Likevel har Katteland i sine uttalelser til Gjenopptakelseskommissjonen anført at granvedpartiklene (også) medfører sannsynlighet for at Torgersen er gjerningsmannen.

De to siste av Henrik Printz' fire sikre spor ble imidlertid brukt mot Torgersen, for her fikk den selvsikre Printz med seg de andre sakkyndige. Det var avføringen og barnålene.

Men Printz var enda "flinkere" enn dette. I Torgersens lommer ble det funnet to fyrstikkesker da han ble pågrepet. I en rapport fra kriminalteknisk laboratorium 22.02.58 ble det fastslått at den ene fyrstikkesken var helt ubrukt. For den andre fyrstikkesken ble det beskrevet fra laboratoriets side at det var to ripemerker på den ene siden av fyrstikkesken og noen få flere på den andre. På gjerningsstedet ble det imidlertid funnet 11 brukte fyrstikker som man antok stammet fra gjerningsmannen. I Printz' hender passet alle mulige bevis som han kom over som "hånd i hanske" (for å sitere Dorenfeldt om hans oppfatning av bevisene). To dager senere rapporterte Printz at denne fyrstikkesken hadde en mengde ripemerker på begge sider som stemte med de 11 fyrstikkene som var funnet på gjerningsstedet.

Kriminalteknisk laboratorium beskrev også at den brukte fyrstikkesken hadde en avføringsflekk. For Printz endret denne flekken seg til en klump avføring som lot seg analysere. Selvfølgelig stemte denne avføringen ifølge Printz også fullstendig med avføringen på gjerningsstedet.

For virkelig å skape sannsynlighet for at (all) avføringen stammet fra gjerningsstedet, "glemte" de sakkyndige å forklare i retten

at de for den avføringen som de først hadde funnet, hadde kommet til at den ikke stemte med gjerningsstedets. Det må derfor antas at det også for avføringsbeviset ble avgitt forklaringer med god klaring til sannheten.

Printz var også så flink at han fastslo at avføringen som stammet fra Torgersen hadde samme konsistens som avføringen på gjerningsstedet. Hvordan det går an å bestemme konsistensen på mikroskopiske mengder avføring etter at den har tørket inn i mellom fem og ti uker (kanskje vesentlig mer for flekken på skoen), sier han imidlertid intet om.

Også avføringsbeviset var av en slik art at det skulle ha blitt forelagt Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) i 1958, hvilket ikke skjedde den gangen. Dette skjedde først for omtrent 12 år siden. Statsadvokat Kattelund har anført at DRK's evaluering "ikke gir noen grunn til å betvile de konklusjoner som de sakkyndige har kommet med [i 1958 for avføringsbeviset]. Denne uttalelsen ligger på linje med alle de øvrige usannhetene fra hennes side. Kattelands påstand medfører at jeg finner grunn til å gjengi DRK's hovedkonklusjon fra 2004 slik at leserne selv kan se om Kattelund har dekning for det hun anfører. Konklusjonen fra DRK lyder som følger:

"Felles for alle [de sakkyndige i 1958] er antakelig at de aldri hadde hatt lignende oppdrag. Ingen hadde erfaring med å "artsbestemme" avføring, ingen hadde antakelig erfaring engang med å identifisere et spor som avføring. Det er tvilsomt om noen av dem noen gang hadde sammenlignet avføringsprøver i den hensikt å bidra til å avgjøre om de kunne stamme fra samme eller ulik kilde. Det var neppe tilgjengelig noen skikkelig metodebeskrivelse for slike sammenlikninger engang i rettsmedisinske lærebøker (det er det knapt i dag heller). --- Var avføringen fra menneske? --- Den serologiske testen var åpenbart uegnet til formålet. --- Når det gjelder bedømmelsen av lukt fra prøvene, er det grunn til å tvile på at noen av de sakkyndige hadde spesiell kompetanse for slik bedømmelse. Denne delen

Feilene som ble gjort i 1958 ved vurderingen av de 3 tekniske bevisene

av besvarelsen kan derfor knapt ansees som forsøkt besvart. --- I hvilken grad funn av rester av erter (og evt hvete) i to ulike prøver kan sies å tale for at de stammer fra samme kilde, har ingen av de sakkyndige sagt noe direkte om. Professor Printz har likevel nok lagt en bedømmelse av dette til grunn når han sier at det er hans oppfatning at prøvene stammer fra samme kilde. Dr. Fürst jr. – som vel er den eneste av de sakkyndige som har sett på mange avføringsprøver fra menneske i mikroskop – omtaler imidlertid de påviste planterestene som ofte forekommende. Kommisjonen mener at den vekt de ”felles” planterester i seg selv kan sies å tale for at prøvene har samme kilde, vil være en funksjon av den hyppigheten slike planterester forekommer med i avføring fra kilder det kan være relevant å sammenligne med. Rent umiddelbart ville man anta at erter ikke var noe uvanlig innslag i kosten og at den identifiserende vekt av funnet ikke kan bli stor. De sakkyndige synes også å være slått av en likhet i det relative mengdeforholdet for de karakteristiske planterestene. Det kan være grunn til å minne om at noen av prøvene viste betydelig ulikhet i denne sammenheng. Den beskrevne likhet må således sees i relasjon til at den har de sakkyndige åpenbart lett spesielt etter. Dette vil måtte svekke den statistiske vekten man kan tillegge likheten.”

Den som har hatt med DRK å gjøre vil vite at denne kommisjonen uttaler seg i svært forsiktige ordelag og strekker seg langt for å godta det som sakkyndige har kommet frem til. Vi husker jo at denne kommisjonen ikke hadde innvendinger mot den første av de psykiatriske sakkyndige erklæringene i saken mot Behring Breivik. Denne erklæringen ble plukket fra hverandre og betvilt av nærmest et samstemt sakkyndig miljø.

Slakt blir et dekkende uttrykk for uttalelsen av 2004 fra DRK. Også de fremstående forskerne Torgersen har benyttet seg av, har fullstendig underkjent de sakkyndige vurderingene fra 1958 om avføringen. I likhet med DRK har disse forskerne fremholdt både at de sakkyndige i 1958 ikke brukte metoder

som var tilgjengelige den gangen og dessuten at de metodene de brukte, ikke ga mulighet for å trekke de konklusjoner som de sakkyndige gjorde.

De første konklusjonene i 1958 som gikk ut på en viss uoverensstemmelse mellom avføringen på skoen og gjerningsstedet, er det derimot større grunn til å legge vekt på. Dette fordi forskjeller for avføring er lettere å konstatere enn likheter som ikke bare skal være likheter, men avgjørende likheter. Dessuten må vi vel anta at de første to sakkyndige i desember 2007 forsøkte å forklare det som var sant og riktig. Siden ble det jo annerledes.

For kuriositetens skyld kan nevnes at Gjenopptakelseskommisjonen av 2006 på side 258 stiller seg tvilende til botanikkprofessor Halvorsen Øklands vurdering av barnålsbeviset fordi han også hadde uttalt seg om uttalelsene til Printz om avføringsbeviset og noen flak med maling. Årsaken til underkjennelsen av Øklands uttalelse om barnålene er at kommisjonen mener at hans uttalelse om avføring og flak med maling ligger utenfor fagfeltet hans.

Det Økland hadde gjort, var imidlertid bare å henvise til den underkjennelse som allerede hadde skjedd for hva Printz hadde uttalt om disse to bevisene. Økland hadde derfor ikke på selvstendig basis gått utenfor sitt fagfelt. Det hadde derimot Printz gjort til gagns da han i 1958 med samme fagfelt som Økland var den første som hadde tatt stilling til avføringen og flakene med maling. Men dette affiserer ikke kommisjonen.

Hvis man skulle se bort fra en uttalelse fordi den sakkyndige også hadde uttalt seg utenfor sitt fagområde, var det følgelig Printz' uttalelse man skulle sett bort fra. Skulle man forfølge kommisjonens resonnement for Halvorsen Økland, skulle man i 1958 så vel som i 2006 sett bort fra Printz forklaringer både om avføringen og barnålene. Dét gjør selvsagt ikke kommisjonen, for dette ville jo trukket i Torgersens favør.

Torgersens motbevis

TORGERSEN HADDE ALIBI SOM VISTE AT HAN IKKE KUNNE HA vært i Skippergaten 6 b på det tidspunktet som påtalemyndighetens drapsteori forutsetter. I tillegg var det også andre forhold som beviste eller indikerte at det ikke kunne være Torgersen som var drapsmannen. At juryen ikke la vekt på disse bevisene på grunn av de 3 tekniske bevisene og den sikkerhet disse ga, kan ikke være egnet til å forbause noen. Disse 3 bevisene etterlot jo ikke fnugg av tvil om at Torgersen hadde vært på åstedet i forbindelse med drapet på Rigmor. Følgelig måtte det være noe feil med motbevisene eller hva man utledet av dem, selv om det neppe var mulig å se hva disse feilene besto i.

Når vi nå har sett at de 3 tekniske bevisene har mistet hele eller mye av sin vekt, er det på tide å vurdere motbevisene på vanlig måte.

Alibi

Torgersens beste bevis var hans alibi. Han har fra første stund konsekvent hevdet at han kvelden den 6. desember fra omtrent kl. 23.00 hadde vært sammen med en pike med navn Gerd. Først en halv times tur fra Sentrum kino hjem til Tore Hunds vei 24, så en time på sitt rom sammen med Gerd og til slutt en snau halv time da Gerd ble spassert/syklet ned til byen igjen. Etternavnet på Gerd visste Torgersen ikke. Politiet forsøkte å oppspore denne kvinnen, men lyktes ikke med dette under etterforskningen av saken.

Men som vi husker, den 10. juni, meldte Ruth Klausen og Ragna Noreng seg for politiet. De forklarte at en arbeidskollega, Gerd K, hadde betrodd til flere ansatte i Storgatens Skotøimagasin at det var hun som hadde vært sammen med Torgersen om kvelden den 6. desember. Hun var derfor sikker på at Torgersen ikke var den skyldige. Gerd K som var nygift i desember 1957 benektet i avhør med ektemannen til stede den 12. juni 1958 at hun til tross for betroelser med motsatt innhold til en del av sine arbeidskolleger, hadde vært sammen med Torgersen om kvelden den 6. desember.

Torgersens mor og søster, som hadde vært hjemme i Tore Hunds vei 24, bekreftet imidlertid alibiet for den timen som Torgersen hevdet at han hadde vært hjemme sammen med en kvinne. Nå er det imidlertid slik at forklaringer fra nærstående i en slik alvorlig sak betraktes med en viss skepsis. Familiemedlemmer kan jo på grunn av det nære forholdet tenkes å forklare seg uriktig for å komme tiltalte til unnsetning. Det som likevel gjør at man må ha stor tiltro til forklaringene fra moren og søsteren, er at detaljene i forklaringene fra dem er overensstemmende med Torgersens forklaring. Dette sammenfall har man til tross for at morens og søsterens forklaringer er blitt avgitt på et tidspunkt, morgenen etter drapet, hvor de to ikke hadde hatt noen som helst mulighet til å tilpasse forklaringene sine til den forklaringen som Torgersen hadde avgitt til politiet. (På dette tidspunkt visste de ingenting om saken og Torgersens forklaring kunne ikke ha vært omtalt i pressen.

Torgersens forklaring gikk ut på at han hadde truffet Gerd utenfor Sentrum kino ca kl. 23.00. Dette var omtrent en halv time etter at han hadde forlatt Kafé Hjerterom. Deretter hadde de to begitt seg hjem til Torgersens leilighet på Tøyen og oppholdt seg på hans rom en times tid fra ca kl. 23.30 til ca kl. 00.30. Så hadde han syklet henne ned til byen igjen til Stortinget, der han hadde satt henne av og begitt seg på hjemvei. Klokkeren 00.58 ble han

så arrestert i nærheten av Østbanen. Torgersen forklarte også at han hadde spilt dempet musikk mens de var på rommet, og at han fra sitt rom hadde forlatt henne i 10 minutters tid og snakket med sin mor mens han hadde drukket en kopp te. Torgersen hadde spurt om å få låne sin nevøs sykkel som han så hadde syklet Gerd ned til byen med.

Torgersens soverom lå i leilighetens annen etasje. Man kunne komme til og fra dette rommet via en trapp fra gangen. Gerd hadde ikke passert gjennom kjøkkenet der moren og søsteren oppholdt seg. Verken moren eller søsteren hadde derfor sett henne.

Moren og søsteren avga stort sett likelydende forklaringer. At disse to seg i mellom kunne ha funnet på en overensstemmende historie, er tenkelig. Men historien er som sagt overensstemmende også med det Torgersen hadde forklart. De hadde hørt at Torgersen hadde kommet hjem og spilt dempet musikk og deretter forlatt rommet sitt en times tid senere. Dessuten at han hadde vært 10 minutters tid inne på kjøkkenet og snakket med sin mor. De hadde begge hørt at Torgersen hadde forlatt rommet sitt sammen med en som gikk ned trappen med høyhælte sko eller sko som ga tilsvarende lyd i trappen. Tidspunktene for når Torgersen kom og dro, er overensstemmende for de tre forklaringene. Også Torgersens eldre bror var hjemme denne kvelden og bekreftet i sin forklaring at han hadde hørt at Torgersen hadde gått ned trappen sammen med en person som så vidt han kunne bedømme gikk med høyhælte sko.

Det kan derfor utelukkes at overensstemmelsen mellom forklaringene fra de tre skyldes en tilfeldighet. Spørsmålet blir derfor om forklaringene er blitt avtalt på forhånd, med andre ord etter drapet, men før Torgersen bega seg ned til byen og ble anholdt.

Men på dette tidspunkt var det ingen grunn til å avtale noe som helst. Torgersen kan jo ikke ha trodd at hans tur ned til Skippergaten 6 b medførte fare for en anholdelse. I så fall ville

han jo holdt seg borte fra stedet. Også påtalemyndigheten så det slik omkring årtusenskiftet at forklaringene fra de tre ikke kunne tenkes å ha blitt avtalt på forhånd.

I tillegg kommer at en falsk alibiforklaring ganske sikkert ville vært mye enklere enn den som faktisk ble gitt av de tre. De kunne jo simpelthen ha forklart at Torgersen kom hjem og oppholdt seg på kjøkkenet sammen med sin mor hele den aktuelle timen. Å blande inn et oppdiktet pikebesøk på rommet, var en detalj som bare kunne svekke alibiet. En oppdiktet pike ville jo aldri melde seg og bekrefte alibiet. Dessuten er det litt av et sammentreff at Ruth Klausen og Ragna Noreng på eget initiativ meldte seg under rettssaken, og forklarte til politiet at én med fornavnet Gerd i tidsrommet omkring 10. desember hadde fortalt til flere at hun hadde vært sammen med Torgersen på det aktuelle tidspunkt. Dessuten at Gerd i desember ble sagt opp fra arbeidet fordi forretningen hun arbeidet i, ikke ville bli blandet bort i Skippergatemordet.

Tannbittbeviset

Tannbittbeviset var ett av de to helt sikre bevisene mot Torgersen. Men av de 3 tekniske bevisene er det dette beviset som har klart seg dårligst. I dag hevder 6 sakkyndige at dette beviset må oppfattes slik at det (med full sikkerhet) utelukker Torgersen som biter (og gjerningsmann). To sakkyndige er ikke så sikre. De mener bare at det er svært usannsynlig at bittmerkene kan stamme fra Torgersens tenner.

Med motsatte konklusjoner har vi så de fem sakkyndige erklæringene som påtalemyndigheten har betalt for. De tre første av disse er henholdsvis 58, 58 og 40 år gamle. De sakkyndige bak disse forklaringene hoppet over det trekket ved bittmerket som viste at det ikke kunne stamme fra Torgersens tenner, nemlig de to tannmerkene som manglet. Disse erklæringene er derfor ikke sannferdige og kan av flere grunner ikke tillegges vekt.

Heller ikke forklaringene til de to siste kan tillegges vekt fordi disse forklaringene ble trukket tilbake. Vi har derfor nå kun de ovennevnte åtte erklæringene.

Konklusjonen blir at tannbittbeviset med meget stor eller full sikkerhet viser at en annen enn Torgersen har bitt.

Esther Olsson

Påtalemyndigheten legger til grunn at den mannen som fulgte etter Rigmor på hennes tur hjem fra Østbanen denne skjebnesvangre kvelden, og som ble sett av de seks vitnene, er gjerningsmannen. Den eneste av de seks som hadde sett ansiktet til denne etterfølgeren og lagt merke til det, var Esther Olsson. Til gjengjeld hadde hun sett ham på nært hold og lagt godt merke til ansiktet hans. Hun var sikker på at det ikke var Torgersen men Alf Brandsdal som hun hadde sett. Påtalemyndigheten passet på at det ikke ble avklart om han kunne være gjerningsmannen. Vitnekonfrontasjon ble ikke arrangert for ham. Heller ikke ble det undersøkt om hans tenner hadde kjennetegn som var i overensstemmelse med bittmerket.

Ikke slam fra gjerningsstedet på Torgersens sko

Da Torgersen ble pågrepet kl. 00.58, hadde han på seg turnsko. Politiets teori går ut på at Torgersen kom syklende rett fra gjerningsstedet etter å ha tent på bålet. Det var ikke antydning til slam på disse turnskoene til tross for at det av politirapport fra gjerningsstedet går frem at gulvene i kjelleren var dekket av et lag av fuktig slam. Sykkelpedalene hadde heller ikke slam på seg. Dette gjør det usannsynlig at Torgersen da han ble pågrepet, kom fra kjelleren i Skippergaten 6 b der Rigmor var anbrakt.

Heller ikke hjemme hos Torgersen fant politiet sko med slam på og som Torgersen eventuelt hadde hatt på seg tidligere på

kvelden mens han gikk i dress og anbrakte Rigmor i kjelleren samt samlet sammen til bålet over henne.

Derimot fant de et par sko som tilhørte Torgersens bror og sto i vann fordi broren skulle blokke dem ut. Påtalemyndigheten har påstått at det er disse skoene som Torgersen hadde på seg og at de var satt i vann for å fjerne spor fra åstedet. Men noen spor etter slam, blod og avføring fant ikke politiet på disse skoene. Bare ved å sette skoene i vann, fjerner man ikke spor av slikt. Skoene må derfor i forbindelse med at de ble satt i vann, også ha blitt rengjort. Hvorfor Torgersen i så fall etter rengjøringen fortsatt lot dem bli stående i vann, foreligger det ingen fornuftig forklaring på.

Drapsstedet

Påtalemyndigheten har lagt til grunn at Rigmor ble drept og antagelig voldtatt i 1. etasje på en avsats ved siden av trappeoppgangen til Skippergaten 6 b. Avsatsen lå helt inntil trappeløpet og lå slik til at alle som gikk i trappen mellom første og annen etasje på korteste avstand måtte se hva som foregikk på avsatsen.

Det er vanskelig å se for seg noen ved sine fulle fem vil sette i gang med en voldtekt på et så trafikkert sted på denne tid av døgnet (mellom klokken 23.00 og 23.30 ifølge påtalemyndigheten). Dertil var faren alt for stor for at en av gårdens beboere eller gjester skulle passere og observere udåden. Ca kl. 23.00 hadde jo således en av gårdens beboere, Olga Eriksen, passert på vei ut av eiendommen og i det minste gitt en påminnelse til mannen som sto sammen med Rigmor, om at personer ville passere der fra tid til annen. Dette tilsier at drapet og voldtektsforsøket har skjedd et annet sted. Det eneste alternativet til avsatsen/trappeoppgangen er at drapet skjedde inne i en av leilighetene i Skippergaten 6 b. Dette utelukker i så fall Torgersen, idet han på grunn av sin mangel på tilknytning til Skippergaten 6 b, ikke hadde tilgang til noen leilighet der.

Kjelleren kan også utelukkes som mulig sted for voldtekten eller forsøket på noe slikt dersom Torgersen er gjerningsmannen. Det var så lavt under taket der (1,40 meter) at voldtektsforsøket i så fall hadde måttet skje liggende. Noe slikt måtte ha avsatt svært tydelige spor på klærne til voldtektsforbryteren. I kjelleren var det mye rusk og rask som ville ha avsatt seg på klærne til gjerningsmannen. Gulvet var dessuten dekket av et fuktig slamlag. Slikt rusk og rask samt spor av slam ble ikke funnet på den dressen eller frakken som man vet at Torgersen hadde på seg denne kvelden. Man kan derfor med sikkerhet legge til grunn at en voldtekt i kjelleren ikke har Torgersen som gjerningsmann.

Rigmor hadde drukket to øl drapskvelden. Hun forlot den siste restauranten senest kl. 22.30, antagelig en del tid før. Hun har neppe vært på wc etter dette og før hun ble drept. Etter påtalemyndighetens teori skjedde drapet ca kl. 23.30. En del av det ølet hun hadde drukket, må på denne tiden ha blitt utskilt som urin i urinblæren hennes. Det er imidlertid på det rene at hun ikke hadde hatt urinavgang på avsatsen ved trappeoppgangen. Heller ikke hadde hun urin i urinblæren under obduksjonen den påfølgende dag. Rigmors istykkerrevne underbukse var imidlertid våt av urin og tydet på at hun har hatt urinavgang i forbindelse med dødsfallet. Mangel på urin på trappeavsatsen er derfor en indikasjon på at Rigmor ikke ble drept og voldtatt der men et annet sted. En av leilighetene i gården blir da det alternative og sannsynlige stedet. Dette utelukker i så fall Torgersen.

Som nevnt tidligere, var det løs avføring på stedet. Påtalemyndigheten har lagt til grunn at denne skrev seg fra Rigmor. Det underlige er imidlertid at avføringen som befant seg på Rigmor da hun ble funnet, var på utsiden av lårene. Det er grunn til å tro at Rigmor i et slikt tilfelle først og fremst skulle fått avføring rundt endetarmsåpningen og på innsiden av lårene. Men der ble avføring som nevnt ikke funnet. Avføringen på innsiden av lårene og rundt endetarmsåpningen er derfor antagelig blitt tørket bort i forbindelse med voldtekten. Voldtektsforbryteren

må i så fall ha hatt tilgang til et håndkle, en tøyfille, dopapir eller lignende. Antagelig vann også. Man kan utelukke at Torgersen hadde gått rundt med noe slikt for påkommende tilfelle. Derimot kan man anta at en gjerningsmann, om befant seg i en leilighet i gården, har hatt tilgang til det nødvendige. Politiet fant ikke noen fille eller papir som var brukt til å tørke bort avføringen, verken i eller ved trappeoppgangen eller der Rigmor ble funnet. Dette indikerer at avtørringen har skjedd i den delen av eiendommen som Torgersen ikke har hatt tilgang til.

Hvis man på bakgrunn av ovenstående antar at åstedet for drapet og voldtekten ikke var i trappeoppgangen, er det etter all sannsynlighet inne i en av leilighetene. En av gårdens beboere, Helga Paulsen, hadde allerede den 7. desember på eget initiativ tatt kontakt med politiet. Hun forklarte da at en annen av beboerne, Asbjørn G, etter hennes mening var en særlig nærliggende kandidat til å være den skyldige. Denne politiforklaringen passet dårlig med den teori som politiet og påtalemyndigheten fra første stund la til grunn. Påtalemyndigheten undersøkte derfor Paulsens politiforklaring. Heller ikke ble det foretatt en undersøkelse av leiligheten til Asbjørn G, hvilket ville vært opplagt med en ”normal” bred etterforskning hvor alle muligheter ble etterforsket.

Antagelig skjedde en voldtekt etter at Rigmor var slått bevisstløs, men kanskje ikke allerede drept. Hvis ikke, ville hun antagelig ropt om hjelp i sin egen trappeoppgang og blitt hørt av noen av gårdens beboere. Rigmors tilstand da hun ble funnet viser at hun ble satt ut av spill på en voldsom og blodig måte. Blodet og avføringen har derfor neppe kommet etter en mulig voldtekt.

Avsatsen der Rigmor ifølge politiet ble drept, er stor nok til at en voldtektsmann vil ha hatt plass til en voldtekt med Rigmor liggende på gulvet. Men avsatsen er ikke så stor at det har gått an å velge en plass der for å unngå å skitne seg til av blodet og avføringen der. Torgersens klær hadde imidlertid ingen av de spor som en liggende voldtekt nødvendigvis ville påført klærne. Muligheten for en slik voldtekt eller voldtektsforsøk

med Torgersen som gjerningsmann, er derfor svært liten for ikke å si utelukket.

Så oppstår spørsmålet om voldtekten har skjedd med begge personer i stående stilling. Uten å ha særlig innsikt i emnet, vil jeg anta at en slik stående voldtekt eller forsøk på dette er mer enn meget vanskelig å gjennomføre, uansett om det hele skjer før eller etter at offeret er avlivet eller slått bevisstløs. Det er grunn til å anta at Rigmor må ha vært temmelig blodig og tilgriset av avføring under denne stående voldtekten eller voldtektsforsøket. Et forsøk på stående voldtekt ville derfor temmelig sikkert ha påført gjerningsmannens klær betydelige mengder av både avføring og blod som det senere ville vært lett å påvise. Men intet slikt fantes på Torgersens klær.

Konklusjonen blir at mangel på spor på Torgersens klær gjør det svært usannsynlig at han kan ha stått for en voldtekt eller et voldtektsforsøk.

Andre omstendigheter som indikerer at Torgersen ikke er den skyldige

Rigmor ble etter drapet anbrakt i kjelleren i Skippergaten 6 b. Kjelleren var uten lys og stummende mørk. Torgersen hadde etter all sannsynlighet ingen lommelykt for hånden. At det ikke er lett å bære en død kropp i en slik kjeller som bare er 1,4 meter under taket uten å få Rigmors blod og avføring på seg, sier seg selv. Det ville antagelig ha krevet en veloverveid planlegging som tok hensyn til hvor det var blod og avføring på Rigmor. Sinnsstemningen etter et drap og en voldtekt forårsaket av et plutselig og voldsomt begjær i en trappeoppgang, har neppe ligget særlig vel til rette for en slik avbalansert planlegging. Tvert imot må det ha vært om å gjøre for en helt utenforstående slik Torgersen var, å komme seg raskest mulig derfra og muligens fjerne liket først. I stedet må altså Torgersen, hvis det er han som er gjerningsmannen, først ha foretatt en undersøkelse av eiendommen for å finne et passende

sted for liket, og deretter ha gått tilbake til trappeavsatsen for så å bære henne inn i kjelleren.

Påtalemyndigheten har lagt til grunn at Torgersen ikke hadde fyrstikker første gangen han angivelig var i Skippergaten 6 b. Hvordan han da har klart å lyse opp tilstrekkelig til å få plassert Rigmor i kjelleren, er det ikke så enkelt å tenke seg. Merkeligere er det at han i stummende mørke kan ha klart å samle sammen til bålet før han dro hjem for å hente fyrstikkene. Ellers minner jeg om André Bjerkes oppfatning av påtalemyndighetens teori om hva Torgersen foretok seg etter at Rigmor var plassert i kjelleren.

Rigmor var ille tilredt. Hun bar preg av stump vold hvor gjerningsmannen blant annet hadde brukt sine knyttnever på voldsom måte mot hodet hennes. Slikt vil kunne sees i ettertid på hendene som er brukt til noe slikt. Torgersens hender ble derfor grundig undersøkt. Men politiet fant ikke noen spor på hans hender som kunne tyde på at disse var brukt til noe slikt.

Dersom Torgersen er gjerningsmannen, må bålet ha blitt påtent minst noen minutter før kl. 00.58 (da Torgersen som vi husker ble pågrepet på Østbanen på dette tidspunktet). Brannen ble først oppdaget kl. 01.30. Det virker lite sannsynlig at det kan ha brent i kjelleren så lenge som 40 minutter før brannen ble oppdaget. Selve omfanget av brannen og det som hadde brent da brannvesenet noen minutter etter oppdagelsen kom til stedet, tyder på at det neppe kan ha brent så lenge som 40 minutter. En brannteknisk rapport fra 2005 sannsynliggjør også dette. Torgersen kan derfor neppe ha tent på dette bålet.

Konklusjonen for motbevisene blir at de med henimot full sikkerhet utelukker at Torgersen er gjerningsmannen. Særlig er dette klart fordi ingen bevis med noen sikkerhet av betydning trekker i motsatt retning.

Dét som gjenopptakelseskommisjonen skulle ha vurdert

GJENOPPTAKELSESBEJÆRINGENE FRA TORGERSEN ER ALTSÅ avslått av Høyesterett i 1976 og i 2001 og av Gjenopptakelseskommisjonen i 2006 og 2010.

I 1976 ble de 3 tekniske bevisene fortsatt antatt å ha omtrent den samme verdi som i 1958 fordi intet ved dem var tilbakevist. Riktignok forelå to nye erklæringer om tannbittbeviset fra sakkyndige som Torgersen hadde fått til å vurdere erklæringene fra 1958. Men disse ble ikke tatt alvorlig fordi de ikke hadde hatt bevismaterialet tilgjengelig. Dette hadde påtalemyndigheten (ulovlig) hindret dem tilgangen til.

Det er ikke forbausende at gjenopptakelse da ble avslått. Hvis man skal forbauses over noe, måtte det være at lagmannsretten brukte et stort antall sider (199 sider) for å begrunne avslaget den gangen. Bevisene mot Torgersen var jo fortsatt overveldende. Med sikkerheten som de 3 tekniske bevisene stadig ga, kunne mulige feil ved andre sider av saken ikke gi grunnlag for å betvile at skyldspørsmålet likevel var riktig avgjort.

Da Høyesterett i 2001 behandlet neste gjenopptakelsesbejæring, var bevissituasjonen helt endret. Barnålsbeviset var fullstendig tilbakevist. Det var tannbittbeviset også idet en rekke nye sakkyndige nå påsto at bittmerkene ikke kunne stamme fra Torgersen. Men for dette beviset påsto påtalemyndighetens to

sakkyndige (britene) at det trakk i Torgersens disfavør, om enn ikke med den sikkerhet man i 1958 hadde lagt til grunn. De to britene hadde ennå ikke gått tilbake på alt de i starten hadde hevdet om tannbittbeviset. At en så stor svikt for de to bevisene som hadde vært helt sikre, ikke ble vurdert som gjenopptakelsesgrunn i 2001, er - for å si det forsiktig - egnet til å forbause. I tillegg kom at det var klart at det ikke var noen grunn til å legge vekt på uttalelsene fra 1958 om avføringsbeviset.

Den fullstendige tilbakevisningen av de 3 tekniske bevisene ble først fullendt i 2006 forut for Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse dette året. Ingen unnskyldning kan derfor brukes for avslaget som Gjenopptakelseskommisjonen da ga og begrunnelsen som ble gitt for avslaget. Maken til uforsvarlig og åpenbart uholdbar rettergangsavgjørelse finner man neppe i Norge. Og verre ble det i 2010 da Gjenopptakelseskommisjonen (med andre medlemmer enn i 2006) med en del supplerende bemerkninger med full tilslutning uten reservasjoner la avslaget av 2006 med begrunnelse til grunn som sitt vedtak også. Forut for det sistnevnte vedtaket hadde professor Ståle Eskeland i et omfattende notat bokstavert ut feilene som var gjort i 2006, slik at det burde være umulig ikke å forstå feilene som ble gjort i 2006.

Avgjørelsen fra Gjenopptakelseskommisjonen av 2006 lider av et stort antall graverende feil, feil som det ikke skulle være mulig å gjøre, dersom man har gjort sitt beste. At bare én enkelt slik feil gjøres, er vanskelig å forstå på bakgrunn av at det er fem eller ti personer som har deltatt i det som er gjort. Minst ti slike grove feil blir aldeles uforståelig. I tillegg kommer at alle feilene går i samme retning, nemlig i Torgersens disfavør. Feilene skyldes derfor ikke uhell eller slurv. Ikke dumhet heller, selv om dumhet er et fremtredende trekk ved vurderingene.

Det er vanskelig å forstå annet enn at medlemmene av kommisjonene må ha bestemt seg for å komme til et resultat uavhengig av hva sakens bevis tilsa. Faktum og logikk har måttet

Dét som gjenopptakelseskommisjonen skulle ha vurdert

vike i den utstrekning det har vært nødvendig for å oppnå dette resultatet. Den eneste unnskyldning som foreligger for kommisjonsmedlemmene er at de i stor utstrekning har lagt vurderingene fra Høyesterett i 2001 til grunn. Dessverre er en del av disse vurderingene fra Høyesterett like håpløst uholdbare som Gjenopptakelseskommisjonenes vurderinger. For fullstendighets skyld skal jeg derfor se nærmere også på denne avgjørelsen, men bare på en del av den selv om hele avgjørelsen lider av håpløst uholdbare “vurderinger”.

Tankekorset i saken er at vi befinner oss i Norge hvor man legger til grunn at verken dommere eller andre betroede personer i rettssystemet er korruperte eller på annen måte uredelige. Likevel er mange feilene av en art som neppe er mulig å gjøre med mindre de er gjort mot bedre vitende. Til overmål er det ikke bare én slik feil, de er nærmest satt i system. Det vrimler av dem. På alle avgjørende punkter er det gjort feil som ut fra en alminnelig og logisk tankegang er aldeles utenkelige. Dette gjelder både Høyesterett og Gjenopptakelseskommisjonen. Når man ser én slik feil, tenker man seg at det er en misforståelse som ved et uhell er kommet på trykk, for eksempel at galt avsnitt på grunn av en datafeil er kommet med i stedet for det riktige avsnittet. Men når det på alle vesentlige punkter ser ut til å ha sneket seg inn slike utrolige feil, kan jeg ikke annet enn å trekke en konklusjon som ikke egnar seg så godt på trykk.

Det er derfor ikke mulig for meg å forstå hva som har gått for seg når det er benyttet begrunnelser som ikke bare er verdiløse, men som er i strid med den enkleste logikk og fornuft. Hvilken motivering som ligger bak noe slikt, skal jeg ikke prøve å gi svaret på. I stedet skal jeg påvise feilene som er gjort. Om man skal si at det er disse feilene som må medføre at gjenopptakesspørsmålet må vurderes på nytt, eller om det er Torgersens åpenbare uskyld, blir to sider av samme sak.

Det Gjenopptakelseskommissjonene skulle ta stilling til, er ikke om Torgersen skal frifinnes eller kjennes skyldig. Dette er domstolenes oppgave. Det Gjenopptakelseskommissjonen skulle ta stilling til, er om de påviste bevisfeil er så omfattende at de kan ha påvirket avgjørelsen av skyldspørsmålet i 1958 slik at det blir tvilsomt om saken den gangen fikk sin riktige avgjørelse. Gjenopptakelse skal i henhold til straffeprosessloven besluttes ikke bare der kommisjonen finner at feilene har vært utslagsgivende for resultatet, men også i de tilfelle der det er en rimelig mulighet for det.

Deretter er det opp til domstolene å avgjøre (i ny dom) om bevisene tilsier at Torgersen skal domfelles på nytt eller frifinnes. Ved denne domstolsbehandlingen skal saken prøves i henhold til de vanlige reglene som gjelder for hovedforhandling i straffesaker. Det er nemlig disse reglene som gir den beste garanti for at vi får en grundig behandling og en korrekt bevisvurdering. Også før Gjenopptakelseskommissjonen ble opprettet i 2004, hadde vi en slik todeling i saksbehandlingen. Men da var det domstolene som avgjorde begge deler, men i to helt separate vurderinger og avgjørelser.

Årsaken til at vi har en slik todeling, er at Gjenopptakelseskommissjonen først prøver saken etter enkle regler for å vurdere om det er tvil om at skyldspørsmålet ble riktig avgjort. Gjenopptakelseskommissjonen selv avgjør behandlingsmåten. Årsaken til slike fleksible saksbehandlingsregler ligger i dagen. Av og til kan det være enkelt å avgjøre om gjenopptakelse skal innvilges eller ei, av og til vanskelig. Stivbente og detaljerte regler passer derfor ikke for hvordan Gjenopptakelseskommissjonen skal avgjøre sine saker. Dessuten har man allerede en rettskraftig dom som gir en viss sikkerhet for at de fleste sider av saken er blitt belyst på forsvarlig måte. I tillegg kommer at det antagelig bare er visse deler av det som ligger til grunn for den avgjørelse som angripes, som det påstås å være feil ved.

Dét som gjenopptakelseskommisjonen skulle ha vurdert

Av kommisjonens avgjørelse i 2006 ser det ut til at den ikke har forstått forskjellen på de to avgjørelsene som skal treffes i en gjenopptakelsessak.

Det kommisjonen skal vurdere, er om det foreligger feil i den bevisvurderingen som den fellende dommen bygger på. Dernest om disse feilene (samlet sett) er så omfattende at det er en viss sjanse for at feilene kan ha vært utslagsgivende for resultatet. Vesentlig her vil det være om det var et "overskudd av bevis" slik at det er rimelig klart at utfallet ville blitt det samme også om feilene ikke hadde skjedd. Hvis vi er sikre på dette siste, vil vi i utgangspunktet også være sikre på at dommen også i dag må være riktig.

Akkurat disse vurderingene er de klart viktigste vurderingene som kommisjonen skulle foretatt. De er nærmest de eneste vurderingene som skal foretas selv om en del andre vurderinger på forhånd må gjøres før kommisjonen kommer så langt som til denne hovedvurderingen, for eksempel hvor store feil de enkelte bevis er blitt utsatt for, og hvor sikre disse bevisene er når det tas hensyn til feilene. Men det utrolige har skjedd: Kommisjonen har som jeg senere skal forklare, helt avstått fra denne hovedvurderingen. Kommisjonens avgjørelse må derfor betraktes som ubegrunnet.

I stedet for å avslutte sine betraktninger med denne hovedvurderingen (som har uteblitt), har kommisjonen i stedet tidligere presumert at Torgersen er skyldig og nøyet seg med det. Det er ikke gitt noen begrunnelse for dette standpunkt, det er kun postulert at de gjenværende bevisene er tilstrekkelige for å fastholde at Torgersen er skyldig. Med grunnlag i dette ubegrunnede postulatet, har så kommisjonen avslått gjenopptakelse. Dermed har kommisjonen i realiteten tiltatt seg den dømmende myndighet som er tillagt domstolene.

Med noen grad av sikkerhet kan jeg ikke fastslå dette, fordi kommisjonen har avholdt seg fra å begrunne noe som helst. Det er derfor ikke lett å si hva som ligger til grunn for kommisjonens

avslag eller om noe i det hele tatt ligger til grunn for avslaget. Av det våset som kommisjonen har prestert, ser det ut til at ikke en gang kommisjonsmedlemmene selv klar over om de har lagt noe til grunn for sitt avslag.

Muligens kan det sies at det ikke er helt enkelt å skille mellom det å vurdere om gjenopptakelse skal innvilges og å ta standpunkt til skyldspørsmålet. Hvis det er sikkert at domfelte er uskyldig, vil det jo også være sikkert at dommen lider av en feil som betinger gjenopptakelse. Alle bortsett fra våre statsadvokater og våre høyesterettsdommere (jf storkammerdommen av 29.03.12) vil antagelig uten videre være enig i at gjenopptakelse her må besluttes, uansett hvordan detaljene i saken måtte stille seg.

Hvis det på den annen side er sikkert at domfelte er skyldig, er det fristende å bruke denne sikkerhet på samme måte, men nå til å avslå gjenopptakelse. Men så enkelt er det ikke i sistnevnte tilfelle. Her må det skilles mellom dét kommisjonen skal vurdere og det domstolen deretter skal vurdere. Fordi lovgivningen har lagt opp til to helt separate avgjørelser som skal treffes av henholdsvis kommisjonen og domstolene etter helt forskjellige regler om saksbehandlingen, er det klart at kommisjonen ikke skal gi seg inn på området til domstolene. Det vil si at kommisjonen skal holde seg unna selve skyldvurderingen.

En del av forskjellen på de to avgjørelser som skal treffes, ligger i hvilke omstendigheter som det er anledning til å ta i betraktning. Fordi kommisjonen ikke skal treffe en ny avgjørelse i skyldspørsmålet, står ikke kommisjonen like fritt som domstolene i den vurdering som skal foretas. Således er det begrenset hvilke bevis kommisjonen kan ta i betraktning. Det må skilles mellom nye og gamle bevis. Nye bevis er bevis som ikke var med i vurderingen da den opprinnelige dommen ble felt. Slik jeg benytter dette begrepet her, kan dette enten være bevis som ikke ble vektlagt eller vurdert den gangen til

Dét som gjenopptakelseskommissjonen skulle ha vurdert

tross for at de var der, eller det kan være bevis som har dukket opp senere.

Dersom slike nye bevis gjør det tvilsomt om dommen er riktig, skal selvsagt dette medføre at gjenopptakelse besluttes. Men for det motsatte tilfelle, blir det annerledes: Dersom nye bevis gjør det sannsynlig at dommen er riktig, til tross for at det ble gjort store bevisfeil da dommen ble avsagt, skal disse nye bevisene ikke tas med i Gjenopptakelseskommissjonens vurdering. I stedet skal bevisfeilene hvis de er store nok, medføre at gjenopptakelse besluttes (uten at det ses hen til de nye bevisene). Deretter vil det være opp til domstolen å ta de nye bevisene opp til vurdering når skyldspørsmålet så avgjøres.

Årsaken til dette er klar: Dersom kommissjonen tar inn andre bevis i stedet for de som har sviktet og avslår gjenopptakelse, blir det kommissjonens vurdering som avslutter saken og avgjør skyldspørsmålet med endelig virkning. Hvis denne avgjørelsen treffes i medhold av nye bevis, skjer dette i henhold til en annen skyldvurdering enn den opprinnelige. Hvis det er en stor del av bevisene som har sviktet slik at andre/nye bevis av stor betydning i stedet nå tas inn, blir dette en svært forskjellig bevisvurdering. Det blir en ny skyldvurdering. Hvis kommissjonen treffer denne avgjørelsen, blir det kommissjonen som foretar den nye og endelige skyldvurderingen i stedet for domstolen. Dersom dette skjer, har kommissjonen tiltatt seg den kompetanse og myndighet som vår lovgivning har tildelt domstolene.

Det var såvidt jeg kan forstå, noe slikt kommissjonen gjorde i 2006 og som kommissjonen i 2010 har sluttet seg til. Men fordi vedtaket av 2006 er uten begrunnelse, er det ikke helt klart hva feilen er, nemlig om kommissjonens avgjørelse er en gjenopptakelsesavgjørelse eller ny skyldavgjørelse. Saken blir i hvert fall ikke bedre ved at de bevisene som kommissjonen postulerer kan underbygge at Torgersen er skyldig, ikke eksisterer, og at kommissjonen av denne grunn avholder seg fra å forklare hvilke omstendigheter og bevis avgjørelsen baseres på.

Men altså: selv om kommisjonen hadde begrunnet sitt postulat på en forsvarlig og riktig måte med at det var nok av (nye eller andre) bevis til at man kunne være sikker på at Torgersen var gjerningsmannen, faller denne måten å avgjøre saken på utenfor kommisjonens kompetanseområde. En slik avgjørelse ville vært en ny skyldvurdering som skulle vært overlatt til domstolene.

Ikke enhver feil i bevisvurderingen skal medføre gjenopptakelse. Da ville vi fått alt for mange gjenopptakelsessaker hvorav de fleste neppe hadde hatt noe poeng. Bare der det er en rimelig mulighet for at feilen kan ha vært utslagsgivende for resultatet, skal gjenopptakelse besluttes. Det sier seg selv at jo større feil ved bevisene man hadde da den fellende vurderingen ble truffet, jo større er sjansen for at feilen har hatt betydning for resultatet, og jo større grunn er det til å beslutte gjenopptakelse.

Bare i tilfelle hvor feilene i skyldvurderingen ikke er for store, kan kommisjonen i utgangspunktet avslå en begjæring om gjenopptakelse. Kun da er det mulig å være sikker nok på at feilene ikke har vært utslagsgivende for resultatet. Eller sagt på en annen måte: også om feilen ikke var blitt gjort, ville domstolen kommet til det samme resultatet. Omfanget av feilene som kan aksepteres vil riktignok avhenge av hvor mange og hvor sikre bevisene var som ledet til domfellelse. Således vil vi lettere kunne akseptere at bevissvikt ikke skal lede til gjenopptakelse dersom saken hadde stort "overskudd på bevis" (i tiltaltes disfavør). For også uten de bevisene som ble vurdert feil, vil det kunne være sikkert nok at tiltalte likevel ville blitt funnet skyldig med grunnlag i de øvrige bevis som ble vurdert av retten.

Torgersens sak, slik bevisene ble vurdert i 1958, er et godt eksempel på en sak med overskudd av bevis for at tiltalte var skyldig. Her var det to bevis som hver for seg var aldeles sikre og ikke etterlot tvil om at han var skyldig, nemlig tannbittbeviset og barnålsbeviset. Hvis man tenker seg at tannbittbeviset har

Dét som gjenopptakelseskommisjonen skulle ha vurdert

sviktet, mens barnålsbittbeviset med sin milliardsikkerhet stadig var i behold, ville det vært hevet over tvil at Torgersen stadig var den skyldige. Det ville også vært klart at han med grunnlag i dette beviset ville blitt funnet skyldig. Da kunne det forsvares at gjenopptakelse ble avslått, uten at jeg herved mener å gå god for at et slikt avslag rettslig sett ville vært holdbart.

Kommisjonen av 2006 har unnlatt å legge avgjørende vekt på at på at de to sikre bevisene har sviktet med den begrunnelse at man nå ikke vet om og eventuelt hvordan lagretten vurderte og la vekt på disse to bevisene i 1958. En slik måte å begrunne et avslag, er åpenbart uriktig. Vilkåret for gjenopptakelse er ikke at vi vet at saken ble avgjort på uholdbart grunnlag. Som kommisjonen selv påpeker i sin begrunnelse annet sted, er det nok at det er en rimelig mulighet for at saken ble avgjort på et slikt uholdbart grunnlag.

Derfor er det nok til at gjenopptakelse skal besluttes at lagretten i 1958 muligens la stor eller utslagsgivende vekt på de sikre bevisene. At det faktisk må anses som sikkert at det ikke bare ble lagt vekt på dem, men både meget stor og avgjørende vekt på dem, gjør det om mulig enda klarere at gjenopptakelse skal besluttes. Begrunnelsen som kommisjonen har benyttet for å se bort fra konsekvensene av at de to sikre bevisene har sviktet, er håpløst uholdbar. Så uholdbar at man må anta at kommisjonsmedlemmene forberedte et resultat de visste var motsatt av det riktige.

Å se bort fra feilene for de to sikre bevisene fordi man ikke vet hvilken vekt de ble tillagt, er både en feil under den skjønnsmessige vurdering av bevisene, en rettsanvendelsesfeil og en saksbehandlingsfeil som må antas å ha fått utslagsgivende betydning for resultatet.

Det er en meget stor forskjell på om kommisjonen gjør feil ved henholdsvis å avslå gjenopptakelse eller beslutte gjenopptakelse.

Et uriktig avslag på gjenopptakelse av en fellende dom, sementerer for all fremtid domfeltes skyld (hvis kommisjonen ikke senere skulle treffe en ny avgjørelse). For det motsatte tilfelle får feilen verken stor eller avgjørende betydning. Saken blir da prøvet på nytt for en domstol og får forhåpentligvis sin korrekte avgjørelse. Den eneste uheldige følgen blir at man får en rettssak som man burde blitt spart for. Det er derfor verre med et uriktig avslag på gjenopptakelse enn det motsatte.

Gjenopptakelseskommisjonene har i Torgersens sak, både i 2006 og i 2010, uten å vurdere noe som helst, sett bort fra feilene for de 3 tekniske bevisene og dessuten inntatt det ubegrunnede standpunkt, som jeg tidligere har kalt et postulat, at det er nok av bevis i saken til at man fortsatt kan være sikre på at Torgersen er skyldig. På dette ”grunnlaget” har kommisjonene nektet gjenopptakelse. Heri ligger en tredobbel saksbehandlingsfeil som medfører at vedtakene av tre selvstendige grunner blir ugyldige og må oppheves av domstolene. Det første grunnlaget er at kommisjonen har avholdt seg fra å vurdere det den skulle vurdere. Det neste grunnlaget er at vedtaket er (helt) ubegrunnet. Det siste grunnlaget er at en slik ”vurdering” er en skyldvurdering som bare kan foretas av domstolene.

Når Torgersen i dag i følge kommisjonenes avslag skal betraktes som skyldig, er det som vi forstår, ikke på grunnlag av den fellende dommen i 1958. Denne dommen vet vi jo er avsagt på grunnlag av en så uriktig vurdering av bevisene, at den er verdiløs. Dessuten kan vi være sikre på at de bevisene som Gjenopptakelseskommisjonen nå legger til grunn for at Torgersen er skyldig, ikke ble vurdert i 1958. Det eneste grunnlag som nå medfører at Torgersen skal betraktes som skyldig, er kommisjonenes avgjørelse av skyldspørsmålet.

Straffeprosessloven angir kriterier for gjenopptakelse som kan synes å åpne for at Gjenopptakelseskommisjonen i sin bevisvurdering kan medta bevis som ikke var med i skyldvurderingen da domfelte i sin til ble funnet skyldig. Således gis det

Dét som gjenopptakelseskommissjonen skulle ha vurdert

i straffeprosesslovens § 392, 2.ledd anvisning på gjenopptakelse ”når særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig”.

Ordlyden i denne bestemmelsen kan gi inntrykk av at alle omstendigheter som foreligger, kan tas med i en vurdering av om dommen er riktig, herunder også nye bevis som kan tre i stedet for de som har sviktet. For også slike nye bevis vil jo i enkelte tilfelle kunne gi mer enn gode holdepunkter for at dommen er riktig.

Men slik kan denne bestemmelsen ikke forstås. Av rettskilder med høyere rang enn straffeprosessloven følger at det bare er våre domstoler som kan avgjøre at noen har gjort seg skyldig i en straffbar handling. Følgelig må formuleringene i de nevnte bestemmelsene undergis en innskrenkende fortolkning dersom man skulle mene at ordlyden i loven gir adgang til å overlate til Gjenopptakelseskommissjonen med endelig virkning å avgjøre tiltaltes skyld med grunnlag i en ny skyldvurdering.

Det samme følger av at straffeprosessloven selv har regler om at det er domstolene som skal avgjøre selve skyldspørsmålet etter at gjenopptakelse er besluttet.

Som alltid når et tilfelle skal vurderes, for enten å gi grunnlag for den ene type løsning eller den motsatte, kan det oppstå tvil og vanskelige grensespørsmål. Også for spørsmålet om gjenopptakelse skal besluttes eller avslås, kan selvsagt slike vanskelige grensespørsmål inntreffe. Det blir et spørsmål om hvor store bevisfeil en sak er utsatt for og hvor stor del av bevisene i saken disse bevisfeilene rammer. Og kanskje enda viktigere: om det forelå andre bevis som ikke er rammet av feilene og som derfor fortsatt gir full sikkerhet for at dommen er riktig.

Torgersens sak faller milelangt utenfor de tilfelle som kan volde tvil dersom man i likhet med meg vurderer de 3 tekniske bevisene i overensstemmelse med dagens naturvitenskap.

Med de særlig store vurderingsfeilene som de 3 tekniske bevisene ble utsatt for i 1958 og fordi disse 3 tekniske bevisene utgjorde hele grunnlaget for lagrettens skyldvurdering, er vi langt, langt utenfor noe som kan være et (tvilsomt) grense-spørsmål. Ingen bevis av noen som helst betydning står urørt igjen og kan begrunne Torgersens skyld. Det kan knapt tenkes at noen i en norsk straffesak er blitt utsatt for større, klarere og mer avgjørende bevisfeil enn de Torgersen er blitt utsatt for. Om det har skjedd, vet jeg ikke. Hele grunnlaget for den fellende dommen har sviktet. En ting er at de 3 tekniske bevisene i seg selv ga et bevisoverskudd slik de ble vurdert i 1958. Men utover disse bevisene, var det intet overskudd av bevis som kan tjene som grunnlag i stedet for de 3 bevisene som har sviktet. Hvis Torgersens sak ikke tillates gjenopptatt fordi bevisfeilene ikke er store nok, skulle neppe en eneste sak blitt gjenopptatt i Norge de seneste 50 år, Lilands og Moens saker inkludert. Men her er det på det rene at påtalemyndigheten, lagmannsretten (i 2000), Høyesterett og Gjenopptakelseskommissjonen har en helt annen oppfatning enn meg. Etter min oppfatning bygger den uttalte mening fra disse organer på juks og bedrag fra ende til annen. Så blir spørsmålet hvem som har rett. Jeg vil etter evne gi leseren anledning til å dømme selv.

Før opprettelsen av Gjenopptakelseskommissjonen i 2004, kunne avgjørelser om gjenopptakelse fra de lavere retter påkjæres (påankes) til høyere rett som da prøvde alle sider ved gjenopptakelsesbegjæringen på nytt. En slik ankeordning har man ikke for Gjenopptakelseskommissjonens avgjørelser. De er endelige i den forstand at de ikke kan påklages (ankes) til høyere forvaltningsorgan. Det er synd når man ser hvor slette avgjørelser Gjenopptakelseskommissjonen har prestert i blant annet Torgersens tilfelle. En ankerunde med full prøvelsesrett

Dét som gjenopptakelseskommissjonen skulle ha vurdert

for ankeinstansen ville sannsynligvis medført at de verste feilene ble rettet fordi nye personer ville sett saken med nye øyne i ankerunden. Dessuten ville Gjenopptakelseskommissjonens medlemmer neppe prestert det samme som de har gjort, dersom de hadde visst at avgjørelsen ville blitt overprøvd av et overordnet forvaltningsorgan.

Men til alt hell ansees Gjenopptakelseskommissjonen ikke som en (sær-)domstol, men som et forvaltningsorgan. For avgjørelser fra forvaltningsorganer har vi den etablerte praksis gjennom mer enn 100 år at domstolene kan overprøve gyldigheten av avgjørelsene. Dette vil ikke si at domstolene kan sette sitt eget skjønn inn i stedet for forvaltningsorganets og treffe avgjørelsen i stedet for dette. Domstolene er med andre ord ingen overordnet myndighet som kan treffe ny avgjørelse i stedet for avgjørelsen som ved søksmål er brakt inn for domstolen. Men domstolene kan kjenne en avgjørelse ugyldig dersom den lider av store nok feil.

Dersom en avgjørelse bygger på et skjønn som medfører at den blir vilkårlig eller sterkt urimelig eller får preg av myndighetsmisbruk, er feilen stor nok til at domstolene kan tilsidesette avgjørelsen. Likeledes dersom det er gjort saksbehandlingsfeil som kan ha påvirket resultatet eller medført at vedtaket er uforsvarlig eller får preg av myndighetsmisbruk. I slike tilfelle kan altså domstolene etter sikker praksis oppheve avgjørelsen. Forvaltningsorganet (Gjenopptakelseskommissjonen) må deretter treffe ny avgjørelse hvor den må rette seg etter domstolens bemerkninger.

Når gjenopptakelsesavgjørelser er blitt flyttet fra domstolene til en kommisjon, kan det virke selvmotsigende at domstolene deretter skal kunne gi seg til å overprøve kommisjonens avgjørelser. Derved kommer jo domstolene igjen i en viss utstrekning i en avgjørende posisjon som man med lovendringen tok sikte på å frata dem. Men det var likevel klart at en mer liberal praksis fra en kommisjons side til fordel for domfelte personer ikke ville

bli påvirket i motsatt retning av domstolene. Dette skyldes blant annet at avgjørelser som gir domfelte medhold i hans begjæring om gjenopptakelse, aldri vil bli overprøvd av domstolene. Ved lovvedtaket ble det fra Stortingets side fastslått i forarbeidene til loven at domstolenes vanlige prøvelsesrett skulle gjelde også for Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelser.

Slik har imidlertid ikke Høyesterett i sin storkammerdom av 29. 03. 2012 i Baneheiasaken forstått lovendringen og lovens forarbeider. I denne prinsippavgjørelsen har Høyesterett i svært stor grad innskrenket den prøvelsesrett (og kontrollmyndighet) som Stortinget tildelte domstolene. I bokens nest siste kapittel kommer jeg nærmere tilbake til holdbarheten av storkammeravgjørelsen av 29. 03. 2012 og de konsekvenser denne dommen kan ha.

Det er liten tvil om at det etter denne avgjørelsen er blitt vanskeligere å nå frem i Torgersens sak enn det jeg tidligere la til grunn. Likevel gir de mange og meget store feilene fra Gjenopptakelseskommisjonenes side grunnlag for domstolene til å sette til side kommisjonenes avgjørelser, også om man legger storkammerdommens lovforståelse til grunn. Det hele blir først og fremst avhengig av om Torgersen klarer å oppnå en alminnelig og redelig bevisvurdering i den saken som nå er anlagt for Oslo tingrett. Med de avgjørelser vi har fått fra Gjenopptakelseskommisjonen, lagmannsrett og Høyesterett de siste 12 - 14 årene, virker det dessverre langt fra opplagt at våre dommere er villige til å gi Torgersens sak en slik vurdering.

Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av gjenopptakelsesbegjæringen i 2006

GJENOPPTAKELSESKOMMISJONEN HAR DELT SIN “BEGRUNNELSE” i to deler. I den første delen har kommisjonen tatt stilling til om den enkelte feil når den vurderes separat, gir grunnlag for gjenopptakelse. I den andre delen, i den såkalte samlede vurdering, har kommisjonen påstått at den har tatt stilling til om feilene vurdert samlet gir grunnlag for gjenopptakelse.

I separatvurderingene for hvert enkelt bevis kan også begrunnelsene i prinsippet deles i to. I den første og viktigste delen av hver enkelt separatvurdering må kommisjonen vurdere hvilken sikkerhet det enkelte bevis ble oppfattet å gi i 1958, om beviset ble oppfattet feil og hvilken sikkerhet beviset nå gir etter at vi fikk de nye sakkyndige vurderingene på 2000-tallet. Herunder bør det også tas stilling til forskjellen i sikkerhet beviset må oppfattes å ha gitt i henholdsvis 1958 sammenlignet med sikkerheten det nå gir. Slike vurderinger har kommisjonen i hvert fall et stykke på vei foretatt, men det er etter min mening grunnlag for svært betydelige innvendinger mot hvordan disse vurderingene har falt ut, særlig for barnårsbeviset og tannbittbeviset.

Den neste delen av hver enkelt separatvurdering for det enkelte bevis gjelder spørsmålet om feilen eller forskjellen i sikkerhet for dette beviset gir grunnlag for gjenopptakelse. Vi vet allerede at kommisjonen har avslått gjenopptakelsesbegjæringen. Det er på det rene at det er betydelig mer som taler for å innvilge gjenopptakelse dersom bevisfeilene vurderes samlet enn hver for seg. Dette fordi hver enkelt feil medfører at usikkerheten blir større for om skyldspørsmålet er riktig avgjort. Usikkerhetene som hver enkelt feil medfører, kan nærmest summeres. Og er feilene mange og/eller store nok, overskrides til slutt grensen for når gjenopptakelse må besluttet selv om den enkelte feil ikke skulle være stor nok. Når vi vet at selv summen av feilene ikke har gitt grunnlag for gjenopptakelse, blir vurderingene av om feilen for det enkelte bevis kan gi grunnlag for gjenopptakelse uten betydning og uten interesse.

Kommisjonens separatvurderinger av om feilen for det enkelte bevis gir grunnlag for gjenopptakelse, er så mangelfull at det ikke er enkelt å se hva kommisjonen har lagt til grunn. Men det ser ut til at det har vært to grunnlag som har vært avgjørende for at kommisjonen i separatvurderingene ikke tillegger svikten for det enkelte tekniske bevis utslagsgivende betydning.

Det ene grunnlaget er at svikten for det enkelte beviset ikke er avgjørende fordi vi også har de to andre bevisene. Men når det er på det rene at også disse to andre bevisene har sviktet, blir selvsagt en slik begrunnelse uten interesse i den samlede vurderingen. Det andre grunnlaget er at vi ikke vet hvor stor vekt som ble lagt på det enkelte beviset i forhold til de to andre bevisene som også har sviktet. På samme måten som den første begrunnelsen, blir også denne begrunnelsen helt uten interesse til slutt. Likevel vier jeg dem litt oppmerksomhet fordi vi skal se at det er disse vurderingene som er blitt utslagsgivende også for den samlede vurderingen.

Riktignok sier kommisjonen at det i 1958 var *“et bredt bevisbilde der mange forhold pekte mot Torgersen som gjerningsmann”*. Men som vi vet besto dette “brede bevisbildet” når det kom til stykket bare eller nesten bare av de 3 tekniske bevisene. Når bortfallet av ett enkelt av disse bevisene ikke gir grunnlag for gjenopptakelse, skyldes dette følgelig at de to andre bevisene gir den nødvendige sikkerhet for at Torgersen er skyldig.

Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av barnålsbeviset

GJENOPPTAKELSESKOMMISJONEN AV 2006 KOM MED TILSLUTNING fra kommisjonen av 2010 til følgende konklusjon for dette beviset: ”Barnålsbeviset er i alle fall ikke svekket.”

Vi husker de to omstendighetene som ga dette beviset dets store sikkerhet i 1958: en særlig likhet mellom nålene i dressen og nålene på åstedet, og at denne typen nåler ikke fantes noen andre steder. Nå vet vi at denne typen nåler er den vanligste å få på seg, og at den finnes over alt hvor det vokser vanlig (nordisk) gran. Dessuten vet vi også at nålene alle disse andre stedene er akkurat så like dressnålene som gjerningsstedets nåler var. Likhet, stor eller liten, gir derfor ikke noen særlig indikasjon på at dressnålene kom fra gjerningsstedet, bortsett fra at de gjerne kunne stamme derfra også.

De to omstendighetene som ga barnålsbeviset dets kolossalt store sikkerhet, har derfor sviktet helt. Andre omstendigheter som kan gi dette beviset sikkerhet, forelå ikke den gangen og har ikke kommet til senere. Og hadde slike omstendigheter kommet til senere, kan de som nevnt tidligere ikke brukes av Gjenopptakelseskommisjonen til å avslå en gjenopptakelsesbegjæring fordi dette ville innebåret en ny skyldvurdering. Dette er derfor nok, uten at det trenges å si noe mer, til å fastslå at barnålsbeviset har mistet hele sin verdi. Når kommisjonene til tross for dette har kommet til at *barnålsbeviset i alle fall ikke* [er]

svekket” i forhold til den sikkerheten som det ble antatt å ha i 1958, kan det fastslås at konklusjonen er kvalifisert uholdbar. Vi må dessuten anta at begrunnelsen som har ledet til noe slikt, ikke holder mål.

De ”vurderingene” som ligger til grunn for denne konklusjonen er helt blottet for logikk og fornuft. De kan kanskje best oppfattes som et studium i hvordan man avgjør et spørsmål motsatt av hva enkle fakta samt sunn fornuft tilsier. Jeg vil se nærmere på den begrunnelse som kommisjonen ga slik at leserne selv med egne øyne kan se at det bare er tøv og ikke en vurdering av sakens bevis som ligger til grunn. Innimellom en del ”prat” som jeg hopper over, er det noen sentrale setninger som er avgjørende for konklusjonen (til kommisjonen av 2006).

Botanikkprofessorene Klaus Høiland og Morten Laane ved Universitetet i Oslo, hadde fullstendig underkjent alle sider av de sakkyndige uttalelsene fra 1958 om barnålsbeviset. Det er først og fremst i en uttalelse av 7. mai 1998 med senere endringer de to har forklart at Printz og Mork på alle punkter tok aldeles og fullstendig feil i 1958.

Høiland og Laane foretok enkelte undersøkelser selv for å bringe på det rene hvor vanlige barnåler av den korte typen er (i norsk granskog). På side 15 i uttalelsen av 7. mai 1998 har Høiland og Laane uttalt:

”Videre ble bukselommene til Klaus Høilands hovedfagsstudent, Vegard Bakkestuen, undersøkt 18. mai 1998 med hensyn til barnåler. Han hadde vært på befaring i forbindelse med en undersøkelse (i regi av Norsk institutt for naturforskning (NINA)) av Romeriksporten i Østmarka samme dag og oppholdt seg i granskog. Buksa hadde vært vasket noen dager i forvegen. I begge forlommer ble det funnet rundt 20 barnåler, hvorav 10 nåler ble trukket tilfeldig og målt (tabell 3, VB). Det interessante i sakens anledning er at gjennomsnittslengden, 8,15 mm, ikke er så mye mer enn maksimumslengden som oppgis for nålene fra siktete. Fem

av disse 10 nålene måler 8 mm eller mindre, én av dem til og med 5 mm, dvs. 1 mm kortere enn den minste nåla fra siktete. Disse 5 nålene er også avflatete og uttrukket til en skarp spiss.

Det er derfor ikke sjelden å finne barnåler i tøy, og viktig i sakens anledning slett ikke uvanlig tilfeldigvis å finne barnåler som i lengde og form passer med lengde og form til barnålene fra åstedet og siktede.

Den 3. mai samlet Klaus Høiland nåler fra forskjellige grantrær i skogen i Bragernesåsen i Drammen. ... I tre av prøvene var nålene gjennomsnittlig over 11mm lange og trinne. Disse stammet fra trær i god vekst, unge og små eller eldre og store. I de tre andre prøvene var derimot nålene gjennomsnittlig fra 8 mm og mindre, og flattrykte, jamt avsmalnende mot toppen og uttrukket til en skarp spiss. Altså, så nøyaktig det går an lik de nålene som beskrives fra åstedet og de postuleringer som er gjort omkring nålene fra siktete. Disse tre prøvene skrev seg fra henholdsvis et ca 4 m høyt undertrykt tre i skyggefull skog (KHb); et ungt, ca 0,5 m høyt undertrykt tre i skygge under en stor gran (KHa); og små sisteskudd fra et eldre og stort tre (KHc2). Elias Morks påstander (Dok 27 underbilag 13) "Trær med så korte nåler er ikke alminnelige." og "Barnålene i materialet fra kjelleren har dessuten en sjelden form idet de er flattrykte..." stemmer ikke med virkeligheten da en rask undersøkelse av grantrær i et skogområde i Bragernesåsen i Drammen, ikke valgt ut primært for å studere gran, avdekket at trær med korte, avflatete nåler er vanlig, spesielt i busksjiktet.

Undersøkelsene 3. og 18. mai viser at grantrær med korte, avflatete og tilspissede nåler er alminnelige og at slike nåler lett drysser av (og kan havne i klær). For å teste hvor lett slike nåler løsner fra undertrykte trær, ble tre slike trær studert ved Sognsvann i Oslo 30. mai av Klaus Høiland. Greinene ble rystet og løsnete nåler ble fanget opp. Ikke uventet holdt praktisk talt alle de tilfeldige uttrukne nålene seg innafor målene til nålene både fra åstedet og

fra offeret. Fra ett av trærne (KHh) var de avdrysede nålene sågar gjennomsnittlig mindre (5,9 mm).

Konklusjon: Verken Henrik Printz` eller Elias Morks hypoteser holder etter en enkel vitenskapelig etterprøving. Det anses mer sannsynlig – men ikke påvist – at barnålene fra siktete var noe Eilif Støleggen fikk på seg under flukten i svenske skoger hvor han også hadde overnattet med den brunstripete dressen Det er rimelig å anta at han da benyttet granbar fra busksjiktet, og da nettopp fra undertrykte grantrær med korte nåler, som leie. Det må videre påpekes at nåler på slike undertrykte trær vanligvis lettere løsner på grunn av generell svekkelse (lite lys osv) enn på friskt voksende trær.”

I uttalelse av 6. april 2000 uttaler Høiland og Laane at barnålene fra gjerningsstedet (som var de eneste som var tilgjengelige fordi politiet hadde destruert dressnålene) ikke kunne skiller fra korte barnåler i sin alminnelighet som var undertrykte (dvs dannet med for lite sol og lys). Dette innebærer at det ikke i det hele tatt var grunn til å legge vekt på noen likhet mellom gjerningsstedets nåler og dressnålene (utover at dressnålene kunne stamme fra gjerningsstedet også).

Uttalelsene fra Høiland og Laane er ikke imøtegått eller bestridt i saken. Forskerne fra Norsk institutt for skogforskning (NISK) som påtalemyndigheten har engasjert, har erkjent at Høiland og Laane har rett i det de har hevdet. Forskerne fra NISK uttalte om dette i sitt brev av 29.06.01:

”Laane og Høilands undersøkelse viser at enkelte utvalgte trær kan ha mer eller mindre av nåler av liknende type som de fra Skippergt.10. [feilskrift for 6 b] Dette finner også vi er korrekt. Hvor alminnelig eller sjelden slike nåler forekommer på trær i naturen, eventuelt hvor hyppig trær med slike nåler forekommer, er likevel et sentralt spørsmål som deres undersøkelse ikke gir svar på. --- Etter vår mening har Høiland og Laane bidratt til å få frem at man i skog kan finne trær som har mer eller mindre av

nåler med lengde og bredde og spissvinkel lik nålene fra det gamle juletreet i Skippergt. 10.”

Uttalelsene fra de sakkyndige etterlater ingen tvil om at begge de to grunnene til at barnålsbeviset ble ansett som så sikkert i 1958 (nålenes form og lengde samt likheten med åstedets nåler), hadde sviktet selv om påtalemyndighetens sakkyndige reserverte seg mot hvor vanlige slike korte nåler var. Vi ser også at de fire forskerne fra NISK ikke uttalte seg særlig klart i den retning uttalelsen fra Høiland og Laane gikk. Årsaken må antas å være at fire forskerne representerte påtalemyndigheten og at man der ikke ønsket å få uttalt mer enn høyst nødvendig når det dreiet seg om svekkelse av barnålsbeviset.

Man skal imidlertid merke seg at forskerne fra NISK ikke imøtegikk på noe punkt hva Høiland og Laane hadde hevdet om hvor vanlige slike barnåler var (og er) eller likheten mellom åstedets nåler og naturens. Heller ikke ga de uttrykk for at de ved egne undersøkelser hadde funnet ut noe annet enn Høiland og Laane hadde funnet ut og uttalt. Det eneste som derfor er sannsynliggjort i saken frem til nå (august 2013), er det som Høiland og Laane i sine forsøk erfarte, nemlig at barnåler av den korte typen er vanligere å få på seg enn den lange dersom man ferdes i granskog.

I utgangspunktet hadde kommisjonen derfor nå intet grunnlag for å legge til grunn at barnålsbeviset kunne være sikkert, enn si at det i det hele tatt trekker i retning av at Torgersen hadde vært på åstedet.

Man hadde nå i 2006 nye rapporter fra tre hold som forklarte at korte barnåler var vanlige å få på seg hvis man ferdes i granskog og at disse korte barnålene hadde den likheten med dressnålene som i 1958 ble påstått å være spesiell. Det var rapporten av 7. mai 1999 (med senere endringer) fra Høiland og Laane som uttalte at Printz og Mork hadde tatt aldeles feil når de hadde hevdet at man i den norske naturen ikke kunne finne slike barnåler som de som ble funnet i Torgersens dress. Der nest

var det rapporten fra påtalemyndighetens fire sakkyndige der de (motvillig) sluttet seg til dette. Til slutt kom en omfattende rapport fra biologiprofessor Rune Halvorsen (Økland) fra 2004 hvor han konkluderte med at barnålene i dressen var uten verdi for en antagelse om at Torgersen måtte ha vært i Skippergaten 6 b. Likevel uttaler kommisjonen av 2006 følgende på side 258 om rapportene fra disse tre hold:

”Etter kommisjonens mening er disse rapportene ikke å anse som nye bevis som er egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen. Kjæremålsutvalget [det vil si Høyesterett] uttalte i 2001 at rapporten til Høiland og Laane [av 7. mai 1999] ikke i vesentlig grad svekker verdien av de observasjoner som ble gjort av Printz og Mork. Kommisjonen slutter seg til dette, og kan heller ikke se at Øklands rapport bidrar til å svekke observasjonene til Printz og Mork.”

Hvordan det kan ha seg at rapporter med stikk motsatt innhold av uttalelsene til Printz og Mork ikke svekker uttalelsene til Printz og Mork, sies det imidlertid ikke noe om. Man legger jo til grunn at det er rapportene fra de siste 15 år som i motsetning til rapporten fra Printz og Mork er de korrekte. Når slikt uttales, stiller man seg umiddelbart spørsmålet om alminnelig logikk og sunn fornuft kan være en mangelvare hos enkelte. Men det er neppe mulig at det står så galt til med kommisjonsmedlemmene og den forstand de måtte ha, at de kan mene noe slikt selv om de har funnet støtte for sine uttalelser hos de tre høyesterettsdommerne som avgjorde saken i 2001. I stedet må man (som for høyesterettsdommernes vedkommende også) legge til grunn at slikt uttales for å legge til rette for en konklusjon for barnårsbeviset som kommisjonsmedlemmene vet er i strid med de faktiske omstendighetene i saken.

Tar man opprettholdelsen av observasjonene til Printz og Mork på ordet i henhold til uttalelsen til kommisjonen (og Høyesterett), er dette nok til å opprettholde barnårsbeviset som like sikkert nå som det ble vurdert til å være i 1958. For da finnes

jo ikke de korte barnålene ute i den norske naturen eller ellers i verden. Fortsatt er derfor åstedet eneste mulige opphavssted for dressnålene. Men kommisjonsmedlemmene har selvsagt ikke følt seg bekvemme med at denne uttalelsen deres, som alle (inklusive kommisjonsmedlemmene og høyesterettsdommerne selv?) kunne se er det reneste vås, kan begrunne noe slikt.

På side 261 fortsetter derfor kommisjonen sin avgjørende argumentasjon slik: *”Etter kommisjonens vurdering har verken Printz eller Mork fastslått med sikkerhet at det er identitet mellom nålene fra dressen og kjelleren, og de stammer fra samme tre. ... Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for domfeltes anførsel om at Mork og Printz påsto at barnålene i dressen stammet fra barnålene i kjelleren”*

Om dette stemmer med Dorenfeldts milliardssikkerhet kan leserne selv vurdere. Likeledes om hvor Printz og Mork hevdet at barnålene stammet fra. Her viser jeg til de seks avisreferatene for barnålsbeviset som jeg tidligere har gjengitt og som klart gir uttrykk for det stikk motsatte. Jeg gjentar nå bare én setning fra Morgenbladets referat av 10. juni 1958: *”Det er hevet over tvil at de [dressnålene] stammer fra treet i kjelleren, sa Printz.”*

At det ikke hittil er gitt noe som kan ligne på en holdbar begrunnelse for at barnålsbeviset ikke er svekket, har vel også kommisjonsmedlemmene hatt forståelsen av. Derfor syntes nok medlemmene at det hjalp med å sitere mer av avgjørelsen fra Høyesterett i 2001 og som kunne “begrunne” at det skulle legges avgjørende vekt på de gale uttalelsene til Printz og Mork:

”... Printz og Mork var erfarne og høyt kompetente vitenskapsmenn, som gjennomførte undersøkelsene på en omhyggelig og objektiv måte. De fire [sakkyndige fra NISK] ”kan ikke se at man på daværende tidspunkt kunne ha angrepet saken på noen bedre måte enn det disse to gjorde”. Om kompetansen til å avgi de faglige uttalelser i 1958 sies det i uttalelsen fra desember 1999 at denne klart var til stede:”

Hvordan det går an å mene at Printz og Mork gjennomførte sin undersøkelse ”på en omhyggelig og objektiv måte” og ikke ”kunne ha angrepet saken på noen bedre måte” må man bare undre seg over. De to høyt kvalifiserte ekspertene gjenkjente jo ikke den barnålstypen det er vanligst å få på seg når man ferdes i skogen, men påsto tvert i mot at den ikke eksisterte. På nytt ser vi her som for Høyesterett at faktum legges til rette på en måte som også kommisjonsmedlemmene utvilsomt vet er motsatt av den riktige.

Kommisjonsmedlemmene forsto nok stadig at det ikke var tøvet nok til å tåkelegge saken tilstrekkelig slik at de kunne trekke en tilsvarende konklusjon som den Høyesterett fem år tidligere hadde trukket. Men ved å blande hummer og kanari ved å trekke inn omstendigheter som ikke hadde noe å gjøre med barnålsbeviset og den sikkerhet dette ga, har de sauset det til slik at det skulle bli litt mer tåke:

”Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunn til å anta at barnålsbeviset alene [til tross for Dorenfeldts milliardsikkerhet?] var tilstrekkelig til å felle Torgersen, men også her må det foretas en samlet bevisvurdering. Det er uvisst hvorvidt, og i så fall i hvilken grad, lagretten la vekt på barnålsbeviset i 1958. For lagretten må det antas å ha vært sentralt for bevisvurderingen at domfelte ble pågrepet ved Østbanen, nokså nær åstedet, en halv time før brannen ble i Skippergata 6 b ble oppdaget.” [Østbanen ligger som jeg har nevnt før, ca 600 meter fra åstedet og i likhet med åstedet i Oslo sentrum.]

Etter dette utenomstakk går kommisjonen tilbake igjen til sikkerheten som barnålsbeviset ga: ”Dersom det er slik at barnålene i dressen stammer fra et annet sted enn kjelleren i Skippergata 6 b, finner kommisjonen det påfallende at nålene har en slik likhet at to sakkyndige ikke greier å påvise noen forskjell mellom dem.”

Nå var det altså klargjort ved erklæringer fra alle de syv sakkyndige at barnålene på åstedet ikke lignet mer på hverandre

enn at utseendet selv på disse ikke indikerte at de stammet fra det samme treet. Eller sagt på en annen måte: Barnålene i dressen hadde et slikt utseende at sakkyndige ikke ville greid å påvise noen forskjell mellom dem og barnåler av den korte typen fra et hvilket som helst tre. Men her ser vi at det passer best for det kommisjonen har bestemt seg for å komme til, å legge et motsatt faktum til grunn av det som nå var fastslått som det riktige.

”Uansett hvordan og på hvilket tidspunkt nålene er kommet i dressen, finner kommisjonen det usannsynlig at det bare skulle komme fem like barnåler, og ingen andre, på forskjellige steder i dressen, som i tillegg var like barnålene fra juletreet i Skippergata, jf. tidligere uttalelse om dette.”

Nå hadde Høiland og Laane forklart at slike korte – helt like – barnåler vokste i grupper og at man derfor kunne få mange fler enn fem korte og ingen lange nåler på seg ved én enkelt anledning uten at det ville være noe påfallende i det. Hvis det skulle være slik at det på åstedet bare var korte nåler, var dette i så fall en bekreftelse på at det Høiland og Laane sa, var korrekt. Og kunne man få fem slike nåler fra et alminnelig norsk grantre der, må kommisjonsmedlemmene forstå at man også kunne få det fra millioner eller milliarder av andre steder også, akkurat slik Høiland og Laane hadde forklart i sin rapport.

”Sett i lys av undersøkelsen til Kåre Venn, og den variasjon av nåler, både i lengde og farge, som han fikk i sine klær etter å ha oppholdt seg i skogen, er det kommisjonens vurdering at man vanskelig kan finne en annen forklaring enn at dressnålene stammet fra kjelleren.

Etter kommisjonens vurdering er barnålsbeviset i alle fall ikke svekket.”

Fordi de opprinnelige omstendighetene som ga barnålsbeviset dets sikkerhet, hadde sviktet helt, må det være en uttalelse fra Kåre Venn om 19 barnåler som han hadde fått på seg etter en

dag i skogen, som nå danner hele sikkerheten for barnålsbeviset. Andre omstendigheter er i alle fall ikke nevnt av kommisjonen eller kommet frem i saken.

Det Kåre Venn hadde forklart om de 19 barnålene han hadde fått på seg, var at det både var lange og korte nåler, noen grønne og noen brune. Vi ser her at kommisjonen har lagt avgjørende vekt på at nålene i Torgersens dress ikke hadde denne variasjon, men i stedet bare var brune og korte i likhet med åstedets nåler som var korte og brune alle sammen. Det var altså disse to omstendighetene fra Venns forklaring som her ble avgjørende for kommisjonen, nemlig fargen og lengden/formen på nålene.

Jeg tar først for meg fargen. Som vi husker, var spørsmålet om nålene stammet fra Støleggens bruk av dressen. Hans bruk hadde funnet sted omtrent tre år før dressnålene ble funnet. På denne tiden ville nålene selvsagt for langt tid siden ha blitt brune. Også kommisjonsmedlemmene må derfor vite at brun farge på barnålene ikke kunne bety noe som helst. Men her legges likevel vekt på brunfargen sammen med nålenes lengde.

Så er det lengden på nålene. Her kan det være grunn til å si en del mer:

Kåre Venn, den ene av de fire sakkyndige fra NISK, hadde foretatt sine egne undersøkelser. Herunder fant han og uttalte for kommisjonen i 2006 at 5 % av barnålene man finner i den norske natur, kunne være av den korte typen med samme form som den man fant på gjerningsstedet og i Torgersens klær. Dette er i greit samsvar med hva også Torgersens sakkyndige hadde kommet frem til.

Når Venn ifølge kommisjonen har hevdet ”*at korte nåler er meget sjeldne*”, så er dette ikke helt uriktig, bare misvisende. Omtrent 5 % av nålene er jo korte ifølge ham selv. Derfra er det imidlertid et godt stykke til at korte barnåler er et sjeldent naturfenomen. Dette er imidlertid ikke sakens poeng. Det avgjørende poeng er hva som er vanlig å få på seg, og da er Venns

opplysning misvisende. Torgersens forskere har ved adskillig mer omfattende forsøk enn det som Venns 19 barnåler og tur i skogen kan karakteriseres som, begrunnet i sin uttalelse hvorfor det kan være vanligere å få disse ”meget sjeldne” korte nålene på seg enn de vanligere lange. Dette forbigår Venn i taushet. Kommisjonen også. Vi forstår hvorfor.

Skulle kommisjonen likevel være i tvil om hva som er det mest sannsynlige av de to alternativene, må den bruke våre alminnelige bevisbyrderegler. Etter disse reglene er det ingen tvil om at hele bevisbyrden påhviler påtalemyndigheten. Fordi påtalemyndighetens alternativ (det vil si Venns erfaring og forklaring om de 19 barnålene) i hvert fall ikke er bedre sannsynliggjort enn Torgersens, er det derfor klart at Torgersens alternativ skal legges til grunn. Følgelig skal det legges til grunn at korte barnåler er vanligere å få på seg enn lange når man ferdes i granskog.

Kommisjonen uttaler (side 261) på bakgrunn av det de sakkyndige på ovenstående måte har forklart: ”*Utgangspunktet synes derfor sjansen for å få én barnål av samme lengde som nålene i kjelleren på klærne ved opphold i skogen å være liten, - å få flere barnåler av samme lengde, og ingen andre, er tilsvarende mindre.*”

Dette uttales altså til tross for at det i følge Høiland og Laane er klart mer enn 50% sannsynlighet for at en barnål som man får på seg, er av den korte typen. Dessuten husker vi at man kunne få mange korte barnåler på seg ved samme anledning. Det er derfor helt galt som kommisjonen uttaler, at sjansen for å få flere korte nåler på seg, ”er tilsvarende mindre”. Man kan ikke ta sjansen for å få én kort barnål på seg (i stedet for en lang) og forhøye denne brøk i 5. potens for å finne ut hvor stor sjansen er for å få fem korte nåler (og ingen lange) på seg. Kommisjonen ser helt bort fra dette.

Kommisjonen overser også i tillegg det mest nærliggende av alle fakta i denne saken. På gjerningsstedets alminnelige norske (!) tre var det visstnok bare korte nåler. I alle fall ser det ut til at kommisjonen legger dette til grunn. Da må kommisjonsmedlemmene

forstå at det også på andre vekststeder enn for denne inntørkede granen, kan være en samling av bare korte nåler.

Kommisjonen har lagt avgjørende vekt på at Kåre Venn hadde forklart for kommisjonen at han etter en hel dag med undersøkelser av grantrær i skogen hadde fått på seg 19 nåler med varierende lengde og farge. Varierende lengde og farge er derfor (i mangel av andre bevis som trakk i denne retningen) blitt et slags fasitsvar som for kommisjonen har gitt enormt stor sikkerhet for barnålsbeviset. Men det er aldeles håpløs logikk å legge avgjørende vekt på noe slikt. Ved en slik hel dag i skogen med undersøkelser av grantrær har Venn selvsagt kommet i berøring med en stor mengde forskjellige trær med begge typer nåler, altså både lange nåler og korte nåler. At dressen til Torgersen er brukt på tilsvarende måte, er det ingen som helst grunn til å anta. Tvert imot! Dessuten kan ikke skarve 5 - fem – barnåler gi noen statistisk sannsynlighet av betydning, og slett ikke en milliardsikkerhet.

Nålene kan ha kommet inn i dressen ved én enkelt anledning hvor det bare eller nesten bare var korte nåler, som for eksempel i kjelleren i Skippergaten eller under et grantre der Støleggen bygde barhytte og lå med dressen på. Om grenene som barhytten ble bygget med, ikke bare hadde korte nåler, så er det likevel en sannsynlig mulighet for at det var klart flest korte nåler som var inntørkede og løsnet. Én enkel berøring av én enkel gren kan derfor ha ført til at det kom fem korte nåler i dressen.

Kåre Venn opplyste ifølge kommisjonen at han hadde målt de 19 nålene som han hadde fått på seg. De hadde en gjennomsnittlig lengde på 9,8 mm. Men verken for påtalemyndigheten, Venn eller kommisjonen har det passet å gi eksakte opplysninger om hvor mange av disse nålene som var lange og hvor mange som var korte, noe som Venn helt sikkert hadde brakt på det rene som grunnlag for opplysningen om gjennomsnittslengden. Til tross for at disse opplysningene er holdt tilbake, kan konklusjoner trekkes ut fra den angitte gjennomsnittslengden. Hadde

kommisjonene vært klar over dette, hadde den nok passet seg for å oppgi tallet for denne gjennomsnittslengden.

Korte nåler er i saken opplyst vanligvis å være mellom 6 og 8 mm lange, mens de lange er av Venn og de øvrige forskerne fra NISK opplyst å være mer enn dobbelt så lange som dette. Jeg estimerer følgelig en gjennomsnittlig lengde for hver av de to nåletypene på 7 mm og 16 mm. Legges disse gjennomsnittslengdene til grunn for barnålene som Venn hadde fått på seg etter en dag i skogen, var 13 av nålene av den korte typen og 6 av den lange typen.

Intet i saken gir derfor grunnlag for å legge til grunn at korte nåler er sjeldne å få på seg. Kåre Venns påstand om at korte nåler er *”meget sjeldne”*, har han selv slått i hjel med sin egen opplysning om gjennomsnittslengden for de 19 barnålene han fikk på seg. Bare kommisjonsmedlemmenes gjennomgående og sterke uvilje mot bevis som trakk i Torgersens favør, kan derfor være grunnen til at de finner at sjansen er liten for at én barnål som man får på seg som følge av opphold i skogen, er av den korte typen. Kåre Venns opplysninger, om man legger disse til grunn, medførte jo at sjansen for at en slik nål var kort, var 13/19 eller 68,4 %. Med andre ord i full overensstemmelse med resultatet som Høiland og Laane hadde kommet frem til og forklart, nemlig at man fikk adskillig flere korte enn lange nåler på seg om man ferdes i skogen.

Men at korte nåler er vanligst å få på seg, passer ikke inn i kommisjonens forutinntatte standpunkt. Kommisjonen legger derfor helt uten begrunnelse og i strid med det som ble sannsynliggjort av begge siders sakkyndige, det motsatte til grunn. Da er det berettiget å stille spørsmålet om det er vurdering av sakens bevis eller noe annet som kommisjonen har holdt på med for å komme til konklusjonen at *“barnålsbeviset i alle fall ikke [er] svekket.”*

Kåre Venns forklaring om de 19 barnålene er blitt et bevis som ser ut til å ha hatt stor og avgjørende betydning for kommisjonen

når den har kommet til at barnålsbeviset i alle fall ikke er svekket. Som man antagelig vil forstå, er en slik enorm sikkerhet ikke bare uten holdepunkter. Kommisjonens konklusjon er aldeles uten fornuft og dessuten basert på juks med bevisene. I tillegg kommer at Venns forklaring er et nytt bevis som skriver seg fra 2006. Et slikt nytt bevis har kommisjonen ikke anledning til å legge vekt på som begrunnelse for å avslå gjenopptakelse. Dette blir selvfølgelig en saksbehandlingsfeil som ser ut til å ha fått utslagsgivende betydning for resultatet som kommisjonen har kommet til.

Sjansen for å få fem korte nåler på seg og ingen lange (ute fra naturen), er på grunn av at de korte vokser i grupper, ikke sjansen for å få én kort nål på seg opphøyd i 5. potens. En slik potensering vill gitt en sannsynlighet for fem korte nåler på ca 15 % om vi i mangel av annet tar utgangspunkt i brøken 13/19. Dersom man i tillegg tar hensyn til at de korte nålene vokser i grupper, øker dette sannsynligheten for at man ved å ferdes i granskogen får fem korte (og ingen lange) nåler på seg temmelig mye. Men hvor meget, gir opplysningene i saken ikke grunnlag for å beregne. Det vil komme an på om de fem barnålene har kommet inn i dressen ved én enkelt anledning eller ved flere anledninger. Hvordan det forholdt seg med Torgersens dress, har vi intet grunnlag for å vite. Sjansen for at fem nåler som en person har fått på seg, er korte, blir 13/19 opphøyd i mellom 1 og 5 om vi holder oss til opplysningene som påtalemyndighetens sakkyndige har gitt, med andre ord mellom 13 % og 68 %.

Det er neppe grunn til å anta at nålene er kommet inn ved fem forskjellige anledninger. Antagelig 1 – 3 anledninger. Dette gir en sjanse på mellom 68 % og 32 % for bare korte nåler. Snittet blir så langt ca 50 %.

Forskerne fra NISK har (i likhet med Mork) lagt til grunn at nålene stammer fra ett enkelt tre. Dette må vel da forstås slik at nålene er kommet inn i dressen ved samme anledning. Med basis i Venns tall blir sannsynligheten for at det skulle være fem korte nåler, omtrent 13/19 eller 68%.

Hvis vi fortsatt holder oss til den sannsynlighet som følger av Venns opplysninger, vil den som får fem barnåler på seg, i gjennomsnitt få litt færre enn to lange nåler og litt flere enn tre korte nåler på seg. Dette gjelder uansett om nålene er kommet på klærne ved én enkelt eller flere anledninger. Jeg går ut fra at de fleste forstår at mangelen på (nesten) to lange nåler ikke kan gi den milliardsannsynligheten som det ble lagt til grunn i 1958. Og for de som ikke umiddelbart forstår dette (slik som for de 10 kommisjonsmedlemmene), lar det seg neppe gjøre å gi en forklaring som de vil være i stand til å forstå.

Når man dertil legger vekt på at den andre typen partikler man fant i Torgersens dress, så som gresstuster, stammet fra naturen og ikke åstedet, mens man ikke fant noen av åstedets partikler i dressen, øker dette sannsynligheten for at nålene ikke skriver seg fra kjelleren. Det er jo en ganske klar sannsynlighet for at nålene hadde kommet inn i dressen ved samme anledning som i hvert fall en del av de øvrige partiklene.

Dette viser at barnålsbeviset isolert sett er henimot verdiløst som indisium eller bevis for at Torgersen hadde vært på gjerningsstedet og følgelig er gjerningsmannen.

Usannhetene fra NISK om barnålene

Kommisjonen har i sine bestrebelser på å komme frem til at barnålsbeviset var like sikkert som tidligere, bare holdt seg til påtalemyndighetens sakkyndige fra NISK. Disse sakkyndige startet i det som utvilsomt må ha vært et samarbeid med påtalemyndigheten, med å servere åpenbare usannheter. Under slike omstendigheter kan det være grunn til særskilt å vurdere hvilke deler av uttalelsene fra NISK det bør legges vekt på. For uttalelsene fra Torgersens sakkyndige er det omvendt. Ingen del av det de uttalte, er uriktig, enn si åpenbart usant. Likevel legges

det bare vekt på det forskerne fra NISK uttalte. Men også her kan kommisjonene unnskyldes seg med at de har lagt vekt på de samme uttalelsene som Høyesterett gjorde i 2001.

Etter at Torgersens to sakkyndige i 1999 hadde avgitt uttalelse om at gjerningsstedets barnåler var vanlige i den norske naturen, må påtalemyndigheten ha henvendt seg til NISK for å få svar på om dette var korrekt. Det spørsmålet som det var grunn for påtalemyndigheten til å få besvart, var om den typen barnåler man fant på gjerningsstedet (og følgelig i dressen også) fantes eller ikke fantes i den norske/nordiske naturen. Og hvis de eventuelt fantes, hvor vanlige de var. I tillegg også om likhet mellom nålene i dressen og nålene på gjerningsstedet kunne bety noe mer enn at nålene også kunne stamme fra gjerningsstedet.

Etter all sannsynlighet fikk påtalemyndigheten umiddelbart vite at Torgersens sakkyndige hadde helt rett i det som de hevdet. Det var selvsagt ikke opportunt for påtalemyndigheten å få uttalt dette. Da kunne man jo like godt ha avfunnet seg med uttalelsene fra Torgersens sakkyndige. I stedet har påtalemyndigheten tydeligvis betalt for å få de sakkyndige til å uttale seg om noe annet. For riktig å få avsannet de upassende uttalelsene fra Torgersens to sakkyndige, ble fire sakkyndige fra NISK engasjert til oppdraget.

I stedet for å skulle besvare de to eller tre enkle og sentrale spørsmålene nevnt ovenfor, skulle de fire forskerne uttale seg om kvaliteten på de undersøkelser som ble foretatt i 1958. Svar på dette har ingen interesse eller relevans i saken. Men det har vist seg at et slikt svar bragte saken fullstendig ut på viddene, både for Høyesterett i 2001 og for kommisjonene i 2006 og 2010. Så kan man jo lure på hvorfor disse organene har latt seg vippe helt av pinnen og bringes ut på viddene av noen åpenbart irrelevante opplysninger. De relevante og korrekte opplysninger som det etterhvert ble enighet om, forelå jo også i saken og ble fremlagt for disse organene.

Det oppdrag som påtalemyndigheten tildelte de fire forskerne fra NISK, ble presisert i den første uttalelsen av 23.12.99 fra

NISK. Det ser ut til at de fire forskerne har hatt problem med å forstå hvorfor oppdraget ble avtalt slik som det ble, jfr ”Så langt vi forstår...” : Årsaken forstår man jo. Også de fire forskerne har selvsagt forstått hva som var relevant i saken og at de likevel skulle uttale seg om noe annet. Oppdragsgiveren, det vil si Oslo statsadvokatembeter, er tilskrevet på følgende måte av de fire forskerne:

”Mandat

Så langt vi forstår Deres henvendelse foreligger følgende spørsmål knyttet til de skriftlige uttalelsene fra professorene Printz og Mork. Deres rapporter var basert på deres undersøkelser gjort på utlevert materiale og inneholdt deres vurderinger av resultatene i forhold til saken:

- 1. Om arbeidene (altså de skriftlige uttalelsene) var forsvarlige*
- 2. Om kompetanse for å avgi slike uttalelser var tilstede i 1958*
- 3. Om disse 2 professorer eventuelt må anses å ha hatt nødvendig kompetanse*

Vår uttalelse skal ifølge mandatet omfatte det som er nevnt under punktene 2 og 4 i rapporten fra professor Printz.”

Som vi ser av mandatet, skulle de fire forskerne ikke uttale seg om det eneste som hadde interesse og relevans i saken, nemlig om det er riktig at vi hadde den (korte) typen barnåler i Norge som ble funnet i dressen til Torgersen og eventuelt hvor vanlige slike nåler er. I stedet skulle de besvare det helt irrelevante spørsmålet om kvaliteten på undersøkelsene til Printz og Mork. Når dette var spørsmålet som skulle besvares, forstår vi at påtalemyndigheten i 1999 hadde helt andre siktemål enn å finne frem til sannheten i saken.

Det er forstemmende å se at Høyesterett og Gjenopptakelseskommissjonen legger vekt på de åpenbart

irrelevante uttalelsene fra NISK i stedet for de relevante uttalelsene man hadde fra Høiland og Laane som tross alt var bekreftet av NISK. Og verre blir det - som vi skal se om et øyeblikk - fordi uttalelsene fra NISK var åpenbart uriktige, så uriktige at det ikke kan herske tvil om at de var usanne. Når det likevel legges vekt på disse gale og usanne uttalelsene heves det over all mulig tvil at Høyesterett og Gjenopptakelseskommisjonen ikke har hatt som siktemål å komme frem til hva bevisene i saken tilsa, enn si et korrekt resultat.

De fire forskerne besvarte i samme brev det oppdrag som de fikk:

”Spørsmål 1

Vi mener at de to oppnevnte, professorene Printz og Mork, må ansees som særdeles innsiktsfulle og pålitelige vitenskapsmenn, som har foretatt sine undersøkelser på en omhyggelig og objektiv måte. Vi kan ikke se at man på daværende tidspunkt kunne ha angrepet saken på en bedre måte enn det disse to gjorde. ---

Vi er av den oppfatning at professor Mork hadde rett i at trær med nåler av slik form og størrelse som beskrevet, forekommer sjelden. Professor Morks konklusjon om at alle nålene sannsynligvis stammet fra samme tre, finner vi også rimelig. ---

Etter vår oppfatning er sannsynligheten for at trær med så spesielle nåler skal kunne finnes i et tilfeldig utvalg av grantrær liten, og i et utvalg av juletrær enda mindre. ---

Man ser av siste perioden av det jeg har sitert, at de fire NISK-forskerne forsøker å bringe saken ut på viddene. Det er selvsagt ikke av interesse eller betydning for saken om det finnes (hele) trær (eller juletrær!?) med bare korte nåler, kun om slike korte barnåler var vanlige. Men ved å henvise til trær, har forskerne muligens uten å uttale seg direkte uriktig og usant, klart å få frem at det er sjelden med hele trær med (bare?) korte nåler. Det er kanskje like sjelden med trær (eller juletrær !) med bare lange nåler. Men det betyr selvsagt ikke noe i saken.

I nest siste setningsperiode som er sitert, angir de fire NISK forskerne her også at trær med så korte nåler ikke er vanlig. Også her tar de fire et utgangspunkt som har liten interesse, nemlig i hele trær. Dernest gir de Mork medhold i hans antagelse om at nålene sannsynligvis har kommet fra samme tre. Noe særskilt grunnlag for dette har de fire fra NISK neppe, hensett til at alle slike nåler uansett om de kommer fra forskjellige trær eller ei, er svært like. Det er likevel en sannsynlig antagelse at det er dette som har skjedd. I så fall er sjansen mer enn 50 % for at de fem barnålene i dressen var korte om de stammet fra naturen.

Uttalelsen i de to setningene i den først siterte perioden er imidlertid ille. Uttalelsen deres kan neppe ha annet formål enn å gi et helt galt inntrykk av noe som kunne brukes til å trekke saken ut på viddene. Man forstår også at det ikke bare ble avtalt at forskerne fra NISK skulle uttale seg om noe som var inadekvat. Statsadvokatene må også ha bedt dem om å uttale seg uriktig, hvis ikke ville ikke de fire forskerne fra NISK ha funnet på å uttale seg slik. Man må jo kunne legge til grunn at det bare var statsadvokatene og ikke forskerne som var forutinntatte og derfor ville frem til svar med et bestemt innhold uavhengig av hva som faktisk var riktig.

Det går ikke an å mene at Printz og Mork var ”særdeles innsiktsfulle og pålitelige”, at de foretok ”sine undersøkelser på en omhyggelig og objektiv måte” og at de ikke ”kunne ha angrepet saken på en bedre måte” enn ved ikke å gjenkjenne den barnålstypen som det er vanligst å få på seg når man ferdes i norsk granskog. Det dreier seg til og med om barnåler fra en dress som var brukt i de nordiske skoger slik at det var grunn til å sjekke dressnålene opp mot den norske naturens vanlige barnåler. Uttalelsen er så åpenbart uriktig at det neppe kan være tvil om at de fire forskerne her uttalte seg mot bedre vitende.

Sannsynligvis er det helt gale svaret som ble gitt, i detalj forhåndsklarert med statsadvokatene før svaret formelt ble

undertegnet og sendt og således ble et dokument i saken. Men dette er jeg selvsagt ute av stand til å dokumentere.

Det er ingen tvil om at de fire NISK-forskerne i 1999 og 2001 da de ga sine uttalelser om rapporten fra 1958, fullt ut var klar over at nåletypen som det dreide seg om, var den helt vanlige barnålstypen, og at Printz og Mork den gangen hadde uttalt at slike nåler ikke fantes i den norske (eller nordiske) naturen. Hvordan de fire forskerne fra NISK finner grunnlag for sin uttalelse, hvis de da har funnet grunnlag for den, lar seg bare forstå på en måte, og det er at noen - det vil si statsadvokatene i Oslo - har bedt dem om og betalt dem for å avgjøre uriktige uttalelser. I så måte føyer uttalelsene seg pent inn i rekken av de uttalelser som Dorenfeldt i sin tid fikk innhentet. Og skulle man være i tvil om at påtalemyndigheten betinger seg og betaler for uriktige/falske uttalelser, så må denne uttalelsen fra NISK samt de to neste som fulgte, fjernes enhver tvil.

For ordens skyld presiserer jeg at de fire NISK forskerne videre i sin uttalelse for spørsmål 2 og 3 har svart bekreftende både på at det i 1958 (generelt) forelå kompetanse til å besvare de spørsmål som ble stillet og at Printz og Mork hadde slik kompetanse. Da blir det enda klarere at de to *”kunne ha angrepet saken på en bedre måte”*.

Det viste seg at Høyesterett ønsket ytterligere avklaring av det forskerne fra NISK hadde uttalt. To ganger ble de bedt om tilleggsuttalelse.

Skriftlig uttalte forskerne fra NISK den 15.05.01: *”Vi konkluderte med at de skriftlige uttalelsene om det såkalte barnårsbeviset som ble gitt av Printz og Mork i 1958 var forsvarlige.... Vi fester fortsatt lit til Mork og Printz vurdering.”*

Hvordan en uttalelse kan være forsvarlig og hvordan det går an fortsatt å feste lit til den når den gikk ut på det motsatte av det de fire forskerne visste var riktig for et særdeles enkelt spørsmål, er det neppe grunn til å si mer om enn at det blir enda klarere at forskerne fra NISK uttalte seg mot bedre vitende.

Men høyesterettsdommerne slo seg fortsatt ikke til ro. Forskerne måtte bekrefte på nytt hva de hadde uttalt. Den 29.06.01 gjentok de: *"Følgelig blir vår konklusjon mht barnålene den samme som vi ga i forrige uttalelse"* [nemlig at de fortsatt festet lit til vurderingene fra Mork og Printz].

Den nestsiste uttalelsen fra NISK står bare tre av forskerne derfra bak, mens det for den siste er bare to. Fra NISK's side er det begrunnet med fremskreden alder at to av de opprinnelige fire sakkyndige trakk seg fra oppdraget. Om dette er den riktige begrunnelsen for at to av forskerne trakk seg, eller om de to forskerne syntes at det fikk være visse grenser for hvor uriktige uttalelser de skulle avgi, og derfor trakk seg, har jeg ikke grunnlag for å vite noe om. Men man kan jo ha sine mistanker.

Dersom man leser uttalelsene fra NISK med nøyaktighet, vil man se at NISK-forskerne kanskje med hensikt blander sammen enkelte spørsmål i sine premisser. Om konklusjonene fra uttalelsene til NISK derfor gjelder spørsmålet om slike barnåler som man fant i dressen, kunne gjenfinnes i naturen, er derfor ikke helt klart. Enhver som leser uttalelsene, vil imidlertid oppfatte at det NISK uttaler seg om, er det spørsmålet som har interesse i saken, nemlig om Printz og Mork hadde rett i om man ute i naturen kunne finne slike barnåler som man fant i dressen. Slik er da også uttalelsene utvilsomt blitt oppfattet av blant annet Høyesterett.

I den utstrekning NISK forskerne og statsadvokatene ved Oslo statsadvokatembeter nå påviser at ordlyden i uttalelsene åpner for en mulighet for at NISK forskerne kan ha uttalt seg om noe helt annet og at dette har vært meningen hele tiden, er det i så fall på det rene at uttalelsene er blitt misforstått. Man må også legge til grunn at disse misforståelsene, hvis det er misforståelser det er tale om, er tilsiaktet både fra NISKs og statsadvokatenes side i det samarbeid disse har hatt. Man må videre legge til grunn at det fra både statsadvokatenes og forskernes side er lagt et

betydelig arbeid i formuleringene for at de skulle misforstås slik Høyesterett gjorde. I strafferetten er slike tilsiktede misforståelser i rettslige forklaringer likestilt med positivt uriktige (falske) forklaringer og rammes av straffelovens regler om falsk forklaring (strl. §§ 166 - 169).

Men uansett hvordan man vrir og vender på det: NISK forskerne har uttalt at Printz og Mork ikke kunne grepet an saken på en bedre måte enn de gjorde, og at *“Vi fester fortsatt lit til Mork og Printz vurdering.”* Uansett hva som ellers ved en snedig fortolkning kan legges inn i uttalelsene fra NISK, blir disse delene av uttalelsene utvilsomme løgner som ikke lar seg bortforklare ved snedig fortolkning.

Når slike uttalelser avgis i en straffesak, er det en fordel for forskerne fra NISK å ha avgitt uttalelsene i et nært samarbeid med påtalemyndigheten. Da er de sikret mot tiltale for falsk forklaring. Og for statsadvokatene som er ansvarlig for dette samarbeidet, er det en stor fordel å ha Riksadvokatens fulle tillit slik at heller ikke statsadvokatene risikerer noe.

Forskerne fra NISK har innvendt at Torgersen ikke mer generelt har avklart hvor vanlige korte nåler er i naturen. Innvendingen er nokså håpløs. Det NISK savner er en påvisning som ville innebåret et betydelig vitenskapelig arbeid. Man kan ikke forvente at en domfelt skal gjennomføre slike undersøkelser når han har fremkommet med grunnlagsmateriale som viser at uttalelsene i 1958 fra Printz og Mork var helt uholdbare. Det må i så fall være opp til påtalemyndigheten om den vil gjennomføre slike vitenskapelige undersøkelser. Når påtalemyndigheten har valgt å avstå fra dette, skyldes det antagelig at NISK etter enkle undersøkelser kom til og forklarte påtalemyndigheten at jo mer som ble undersøkt, jo mer ville resultatene gå i Torgersens favør. Og når intet angivelig er undersøkt fra NISKS side, kan man jo tillate seg å trekke i tvil hvor sikre konklusjoner som kan trekkes av Høilands og Laanes enkle undersøkelser.

Det eneste rimelige er uansett at den sannsynlighet som følger av disse enkle undersøkelsene, aksepteres og legges til grunn. At det skal være slik, er opplagt i henhold til de bevisbyrderegler som gjelder i straffesaker. Dessuten er Høilands og Laanes enkle forsøk det eneste som er sannsynliggjort i saken om hvor vanlig det er å få barnåler av den korte typen på seg. Så også av denne grunn skal det som fulgte av forsøkene deres, legges til grunn.

En annen skrøne fra NISK er følgende bemerkning: *”De to [Printz og Mork] har da heller ikke sagt at det aktuelle grantreet var unikt i norsk natur.”*

Tilbake til kommisjonens vurderinger igjen. Uttalelsene fra NISK var i tillegg til å være irrelevante, på en del avgjørende punkter svært uriktige. Feilene i uttalelsene var og er så lette å se, at det må heves over tvil at også kommisjonsmedlemmene må ha sett feilene og forstått at noe var galt med uttalelsene. Da kan det være grunn til å vise en viss tilbakeholdenhet med den tiltro man har til disse uttalelsene og ikke nærmest i blinde å legge dem til grunn. Men det kommisjonene gjør, er å ignorere vurderingene fra Torgersens forskere til tross for at kommisjonsmedlemmene neppe har sett noe galt med dem. I stedet fremheves og vektlegges usannhetene fra de fire NISK forskerne.

”Etter kommisjonens vurdering er barnålsbeviset i alle fall ikke svekket.” Da er det åpenbart ingen grenser for hva kommisjonsmedlemmene er villige til å gjøre for å komme til sitt resultat. Vi har sett at faktum overses og at resonnementene ikke holder mål. Det er ingen grunn til å ha illusjoner om at resten blir bedre. Skulle kommisjonen komme frem med noe som trekker i Torgersens favør, må det bli å betrakte som arbeidsulykke. Men som vi skal se, har kommisjonsmedlemmene etter evne passet seg vel for slike arbeidsulykker. Når kommisjonen i sin avgjørelse har kommet i skade for å sette på trykk opplysningen om gjennomsnittslengden for de 19 barnålene som Venn hadde

fått på seg etter en dag i skogen, må vi anta at dette skyldes at medlemmene ikke forsto konsekvensene av å sette denne opplysningen på trykk.

Uansett om kommisjonen skulle ha rett i at barnårsbeviset fortsatt er like sikkert som før, har kommisjonen ikke anledning til å legge noen som helst vekt på barnårsbeviset. De to grunnene som ga barnårsbeviset dets sikkerhet i 1958, har begge sviktet helt. Nå er det andre sider ved barnårene som kommisjonen legger vekt på. Dette blir en ny vurdering i Torgersens disfavør av dette beviset. En slik ny vurdering kan bare foretas av en domstol som har kompetanse til å avgjøre skyldspørsmålet i straffesaker.

Gjenopptakelseskommisjonens vurdering av tannbittbeviset

TANNBITTBEVISET VAR DET ANDRE AV DE TO HELT SIKRE BEVISENE i 1959. Rigmor ble bitt i brystet rett før eller etter at hun ble drept. Påtalemyndigheten har lagt til grunn at det var drapsmannen som hadde bitt henne. Det er ingen grunn til å betvile dét.

For tannbittbeviset var det mindre spillerom enn for barnålsbeviset for hva juristene i Gjenopptakelseskommisjonen eller domstolene kunne finne på for så vidt gjaldt sikkerheten dette beviset ga. For tannbittbeviset uttalte nemlig de sakkyndige seg direkte om sikkerheten som dette beviset ga. For barnålsbeviset husker vi at de sakkyndige uttalte seg om likheten mellom nålene og om vi hadde slike barnåler ute i naturen også. Dette ga juristene en frihet til å trekke konklusjoner for dette bevisets sikkerhet og hvor vi bare må riste på hodet av hvordan denne friheten ble benyttet. Tannbittbeviset har derfor fått en vurdering av Høyesterett og Gjenopptakelseskommisjonene som er mer i overensstemmelse med den naturvitenskapelige selv om juristene også her må ha gjort sitt beste.

Vi må anta at vi fra naturvitenskapen får korrekte og det vi kan kalle normale uttalelser når vi spør den om hvilken sammenheng det er mellom forskjellige faktiske omstendigheter. Jeg ser da bort fra tilfeller der påtalemyndigheten ”shopper” rundt og betaler de sakkyndige som er villige til å avgi de uriktigste uttalelsene. Når slike vitenskapelige uttalelser brukes av domstolene, får vi

også stort sett en normal og korrekt bruk av dem. Men dette gjelder vanlige rettssaker hvor våre dommere normalt er til å stole på.

Når vi kommer til gjenopptakelsessaker, blir situasjonen annerledes. Fortsatt får vi (i utgangspunktet) korrekte vurderinger fra våre naturvitenskapsmenn, for de er jo neppe forutinntatt selv om det gjelder uttalelser i gjenopptakelsessaker. Men av en eller annen grunn er nå våre ansvarlige jurister i rettsapparatet, særlig de fra Høyesterett, svært forutinntatte. Da kan naturvitenskapen i følge den første lederen av Gjenopptakelseskommisjonen uttale hva den vil (uten at det er noen grunn til å legge vekt på slikt). For nå er det ikke lenger tale om at man skal frem til et resultat som bevisene eller de faktiske omstendighetene tilsier. Nå skal gjenopptakelsesbegjæringen avslås med mindre det på grunn av bevisenes særlige klarhet, er tvingende nødvendig å komme til et annet resultat. For slik har Høyesterett i alle år fastslått at det skal være.

At avgjørelsene fra domstolene, særlig de fra Høyesterett, har vært så lite tillitvekkende at Regjeringen og Stortinget for 10 - 15 år siden kom til at man måtte ha andre til å treffe slike avgjørelser, legges det tydeligvis ikke vekt på. Respekten for Høyesterett medfører at den gamle og veletablerte praksisen derfra om at verken rimelig tvil eller sikre motbevis skal komme domfelte til gode i gjenopptakelsessaker, gjelder tydeligvis fortsatt.

Da Gjenopptakelseskommisjonen skulle ta stilling til tannbeviset, hadde Torgersens sakkyndige endelig (etter 40 år) fått tilgang til det avgjørende bevismaterialet. Man kunne derfor ikke lengre ignorere hva de kom frem til, slik man gjorde 25 år tidligere. Vi husker at seks av hans åtte sakkyndige, som fortsatt var inne i bildet etter årtusenskiftet, noen av dem etter omfattende forsøk og studier, ga uttrykk for at bittmerkene utelukket at han var biteren, med andre ord at man kunne være helt sikre på at Torgersen ikke var biteren. De to siste av hans sakkyndige trakk ikke en så sikker konklusjon. De ga bare uttrykk for at

det var svært usannsynlig at bittmerkene kunne stamme fra Torgersens tenner.

De standpunktene som er inntatt av de åtte, er ikke blitt endret eller modifisert etter at påtalemyndighetens to nye sakkyndige kom med sine uttalelser. Alle de åtte har kunnet stå helt fast på de standpunktene de i starten inntok.

Etter initiativ fra påtalemyndigheten ble to britiske sakkyndige oppnevnt og brukt i gjenopptakelsessakene som ble avgjort i 2001 og 2006. Det var professor Tore Solheim som bisto påtalemyndigheten og tok den nødvendige kontakt med de to britene. Som jeg senere skal komme tilbake til, er det liten tvil om at Solheim i forbindelse med tildelingen av oppdraget til de to, sikret seg at de to skulle gi uttrykk for at bittmerkene stammet fra Torgersens tenner. De to britene startet som bestilt med uttalelser om at bittmerkene *very likely* kunne stamme fra Torgersen. Med *very likely* mente de to britene at bittmerkene ga stor sannsynlighet for at akkurat Torgersens tenner og ingen andres var opphavet til bittmerkene. De to har deretter skullet gi nærmere begrunnelse for dette synspunkt, særlig fordi både konklusjon og begrunnelse avvek svært meget fra det som Torgersens sakkyndige hadde kommet til. Det viste seg da at de to (etter deres egen mening) ikke klarte å gi en tilfredsstillende forklaring på det standpunktet de hadde startet med å innta. De endret derfor sine standpunkter i flere etapper uten at Torgersens sakkyndige endret noe av det som de hadde uttalt. Noen god logikk ble det likevel ikke i britenes standpunkter før det hele endte med at den siste briten i muntlig høring for kommisjonen i 2006 foreslo at man så helt bort fra tannbittbeviset. Den andre briten var da død.

Men hvordan er det så tatt hensyn til at ingen sakkyndige lenger mener at bittmerket viser at Torgersen er biteren samtidig som seks av åtte sakkyndige utelukker at bittmerket kan stamme fra ham mens de to siste mener at det er svært usannsynlig at bittmerket kan stamme fra ham?

Kommisjonen uttaler og gir sin konklusjon om dette på side 157 (i den trykte papirversjon av sin uttalelse som jeg holder meg til):

1. *”Gjenopptakelseskommisjonen kan ikke se at det er tilstrekkelig grunnlag for å anse de foreliggende vurderinger og konklusjoner som nye bevis eller omstendigheter som utelukker Torgersen som gjerningsmann.*
2. *Kommisjonen anser at de mange fagpersoners delvis motstridende fortolkninger av tannbittbeviset og konklusjoner mht. identifikasjon og utelukkelse av Torgersen, er egnet til å skape usikkerhet mht. i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen.”*

Etter noen få setninger som er uten betydning fortsetter så kommisjonen:

3. *”Gjenopptakelseskommisjonen legger til grunn at domfellelsen skjedde på grunnlag av et bredt bevisbilde der mange forhold pekte mot Torgersen som gjerningsmann. Det er derfor ikke grunnlag for å hevde at tannbittbeviset alene ble tillagt spesielt stor vekt.*
4. *”Dette må ses i sammenheng med det element av usikkerhet som knytter seg til de forskjellige sakkyndiges vurderinger. Gjenopptakelseskommisjonen anser ikke Senns` s og de øvriges konklusjon om at tannbittbeviset utelukker Torgersen, som nye bevis eller omstendigheter som, sett i forhold til den øvrige samlede bevisførsel, synes egnet til å føre til frifinnelse.*
5. *”På samme grunnlag er det Gjenopptakelseskommisjonens oppfatning at de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner ikke er et forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.”*

Med denne siste setningen er kommisjonen ferdig med sin vurdering av tannbittbeviset og går så over til å behandle avføringsbeviset.

I de to første avsnittene trekker kommisjonen konklusjonen for den sikkerheten tannbittbeviset nå gir. Kommisjonen kommer her til et åpenbart uholdbart resultat, basert på faktiske omstendigheter som også kommisjonsmedlemmene må vite ikke er til stede. Hvis man skulle være i tvil etter å ha sett begrunnelsen for barnålsbeviset, om at kommisjonsmedlemmene med vilje kommer til et uriktig resultat, burde begrunnelsen for tannbittbeviset, fjerne all tvil. Her gis det uttrykk for at forskjellige sakkyndige vurderinger trakk i forskjellige retninger. Det gjorde de ikke.

Kommisjonen kan ikke, som den gjør, telle opp de sakkyndige som har uttalt seg de siste 55 årene og ukritisk konstatere at *“delvis motstridende fortolkninger av tannbittbeviset”* skaper *“usikkerhet mht. i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen”*. Kommisjonen bygger på at fem av de femten har uttalt seg i én retning mens de ti andre har uttalt seg i motsatt retning. Før man gjør noe slikt, må man i det minste vurdere om det er like stor grunn til å legge vekt på hver enkelt av de 15 forskjellige sakkyndige erklæringene. Det er det åpenbart ikke.

Først ser jeg på de ti sakkyndige erklæringene (når vi også tar med de to fra ca 1975) som gir uttrykk for at tannbittbeviset enten helt sikkert eller med stor sannsynlighet viser at Torgersen ikke er biteren. Intet som har kommet frem til nå har vist at disse har uttalt seg feil på noe punkt eller på noe tidspunkt. De ti har da også fastholdt det som de allerede fra starten av anførte om hva bittmerkene beviste.

Slik er det ikke for de fem erklæringene som trekker i den andre retningen. Dette gjelder de fem sakkyndige erklæringene som påtalemyndigheten har sørget for å få innhentet, og hvor jeg har lagt til grunn at det er betalt for å få et standpunkt med et bestemt innhold.

For de to første erklæringene fra Strøm og Wærhaug vet vi at de var beheftet med store feil, blant annet grove løgner om ekspertisen som de to hadde. Erklæringen fra den 3. sakkyndige (Gisle Bang fra 1973) hadde samme konklusjon som de to første erklæringene. Også denne erklæringen vet vi var gal. Ingen av disse tre erklæringene har tatt hensyn til det mest særpregede ved bittmerket, nemlig de manglende tannmerkene i rekken av avsatte tannmerker. Dette forhold hadde de tre sakkyndige ignorert, høyst sannsynlig fordi de ikke klarte å begrunne at bittmerket til tross for dette kunne stamme fra Torgersen. Erklæringene fra disse tre sakkyndige er blitt underkjent av DRK.

Både alderen på de tre første erklæringene og feilene som ble gjort, samt underkjennelsen fra DRK, medfører at man ikke kan legge noen som helst vekt på dem. Tilbake i Torgersens disfavør står da erklæringene fra de to britene. Disse to siste erklæringene gikk i begynnelsen også klart i Torgersens disfavør, jf formuleringen “*very likely*”. Men det må utvilsomt legges til grunn at erklæringene med hva de da gikk ut på, var uriktige. Britene korrigerter, som vi husker, konklusjonen sin i flere runder for å forhindre at erklæringen deres endte opp som ulogisk eller uriktig. Det hele endte med at den siste briten uttalte direkte for kommisjonen at det tryggeste var å se helt bort fra tannbittbeviset. Det er følgelig ingen gjeldende sakkyndige erklæringer som går ut på at det er sannsynlig at bittmerkene stammer fra Torgersens tenner. Heller ikke er det noen sakkyndige erklæringer som bestrider at bittmerkene med stor sikkerhet viser at de stammer fra et annet tannsett enn Torgersens.

Ingen erklæringer for tannbittbeviset trekker derfor i negativ retning for Torgersen. På den annen side har vi åtte - ti sakkyndige erklæringer som med stor grad av sikkerhet eller full sikkerhet går ut på at bittmerkene ikke kan stamme fra ham.

Bare en del jurister som ikke vil akseptere de faktiske forhold i Torgersens sak (det vil si høyesterettsdommere, medlemmer av Gjenopptakelseskommissjonen og statsadvokater), gir uttrykk for

noe annet enn det som følger av de ti erklæringene. Men noen faktisk begrunnelse fra disse juristene for at man ikke skal legge til grunn det de åtte eller ti sakkyndige har forklart, foreligger ikke. Bare en uholdbar påstand om at de sakkyndige erklæringene trekker i forskjellige retninger.

Kommisjonen uttaler umiddelbart før den kommer til de konkluderende avsnittene (som jeg har sitert ovenfor) at det ikke er *“grunnlag for å anse at Senns vurderinger og konklusjoner er avgitt med noen mer faglig innsikt enn for eksempel Whittaker og Macdonald”* (det vil si britene). At britene hadde like stor faglig innsikt som de fire amerikanerne hvorav Senn var den ene, er det all grunn til å betvile. Men dét er ikke det avgjørende her. Det kommisjonen velger å overse, er at britene gikk tilbake på alt de startet med å hevde, mens Senn (og de øvrige syv eller ni på Torgersens side) aldri trengte å beriktige noe som helst av det som de hevdet med motsatt innhold. Bare dette burde gi en viss indikasjon om hva eller hvem man burde stole på eller legge vekt på for så vidt gjelder de sakkyndige erklæringene.

Men kommisjonen gjør mer enn dette for å få det hele til å stemme. For å ha sakkyndige erklæringer som trakk i Torgersens disfavør, legger kommisjonen de opprinnelige uttalelsene fra britene til grunn. Dette gjøres til tross for at kommisjonen selv har opplyst at den siste briten i muntlig høring direkte for kommisjonen trakk seg fra disse uttalelsene og gikk så langt i sitt tilbaketog at han foreslo at man så helt bort fra tannbittbeviset.

Motsatt av hva kommisjonen forutsetningsvis legger til grunn, er det derfor i dag ingen *“delvis motstridende fortolkninger av tannbittbeviset”* som kan begrunne at det stadig er *“usikkerhet mht. i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen”*. Tvert i mot går det man nå må karakterisere som enstemmige sakkyndige erklæringer ut på at tannbittbeviset ikke knytter Torgersen til handlingen og at tannbittbeviset med meget stor grad av sikkerhet viser at det er en annen enn Torgersen som bet Rigmor (og følgelig er gjerningsmannen).

Når Gjenopptakelseskommisjonen fremholder at det foreligger motstridende erklæringer, er dette kort og godt uten grunnlag og i strid med sakens faktiske omstendigheter. Standpunktet må tilbakeføres til at kommisjonsmedlemmene her som ellers ikke er villig til å legge til grunn noe som går i Torgersens favør, og at kommisjonsmedlemmene med åpne øyne trekker en konklusjon i klar strid med sakens bevis.

De gjeldende sakkyndige erklæringene kan i hvert fall ikke være årsak til kommisjonens *“usikkerhet mht. i hvilken grad beviset knytter Torgersen til handlingen”*. Men om det skulle være usikkerhet til stede, skal denne usikkerhet slå ut i Torgersens favør i overensstemmelse med hovedregelen (i straffesaker) om at all tvil skal komme tiltalte til gode.

Kommisjonen lar oss ikke få vite hvordan den selv ser på tannbittbeviset utover at sikkerheten for beviset er svekket. Mener kommisjonen at det nå trekker i retning av at Torgersen er gjerningsmannen eller at han ikke er det? Og mener kommisjonen at tannbittbeviset med stor eller liten sikkerhet trekker i denne retningen? Årsaken til denne mangel på utdypning her fra kommisjonens side ligger selvsagt i at også kommisjonsmedlemmene i likhet med meg har klart å se hva som følger av de sakkyndige erklæringene som det nå skal legges vekt på. Å utdype følgen av de gjeldende erklæringene, har ikke passet for det standpunkt som kommisjonsmedlemmene har bestemt seg for å komme frem til.

I avsnitt 3 som jeg har sitert, har kommisjonen gått over til å vurdere følgen av at tannbittbeviset har mistet sin store sikkerhet. Her ser vi at kommisjonen legger avgjørende vekt på at det var *“et bredt bevisbilde der mange forhold pekte mot Torgersen som gjerningsmann”*. Vi vet at det bare var to andre forhold som gjorde det, nemlig de to andre tekniske bevisene som også har sviktet.

Følgelig er det disse to bevisene som er grunnlaget for at kommisjonen finner å kunne se bort fra svikten som har rammet tannbittbeviset. Som jeg har begrunnet innledningsvis for

kommisjonens vurderinger av de 3 tekniske bevisene, er en slik begrunnelse helt uten interesse. Men kommisjonen nøyer seg ikke med dette.

Til tross for at tannbittbeviset etter kommisjonens påstand var det eneste sikre beviset, reduserer kommisjonen betydningen av dette beviset ved å si at det ikke er *“grunnlag for å hevde at tannbittbeviset alene ble tillagt spesielt stor vekt”*. Så venter vi oss på bakgrunn av denne litt forbausende ordbruken en fortsettelse av hvor stor vekt man likevel må regne med at beviset ble tillagt og betydningen av at et bevis med en slik vekt har bortfalt og til og med er blitt et motbevis. Men noe slikt kommer ikke. I stedet gjentar kommisjonen to ganger til sin feilaktige påstand om at forskjellige vurderinger fra de sakkyndige ikke skaper tvil om at saken ble uriktig avgjort (i 1958), for så å gå over til å vurdere barnålsbeviset.

I motsetning til de to andre bevisene som har sviktet, har tannbittbeviset sviktet på dobbel måte fordi det har utviklet seg til å bli et sikkert motbevis. Også dette må selvsagt vurderes. Men det er nå kommisjonen to ganger til bruker den påståtte uenigheten mellom de sakkyndige til å se bort fra konsekvensene av feilene som har rammet tannbittbeviset: Det *“element av usikkerhet som knytter seg til de forskjellige sakkyndiges vurderinger”* (se avsnitt 4) medfører for kommisjonen at tannbittbeviset ikke *“synes egnet til å føre til frifinnelse”*. For riktig å forsikre både seg selv og oss om at dette er riktig, gjentas noe av det samme en gang til i neste avsnitt (5) der det uten ytterligere begrunnelse uttales at *“de sakkyndiges vurderinger og konklusjoner ikke er et forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.”*

Det er ikke riktig at det knytter seg noe *“element av usikkerhet”* til de sakkyndige erklæringene. Ingen av Torgersens åtte sakkyndige var i den ringeste tvil om hvilken vei tannbittbeviset trakk og at det var med stor sikkerhet at beviset trakk i denne retningen.

Man kan ikke uten en fyllestgjørende begrunnelse se bort fra at et bevis har utviklet seg fra å være sakens (eneste) helt sikre fellende bevis til å bli det motsatte. Spørsmålet blir om det er mulig å opprettholde dommen når et slikt bevis bortfaller, og dét særlig når kommisjonen ellers mener at det ene gjenværende beviset som har beholdt sin sikkerhet (barnålsbeviset), ikke var et sikkert bevis. Et tilløp til en slik vurdering får vi ikke fra kommisjonens side.

Kanskje er det kommisjonens mangel på kunnskap om hvordan det ble lagt vekt på barnålsbeviset som er grunnlaget for å se bort fra feilene som har rammet det, jf formuleringen ikke ”*grunnlag for å hevde*”. Da er vi over i den andre måten å begrunne at feilen ved beviset ikke får betydning ved at vi ikke vet med sikkerhet hvilken vekt det ble lagt på beviset. Denne betraktningsmåten er også slik som jeg har nevnt, uten interesse eller betydning i den samlede vurderingen.

Ikke i noen lagmannsrettssaker med jury vet man hvordan lagretten (juryen) har vektlagt de forskjellige bevis fordi lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet er et ubegrunnet ja eller nei. Savner man i slike tilfelle positiv kunnskap om vektleggingen, må man ut fra sikkerheten beviset ble oppfattet å gi, anslå hvor stor vekt som ble lagt på det. Så må konsekvensene vurderes ut fra dette anslaget. Som vi husker er det nok til at gjenopptakelse skal besluttes, at det er en rimelig mulighet for eller tvil om at feilen kan ha påvirket resultatet. Følgelig er det nok at det er en mulighet for at beviset ble tillagt avgjørende betydning for skyldspørsmålet. Fordi det bare er en mulighet som etterspørres, blir det den størst tenkelige vekt som kan være lagt på beviset, som blir avgjørende. Verken den minst tenkelige vekt eller den mest sannsynlige vekt er følgelig avgjørende her. Positiv kunnskap blir derfor av underordnet betydning i denne sammenheng.

Etter å ha sett hvordan kommisjonene under den enkeltvise bevisvurderingen har tatt hensyn feilene ved tannbittbeviset, er det mens inntrykkene ennå er ferske, grunn til å se nærmere på hvordan konsekvensen av feilene for de to øvrige tekniske bevisene behandles og tas hensyn til. At barnålsbeviset ikke var sikkert etter kommisjonens mening, er kommet frem på side 263: *”Etter kommisjonens vurdering er det ikke grunn til å anta at barnålsbeviset alene var tilstrekkelig til å felle Torgersen, men også her må det foretas en samlet bevisvurdering”*.

Den siste av de to setningene (som starter med *“men”*) er etter min oppfatning meningsløs. Er det om barnålsbeviset var tilstrekkelig alene til å felle Torgersen, som skal vurderes i den samlede bevisvurderingen?

At barnålsbeviset er opprettholdt fullt ut av kommisjonen, slik vi har sett tidligere, kan derfor neppe bety noe avgjørende når kommisjonen påstår at beviset ikke ble oppfattet som sikkert eller avgjørende. Men kommisjonen aner nok at opprettholdelsen av barnålsbeviset som like sikkert nå som det ble oppfattet som i 1958, er uriktig. For kommisjonen fortsetter etter ovenstående setning på samme måte som for tannbittbeviset å begrunne at man også for barnålsbeviset kan se bort fra mulige feil ved følgende fyndige setning: *”Det er uvisst hvorvidt, og i så fall i hvilken grad, lagretten la vekt på barnålsbeviset i 1958.”* Her spekuleres det altså i og legges til grunn at lagretten den gangen ikke la vekt på dette beviset heller, jfr ordene *”uvisst hvorvidt, og i så fall i hvilken grad”*.

Med denne setningen har kommisjonen sett bort fra mulige feil også ved dette beviset. Så også her bruker kommisjonen en type begrunnelse som jeg tidligere har forklart er verdiløs i den samlede vurderingen. Som for tannbittbeviset er det dessuten selvsagt ikke avgjørende hva man nå kan vite om denne vektleggingen. Det er nok at det er en nærliggende mulighet for at tannbittbeviset ble tillagt stor vekt. Og som for tannbittbeviset er

det ikke den minste tenkelige vekt som skal legges på beviset, men den største tenkelige vekten som lagretten kan ha lagt på beviset.

Dermed har kommisjonen så langt med et par korte og fyndige setninger valgt å se bort fra svikt for begge de to bevisene som ble ansett som aldeles sikre i 1958. I begge tilfelle en begrunnelse helt uten interesse (for den samlede vurderingen).

Kommisjonen har forutsatt at lagretten i 1958 ikke la særlig vekt på noen av de to sikre bevisene. Det er unektelig en nokså underlig spekulasjon. Hvis det skulle være slik, må skyldvurderingen den gangen karakteriseres som helt ekstraordinær, så ekstraordinær at man må anta at lagretten ikke foretok den vurdering som den skulle. Antagelsen fra kommisjonen, om man legger den til grunn, blir derfor i seg selv en gjenopptakelsesgrunn for den som antar noe slikt. For oss andre som ikke legger den til grunn, blir det opplagt at kommisjonens spekulasjon ikke bare er uten grunnlag. Spekulasjonen er en åpenbart uholdbar måte å se bort fra at vilkårene for gjenopptakelse foreligger.

Nå var det jo også ett svært klart bevis til i saken, nemlig **avføringsbeviset**. Men dette var ikke sikkert på samme måte som de to andre aldeles sikre bevisene. Også dette beviset har sviktet helt, ifølge alle dagens sakkyndige inklusive de sakkyndige fra DRK. Men her har det ikke skjedd at sakkyndige fra påtalemyndighetens side omkring årtusenskiftet har påstått at beviset fortsatt var sikkert, slik det skjedde for tannbittbeviset. Det er tydelig at de sakkyndige vurderingene fra 1958 er så håpøst uholdbare at det til tross for forsøk fra påtalemyndigheten ikke har vært mulig å fremskaffe sakkyndige som var villige til å si noe positivt for påtalemyndigheten om dette beviset. Til tross for dette har Katteland (og enkelte andre jurister i påtalemyndigheten) påstått at dette beviset ikke har mistet sin sikkerhet, men tvert i mot er like sikkert som før.

Kommisjonsmedlemmene har selvsagt vært i stand til å lese innenat hva samtlige av dagens sakkyndige samstemmig har

uttalt for dette beviset. De har derfor avholdt seg fra å uttale seg like toskete eller uriktig som det Kattelund har gjort. Men å komme Torgersen i møte og erkjenne at beviset har mistet sin verdi, har kommisjonsmedlemmene selvsagt ikke gjort. De har fullstendig avholdt seg fra å ta stilling til om dette beviset har mistet sin vekt, for i stedet å uttale at den nye kunnskap om dette beviset *”ikke under noen omstendigheter synes å være egnet til å føre til frifinnelse”* (side 215).

Dermed kan vi konkludere med at kommisjonen i sin vurdering av de 3 tekniske bevisene har klart å komme til den vanvittige konklusjon at barnålsbeviset har beholdt den sikkerhet som det opprinnelig ble antatt å gi. For de to andre bevisene har kommisjonen sett at det ikke er mulig å se bort fra de sakkyndige erklæringene som underkjenner disse bevisene. I stedet for å ta hensyn til disse erklæringene og på denne bakgrunn vurdere om og hvor meget disse bevisene har sviktet, har kommisjonen i stedet unnlatt å si noe som helst og på denne måten bare ignorert feilene som er blitt påvist.

Kommisjonsmedlemmene har ellers for omtalen av avføringsbeviset på en fortreffelig måte klart å få frem hvor aldeles udugelige og uforstående de er. Høyesteretts kjæremålsutvalg hadde i 2001 uttalt *”at det ikke er anført noe i forbindelse med avføringsbeviset som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter § 391 nr. 3.”* På denne bakgrunn uttaler kommisjonen at den *”slutter seg til kjæremålsutvalgets uttalelse, og kan heller ikke se at det er fremkommet noe nytt etter 2001 som kan anses som nye omstendigheter eller nye bevis etter at kjæremålsutvalget avsa sin kjennelse.”*

Det kommisjonsmedlemmene da har ”glemt” er at det samme kjæremålsutvalget på generell basis har uttalt at nye og avvikende sakkyndige vurderinger av gamle bevis anses som *”nye omstendigheter eller bevis”*. Etter at Høyesterett behandlet saken i 2001, hadde en rekke slike vurderinger kommet for avføringsbeviset, blant annet erklæringen fra DRK. Likevel har

kommisjonsmedlemmene hengt seg opp i Kjæremålsutvalgets uttalelse om avføringsbeviset som nå var blitt uaktuell på grunn av erklæringene som var kommet frem i årene 2002 -2006.

Det er selvsagt en betydelig saksbehandlingsfeil av kommisjonen (her som for tannbittbeviset) at den ikke har tatt stilling til om og eventuelt hvor meget avføringsbeviset har sviktet for i stedet bare å uttale at mulig feil ”*ikke under noen omstendighet synes å være egnet til å føre til frifinnelse.*”

Jeg er da ferdig med å se på kommisjonens behandling av de 3 tekniske bevisene (i de enkeltvis separate vurderingene). For barnålsbeviset har kommisjonen ved hjelp av grove faktafeil og store saksbehandlingsfeil klart å komme frem til at dette beviset er minst like sikkert som før. Denne konklusjonen har kommisjonen da valgt å presisere svært klart. For de to andre bevisene har det vært umulig for kommisjonen å opprettholde bevisverdien. Her har kommisjonen valgt å hoppe over vurderingen av og konklusjonen for om og hvor mye disse bevisene har sviktet. På den måten har kommisjonen ignorert at disse bevisene har sviktet i stedet for å vurdere hvilken betydning en slik svikt må få.

Jeg har tidligere sagt at det nå ikke lenger er noen sakkyndige som hevder at tannbittbeviset viser at Torgersen er skyldig. For fullstendighets skyld og for at jeg ikke skal bli beskyldt for å overse sakkyndige som taler påtalemyndighetens sak, skal nevnes at det er enda en som mener at han har sakkyndig kompetanse og som har uttalt seg, nemlig odontologiprofessor Tore Solheim ved Universitetet i Oslo. Han har oppkastet seg til å være ekspert i rettsodontologi. Etter at påtalemyndigheten oppdaget hvor fanatisk han var når det gjaldt å forsvare det tannlege Ferdinand Strøm hadde uttalt i 1958, har han for de praktiske spørsmål vedrørende tannbittbeviset behandlet saken på vegne av påtalemyndigheten. Dette har medført en del selsomme utslag, fra

tid til annen så selsomme at påtalemyndigheten har sett det nødvendig å holde en viss distanse til ham. Men påtalemyndigheten har likevel valgt å bruke ham. Årsaken er tydeligvis at den må se seg tjent med en mann som til og med synes å overgå statsadvokat Katteland.

I samarbeidet mellom påtalemyndigheten og Solheim, er avstøpningen av Torgersens tenner som Strøm i sin tid tok, på ulovlig måte holdt unna Torgersens sakkyndige i 40 år. Det er Solheim som på vegne av påtalemyndigheten har denne modellen i sin besittelse. Han agerer som en stormester i et ordenskanselli og passer på at alt etter hans mening skal gå riktig for seg når det gjelder vurderingen av dette beviset. Dette har gitt kritikkverdige utslag, for eksempel når han anser Høyesteretts beslutninger som noe som en professor kan heve seg over. Han må for seg selv ha utnevnt Strøm til en helgen. Han mener tydeligvis at det beste når nye eksperter skal vurdere dette beviset, er at de først bør motta hans, Solheims, forklaring om hva det er riktig å mene. Til dels har han lagt inn som en forutsetning at en sakkyndig allerede før han får det aktuelle materiale, må mene at Strøm har rett.

Da man på Torgersens side innhentet sakkyndige uttalelser fra de fire amerikanske sakkyndige, skulle de innta sine standpunkter uavhengig av hverandre og uten at disse fire skulle vite hva andre sakkyndige tidligere hadde kommet til. Dette gjorde man på Torgersens side fordi disse fire ikke skulle være påvirket av noe som helst eller på annen måte være forutinntatt. Disse fire hadde betydelig erfaring med bittmerker og er derfor kanskje sakens største bittmerkeeksperter. Solheim hadde imidlertid fordi han satt på tannbittbeviset, fått tak i navnene på de fire. Han tilskrev to av dem i sakens anledning. Han forklarte da også hva de på bakgrunn av det som allerede var fremkommet og hvis de var redelige (!), måtte mene. Således ødela han opplegget for at de fire amerikanerne på helt uavhengig grunnlag skulle innta sine standpunkter. Den ene av de to tilskrevne amerikanerne, Bowers,

ble så forarget over at nordmenn kunne opptre slik, at han trakk seg fra oppdraget. Først etter at han fikk seg forklart hva Solheim sto for i saken, lot han seg heldigvis overtale til å fortsette.

Amerikanerne reagerte meget skarpt på henvendelsen fra Solheim og avviste enhver kontakt med Solheim. De oppfattet ham som både suspekt og kriminell, hvilket det selvsagt var grunn for. Solheims henvendelse var et straffbart forsøk på påvirkning av sakkyndige og han ble anmeldt for forholdet. Men som påtalemyndighetens mann risikerer han selvsagt ikke noe når han ivaretar påtalemyndighetens interesser uansett hvor straffbart han måtte opptre. Anmeldelsen av ham for forsøk på å påvirke sakkyndige er derfor uten antydning til etterforskning i beste Dorenfeldt ånd henlagt av statsadvokatene i Oslo. Henleggelsesgrunnlaget var *"etter bevisets stilling"* til tross for at man besitter brevet som fullt ut beviser hva han hadde foretatt seg.

Etter hvert som flere og flere av Torgersens sakkyndige på sikrere og sikrere grunnlag har konkludert med at bittmerkene taler mot at de kan være avsatt av Torgersen, har Solheim sett behovet for klarere og klarere uttalelser med motsatt fortegn. Dette har skjedd på en slik måte at professor David Senn forut for avgjørelsen i 2006 skriftlig til Gjenopptakelseskomisjonen ga uttrykk for stor uro dersom kommisjonen la vekt på Solheims uttalelser ved sin vurdering av tannbittbeviset.

Til tross for at Solheim hadde stått for en mengde kritikkverdige forhold og hadde vist en partiskhet som overgår det meste, var det han som ved årtusenskiftet fikk i oppdrag å skaffe to nye sakkyndige for tannbittbeviset. Det var da mer enn klart at Solheim ville lete til han fant frem til sakkyndige som var villige til å konkludere med at bittmerkene var avsatt av Torgersens tenner. Man må anta at tildelingen av oppdraget til Solheim og oppnevningen av de to britene etter at Solheim hadde funnet frem til dem, må ha hatt akkurat denne hensikt. Og Solheim skuffet ikke. Ikke britene som han fant frem til heller, men det var i starten.

Men dessverre for Solheim, påtalemyndigheten og domstolen ble utfallet av britenes oppdrag neppe som man hadde regnet med. Britene startet selvsagt, godt betalt som de var, og slik det etter all sannsynlighet på den siden var avtalt med Solheim, med uttalelser som konkluderte med at bittmerkene høyst sannsynlig stammet fra Torgersens tenner, jf ”*very likely*”. Men deretter gikk det som vi husker, bare én vei med disse uttalelsene.

Det kan sies adskillig mer om Solheims atferd i Torgersens sak. Men det hele får et preg som gjør at man bør se bort fra ham og hans uttalelser. Jeg vil derfor ikke bruke mer tid på ham eller gi nærmere dokumentasjon på det jeg ovenfor bare så vidt har pirket bort i.

Gjenopptakelseskommisjonens samlede vurdering

DE 3 TEKNISKE BEVISENE HAR SVIKTET HELT. VI HAR NÅ FÅTT vite at feilene for det enkelte bevis, når beviset vurderes separat, ikke gir grunnlag for gjenåpning av saken. For tannbittbeviset er dette forbausende, både fordi dette var det eneste sikre beviset ifølge kommisjonen og fordi dette beviset hadde utviklet seg til å bli et bevis som trekker i motsatt retning. I så måte kan man på en unøyaktig måte si at som motbevis, så oppveier det betydningen av barnålsbeviset slik kommisjonen har oppfattet dette beviset. Dermed er situasjonen den, om man legger kommisjonens oppfatning av barnålsbeviset til grunn, at de 3 tekniske bevisene samlet må anses å “gå i null”.

Etter min oppfatning var barnålsbeviset allerede uten vekt, slik at de 3 tekniske bevisene må oppfattes slik at de omfatter ett sikkert motbevis samt to bevis som har mistet sin vekt.

Uansett hvordan sikkerheten for barnålsbeviset vurderes, er det klart at feilenes betydning må vurderes også samlet. Hver feil gjør at det blir større usikkerhet om dommen er riktig og summen av den usikkerhet som feilene skaper, må derfor legges sammen. Det er ikke nok, det som kommisjonen hittil har gjort, bare å se hen til det enkelte bevis og betydningen av en svikt for dette beviset isolert sett. Særlig gjelder dette fordi kommisjonen har brukt begrunnelser som er uten betydning for den samlede vurdering.

I 2006-avgjørelsen har kommisjonen først kommet med ca 100 sider generelle betraktninger (eller løst/verdiløst prat uten konkret betydning) om bevisbedømmelse og gjenopptakelse. Dernest har kommisjonen på de neste ca 410 sidene vurdert feilene separat for hvert enkelt bevis. For hvert av bevisene har kommisjonen på de 410 sidene tatt stilling til om feilene når de vurderes separat, gir grunnlag for gjenopptakelse. Svaret er hver gang nei. Til slutt kommer så 3 – tre - sider med en ”*Samlet vurdering*” av disse feilene.

Fordi kommisjonen har startet med feil for det enkelte bevis, vurdert isolert, er min vurdering hittil av kommisjonens standpunkter også begrenset til det samme.

Jeg har ikke innvendinger mot at kommisjonen har gått frem på denne måten og først vurdert feilene for hvert bevis enkeltvis. Min kritikk så langt har vært begrunnet i at kommisjonsmedlemmene ikke har vært villige til å legge det som følger av sakens bevis og omstendigheter, til grunn.

Kommisjonsmedlemmene er selvsagt klar over at en isolert vurdering av den enkelte feil som ble gjort i 1958 når konklusjonen er at den ikke gir grunnlag for gjenopptakelse, ikke er tilstrekkelig til å avgjøre om det foreligger grunnlag for gjenopptakelse. Alle feilene i 1958 trekker i samme retning, og hver feil gjør det mer tvilsomt om dommen er riktig. Spørsmålet blir så til slutt om ikke i hvert fall summen av feilene medfører at grensen for tvil er overskredet slik at gjenopptakelse blir eneste mulighet. Dessuten kommer, som jeg allerede har nevnt noen ganger, at de separate begrunnelsene for konsekvensen av feil for det enkelte bevis, er helt uten betydning når vi kommer til den samlede vurderingen.

Betydningen av kommisjonens 410 sider med ”vurderinger” av de enkelte bevis innskrenker seg derfor til å være at vi har fått vite hvor meget kommisjonen mener at de 3 tekniske bevisene har sviktet. Nå skal vi få vite om denne svikten, når den

vurderes samlet, medfører usikkerhet om skyldspørsmålet ble riktig vurdert i 1958.

Kommisjonen har brukt ynkelige tre sider til slutt til å foreta denne samlede vurderingen. (Side 520 - 523 i den trykte versjonen og side 521 - 524 i internettversjonen.) Når kommisjonen tidligere har brukt begrunnelser for å se bort fra konsekvensen av feilene som er verdiløse i den samlede vurderingen, stiller man seg spørsmålet om disse tre sidene kan være nok til å drøfte det gjenstående. Dette gjelder både en drøftelse av det vi hittil mangler for bevisene vurdert enkeltvis samt en vurdering av feilenes betydning når de summeres.

Disse tre sidene er i særklasse de viktigste, siden ingen enkelt feil ifølge kommisjonen kunne begrunne gjenopptakelse. De tidligere vurderingene som er foretatt av kommisjonen i avgjørelsens omtalte 410 sider kan, når de enkelte feil ikke ble tillagt utslagsgivende vekt, bare betraktes som tilrettelegging av sakens fakta og en saksforberedelse for den samlede og avgjørende vurderingen som kommer til slutt.

Vi husker at skyldvurderingen fra 1958 utelukkende eller omtrent utelukkende må ha bygget på de 3 tekniske bevisene. Riktignok omtaler kommisjonen at det var et *“bredt bevisbilde der mange forhold samlet pekte mot Torgersen som gjerningsmann”*. Men som vi husker, var det ikke noe fra dette ”brede bevisbildet” utover de 3 tekniske bevisene som med noen vekt tilsa at Torgersen var skyldig.

Etter oppfatningen både til undertegnede og dagens naturvitenskapsmenn har alle de 3 bevisene sviktet helt. Men dessverre står her *“galskapen mot vitenskapen”* for på nytt å sitere Per Brandtzæg. Etter kommisjonens oppfatning er det bare to av bevisene som har sviktet, nemlig tannbittbeviset og avføringsbeviset, mens barnålsbeviset er urokket. Men kommisjonen hadde kommet til at barnålsbeviset ikke ble vurdert som sikkert den gangen. I tillegg kommer motbevisene, hvorav minst tre-fire av

dem må vurderes som sikre. Nå skal vi da i løpet av tre (!) sider få vite om alt dette er nok til å gi tilstrekkelig tvil om at dommen er riktig og om dommen kan fastholdes uten en ny skyldvurdering.

Så vidt jeg kan se av “*Samlet vurdering*” som kommisjonen har kalt dette kapitlet, har kommisjonen til tross for kapiteloverskriften ikke vurdert den samlede betydningen av feilene eller noe som helst annet i dette kapitlet. Som jeg har forklart tidligere, har separatvurderingene et innhold forsåvidt gjelder konsekvensene av bevissvikten som gjør dem helt verdiløse for den samlede vurdering. Hvordan det da går an å avholde seg fra å gi en samlet vurdering, særlig når man ser hva som tidligere i avgjørelsen er blitt vurdert, unnlater jeg å sette ord på.

Fordi det ser ut til at kommisjonen og jeg står langt fra hverandre ved vurderingen av hva som er nødvendig å behandle i den samlede vurderingen, vil jeg starte med et par banale eksempler for å klargjøre dette.

Jeg tenker meg at en person er funnet skyldig med bakgrunn i ett enkelt bevis, for eksempel fordi barnåler i klærne gir full sikkerhet viser at han har vært på gjerningsstedet. Tenker man seg at det deretter viser seg at barnålene ikke viser noe som helst, blir det selvsagte utgangspunktet at saken må gjenopptas. Dette gjelder også om det i mellomtiden har dukket opp et tannbittbevis som gir full sikkerhet for at den domfelte er gjerningsmann. Årsaken er enkel. Det blir en helt ny skyldvurdering med bakgrunn i et nytt bevis.

Det samme må også gjelde om tannbittbeviset forelå hele tiden, men ikke ble vektlagt ved den første avgjørelsen. Påtalemyndigheten kan for eksempel ha valgt å la de sakkyndige bare uttale seg om barnålsbeviset fordi dette beviset var enklest å vurdere samtidig som det var sikkert nok alene til å avgjøre skyldspørsmålet. Også i det sistnevnte tilfellet blir det på samme måte en ny skyldvurdering fordi det man nå baserer tiltaltes skyld på et annet bevis enn det som først ble lagt til grunn.

Torgersens sak tilsvarende ovenstående eksempel. De bevisene som felte Torgersen har bortfalt. Nå er det andre bevis enn de bevisene som man må anta førte til domfellelsen i 1958, som holdes mot ham. Dette blir en annen og helt ny bevisvurdering. Denne nye bevisvurderingen er det bare en domstol med kompetanse til å avgjøre skyldspørsmål som kan ta stilling til, uansett om man måtte mene at de andre bevisene er aldri så sikre.

Men til forskjell fra ovenstående eksempel, foreligger det i Torgersens sak ikke andre bevis som kan begrunne en fellelse. Dessuten er disse mulige andre bevisene ikke en gang vurdert av kommisjonen. Den har bare uten begrunnelse postulert at slike bevis foreligger. Så kommisjonens avgjørelse i Torgersens sak er enda galere enn om kommisjonen hadde fastholdt et skyldspørsmål med bakgrunn i et tannbittbevis i stedet for barnålsbeviset. Det blir som å fastholde skylden til tross for at barnålsbeviset har sviktet (og man ikke har tannbittbeviset) på bakgrunn av en ubegrunnet påstand om at det var nok av andre bevis der.

Kommisjonenes begrunnelse så langt for å se bort fra feilene med de 3 bevisene er faktisk enda galere enn eksempelet ovenfor. Det hele kan sammenlignes med at en person ble funnet skyldig på grunnlag av begge de to bevisene, barnålsbeviset og tannbittbeviset, som hver for seg ble vurdert som helt sikre. Deretter viser det seg at begge bevisene har sviktet. Det kommisjonene har gjort (i separatvurderingene for hvert enkelt bevis) er å konstatere at svikt for det første sikre beviset ikke er avgjørende. Årsaken til dette er at man hadde det andre beviset som alene var nok til domfellelsen. Så har kommisjonene trukket tilsvarende konklusjon for det andre beviset, nå fordi man har det første beviset. Deretter har kommisjonene uten ytterligere vurderinger latt disse to delavgjørelsene og delvurderingene bli avgjørende.

Som foreløpige separatvurderinger kan dette logisk forsvares, men slike vurderinger er uten interesse og betydning når man kommer til den samlede vurderingen til slutt. Da forstår alle at

det nå må det tas hensyn til at begge bevisene har sviktet slik at man ikke har noen bevis igjen.

Til forskjell fra eksempelet ovenfor, dreier Torgersens sak seg om at tre av tre bevis har sviktet (i stedet for to av to) og at ingen andre bevis av betydning eksisterer. Logikken blir selvsagt den samme.

Lagmannen holder alltid et foredrag (rettsbelæring) for juryen (lagretten) hvor han forklarer hva den kan eller bør bygge sin avgjørelse av skyldspørsmålet på. Lagmannen kan lett være usikker på hva de ti lege menn og kvinner i lagretten har fått med seg og forstått av bevisvurderingen. Ofte vil han derfor forenkle bevissituasjonen litt og be lagretten dømme etter denne litt forenklede fremstilling av bevissituasjonen.

Slik saken mot Torgersen lå an i 1958, var det noen få både klare, enkle og svært sikre bevis, nemlig de 3 tekniske bevisene. Dessuten forelå enkelte andre omstendigheter som verken kunne gi noen sikkerhet eller var lette å forholde seg til, jf for eksempel vitneutsagnet ”*jævla lik*” (bakfra) og pågripelsen av Torgersen i Oslo sentrum klokken ett om natten ca 600 meter fra gjerningsstedet. Da blir det ekstra sannsynlig at lagmannen rådet lagretten til en slik forenklet bevisvurdering.

Selv om man nå ikke har skriftlig eller muntlig belegg for å vite at noe slikt skjedde, må man anta at lagretten fikk et slikt råd av lagmannen. Dette innebærer i så fall at lagmannen har bedt lagretten bare eller nesten bare se hen til de to, kanskje de 3 tekniske bevisene og treffe sin avgjørelse ut fra hva disse beviste. Man må selvsagt anta at lagretten har fulgt et slikt råd fra lagmannens side. Det er derfor grunn til å anta at lagretten for sin vurdering og avgjørelse av skyldspørsmålet ikke har vurdert de øvrige bevis i saken i det hele tatt utover å konstatere at disse øvrige bevisene ikke brakte tvil inn i det sikre bildet som de 3 tekniske bevisene skapte.

Verken påtalemyndigheten eller kommisjonen har spesifisert hvilke bevis som utgjør disse øvrige bevisene og forklart hvordan disse bevisene kan gi tilstrekkelig sikkerhet for å fastholde dommen, jf dog Kattelands ”*tilfeldigheter*” som jeg har kommentert tidligere. Heller ikke Regjeringsadvokaten, etter at prosessen har pågått i mer enn to år, har gjort det. Årsaken ligger i dagen for den som setter seg inn i hvilke bevis som foreligger. Det er ikke lett å spesifisere disse bevisene og begrunne at de er sikre nok til å fastholde en fellende dom. Etter oppfatningen på Torgersens side er det faktisk umulig.

Mangelen på adekvat oppregning av gjenværende bevis, viser at juristene i disse etater etter måneders eller års betenkningstid ikke ser seg i stand til å begrunne at disse bevisene holder til å fastholde skyldspørsmålet. Når disse juristene likevel fastholder at Torgersen er skyldig, stiller jeg meg spørsmålet om disse juristene er uredelige. På denne bakgrunn kan vi heller ikke anta lagretten med de timers betenkningstid denne hadde til sin disposisjon i 1958, forholdt seg til disse bevisene. For i rak motsetning til det påtalemyndigheten, kommisjonen og Regjeringsadvokaten i dag har hatt oppfordring i årevis til å gjøre, nemlig å begrunne at disse gjenværende bevisene holder til å konstatere skyld, hadde lagretten den gangen all grunn til å gjøre det motsatte, nemlig ikke å forholde seg til eller vurdere disse øvrige bevisene. Lagretten hadde jo de 3 tekniske bevisene som var mer enn nok til å begrunne at Torgersen ble kjent skyldig.

Hvis kommisjonen ved en slik betydelig bevissvikt vil fastholde Torgersens skyld, er det et minimumskrav at kommisjonen gjør rede for hvilke øvrige bevis man har igjen i saken og hvordan disse i 1958 kunne begrunne og begrunnet at han var skyldig. De øvrige bevisene må med andre ord vurderes. Man kan ikke se at en slik vurdering er foretatt av kommisjonen idet denne uten begrunnelse bare har postulert at slike bevis foreligger. Kommisjonens avslag på Torgersens begjæring må derfor i dette henseendet anses som ubegrunnet.

Men skyldig eller ikke skyldig i henhold til en mulig bevisvurdering hvor de andre bevisene ikke en gang er nevnt, er ikke det mest avgjørende her. Ikke for noen, antagelig heller ikke for våre dommere, går det an å tvile på at en slik bevisvurdering blir en helt annen og en helt ny vurdering av skyldspørsmålet sammenlignet med den skyldvurderingen man hadde i 1958. Så har da det spennende spørsmålet vært om våre dommere skulle klare å forstå at det er de, det vil si domstolene, som i henhold til vår lovgivning er de eneste som har kompetanse til å avgjøre om noen har gjort seg skyldig i en forbrytelse. Dessuten at dette skal gjøres i henhold til det straffeprosessloven kaller en hovedforhandling.

Etter disse forpostfektninger går jeg så over til å se på ”*Samlet vurdering*” fra kommisjonens side.

Straffeprosessloven har to bestemmelser som begge gir anvisning på gjenopptakelse og som er de aktuelle bestemmelsene i Torgersens sak. Begge bestemmelsene angir omtrent det samme vurderingstemaet, nemlig om det som vi i dag vet, gir grunn til å tvile på at skyldspørsmålet ble riktig avgjort i 1958. Likevel foretar kommisjonen en separat ”vurdering” for hver av de to bestemmelsene.

Den ene bestemmelsen (§ 391 nr. 3) sier at en sak skal gjenopptas dersom ”*det opplyses ny omstendighet eller skaffes frem et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse...*”

Lovens vilkår om ”ny omstendighet” eller ”nytt bevis” har ikke skapt problem i vårt tilfelle. Spørsmålet er om de nye omstendighetene, det vil si den nye og riktige vurderingen av bevisene ”*synes egnet til å føre til frifinnelse*”, med andre ord om disse omstendighetene medfører (tilstrekkelig) tvil om at skyldspørsmålet ble riktig avgjort i 1958.

Vi har allerede fått vite med en begrunnelse som er utjenlig nå, at svikten for hvert enkelt bevis, separat betraktet, ikke var nok til å skape tvil om dommen var uriktig. Men nå skal vi få vite

om motbevisene og den riktige vurderingen av bevisene ”samlet vurdert” gir nok tvil. Kommisjonenes fullstendige begrunnelse og vurdering av om alle disse forhold (samlet vurdert) medfører tilstrekkelig tvil om at skyldspørsmålet ble riktig avgjort, er som følger:

”Selv om nye vitneforklaringer, nye sakkyndige uttalelser og annen ny informasjon som er fremkommet etter hovedforhandlingen i 1958 kan ansees som nye omstendigheter eller nye bevis, synes de etter kommisjonens vurdering ikke å være egnet til frifinnelse eller anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge. Kommisjonen har vurdert de nye bevisene og omstendighetene i sammenheng med øvrige bevis og omstendigheter som forelå for lagretten i 1958.”

Det er kanskje vanskelig for leseren å tro at det kan innebære riktighet at dette er kommisjonens fullstendige vurdering, fordi det er mer enn opplagt at kommisjonen må ha gitt uttrykk for langt mer enn dette i sin hovedvurdering. Men kommisjonen har faktisk ikke gjort det. Den som måtte ønske å forsikre seg om dette, finner som jeg har nevnt i forordet, avgjørelsen på internett.

Kommisjonens ”begrunnelse” er verre enn om intet var sagt. Kommisjonen har uttalt at de nye omstendigheter eller nye bevis ikke synes egnet til frifinnelse. Selv om det er lovens kriterium som her er gjengitt, kan det se ut til at kommisjonen mener at den type feil som er påberopt ikke egner seg til å skape tvil om at skyldspørsmålet er riktig avgjort. Det ser faktisk slik ut, når vi ser hvordan kommisjonen ordlegger seg litt senere i den samlede vurderingen. Enten er det dette som er ment, eller så er det fullstendig uten tilløp til begrunnelse fastslått at de påberopte feil samt motbevisene er for ubetydelige til at de skaper tvil om at skyldspørsmålet ble riktig avgjort. Begge forståelser er – når begrunnelse ikke gis - meningsløse slik faktum ligger an. Mangel på begrunnelse skaper mistanke om at kommisjonene helt uten å overveie noe som helst, avslår begjæringen.

Kommisjonen påstår at den har foretatt en vurdering som forutsetningsvis skal omfatte alle feilene, men den vurderingen holder kommisjonen for seg selv, så den får vi altså ikke vite noe om. Når vi ser hva kommisjonen tidligere har klart å ”vurdere”, kan vi vanskelig tro at en slik påstått helhetsvurdering dreier seg om noe fornuftig eller riktig noe. Når det ikke sies ett eneste ord om hva denne vurderingen går ut på, kan man heller ikke tro at det er riktig (sant) at en slik vurdering er foretatt eller ligger til grunn for konklusjonen her. Av det ovenstående kan vi heller ikke se om kommisjonen har tatt motbevisene med i sin vurdering. Høyst sannsynlig har ikke kommisjonen dét. Disse er jo hele veien ignorert av kommisjonen.

Også kommisjonen har (motvillig) akseptert at to av de 3 tekniske bevisene har sviktet. Men under separatvurderingene har den ikke vektlagt dette. Her har kommisjonen slik jeg har forklart, brukt to argumenter for ikke å legge vekt på svikten som begge er uten verdi og betydning når vi nå er kommet til den samlede vurderingen. Nå ser det likevel ut til at disse argumentene slår ut her ved at svikten for disse to bevisene ikke nevnes og følgelig ikke nå heller kan sees å bli vektlagt.

Når vi ser hva kommisjonen ellers uttaler videre i de to neste ”vurderingene”, blir det ekstra lite trolig at kommisjonen har vurdert noe som helst her i den første påståtte vurderingen. For i disse to neste ”vurderingene” forutsetter kommisjonen at en slik samlet vurdering som den påstår å ha gjort ovenfor, er unødvendig. Slik de neste vurderingene er formulert, blir det også sannsynlig at heller ikke feilene ved to av de 3 tekniske bevisene tas i betraktning, verken her i den første vurderingen eller i de neste vurderingene.

Kommisjonen har selvsagt som ethvert annet offentlig organ (med unntak for juryen i lagmannsretten) en plikt til å gjøre rede for sine vurderinger. Det skal skje i selve avgjørelsen som treffes, altså i løpet av de 527 sidene som kommisjonen har brukt. Hittil

har kommisjonen brukt ca 524 sider, og nå er vi endelig kommet til det viktigste. Men om dette får vi ikke så mye som ett eneste ord her i den første av de selvstendige ”vurderingene”.

Så har vi den andre bestemmelsen av lignende karakter i straffeprosessloven. Hvis det i forhold til denne bestemmelsen gis en adekvat (og holdbar) begrunnelse, vil dette kunne vært nok fordi bestemmelsen angir et ganske likt vurderingstema. Denne andre aktuelle bestemmelsen i loven, strpl. § 392, annet ledd gir rett til gjenopptakelse hvis ”*særlige forhold gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig...*”

Hva som kommer inn under ”særlige forhold” har ikke skapt problem for oss her. Alt som skaper tvil om vi fortsatt kan tro at dommen er riktig, er lagt inn i dette uttrykket. Dette innebærer at vi har det samme vurderingstemaet eller tvilstemaet her som for den forrige bestemmelsen. Dog kan man stille spørsmålet ved om det er strengere vilkår nå ved at lovens vilkår for gjenopptakelse er ”*meget tvilsomt om dommen er riktig*” i stedet for ”*synes egnet til å føre til frifinnelse*”. Det er ordet ”*meget*” som eventuelt medfører at kravene er strengere.

Kommisjonen har i forhold til denne bestemmelsen gitt en mer omfattende begrunnelse enn for den første bestemmelsen. Således har kommisjonen angitt flere argumenter/begrunnelser for at Torgersen ikke skal gis medhold. Jeg gjengir dem alle.

Kommisjonens innledende begrunnelse eller første grunnlag for å avslå gjenopptakelse lyder som følger:

”For kommisjonen synes det som om domfelte først og fremst reiser teoretisk tvil om vitneforklaringer og sakkyndige uttalelser som går ham i mot for å få bevisbildet til å passe med sitt alternative hendelsesforløp.

Kommisjonen har merket seg at denne oppkonstruerte tvilen ikke er begrenset til å gjelde ett eller et fåtall av bevisene i

saken, men det er et gjennomgående trekk i begjæringen.” [Mine understrekninger]

Med disse to setningene har så kommisjonen gått over til det som må oppfattes som neste (selvstendige) begrunnelse for at Torgersen ikke kan gis medhold i sin begjæring. De to setningene må følgelig oppfattes som kommisjonens første fullstendige og selvstendige begrunnelse for at de påberopte bevisfeilene vurdert samlet ikke gjør *“det meget tvilsomt om dommen er riktig”*.

For henimot alle vil det vel være klart at disse to setningene ikke kan begrunne noe som helst. Men for de 10 medlemmene av de to kommisjonene er det tydeligvis motsatt. Disse 10 mener så vidt jeg kan forstå, at de har gitt en ”begrunnelse” som innebærer at de i kraft av den kan se bort fra de feilene som professor Ståle Eskeland på vegne av Torgersen påberopte.

Til kommisjonens påstand om at begjæringen om gjenopp-takelse først og fremst reiser teoretisk og oppkonstruert tvil, er å si at Eskelands hovedanliggende - i likhet med mitt hoved-anliggende i denne boken - var at de 3 tekniske bevisene har sviktet og at andre bevis som kan begrunne Torgersens skyld, ikke forefinnes. I tillegg har Eskeland (og jeg) påvist at en del av sakens øvrige bevis (motbevisene) gir meget stor sikkerhet for at Torgersen er uskyldig. Eskeland og jeg har stort sett brukt de samme argumenter for disse påvisningene idet jeg i denne boken har bygget på Eskelands redegjørelse for feilene. Men Eskeland har påvist feilene grundigere enn meg.

Det finnes ingen mer grunnleggende og sentral måte å påvise at en straffedom er uriktig på, enn den måten Eskeland og jeg har benyttet. Måten vi begge har gjort det på, kan selvsagt ikke karakteriseres som at vi bare *“reiser teoretisk tvil.”* Dersom man etter å ha lest denne boken, mener at jeg bare har reist teoretisk tvil, kan det samme menes om Eskelands anførsler. Skulle leseren mene at jeg har gjort noe mer enn å reise teoretisk tvil, har Eskeland gjort det samme. Skulle leseren ønske å forsikre seg

om dette, så finner man Eskelands anførsler på internett slik jeg tidligere har nevnt.

“Denne oppkonstruerte tvilen” som kommisjonen også kaller anførselene, er ikke en mer berettiget karakteristik. Heller ikke denne karakteristikken kan begrunne at kommisjonen uten noen som helst begrunnelse ser bort fra de påberopte feilene.

Kommisjonens mer spesifikke ”argument” for å se bort fra det som er påvist, kan se ut til å være at ”*tvilen ikke er begrenset til å gjelde ett eller et fåtall av bevisene i saken*”. Andre tilløp til argumentasjon forefinnes i hvert fall ikke. Man skulle tro at det var opplagt for alle, at hvis det vesentlige har sviktet, så blir det ikke bedre av at en del mer også har sviktet. Men det kan se ut til at enkelte ikke er enige i det. Eller sagt på en annen måte: Det går ikke an å se bort fra de store feilene som er påpekt (og bevist) med den begrunnelse at flere mindre feil også er påpekt. Eller er det kanskje slik at en tvil som ville vært reell, blir “teoretisk” eller “oppkonstruert” fordi flere enn de feilene kommisjonsmedlemmene mener er reelle eller betydningsfulle, er blitt påpekt?

Kommisjonsmedlemmene har tydeligvis mislikt at Torgersen (Eskeland) har påpekt så mange feil. Reaksjonen ser ut til å være at kommisjonen (som straff?) ser bort fra alle anførselene. Men kommisjonsmedlemmenes personlige mening om dette er uansett irrelevant. En påpekning av mindre feil som kommisjonsmedlemmene av denne grunn ikke har likt, kan selvsagt ikke være et grunnlag for å se bort fra de store feilene. Disse må utvilsomt vurderes, og de må vurderes sammen med motbevisene. Men kommisjonen gjør altså det motsatte. Den lar Torgersens påberopelse av feil ved mange av bevisene være avgjørende for at den ikke vurderer noe som helst.

Kommisjonens “begrunnelse” for ikke å vurdere bevisene kan ikke oppfattes på annen måte enn at kommisjonsmedlemmenes personlige oppfatning har medført at de har fått et tilfeldig innfall, og at de etter innfallsmetoden har bestemt seg for at i Torgersens sak er de ikke villige til å vurdere om han skal gis medhold i sin begjæring.

Selv om Torgersen i tråd med vår ytringsfrihet er gitt anledning til å argumentere for at han er uskyldig, har utfallet likevel vist seg å være gitt fordi kommisjonsmedlemmene ikke har vært villige til å vurdere det som går i hans favør. Jeg har tidligere, når det gjaldt separatvurderingene for det enkelte bevis, bemerket at kommisjonen ikke har vært villig til å vurdere bevisene som går i Torgersens favør. Om man skulle være i tvil om dette, skaper den begrunnelsen som nå er gitt, full avklaring. For her klargjøres det jo at intet blir vurdert. Denne mangel på mulighet til å bevise noe som helst medfører at kommisjonens behandling får preg av forutbestemthet og har fått en viss likhet med hekseprosessene i middelalderen. For den gangen var det umulig å motbevise beskyldningen om at man var en heks. Utfallet var derfor gitt på forhånd. En heks var uansett en heks, og morderen Torgersen er, uansett hva som bevises, en morder.

Når kommisjonsmedlemmene ikke i den samlede vurdering har vært villige til å vurdere de påberopte feilene og anførselene, kan man neppe si at de har behandlet saken heller.

Å la være å vurdere feilene med den begrunnelse som kommisjonen her har gitt, er ikke bare en skjønnsmessig feil under bevisbedømmelsen. Først og fremst er det en særdeles klar og betydelig saksbehandlingsfeil som må antas å ha hatt utslagsgivende betydning for resultatet kommisjonen kom til.

Man bringes til å lure på om kommisjonsmedlemmene ikke forstår betydningen av at de sentrale og avgjørende bevis som ligger til grunn for en straffedom, har sviktet, eller at det foreligger sikre motbevis. I den første begrunnelsen (for strpl § 391 nr. 3) i den samlede vurderingen har jo kommisjonen kommet til at påvisning av feil ved bevisene ikke var *egnet* til frifinnelse. Men stiller seg spørsmålet om det virkelig kan stå så galt til med kommisjonsmedlemmenes intellektuelle forutsetninger. Det ser faktisk slik ut.

Når man har lest slike ”begrunnelser” fra kommisjonen, tenker man at det ikke er mulig å avgjøre et spørsmål om gjenopptakelse på en mer uholdbar måte. De ovenstående begrunnelsene er imidlertid ikke de eneste begrunnelsene fra kommisjonens side for at gjenopptakelse ikke skal innvilges. Det kommer mer. Av neste ”begrunnelse” ser vi at kommisjonsmedlemmene har fått den lyse idé at bevisumiddelbarhet og kontradiksjon i straffesaker er til hinder for at bevisene kan bli vurdert uriktig. Når slike ideer blir utslagsgivende, stiller man seg spørsmålet om kommisjonsmedlemmene har forstått at de er oppnevnt som medlemmer av en gjenopptakelseskommisjon. Faktisk melder det seg enda mer fundamentale spørsmål enn dette om kommisjonsmedlemmene også.

”Under henvisning til kap. 5 ovenfor vil kommisjonen påpeke at det under hovedforhandlingen ble ført 71 vitner og det var 19 sakkyndige som avga forklaring. Det ble dokumentert og forevist en rekke dokumenter, fotografier og gjenstander. Det må legges til grunn at eventuelle spørsmål og uklarheter som måtte ha oppstått i etterkant av politiforklaringene avgitt under den rettslige forundersøkelsen, ble søkt avklart gjennom vitneavhørene. På samme måte har de sakkyndige fått anledning til å utdype sine skriftlige sakkyndige rapporter og svare på spørsmål fra partene og retten.

Lagretten har således truffet sin kjennelse på grunnlag av den umiddelbare bevisførselen under hovedforhandlingen, og på en samlet vurdering av bevisene.”

I denne innledende begrunnelsen for neste avslag har vi fått vite at lagmannsretten i 1958 for hele bevisførselen iakttok våre vanlige regler om bevisumiddelbarhet og kontradiksjon som gjelder for alle straffesaker. Kommisjonen henviser så til at bevisene enkeltvis er vurdert i forhold kravet om gjenopptakelse tidligere, for så å fortsette:

”Etter kommisjonens vurdering foreligger det ikke særlige forhold ved bevisene i saken, slik de forelå i 1958, som gjør det ”meget tvilsomt” om dommen er riktig. Kommisjonen kan ikke se at saken, med tillegg av opplysninger som er kommet til etter 1958, kan bedømmes annerledes i dag.”

At setning nummer to i det siste avsnittet har en selvstendig mening i tillegg til setning nummer én, har jeg ikke klart å forstå. (Alle feilene ble jo gjort i 1958. Intet har kommet til senere, bare ny kunnskap som gjør det sannsynlig at feil ble gjort den gangen.) Men det spiller liten rolle. Uansett var dette kommisjonens neste (selvstendige) begrunnelse for å avslå gjenopptakelse. For ordens skyld presiserer jeg at dette var hele begrunnelsen.

Kommisjonen har her brukt unødig mange ord på å pakke inn en av sine meningsløsheter. Kvintessensen i begrunnelsen kan kortere uttrykkes slik: *Hele bevisførselen har skjedd umiddelbart for den dømmende rett med full kontradiksjon. Av denne grunn foreligger det derfor ikke særlige forhold ved bevisene som kan gjøre det ”meget tvilsomt” om dommen er riktig.*

Som begrunnelse for at dommen er riktig og at gjenopptakelse derfor avslås, er det ovenstående verdiløst. Alle straffedommer bygger jo på en saksbehandling hvor bevisumiddelbarhet og kontradiksjon er iaktatt. Til tross for dette, er det på det rene at det gjøres bevisfeil i enkelte tilfelle. Kommisjonens nærmest eneste oppgave er å vurdere om feil har skjedd i slike saker. Men i vårt tilfelle vurderer ikke kommisjonen noe som helst. I stedet henvises det til at i slike saker som kommisjonen er satt til å vurdere, er våre prosessregler (som foreskriver bevisumiddelbarhet og kontradiksjon) til hinder for at feil kan skje. Også med denne «begrunnelsen», gjør kommisjonen det klart at den i likhet med sin forrige “begrunnelse” ikke vurderer eller ser noen grunn til å vurdere om bevisene ble oppfattet feil i 1958. Denne gangen fordi bevisumiddelbarhet og kontradiksjon er til hinder for at noe kan ha blitt oppfattet feil.

Hvis det skulle være slik at bevisumiddelbarhet og kontradiksjon gir sikkerhet for riktig bevisvurdering, kan henimot alle gjenopptakelsesbegjæringer avslås uten at noe som helst trenger å bli vurdert. Vi trenger ikke noen gjenopptakelseskommisjon for å bli fortalt noe slikt.

Det er åpenbart at kommisjonen skulle vurdert om feil hadde skjedd i 1958 til tross for bevisumiddelbarhet og kontradiksjon. Men om feil har skjedd, presterer kommisjonen også her å være taus. Når kommisjonen har ordlagt seg slik som den har, må vi anta at medlemmene har ment at bevisumiddelbarhet og kontradiksjon har vært til hinder for at feil kunne skje. Denne mening har tydeligvis medført at kommisjonsmedlemmene ikke en gang har funnet grunn til å vurdere den samlede betydning av feil ved bevisene. Mangel på konkrete overveielser her av om feil har skjedd, viser at en slik vurdering ikke er foretatt. Det er følgelig samsvar mellom ”begrunnelsen” og mangel på vurdering av om bevisene ble oppfattet feil og hvilken betydning dette har for om skyldspørsmålet ble riktig avgjort.

At ”begrunnelsen” er gjennomtenkt, må man legge til grunn. Den er brukt til sammen tre ganger med identisk ordlyd og to ganger til med ganske like formuleringer av de to kommisjonene med nesten fire års mellomrom.

Denne begrunnelsen er i prinsippet uavhengig av alt det øvrige som er ”vurdert” av kommisjonene. I så måte kan man si at denne begrunnelsen har sin egen gyldighet og verdi og står helt på egne ben i forhold til det kommisjonen ellers har uttalt på de øvrige 525 sidene. Den er avgjørende uansett hva som ellers måtte ha skjedd (blant annet av bevisfeil) i saken. For hvis det er slik at bevisumiddelbarhet og kontradiksjon i seg selv forhindrer at bevisene eller skyldspørsmålet kan bli vurdert uriktig, så blir alt annet uten interesse og betydning for om gjenopptakelse skal besluttes. I hvert fall hvis det ikke kommer nye bevis inn i bildet etter hovedforhandlingens avslutning i 1958, og det er det jo

ikke tale om i vår sak. Tar man begrunnelsen på ordet, har kommisjonen kastet bort ca 525 sider på utenomstakk idet denne begrunnelsen på en halv side alene er nok til å avslå begjæringen.

I tillegg til å avslå gjenopptakelse med den enkleste prinsipielle begrunnelse som vel noen gang er gitt, har kommisjonene klart å tabbe seg ut i annen sammenheng også i denne begrunnelsen:

Referatet ovenfor forutsetter også at den anledning de sakkyndige fikk ”til å utdype sine skriftlige sakkyndige rapporter og svare på spørsmål fra partene og retten” må antas å ha forhindret at de 3 tekniske bevisene ble oppfattet feil av retten i 1958. Dette mener kommisjonene til tross for at det er på det rene at de sakkyndige benyttet denne anledningen til å forklare seg minst like galt i retten som de hadde gjort på forhånd i sine skriftlige uttalelser. Hvordan helt gale svar på de spørsmålene som ble stilt til de sakkyndige, var egnet til å avverge at bevisene ble oppfattet feil, sies det naturlig nok ikke noe om.

De avisreferatene som jeg tidligere i boken har gjengitt litt av, ble selvsagt i sin helhet fremlagt for Gjenopptakelseskommisjonen. Av disse avisreferatene fremgår i hvert fall at journalistene ble fullstendig overbevist av hva de sakkyndige forklarte i retten. I likhet med resten av samfunnet den gangen ble de overbevist om at de 3 tekniske bevisene ga full sikkerhet for at Torgersen var skyldig.

Tidligere har kommisjonen kommet til at både tannbittbeviset og avføringsbeviset ble vurdert feil og at i hvert fall avføringsbeviset har mistet sin verdi. Hvordan dette kan ha seg når de (gale) svarene som muntlig ble gitt under hovedforhandlingen av de sakkyndige, var til hinder for at bevisene kunne bli oppfattet feil, sier ikke kommisjonen noe om.

Her, under ”bevisumiddelbarhetsvurderingen” nevnes ikke noe i det hele tatt om at disse to bevisene har sviaket. Om dette skyldes at kommisjonen mener at den under de enkeltstående vurderingene i kap. 8 har begrunnet så godt at feilene ikke har betydning, at man en gang for alle kan se bort fra feilene, vites

ikke. Det kan faktisk se slik ut, jf senere. Den andre muligheten er at kommisjonen mener at bevisumiddelbarhet og kontradiksjon som den har fremhevet, alltid gir retten en så god innsikt i saken, at bevisfeil, uansett hvor store og mange de måtte være, ikke kan bety noe for om skyldspørsmålet ble riktig oppfattet i 1958.

Dette var da den tredje (selvstendige) ”begrunnelsen” for at vilkårene for gjenåpning ikke er til stede. Og for andre gang har vi fått vite at det ikke er nødvendig å vurdere noe som helst eller om feil har skjedd. Denne gangen fordi vi i Norge har bevisumiddelbarhet og kontradiksjon i straffesaker.

Om kommisjonen har en ”begrunnelse” til, vet jeg ikke riktig. Det vet nok ikke kommisjonsmedlemmene selv heller. Den siste begrunnelsen/argumentasjonen fra kommisjonen synes å være gitt for at kommisjonen riktig skal forsikre oss at den har foretatt en forsvarlig vurdering av Torgersens begjæring:

”Ut over dette kan kommisjonen heller ikke se at det foreligger ”særlige forhold” ved etterforskningen, saksbehandlingen eller øvrige sider av saken som gjør det ”meget tvilsomt” om dommen er riktig.”

Kanskje prøver kommisjonen å begrunne noe her, men vi ser alle at ikke noe som helst begrunnes. Vi får bare et nytt postulat om at alt er i orden, uten at kommisjonen sier oss noe om hvorfor det er slik. I så måte ligner ”begrunnelsen” på den første begrunnelsen (for strpl § 391 nr.3) som ble gitt. Kommisjonens angivelse av at det ikke foreligger noe som gir grunnlag for å tvile på om dommen er riktig, er bare en fortsettelse av det tomme pratet og de verdiløse klisjeene. Kanskje er det bare en annen måte å konkludere på, nærmest slik at denne intetsigende floskelen gir den endelige konklusjonen større tyngde fordi det samme gjentas flere ganger.

Men i tillegg lar kommisjonen oss få vite at det ikke foreligger ”særlige forhold” som kan skape tvil om dommen er riktig. – Nå

er det jo slik at også kommisjonen har kommet til at to av de tre tekniske bevisene har sviktet, samtidig som det også ser ut til at kommisjonen til tross for det som den sa i kap. 8, også vet at det hefter noe ved barnålsbeviset. (Hvis ikke hadde det jo ikke vært grunn for kommisjonen til å gi en særlig begrunnelse for å se bort fra feil med dette beviset også.) De fleste eller alle vil nok innse at bortfall av de fleste fellende bevis i en sak, er et ”*særlig forhold*” som skaper en viss usikkerhet om dommens riktighet. I hvert fall så stor usikkerhet at noe må begrunnes. Men så langt har altså ikke kommisjonsmedlemmene klart å tenke.

At kommisjonen ikke begrunner sin konklusjon her heller, forbauser ikke. Alle ”begrunnelsene” klargjør jo, hver på sin måte, at kommisjonen ikke ser det som nødvendig å vurdere feil som måtte ha skjedd. Hele tiden er tomme klisjeer og meningsløsheter tydeligvis godt nok grunnlag for å konkludere at alt er i orden.

Det ovenstående som jeg har sitert, er de totale begrunnelsene i ”*Samlet vurdering*” som kommisjonen har gitt for at Torgersen heller ikke kan gis medhold i sin begjæring i henhold til den siste av de to bestemmelsene i straffeprosessloven. Kommisjonen har ikke en gang berørt det avgjørende vurderingstema for om begjæringen skulle imøtekommes. I tur og orden har vi i stedet fått vite:

1. De feil som er påberopt, er ikke egnet til å skape tvil om at dommen er riktig.
2. Torgersens innvendinger mot bevisene er så mange at det bare blir tale om innvendinger av teoretisk og oppkonstruert art som kommisjonen av denne grunn ikke trenger å vurdere.
3. Bevisumiddelbarhet og kontradiktorisk behandling av saken i 1958 og de sakkyndiges anledning i retten til muntlig å utdype sine helt uriktige påstander, gjør at vi

uten å vurdere noe som helst, kan være sikre på at saken må ha blitt riktig vurdert den gangen

4. Det foreligger ikke særlige forhold som gir grunnlag for å tvile på om dommen er riktig.

Med fire slike synspunkter fra kommisjonenes side forstår man at kommisjonsmedlemmene ikke har funnet grunn til å vurdere noe som helst, heller ikke om motbevisene og feilene som har rammet alle bevisene i Torgersens disfavør, samlet kan skape en tvil om at skyldspørsmålet ble riktig avgjort. I tråd med dette har da også kommisjonene presisert i den samlede vurdering at den ikke ser noe behov for en slik vurdering:

”Domfeltes anførsler er drøftet i kap. 8 ovenfor. Kommisjonen har i tilknytning til den enkelte anførsel vurdert om vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er oppfylt, og det vises til disse.”

Det er med andre ord ingen tilfeldighet eller forglemmelse at kommisjonene ikke vurderer noe som helst under den samlede ”vurdering”. Kommisjonens medlemmer har gitt uttrykk for (og vi må vel nesten legge til grunn *ment!*) at det ikke var nødvendig. Man kan etter disse fire ”begrunnelsene” neppe være i tvil om at kommisjonen helt har avstått fra å vurdere noe som helst under ”*Samlet vurdering*”. Man kan heller ikke være i tvil om at Torgersen ikke har fått den behandling eller vurdering av sin begjæring som han har et åpenbart legitimt krav på å få. Som jeg nå har nevnt og begrunnet tidligere, er de grunnene som kommisjonen har brukt i sin separatvurdering for at feilene for det enkelte bevis ikke får betydning, helt uten verdi her under den samlede vurdering.

Jeg har innledningsvis i dette kapitlet forklart at en samlet vurdering hvor man summerer betydningen av feilene, er

nødvendig. Men vi har nå sett at denne samlede vurderingen helt mangler og at kommisjonsmedlemmene mener at en slik vurdering ikke er nødvendig. Hvorfor kommisjonsmedlemmene da i det hele tatt har gitt seg i kast med noe de har kalt ”Samlet vurdering” blir et spørsmål man stiller seg.

Jeg har tidligere satt det hele på spissen og forklart at dersom man bare har to bevis i en sak som til gjengjeld hver for seg er helt sikre, og de begge helt har sviktet, så kan man ikke nøye seg med å se på svikten for hvert enkelt av de to bevisene. Med andre ord slik at man først ser på feilen med det første sikre beviset og konkluderer med at den ikke betyr noe fordi man har det andre sikre beviset. Dernest at man ser på feilen for det andre beviset og konkluderer med at denne heller ikke betyr noe fordi man har det første beviset.

Dette er så opplagt at jeg vil tro at de fleste eller alle da jeg forklarte dette, har ment at det var godt over grensen fra min side å forklare og begrunne noe så banalt. Men vi ser altså at ikke alle innser såpass. Vi husker de tre korte enkeltvis setningene i kap. 8 som er brukt for å se bort fra feilene for de 3 tekniske bevisene enkeltvis. Kvintessensen var at svikt for det enkelte bevis ikke betydde noe fordi vi hadde de to andre bevisene. At alle de tre bevisene har sviktet, har kommisjonen ikke tatt bryderiet med å vurdere i den samlede vurderingen. I stedet vises det altså til separatvurderingene som er verdiløse i den samlede vurderingen. På denne måten har kommisjonen da helt hoppet over det avgjørende vurderingstemaet.

Når alle forutsetninger som det må antas at skyldspørsmålet ble basert på, har sviktet, blir det ikke lenger et spørsmål om særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig. Det blir sannsynlig at dommen er feil. I et slikt tilfelle blir det kommisjonen

som må begrunne at det likevel kan legges til grunn med tilstrekkelig sikkerhet at dommen er riktig. Dessuten må det begrunnes at denne begrunnelsen ikke blir en ny skyldvurdering, for da må saken uansett overlates til domstolene for ny avgjørelse.

I kortversjon oppsummerer jeg de viktigste faktiske forhold som et minimum må tas med i den samlede vurderingen: Det ene av de to aldeles sikre bevisene, barnårsbeviset, har sviktet helt. Det andre aldeles sikre beviset, tannbittbeviset, har også sviktet helt. Som det tredje og siste av de sikre bevisene (men ikke fullstendig sikre), har også avføringsbeviset vist seg å svikte. I tillegg har tannbittbeviset utviklet seg til å bli et sikkert motbevis. Etter at de aldeles sikre bevisene mot Torgersen har mistet sin verdi, er det grunn til å tillegge de øvrige motbevisene den vekt de ville blitt tillagt dersom det ikke hadde vært for de to aldeles sikre bevisene. Vi har da minst to sikre motbevis til i tillegg til tannbittbeviset, nemlig alibiet og Esther Olssons vitneprov. I tillegg må mangel på blod, avføring og slam på Torgersens klær og sko (tilsammen) oppfattes som et sikkert bevis på at han ikke kan ha gjort det man forutsetter at gjerningsmannen gjorde.

Kommisjonen skulle i tilknytning til disse faktiske forhold drøftet om disse motbevisene medførte at det er rimelig tvil om skyldspørsmålet ble riktig avgjort. Ikke ett eneste ord er sagt om motbevisene eller om hvilke bevis som har sviktet. Om disse bevisene utgjør en vesentlig eller uvesentlig del av bevisene som lå til grunn for dommen i 1958 er det ikke sagt noe om. Heller ikke er noe sagt om hvilke bevis som er igjen og om disse er tilstrekkelige til at vi i dag kan være sikre (nok) på at Torgersen er skyldig. Heller ikke er noe sagt om skyldspørsmålet må vurderes på nytt under den bevisforståelse vi i dag har eller om det er den samme skyldvurderingen som vi fikk i 1958. Kommisjonen har heller ikke vurdert om den i stedet for domstolene i et slikt tilfelle kan treffe en avgjørelse som avgjør spørsmålet om Torgersen er skyldig. I stedet har kommisjonen lirt av seg en del verdiløse

floskler og meningsløsheter som er verre enn om intet var sagt. For på den måten har kommisjonen klargjort at den ikke har sett det nødvendig å vurdere noe som helst.

Kort sagt: Intet, absolutt intet, av det som skulle vurderes, er blitt vurdert i det som skal være kommisjonens avgjørende vurdering til tross for at 527 sider er brukt.

Jeg har nå gjort rede for kommisjonens samlede ”begrunnelse” for om for om gjenopptakelse skulle innvilges i henhold til de to avgjørende bestemmelsene i straffeprosessloven.

Fordi ”begrunnelsene” eller flosklene er helt uten antydning til eller forsøk på ett eneste argument, er det nok mest treffende å karakterisere dem som konklusjoner. Da ser man at kommisjonen har klart én ting i ”*Samlet vurdering*”, nemlig å komme til samme resultat hver gang. Etter å ha sett hva kommisjonsmedlemmene har klart på de første ca 520 sidene, er det kanskje ikke grunn til å forvente seg mer av disse. Men hvis alt det kommisjonsmedlemmene klarer, er å gi uttrykk for samme konklusjon seks ganger uten å være i stand til å begrunne noe som helst, blir ikke rettssikkerhet det vi forbinder med avgjørelser fra slike personer.

Man får det inntrykk av at kommisjonsmedlemmene med vilje gjør narr av Torgersen ved at hans begjæring uten tilløp til relevant begrunnelse avslås. Dette har de kunnet gjøre i trygg forvisning om at beslutningen er endelig, i den forstand at det ikke foreligger et overordnet organ som etter klage/anke kan vurdere avgjørelsen på nytt og sette det hele på plass. Følgelig har de gått ut fra at Torgersen uansett hvor galt de med vilje har avgjort hans sak, må avfinne seg med resultatet. Maktarroganse blir et mildt uttrykk for kommisjonsmedlemmenes atferd.

For å føye spott til skade har kommisjonen av 2006 ikke bare vurdert og konkludert med at det ikke er ”*meget tvilsomt*” om

dommen i 1958 er riktig som er lovens vilkår for gjenopptakelse av saker avgjort før 1980. Kommisjonen har også vurdert om saken kunne ha blitt gjenopptatt dersom vilkåret i regelen som gjelder for dagens dommer hadde gjeldt. Da hadde det vært nok at det hadde vært “tvilsomt” om dommen var riktig i stedet for “meget tvilsomt”. Kommisjonen skriver:

”Det er videre kommisjonens oppfatning at vilkårene for gjenopptakelse etter straffeprosesslovene § 392 annet ledd heller ikke ville vært til stede, dersom det skulle foretas en bedømmelse ut fra dagens regel.”

Kommisjonsmedlemmene har altså funnet grunn til å presisere at det ikke er noen tvil om at dommen bygger på en riktig eller holdbar bevisvurdering. Mangel på tvil hos medlemmene sier ikke noe om saken, men desto mer om kommisjonsmedlemmenes forstand.

Avslaget i 2010 legger avslaget i 2006 til grunn. 2010-avslaget er på en måte enda verre fordi kommisjonen i mellomtiden i en omfattende uttalelse fra Torgersen (Eskeland) hadde fått seg forklart i detalj hvilke feil som var gjort i 2006-avslaget. Men 2010-kommisjonen har tross alt ikke satt alt det håpløse på papiret slik 2006-kommisjonen har gjort, den har bare henvist til det, riktignok som sin egen begrunnelse og avgjørelse.

Kommisjonsmedlemmene har selvsagt vært klar over at avgjørelsene deres kan bringes inn for våre domstoler i henhold til våre forvaltningsrettslige regler, og at domstolene kan tilsidesette vedtakene dersom de lider av store feil. Men kommisjonsmedlemmene, har som det også fremgår av avgjørelsen av 2006, selvsagt vært klar over og satt seg inn avgjørelsen fra Høyesterett i 2001. Enhver som leser denne avgjørelsen fra Høyesterett vil legge til grunn at avslag på Torgersens begjæring vil få Høyesteretts fulle støtte, uansett hvor provoserende galt man begrunner og avgjør Torgersens begjæring. For her har Høyesterett med et illustrerende eksempel gått foran og vist hvordan nettopp dét skal gjøres.

Også en bestemmelse av annen art ble påberopt for at saken skulle gjenopptas, straffeprosesslovens § 391, nr. 1. Bestemmelsen gir ubetinget rett til gjenåpning når...*aktor, forsvarer, sakkyndig... har gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken...*

Fra Torgersens side ble det påberopt at enkelte av sakens aktører hadde *“gjort seg skyldig i straffbart forhold med hensyn til saken”* hans i 1958. Kommisjonen har brukt en fjerde side i “samlet vurdering” til å vurdere denne anførselen. Ikke overraskende ut fra resten av kommisjonens betraktninger begrunnes og konkluderes det slik: *“Etter kommisjonens vurdering er en slik beskyldning helt uten holdepunkter.”* [Min understrekning]

Så da har vi fått vite uten at det begrunnes, at ett eller to manglende tannmerker i de to rekkene av tannmerker ga *“identisk”* overensstemmelse mellom bittmerket i Rigmors bryst og det vi kunne forvente oss av et bittmerke avsatt av Torgersens regelmessige tenner. Vi vet også at det var riktig å karakterisere både Strøm og Wærhaug som *“fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt”* (som de aldri hadde vært borte i før). Dernest at det var for mye å forvente at de to botaniske professorene Printz og Mork skulle kjenne igjen alminnelige nordiske barnåler som nettopp det, funnet som de var, i en dress brukt i Norden. Dessuten kan vi være helt sikre på at Dorenfeldt orienterte Blom om betroelsene til Gerd K. Om det var Dorenfeldts fjerning av de saksdokumentene som inneholdt de aktuelle opplysningene som ble overlatt til Blom og forfalskning av dokumentlisten i tråd fjerningen av disse dokumentene, samt hans prosedyre hvor han påsto at en slik Gerd ikke eksisterte, som overbeviste kommisjonsmedlemmene om at Dorenfeldt ga slik orientering til Blom, se det er en annen sak.

Ellers er en *“samlet vurdering”* som kommisjonen påstår at den har foretatt av disse forhold meningsløs. Spørsmålet om Strøm har løyet påvirkes jo ikke av at Printz, Mork eller

Dorenfeldt også gjorde seg skyldig i straffbare forhold, eller vice versa. Så her er enkeltvise vurderinger det eneste som er fornuftig.

Det er selvsagt fristende når man har sett en slik mengde av åpenbart uholdbare resonnement og konklusjoner, å anmelde de ansvarlige for åpenbar uforstand. Men når man vet hvilke statsadvokater og hvilken Riksadvokat som skal avgjøre tiltalspørsmålet, og dessuten dommerne som skal avgjøre saken, synes det klart hva utfallet vil bli. Dessuten må den strafferettslige tilregnelighet og subjektive skyld også foreligge. På bakgrunn av det som er skrevet, kan dette spørsmålet volde tvil.

Påtalemyndighetens rolle og feil i saken

PÅTALEMYNDIGHETEN GJORDE SEG SKYLDIG I FLERE ALVORLIGE forbrytelser i saken i 1957/58, først og fremst ved å underslå bevis som ville tjent i Torgersens favør, samt ved å medvirke til eller arrangere at det ble avgitt helt uriktige sakkyndige uttalelser om de 3 tekniske bevisene. I tillegg har påtalemyndigheten frem til dags dato fortsatt med lovbrudd og juks i den utstrekning det har vært nødvendig for å dekke over sannheten. Vurdert enkeltvis kunne det kanskje være mulig å tro at feilene skyldes uhell og ikke bevisste og alvorlige overtredelser av straffeloven og straffeprosessloven. Særlig gjelder dette hvis man, som meg, har tiltro til påtalemyndigheten. Det vil si, det hadde jeg, inntil jeg ble klar over hva som var gjort i Lilands sak og så fikk nærmere innsikt i Torgersens sak. Men når alle feilene ses i sammenheng, står bare én mulighet tilbake, og det er at feilene er gjort med vilje. Likevel kan det selvsagt ikke utelukkes at noe kan skyldes uhell. Men utgangspunktet blir motsatt. Da blir det tale om alvorlig og vedvarende kriminalitet med en strafferamme opp til 21 års fengsel i henhold til straffelovens §§ 166, 168 og 169, altså med en maksimumsstraff like lang som for overlagt drap for den eller de embetsmenn i påtalemyndigheten som har stått for forbrytelsene.

Jeg har tidligere i forskjellige sammenhenger forklart en del av disse feilene. Her vil derfor disse feilene bare kort bli nevnt slik at det foreligger en systematisk og konsentrert oversikt over dem. I tillegg vil en del nye forhold bli forklart.

Påtalemyndigheten selv vil dessverre ikke ordne opp i sine feil. Det har vi sett i andre kjente gjenopptakelsessaker, og vi ser det samme i Torgersens sak. I stedet for å rette opp feilene fra 1958 har påtalemyndigheten frem til denne dag fortsatt å fuske som best den kan for å dekke over feilene. De siste 15 årene er det tale om alvorlige og gjentatte straffbare handlinger. Riktignok ikke så alvorlige som de Dorenfeldt sto for i 1958, men likevel. Hadde det vært et minimum av rettskafne holdninger i denne etaten og blant dagens statsadvokater og Riksadvokaten, hadde fortidens feil medført at påtalemyndigheten for lengst ryddet opp.

Våre politikere vil ikke gjøre noe i sakens anledning, selv om man her ikke kan skjære alle over en kam. Noen få hederlige unntak har vi sett. Det mest betydningsfulle unntaket til nå er at formannen i Stortingets justiskomité, Per Sandberg, våren 2011 gikk offentlig ut og sa at Torgersen var blitt utsatt for et justismord. Stort sett bruker våre politikere unnskyldningen om at det ikke er riktig å gripe inn i en verserende rettssak. Men for Torgersen ble hans ordinære rettergang avsluttet ved Høyesteretts dom i november 1958. Etter det har det kun vært tale om det ekstraordinære rettsmiddel gjenopptakelse. Det bør være grenser for hvor lenge unnskyldningen om verserende rettssak brukes. 55 år bør være flere ganger mer enn nok. Det er derfor intet grunnlag for politikerne til ikke å gripe inn på den ene eller andre måten når man må se at bevisene som felte Torgersen er verdiløse, at andre bevis mot ham ikke finnes, og at vårt rettsapparat i den utstrekning det er nødvendig for å fastholde Torgersens skyld legger de mest uholdbare vurderinger til grunn.

Et brev fra justisministeren til professor dr. med Trond Eskeland, som har vært sakkyndig i Torgersen-saken, er både når

det gjelder begrunnelse og konklusjon forstemmende lesning. Trond Eskeland hadde henvendt seg skriftlig til justisministeren og bedt henne sørge for at saken blir gjenopptatt. I sitt svarbrev av 29.05 12 skriver justisminister Grete Faremo:

*”Henvendelse om Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker
Jeg viser til din henvendelse datert 14.05.12*

Som justis- og beredskapsminister kan jeg ikke gå inn på kommisjonens behandling av denne saken. Kommisjonens oppgaver er av en karakter som er nært beslektet med de oppgaver domstolene utfører, og kommisjonen er derfor gitt en helt uavhengig stilling i forhold til statsråden og forvaltningen når det gjelder behandlingen av søknader om gjenopptakelse. Uavhengigheten innebærer ikke bare at jeg er avskåret fra formell myndighet, men det innebærer også at jeg ikke kan vurdere eller kommentere kommisjonens behandling av enkeltsaker. [Min understrekning]

Med hilsen Grete Faremo”

Så vet vi det! Overgrep mot enkeltpersoner fra vårt rettsapparat, uansett hvor alvorlige de er, er ikke en sak for Justisdepartementet og justisministeren. Ikke bare skal departementet la være å gripe inn, departementet skal ikke en gang vurdere eller ha noen mening om noe er galt fatt. I hvert fall ikke etter justisminister Grete Faremos oppfatning.

Alle er antagelig klar over at det er Stortinget som gir de lover som blant annet skal sørge for at vårt rettsapparat virker som det skal. Det er Regjeringen og departementene, særlig Justisdepartementet med sin betydelige juridiske ekspertise, som har som sin kanskje viktigste oppgave å foreslå for Stortinget de lover eller lovendringer som skal til for at vi skal ha et slikt vel-fungerende rettsapparat. For at Justisdepartementet skal kunne utføre denne oppgaven, må selvsagt departementet holde seg

ajour med hvordan rettsvesenet i praksis løser sine oppgaver. Men her får vi altså vite av Faremo at hun (og Justisdepartementet!) ikke en gang skal vurdere noe slikt.

I Frankrike for vel 100 år siden ble det etter hvert klart at rettsvesenet der fastholdt et justismord i Dreyfussaken til tross for at "alle" så at Dreyfus var uskyldig og det var avslørt at brevet som var eneste bevis mot Dreyfus, var skrevet av en annen person enn ham. Brevskriveren hadde til og med tilstått sin brøde. Da denne situasjonen hadde vart noen få år, forsto politikerne der at rettsvesenet ikke hadde til hensikt eller i hvert fall ikke kom til å rydde opp selv. I motsetning til vår justisminister forsto de også at de i egenskap av å være landets øverste myndighet, hadde et ansvar for hvordan rettshåndhevelsen skjedde. Dette ansvaret medførte at de grep inn. Saken som i noen år hadde vært en nasjonal skam for Frankrike, ble i stedet et symbol for at Frankrike var en rettsstat.

At 55 år ikke har vært nok til at det har gått et lys opp for Faremo, er trist. Jeg spør meg selv hvor mye lengre tid som skal til, eller hvor sen i avtrekkeren det går an å bli.

Torgersensaken er i motsetning til saken mot Dreyfus ikke blitt en nasjonal skam for oss. Dette skyldes først og fremst at saken ikke er gitt publisitet etter at det er på det rene at bevisene har sviktet, motbevisene er sikre og rettsapparatet fortsatt avslår gjenopptakelse. I Frankrike var det tross alt bare militærdomstoler som dømte mot bedre vitende. Hos oss er det verre, for her er det vårt eneste domstolsapparat, nemlig våre sivile domstoler med Høyesterett i spissen, som gjør det samme.

I Norge stiller loven det krav til påtalemyndigheten (og politiet) at den skal opptre objektivt i straffesaker og fremme alle bevis som kan opplyse saken, det vil si både bevisene som trekker i retning av at tiltalte har gjort det han er tiltalt for, og de bevis som trekker i motsatt retning. Tilbakeholdelse av bevis fra

påtalemyndighetens side som ville ha tjent til fordel for tiltalte er ikke bare ulovlig, det er også i høy grad straffbart. Likevel har man i andre store gjenopptakelsessaker sett at viktige bevis til fordel for tiltalte er blitt underslått av påtalemyndigheten. Det dreier seg om dokumenter og vitner som avslører kjensgjerninger som ikke er forenlig med påtalemyndighetens påståtte hendelsesforløp. Dette hadde selvfølgelig den konsekvens at forsvareren, domfelte og domstolen ikke fikk vite om bevisene. De underslåtte bevisene var av en art som ville forhindret en domfellelse.

Også i Torgersens sak er viktige dokumenter underslått. Først ca 42 år i ettertid klarte advokat Erling Moss, ved å iverksette undersøkelse om akkurat dette, å oppspore dokumenter (bevis) som gikk i Torgersens favør. De var uttatt av saken slik at Torgersen og hans forsvarer den gangen ikke hadde noen mulighet til å bli klar over dem. Det er imidlertid på det rene at Moss ikke klarte å spore opp alle bevis. Om det ved en undersøkelse er mulig å finne ytterligere dokumenter og bevis, kommer an på hvordan dokumentene og bevisene er arkivert, for ikke å si stukket unna.

Det er ikke lett mer enn 40 eller 50 år i ettertid å finne ut hvem i påtalemyndigheten som er ansvarlig for disse forbrytelsene. Men én person i påtalemyndigheten peker seg klart ut. Lauritz Jenssen Dorenfeldt, sakens aktor, statsadvokat i 1958 og senere landets riksadvokat (fra 1968 til 1979), har meget på samvittigheten. Om Dorenfeldt var ansvarlig for alt, får vi aldri vite. Det er synd at hans kriminalitet først ble avdekket etter hans død slik at man ikke har hatt muligheten til å stille ham en rekke spørsmål. Skjønt: særlig ubehagelig hadde spørsmålene neppe blitt. Den nye riksadvokaten hadde nok gått i forsvarsposisjon for den gamle riksadvokaten. Når man ser alt det som Dorenfeldt gjorde i Torgersens sak, kan man ikke unngå å lure på hva som har skjedd i andre saker hvor han har vært aktor og hvor mange uskyldige han ved å fuske med bevisene, klarte å få dømt den gangen.

Det er et tankekors at denne person, som bare i anledning Torgersens sak synes å ha kvalifisert seg for svært mange års fengselsstraff med grunnlag i bevisunderslagene han sto for, i en årrekke var landets riksadvokat. I denne posisjon var han den person som først og fremst skulle passe på at vår påtalemyndighet holdt seg til straffeprosesslovens regler. Med Dorenfeldts holdning fra toppen av påtalemyndigheten, forstår man at det dessverre har vært grobunn for holdninger innen denne etat som ikke tåler dagens lys.

Hvis slike lysskye holdninger først er etablert i påtalemyndigheten, sier det seg selv at de ikke forsvinner den dagen sjefen selv - som kanskje den fremste eksponenten for slikt - faller fra. Vi ser da også at holdningene i påtalemyndigheten ikke ser ut til å ha endret seg etter at vi fikk en annen riksadvokat enn Dorenfeldt. Tvert imot ser det ut til at slike holdninger stadig lever i beste velgående .

For ordens skyld nevner jeg at påstand om bevisunderslag ble avvist av Høyesterett i 2001 (og senere av Gjenopptakelseskommisjonene). Men det er jo ikke akkurat sakens bevis eller fornuftige vurderinger av disse bevisene som de to organene har holdt på med for å komme til sitt resultat.

Etterforskningen av drapet på Rigmor startet så skjevt som overhodet tenkelig. Allerede to timer etter at forbrytelsen var oppdaget, inntok politiet uten noe konkret grunnlag det standpunkt at de ved en tilfældighet hadde pågrepet gjerningsmannen. Vi fikk ikke en vanlig bred etterforskning hvor alle spor ble undersøkt og fulgt og hvor alle muligheter ble vurdert. Hele etterforskningen gikk med noen få ubetydelige unntak ut på å fremskaffe bevis mot Torgersen. Omstendigheter som ikke trakk i retning av at Torgersen var gjerningsmannen, ble ignorert og til og med motarbeidet.

Den 15. januar 1958 fikk politiet vite hvem den antatte gjerningsmannen var. Da fastslo Esther Olsson at Alf Brandsdal var den mannen som hadde fulgt Rigmor nedover Dronningens

gate hjem til Skippergaten 6 b om kvelden den 6. desember. Men fordi dette ikke var Torgersen, ble denne opplysningen så vidt jeg kan se av saksdokumentene ikke bare ignorert. Påtalemyndigheten forsøkte å få henne til å utpeke andre kandidater også som det kunne være, fordi det da ville være enklere å se bort fra hennes sikre påvisning av Brandsdal. Men det klarte ikke påtalemyndigheten.

Det som i stedet skjedde var at sjefsjukseren, professor Henrik Printz, helt uten grunnlag den 17. januar fastslo at det var sikkert at avføring som ble funnet på Torgersens sko, stammet fra Rigmor. Noe senere fremsatte han den spinnvillige påstanden om at de fem barnålene i Torgersens klær var unike og bare kunne stamme fra gjerningsstedet. For begge de uriktige påstandene fikk han med seg de andre sakkyndige. Da var løpet kjørt for Torgersen.

Politiet skrev ikke rapporter om forhold som kunne trekke i annen retning enn Torgersen. Dette har Dorenfeldt selv (skriftlig) uttalt, og man ser det av flere av sakens dokumenter. Jf som eksempel at det ikke er skrevet rapport om mangel på slam på Torgersens turnsko og pedalene på sykkel som han brukte. Ansvaret for dette kan man neppe legge på Dorenfeldt alene. Antagelig har daværende kriminalsjef i Oslo-politiet, som involverte seg i etterforskningen fra første time, hatt en finger med i spillet.

Når man ser hva som er uttalt i en del av politiavhørene, må man anta at politibetjentene som foretok avhørene var godt instruert og unnlot å skrive ned de deler av forklaringene som gikk i annen retning enn at Torgersen var gjerningsmannen. Eventuelt er ”upassende” avhørsrapporter underslått samtidig som nye avhør er blitt foretatt og vedlagt saken i stedet.

Avhørene av den eneste som hadde sett ansiktet til etterfølgeren, Esther Olsson, det vil si de avhørene man har vært i stand til å finne, bærer preg av dette. Politiet skrev ikke ned svaret hun

ga på det helt sentrale spørsmålet om det var Torgersen som hun hadde sett og som hadde fulgt etter Rigmor. Men rett skal være rett. Dokumentet som viser hennes sikre utpekning av Alf Brandsdal den 15. januar 1958 ble ikke underslått av påtalemyndigheten. Det ligger i saksdokumentene.

Også avhørene av Olga Eriksen, som bodde i Skippergaten 6 b, viser at politiet etter konfrontasjonen den 9. desember ikke ville til bunns i om hun hadde lagt merke til noe av betydning. Manglende spørsmål eller avklaring av om hun hadde lagt merke til ansiktet på mannen som sto sammen med Rigmor i oppgangen, viser dét. Denne uklarhet er så senere misbrukt av statsadvokat Katteland i hennes forklaringer til Gjenopptakelseskommisjonen.

Det første eksempel på underslag av bevis er Helga Paulsens to første politiforklaringer. Hun henvendte seg til politiet allerede et halvt døgn etter drapet fordi hun trodde at en av gårdens andre beboere, Asbjørn G, kunne være gjerningsmannen. Hun avga to politiforklaringer i anledning sin mistanke. Disse to politiforklaringene ble tatt ut av saksdokumentene.

Politiets skråsikre antagelse fra første stund om at Torgersen var gjerningsmannen, medførte ikke bare at man undersøkte forklaringene til Helga Paulsen. Det ble heller ikke etterforsket om Asbjørn G kunne være gjerningsmannen, med andre ord om det var spor inne i hans leilighet fra ugjerningen. Legger man til grunn at selve voldtekten eller forsøket på denne neppe har skjedd på trappeavsatsen, ligger leiligheten der Asbjørn G bodde, snublende nær. Det var derfor en grov unnlattelse ikke å sjekke leiligheten til Asbjørn G nærmere. Adskillig verre var det selvsagt at Brandsdal ikke ble sjekket nærmere, for eksempel ved at det ikke ble avholdt vitnekonfrontasjon hvor det ble undersøkt om Olsson og Olga Eriksen gjenkjente ham in natura som etterfølgeren. For Olssons del kunne også stemmen og dialekten hans skapt ytterligere sikkerhet for at det var ham. Vi vet også at Olga Eriksen ikke i det hele tatt gjenkjente ansiktet til Torgersen under

vitneparaden med ham to døgn etter drapet. Kanskje skyldtes det at det var Brandsdal hun hadde sett og som hun hadde kunnet kjenne igjen. Men dette får vi aldri vite.

Dorenfeldts underslag av det sentrale vitnet Støleggen, mannen som Torgersens hadde kjøpt dressen med barnålene av, har jeg redegjort for tidligere. Om man skulle være i tvil om at han ble underslått som vitne for lagmannsretten, etterlater Dorenfeldts atferd senere ingen tvil. Ved ekspedisjonen av 26. august 1958 til Oslo politikammer, med andre ord 2 ½ måned etter hovedforhandlingen, forbød han politiet å innhente forklaring fra Støleggen. Det dreiet seg om en helt sentral og relevant forklaring som Torgersen tok sikte på å bruke for Høyesterett.

Også den ytterst sentrale forklaringen om hva kronvitnet Gerd K hadde betrodde sine arbeidskolleger, sørget Dorenfeldt for å underslå. Dette er det verste underslaget som hittil er oppdaget i saken. Torgersen hadde fra første stund hevdet at han på det aktuelle tidspunktet hadde vært sammen med en Gerd som han ikke visste etternavnet på. Først 42 år senere ble det avslørt at påtalemyndigheten siden 12.juni 1958 hadde sittet på og gjemt unna politiavhørene som viste at Gerd K hadde fortalt til flere av sine arbeidskolleger at det var hun som hadde vært sammen med Torgersen på det aktuelle tidspunkt om kvelden den 6. desember. Man kan se av den originale dokumentlisten at den med viskelær og håndskrift er forfalsket/endret. Man ser videre at det er Dorenfeldt som med sin håndskrift har stått for endringene. I tråd med forfalskningen har han så uttatt de avgjørende dokumentene. Dette skjedde under hovedforhandlingen og gjør det særlig klart at det var Dorenfeldt, vår senere riksadvokat, og ingen andre som var gjerningsmannen.

Det er alvorlig at vi har en påtalemyndighet som underslår bevis. De største underslag (av økonomiske midler) har en strafferamme opp til 6 års fengsel. Underslag av bevis er imidlertid av lovgiveren vurdert som adskillig verre kriminalitet og gitt en

strafferamme på opp til 21 års fengsel. Men bestemmelsen brukes aldri. Våre riksadvokater ser ut til å finne slikt fortjenestefullt. Slike forbrytelser etterforskes derfor ikke.

Om de to ”sakkyndige” for tannbittbeviset, som aldri tidligere hadde vurdert bittmerker (i hud), forklarte Dorenfeldt at de var våre fremste eksperter på dette felt. I og for seg var ikke dette aldeles galt, bare helt misvisende, siden vi ikke hadde noen i landet som hadde rede på slikt. Men av lagmannsrettens kjennelse ser vi at de to noe senere under hovedforhandlingen, etter alt å dømme i et samarbeid mellom Dorenfeldt og de to, ble forklart å være *“fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt”*. Dette ble tydeligvis fremholdt fordi lagmannsretten skulle være helt sikker på at konklusjonene fra disse to var riktige. Det var tydeligvis ingen grenser for hvor meget Dorenfeldt i samarbeid med de to odontologene løy i retten om kompetansen til de to.

Det er hevet over tvil at Dorenfeldt med sin helt sentrale rolle i saken, involvert allerede fra 9. desember 1957, må ha vært klar over at Strøm og Wærhaug ikke hadde den sakkyndighet som det ble fremholdt at de hadde. Han grep ifølge avisreferatene inn da høyesterettsadvokat Blom kom med nærgående spørsmål til Strøm om dennes kompetanse i slike saker. Strøm hadde da lirt av seg en usannhet om at det var hans personlige erfaring (som tannlege?) at det var vanlig at gjerningsmannen også sugde når han bet sitt offer. Blom hadde selvsagt forstått at dette utsagnet bare var tøv. Dorenfeldt forsto åpenbart hvor slike spørsmål ville lede og klarte da ifølge avisreferatene å få skjøvet inn en annen av de oppnevnte sakkyndige, nemlig den meget anerkjente professor Waaler midt under eksaminasjonen av Strøm. Waaler forklarte da i retten i sterkt rosende vendinger at Strøm var meget dyktig og i mange år hadde ytet uvurderlig og svært kvalifisert hjelp i vanskelige saker der man ellers ville stått helt fast. Waaler sa videre at vi i Norge av denne grunn lå flere år foran våre naboland når det gjaldt rettsodontologi. Om

forspranget gjaldt at påtalemyndigheten den gangen ved Strøms (og Waalers?) hjelp vanligvis klarte å få straffedømt uskyldige personer, klarer vi neppe å finne ut i dag.

Som vi også vet, forklarte Strøm seg helt uriktig i retten om den erfaring han hadde ved å bistå politi og påtalemyndighet i den type saker som Torgersens ved at han tidligere hadde hatt 25 slike saker. Det riktige tallet er 0 – null – . Dorenfeldt må selvsagt ha visst at denne delen av Strøms forklaring var uriktig. Men Dorenfeldt gjorde aldri noe for å beriktige dette inntrykket. Tvert imot gjorde han som nevnt i de foregående avsnittene det stikk motsatte. Antagelig var det avtalt spill mellom ham og de to odontologene. Også Waaler med sin meget gode kjennskap til Strøm må ha visst at det som ble forklart var uriktig. Men likevel var det Strøm han kom til unnsetning. Dorenfeldt hadde åpenbart god styr på sine sakkyndige.

De første 15 årene etter dommen mens Torgersen sonet den idømte straff, forsøkte han å samle bevis som kunne vise at han var uskyldig. Fengselsmyndighetene sørget imidlertid for å frarøve Torgersen disse innsamlede ting idet cellen hans ble ”ryddet og rengjort” mens Torgersen befant seg andre steder i fengselet på Ullersmo. Torgersen hadde da blant annet samlet inn granbar fra forskjellige steder i landet for å undersøke, eventuelt bevise at korte barnåler som man hadde funnet i dressen hans, også fantes andre steder og kanskje var vanlige. Så langt som å undersøke om slike korte nåler også hadde et tilsvarende tverrsnitt som dressnålene kom Torgersen aldri fordi barnålene hans forsvant. At initiativet til slikt ”renhold” kom fra påtalemyndigheten (les Dorenfeldt), er neppe tvilsomt.

Man har også sett at Dorenfeldt, nå som riksadvokat, på begynnelsen av 70-tallet blandet seg inn i og fikk forhindret at Torgersen fikk anledning til å motta besøk i fengselet av odontologiprofessor Ås som skulle bekrefte eller avkrefte at Torgersen var sambitt (det vil si verken overbitt eller underbitt) slik Strøm

hadde påstått og dessuten trukket sine skråsikre konklusjoner ut fra. Besøket var allerede akseptert av fengselsmyndighetene. Likevel klarte Dorenfeldt å få fengselsmyndighetene til å omgjøre tillatelsen.

Når man ser hvordan Dorenfeldt den gangen la seg opp i det som alene var fengselsmyndighetenes domene, gir det seg selv at påtalemyndigheten, formodentlig Dorenfeldt, også hadde en finger med i spillet når cellen ble ryddet og rengjort på en slik måte at Torgersen mistet alt sitt innsamlede materiale. Det er også grunn til å stille seg spørsmålet om hvorfor det var maktpåliggende for Dorenfeldt mer enn 10 år etter dommen å forhindre at Torgersen fikk vurdert tennene sine en gang til opp mot bittmerkene. Svaret synes ganske opplagt. Dorenfeldt må ha fryktet eller regnet med at dette beviset ikke ville "tåle" en vurdering fra andre enn de påtalemyndigheten hadde betalt for å innta et bestemt standpunkt.

Fordi Torgersen ikke fikk motta tannlege i fengselet, fikk han i stedet en besøkende journalist kort tid etter til å ta bilder av tennene sine. Men på dette tidspunktet hadde det vært kontakt mellom direktør Bjørnsen på Ullersmo og Dorenfeldt om undersøkelsen av Torgersens tenner. Filmen med bilder av tennene ble derfor beslålagt av fengselsdirektøren (uten noe holdbart rettslig grunnlag) ved at journalisten ble forhindrede fra å slippe ut av fengselet før fengselsmyndighetene hadde kvartet filmen.

Men Dorenfeldt nøyde seg ikke bare med å forfalske, forhindre eller underslå bevis for Torgersen. Han har tydeligvis ment at enda sterkere lut måtte til for å sikre at det fusket han hadde stått for i Torgersens sak, ikke ble avslørt. Den 11. januar 1965 skrev han følgende i sin ekspedisjon vedrørende Torgersens sak til

"herr Kriminalsjefen i Oslo.

Advokat Gunvaldsen bes underrettet om at ovennevnte sikringsdømte har latt seg assistere av en rekke jurister og at han i sin tid har begjært gjenopptagelse av saken, men selv bedt gjenopptagelsesbegjæringen stilt i bero. Under disse omstendigheter inntar påtalemyndigheten det standpunkt at sikringsdømte tydeligvis selv er klar over at det intet gjenopptagelsesgrunnlag foreligger og dokumentene vil ikke bli utlånt til noen, med mindre det fremsettes en gjenopptagelsesbegjæring hvor det konkret angis hvilke grunner gjenopptagelsesbegjæringen bygger på. ---”

Mottageren av denne ekspedisjonen noterte mottaket av dokumentet med sitt stempel ”KRIMSJEF” og skrev med sin håndskrift følgende på oversendingsarket:

”T. adj H

Adv Tor Gunvaldsen er i dag tilstillet gjenpart av statsadvokaten`s påtegn. av 11. ds.

Saksdok. utlånes ikke. 12. jan 1965 L.L.

L.L. må stå for Lars L'Abée-Lund som var Oslo Politikammers kriminalsjef i en årrekke og som hadde involvert seg i etterforskningen fra første time. Deretter ble saken arkivert som følger:

”Arkiveres. 12/1 – 65 Th. Haukenæs p. adj.”

Ordren fra Dorenfeldt er uhørt.

Alle som har hatt befatning med rettsmidler for en prosess så som anke eller gjenopptakelse, vil vite at det første en advokat trenger for å kunne vurdere det nødvendige, er saksdokumentene. Her ser vi altså at Dorenfeldt - på ulovlig måte selvsagt - prøvde å forhindre at saken i det hele tatt kunne bli vurdert. Å bruke som begrunnelse at Torgersen selv var klar over at det ikke forelå noe gjenopptakelsesgrunnlag, var selvsagt noe som ikke tilkom Dorenfeldt å vurdere. I tillegg var det en åpenbar

løgn. Men her har han oppkastet seg til dommer for selv å avslå begjæring om gjenopptakelse allerede før noe var vurdert eller utarbeidet. Torgersen hadde dessuten som Dorenfeldt nevner bare ”*selv bedt gjenopptakelsesbegjæringen som han selv hadde utarbeidet, stilt i bero*”. Alminnelig forståelse av ordet ”bero” på norsk innebærer at man dermed forbeholder seg å komme tilbake til saken. Men uansett om et slikt forbehold var tatt eller ei, er det hevet over enhver tvil at en straffedømt når som helst kan engasjere en advokat for å la denne vurdere saken. Men nå prøvde Dorenfeldt å få dette til å bli at Torgersen en gang for alle hadde frafalt retten til gjenopptakelse, noe det åpenbart ikke var grunnlag for.

Men uansett dette forhold, var det klart at Torgersen ikke kunne fraskrive seg sine rettigheter til slikt på forhånd. Han hadde, uansett hva han tidligere måtte ha uttalt, når som helst anledning til å la en advokat se på saksdokumentene for å vurdere om rettsmidler mot dommen kunne være aktuelle. Påtalemyndigheten hadde overhodet ikke noe som helst med å overprøve dette. Det er første og eneste gang jeg har hørt om at påtalemyndigheten har tiltatt seg en slik ”myndighet”.

Her vises det at den tungt kriminelle Dorenfeldt tok alle midler i bruk for å forhindre at blant annet hans behandling av saken kunne undergis en vurdering. Kanskje så Dorenfeldt at det hele kunne utvikle seg til et spørsmål om hvor mange år i fengsel han selv skulle få. Man ser også at kriminalsjefen i Oslo ikke hadde betenkeligheter med å følge opp Dorenfeldts alvorlige lovbrudd.

Man spør seg selv hvorfor det var så viktig for Dorenfeldt å forhindre at saken ble vurdert på nytt. Svaret gir seg selv. Han hadde åpenbart kunnskaper som innebar frykt for at hele saken kunne rakne og at de særdeles alvorlige lovbruddene (fra hans side) som vi nå er blitt klar over, allerede kunne blitt avslørt den gangen.

Advokat Gunvaldsen klarte aldri å få ut dokumentene fra påtalemyndigheten, og han trakk seg derfor etter mange forgyeves forsøk fra saken. Torgersen forsøkte personlig (uten advokat), ubemidlet som han var, å fremme søksmål mot Dorenfeldt, Lund og Haukenæs å få dom for at de ikke hadde rett til å holde dokumentene tilbake. Men de tre klarte å få avvist søksmålet uten realitetsdom. Det skulle derfor ta mer enn seks år før høyesterettsadvokat Tor Erling Staff med sin betydelige tyngde og energiske innsats klarte å få utlevert dokumentene. Da hadde han i mer enn ett år stått hardt på. Men påtalemyndigheten fant på alskens unnskyldninger for å trenere saken, blant annet at dokumentene ikke kunne lånes ut før et kopisett som Michael Grundt Spang hadde for å skrive sin bok for å støtte påtalemyndigheten, var levert til tilbake.

Hvis noen etter dette tilbakeholdet skulle mene at Torgersen har hatt med en redelig påtalemyndighet å gjøre, har han eller hun en helt forskjellig oppfatning enn meg for hva som ligger i begrepet redelighet.

Dorenfeldt hadde i tilfellet Gunvaldsen henvist til at Torgersen tidligere hadde bedt andre advokater se på saken sin. Dette hadde Dorenfeldt rett i. I 1962 prøvde Torgersen å engasjere høyesterettsadvokat Alf Nordhus. Men fordi [Torgersen var ubemidlet, svarte Nordhus ja under den forutsetning at han ble oppnevnt av retten slik at det offentlige ville betale hans salær. Oppnevningen ble behandlet av ingen ringere enn lagmann Lunde, lagmannsrettssakens administrator i 1958. Begjæringen om oppnevning ble avslått. Avslaget var i god overensstemmelse med Lundes fire år gamle ferdigskrevne avvisningskjennelse for det tilfelle at en gjenopptakelsesbegjæring skulle bli fremsatt fra Torgersens side. Det er drøyt (og selvsagt ulovlig) å benytte et slikt avslag som begrunnelse for å avslå å utlåne saksdokumentene noen år senere, da Torgersen endelig hadde fått tak i en advokat som var villig til å se på saken hans.

Man kan kanskje tenke seg at påtalemyndighetens og Dorenfeldts feil og rolle i 1958 og i årene etterpå fikk dagens påtalemyndighet til å gå i seg selv og i størst mulig grad opprette feilene. Særlig burde dette være aktuelt etter at nye sakkyndige omkring årtusenskiftet hadde påvist at de tre tekniske bevisene ble vurdert helt uriktig i 1958, og at det var grunn til å legge ansvaret for disse feilene på påtalemyndigheten. Men en slik tanke er helt fremmed der i gården. Det har ikke hjulpet det minste at Dorenfeldt i 1978 gikk av for aldersgrensen og sluttet som riksadvokat. Han døde i 1997. Redeligheten i dagens påtalemyndighet ser ut til å ligge på samme nivå som den hele tiden har gjort i Torgersens sak. Påtalemyndigheten har frem til sommeren 2013 gjort sitt ytterste for å tildekke feilene som er gjort. I den utstrekning det har vært nødvendig for å få opprettholdt den uriktige dommen, er det blitt fusket og løyet, jf de omtrent 13 år gamle falske erklæringene om barnårsbeviset.

Et grelt eksempel er hvordan påtalemyndigheten i omtrent 40 år har misbrukt sin besittelse av konkrete bevis og forhindret at Torgersen fikk vurdert bevisene i saken på nytt. Dels representert av odontologiprofessor Tore Solheim, har påtalemyndigheten frem til ca 1998 nektet andre enn påtalemyndighetens egne betalte sakkyndige å besiktige modellen av Torgersens tenner. På slutten av nittitallet medførte utviklingen i saken og kjennelser fra Høyesterett at det ikke lenger var mulig for påtalemyndigheten å fortsette dette lovstridige tilbakeholdet. Påtalemyndigheten måtte da la andre enn sine egne betalte sakkyndige vurdere dette beviset.

Vi har sett hvordan det da gikk med vurderingen av dette beviset. Ikke bare ble beviset i løpet av kort tid helt underkjent som bevis mot Torgersen. Det ble straks fremholdt at Torgersen neppe kunne være opphavsmannen til bittmerket i Rigmors bryst, med andre ord at dette i stedet for å være et sikkert bevis mot Torgersen var et sikkert bevis for at han var uskyldig. Denne

sikkerheten er så i løpet av forholdsvis kort tid stadfestet av en rekke sakkyndige etter hvert som de vurderte dette beviset. Vi forstår på denne bakgrunn at tilbakeholdet i 40 år kan skyldes at påtalemyndigheten siden 1958 har fryktet eller visst hvordan uavhengige eksperter ville vurdere dette beviset. Med andre ord at tannbittbeviset ville bli vurdert på en helt annen og motsatt måte når det ble gransket av andre enn de påtalemyndigheten hadde betalt for å innta et bestemt standpunkt.

Om påtalemyndigheten allerede i 1958 fikk vite av Strøm at tannbittbeviset ga stor sikkerhet for at Torgersen ikke hadde bitt, får vi aldri vite. Det er ihvert fall klart at det første man måtte anta dersom man sammenlignet tannmerkene med Torgersens tannsett, er at det var umulig at merkene kunne stamme fra Torgersens tenner. Ca 25 år før Torgersens sakkyndige fikk tilgang til tannbittbeviset, hadde to andre ubetalte eksperter kommet til det omtrent det samme. Men deres uttalelser ble ikke tillagt vekt fordi påtalemyndigheten (på rettsstridig måte) hadde forhindret at de fikk tilgang til det mest sentrale og relevante bevismaterialet, nemlig avstøpningsmodellen av Torgersens tenner.

Men selv om påtalemyndigheten nå var tvunget til å la Torgersens sakkyndige få tilgang til bevisene, kunne selvsagt heller ikke dette skje uten merkverdige påfunn fra statsadvokatens side. En av våre mest anerkjente medisinske sakkyndige med blant annet 15 års fartstid som sakkyndig for politiet og påtalemyndigheten, professor dr. med Per Holck, ble spurt av Torgersen om han var villig til å vurdere tannbittbeviset. Det var han. Til sin vurdering trengte han å vurdere Rigmors avskårne bryst som var blitt bevart.

Då så statsadvokat Lars Frønsdal sitt snitt til, med riksadvokatens passive tilslutning, å sjikanere Torgersensiden. I sitt brev til Borgarting lagmannsrett i sakens anledning skrev han blant annet at *“det er imidlertid klart at en slik mann (Holck) ikke kan*

betros sensitivt bevismateriale uten under oppsyn - iallfall ikke i denne saken. ... Det foreligger absolutt betenkelige forhold som gjør at han bør passes på."

Brevet medførte helsides oppslag i pressen, feks i VG 19. februar 2000. I stedet for å sjikanere Per Holck, burde Frønsdal heller vendt oppmerksomheten mot seg selv og passet på at han oppførte seg som han skulle.

Da tampen begynte å brenne på slutten av 1990-tallet, fordi Torgersen nå fikk tak i sakkyndige for alle de 3 bevisene, og det ikke lenger var mulig for påtalemyndigheten å fortsette sitt lovstridige tilbakehold av bevisene, svarte påtalemyndigheten med å destruere barnålene som skrev seg fra Torgersens dress. Med dette regnet nok påtalemyndigheten med at barnålsbeviset én gang for alle var sikret, fordi denne destruksjonen ville være til hinder for en ny vurdering av dette beviset.

Men der forregnet påtalemyndigheten seg. Bare dressnålene og ikke også åstedets nåler ble destruert. Fordi de sakkyndige i 1958 hadde uttalt at dressnålene var helt like og nøyaktig av samme type som barnålene på åstedet, har de sistnevnte nåler gitt en mulighet for vurdering av alt som trengs for dette beviset. Som vi vet har dagens vitenskapsmenn ut fra åstedets nåler kunnet fastslå at nålene begge steder utvilsomt er helt vanlige barnåler som man finner over alt der det vokser gran. Destruksjonen av dressnålene fikk derfor ikke den tilsiktede effekt.

Hadde påtalemyndigheten på slutten av nittitallet innsett at det kunne gå slik, hadde nok nålene fra åstedet også blitt destruert. Da ville det blitt umulig å ha en annen mening om barnålene enn den Printz og Mork hadde gitt uttrykk for i 1958, nemlig at barnålene både i dressen og på åstedet var unike. Barnålsbeviset ville en gang for alle ha vært sikret som et aldeles sikkert og fellende bevis mot Torgersen.

De fleste av oss vil antagelig mene at det er uakseptabelt at politiet og påtalemyndigheten destruerer bevis som fortsatt har

aktualitet. Men det gjelder nok bare oss utenfor rettsapparatet. Hvis det gjelder gjenopptakelse, må vi nok legge til grunn at våre dommere, i hvert fall våre høyesterettsdommere, er av motsatt oppfatning. For sin destruksjon av dressnålene er nemlig påtalemyndigheten premiært av Høyesterett. Tvil som denne destruksjonen har medført for om dressnålene lignet på åstedets nåler, har Høyesterett latt slå ut i Torgersens disfavør ved sin avgjørelse i 2001. I alle andre tilfelle ville selvsagt den tvil som bevisødeleggelsen medførte, etter våre vanlige regler gått ut over den som hadde ødelagt beviset.

Men Høyesterett har utnyttet bevisødeleggelsen bedre til fordel for påtalemyndigheten enn dette.

Kanskje går det an å mene at påtalemyndigheten etter destruksjonen hadde fortjent bedre enn at barnålsbeviset fortsatt lot seg vurdere. Om det er slike tanker som har gjort seg gjeldende i Høyesterett, skal være usagt.

Som vi husker ble det i årene 1998 -2000 slått fast at barnålene fra åstedet (og derfor også dressen) var en helt vanlig type som man ville finne over alt der det vokser gran i Norge. Høyesterett kom likevel frem til (i sin avgjørelse i 2001) at denne kunnskapen ikke "rokker ved Printz' og Morks vurderinger" som gikk ut på det stikk motsatte, nemlig at man ikke fant slike barnåler i det hele tatt i Norge. Derved la Høyesterett uttalelsene fra Printz og Mork til grunn slik man ville gjort dersom det ikke lenger var mulig å vurdere barnålsbeviset. På dette grunnlag kom Høyesterett til at barnålsbeviset var like sikkert som det ble antatt å være i 1958. Bevisdestruksjonen fikk derved ved Høyesteretts hjelp den effekt som påtalemyndigheten hadde tatt sikte på. At Høyesterett her i strid med den enkleste logikk hevet seg over den kunnskap man nå hadde, kan ikke være tvilsomt for noen, heller ikke for høyesterettsdommerne selv, jf senere.

Det må være betryggende for påtalemyndigheten å vite at man kan påregne Høyesteretts fulle og uforbeholdne støtte i

påkommende tilfelle dersom det avdekkes at den har bearbejdet bevissituasjonen. Men om slikt gir alle oss andre grunnlag for tillit til våre høyesterettsdommere og påtalemyndigheten, er en annen sak. Likeledes om det er slik man mest effektivt motarbeider den ukultur som det er avslørt at man har i påtalemyndigheten.

Det kanskje klareste eksempelet på at påtalemyndigheten holder på som før (selv når vi tar i betraktning Kattelands uttalelser, se nedenfor) er samarbeidet mellom påtalemyndigheten og forskerne fra NISK om uriktige og misvisende erklæringer om barnårsbeviset. Dette skjedde for ca 11 – 13 år siden. Det er fortsatt den samme riksadvokaten og de samme statsadvokatene i påtalemyndigheten nå som den gangen. Også for tannbittbeviset skjedde høyst sannsynlig noe av det samme da de to britene ble oppnevnt som sakkyndige for ca 12 år siden. Da var det odontologiprofessor Tore Solheim som ivaretok det praktiske på vegne av påtalemyndigheten.

Det er sikkert mange måter som en statsadvokat eller en riksadvokat kan tenke seg å kvitte seg med et problem på. Torgersen har selv fortalt en historie som kan gi en viss ettertanke.

Etter sitt ”tigersprang” i retten ble Torgersen stort sett betraktet som det farligste vi hadde i Norge. Det var en kjent og omtalt sak at Torgersen trente mye med vekter i fengselet og at han derfor var svært sterk. Politi og påtalemyndighet tok vare på dette problemet ved at hver gang Torgersen skulle ut av fengselet i rettsmøter eller lignende, så var han lenket både i håndlenker og fotlenker. Dessuten var håndlenkene lenket til fotlenkene. Lenkene hadde han også på seg i rettsmøtene til tross for at politiet der sørget for et godt oppbud av konstabler for å kunne ta seg av ham i påkommende tilfelle. I pressen for 40 – 50 år siden medførte denne atferden fra politiets side kritikk.

Lenkene ble festet før han forlot fengselet og ble holdt på til han var tilbake der. I tillegg til lenkene tok politiet ingen sjanser når han skulle fra bilen som fraktet ham og til rettløkalet. De aktuelle dører ut av tinghuset i Oslo var alltid lukket og antagelig låst. At hele opplegget var sjikanøst, kan det neppe herske tvil om.

Men en gang var det helt annerledes. Det var i tidsrommet 1972 - 73. Torgersen er ikke i stand til å tidfeste det bedre. Det var bare et par års tid igjen før Torgersen skulle slippe ut, og det voldte nok bekymring i enkelte kretser. Bare to politibetjenter, som Torgersen til og med oppfattet som litt tilårskomme, sto for biltransporten. Vel fremme i tinghuset i Oslo løste de to Torgersen fra alle lenkene. Så ble han sluppet ut av bilen. Denne gangen kunne Torgersen se at dørene ut av tinghuset som alltid ellers ble opplyst å være låst, ikke var låst. Dørene sto vidåpne. Torgersen bemerket til sine "følgesvenner" at dette var litt av en forandring fra det vanlige opplegget, og at nå ville jo en kort sprint fra hans side for første gang på omtrent 15 år bringe ham ut i frihet. Torgersen var i tillegg til å være meget sterk også en rask sprinter.

De to politibetjentene smilte bare og trakk på skuldrene. Men Torgersen forsøkte ikke å rømme. Sammen gikk de tre opp i rettssalen uten problem av noe slag. I rettssalen kom det to politibetjenter til slik at det var fire politibetjenter som passet på ham der. Torgersen fikk vite at de to siste kom utenfra og at de hadde oppholdt seg utenfor tinghuset da Torgersen ble sluppet ut av bilen og ført opp i rettssalen. I rettssalen var det en avslappet atmosfære. Torgersen hadde jo ikke forsøkt å rømme. Før Torgersen ble ført tilbake til bilen (men etter rettsmøtet), var det derfor en hyggelig samtale mellom Torgersen og de fire politibetjentene. Det kom da frem at de to som hadde fulgt ham opp fra bilen, var norske politimestere i pistolskyting. De to andre som hadde kommet direkte til rettssalen utenfra, var flinkere. De opplyste at den ene var norsk mester, den andre nordisk mester i pistolskyting - ikke i politimesterskap men i vanlig sivilt

mesterskap . Om de fire var bevæpnet ved anledningen, ble ikke brakt på det rene av Torgersen.

25 år senere, i 1998, prøvde Torgersens daværende advokat, Magne Jetne, å skaffe på det rene om det kunne finnes ytterligere dokumenter eller opplysninger i Torgersens sak. En politibetjent fant da frem til en mengde dokumenter som usortert ble oversendt til advokaten. Her ble det funnet et dokument utstedt av Oslos politimester Johan Gjerde i mars 1973. Jeg har en fotokopi av dokumentet og gjengir det i sin helhet:

”Mars 1973

F O R T R O L I G

SÆRTILTAK I TILFELLE DOMSFANGE FREDRIK FASTING
TORGERSEN, FØDT 01 10 34, SKULLE RØMME

NÅVÆRENDE OPPHOLDSSTED: ILA SIKRINGSANSTALT,
TLF: ?? 05 90 OG 020-4441

- Dersom det innløper melding om at domsfange Fredrik Ludvig Fasting Torgersen har rømt, skal følgende spesielle tiltak iverksettes øyeblikkelig:
- En polititjenestemann beordres til Riksadvokatens kontor i Grubbegaten 1, 5.etasje, for å beskytte riksadvokat Dorenfeldt mot overfall fra den rømte.
- Uniformert vakt settes ut i eller utenfor Riksadvokatens leilighet i Cam. Collets vei 2, 5. etasje.
- Formålet med vaktholdet er å beskytte Riksadvokaten og hans familie. Riksadvokaten og familiemedlemmer skal derfor også ledsages når de forlater kontor eller hjem.
- Vakten skal være bevæpnet med pistol og kulle, og være utstyrt med håndjern.
- Hvis fangen påtreffes, skal han omgående uskadeliggjøres uten å avvente et mulig rettsstridig angrep.
- Den dømte ansees som meget farlig.

Sign

J. Gjerde”

[Min understrekning] Også byrettsdommer Koren, som hadde vært dommer ved den rettslige forundersøkelsen, og som hadde vært justisminister to ganger, ville politiet gi tilsvarende beskyttelse, men han avsto. Han innså ikke at Torgersen skulle utgjøre noen fare for ham. For ham var det vel heller ikke noe poeng å få avlivet Torgersen.

Statsadvokat Kattelands uttalelser

ANNE MARGRETE KATTELAND ER DEN STATSADVOKAT SOM DE siste åtte-ti årene har behandlet saken for påtalemyndigheten. Hennes behandling av saken og hennes uttalelser til Gjenopptakelseskommisjonene er et kapittel for seg selv. Som nevnt tidligere skal hun som representant for påtalemyndigheten være objektiv. Dette gjelder selvsagt også uttalelser til Gjenopptakelseskommisjonen.

Katteland har i 2005 og 2009 avgitt to skriftlige uttalelser til Gjenopptakelseskommisjonen, én til hver av Torgersens to gjenopptakelsesbegjæringer. Uttalelsene er uriktige på en rekke punkter. Siden alle feilene går i Torgersens disfavør kan man neppe tro annet enn at de er tilsiktede. I så måte er hennes uttalelser og øvrige behandling en god fortsettelse av hvordan Dorenfeldt og den øvrige påtalemyndighet har behandlet saken i alle år.

Generelt gir hun uttrykk for at Torgersens to siste begjæringer ikke inneholder noe nytt av betydning. Da forstår man at feil i domfeltes disfavør ikke er noe som teller når det er tale om gjenopptakelse. Til Kattelands ”forsvar” kan det nevnes at hun gir uttrykk for at de 3 tekniske bevisene står like sterkt i dag som i 1958. Men det er vel neppe mulig at hun kan mene noe slikt.

På side 28 i uttalelsen av 2. desember 2005 slutter hun seg til Kjæremålsutvalgets (dvs Høyesteretts) vurdering i 2001

av tannbittbeviset hvor Kjæremålsutvalget relativt kryptisk fastslo at *"tannbittbeviset fremdeles trekker i den retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket."* På grunnlag av dette konkluderer Katteland med at utvalget kom til *"at vekten av tannbittbeviset måtte reduseres noe"* i forhold til hvordan det ble vurdert i 1958. [Min understrekning] Man kan trygt kalle dette et understatement som går i Torgersens disfavør. I 1958 ble tannbittbeviset ansett som et aldeles sikkert bevis, mens beviset nå ifølge Høyesterett bare ga en viss sannsynlighetsovervekt for at merkene stammet fra Torgersens tenner. Det er en voldsom forskjell på et bevis i en straffesak som gir 100,0 % sikkerhet for noe og et bevis som trekker med 60, kanskje 80 % sikkerhet i denne retningen.

Kattelands egen oppfatning om tannbittbeviset får vi på side 30 (i samme uttalelse). Her uttaler hun at angivelig uenighet mellom ekspertene (det vil si åtte mot null) om at bittmerket stammer fra Torgersen, ikke medfører tvil om at dommen er uriktig. I stedet gir hun uttrykk for at det er *"snarere tvert i mot"*. Hvordan det kan ha seg at åtte sakkyndige erklæringer som går ut på at bittmerket ikke kan stamme fra Torgersen, gir større sikkerhet for at det er han som har bitt, må man nok ha vært ansatt i påtalemyndigheten en stund for å forstå. Vi forstår også at Katteland (og resten av påtalemyndigheten) er helt blind når det gjelder noe som trekker i Torgersens favør.

På side 46 gir Katteland etter å ha gjennomgått uttalelsene fra Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) uttrykk for: *"Avføringsbeviset er ikke svekket på noen måte i forhold til hvordan det ble presentert under hovedforhandlingen i 1958."* Hun har kommet til dette resultat på bakgrunn av at DRK angivelig ikke har hatt innvendinger mot de sakkyndiges uttalelser fra 1958. I sakens anledning uttaler hun på side 36: *"Etter dette er det påtalemyndighetens oppfatning at den evaluering som den rettsmedisinske kommisjon har foretatt av de sakkyndiges rapporter,*

ikke gir noen grunn til å betvile de konklusjoner som de sakkyndige har kommet med” [i 1958].

Her har faktisk Gjenopptakelseskommisjonen trukket den motsatte konklusjon for hva vi må legge til grunn for dette bevisets vedkommende. Som jeg tidligere har bemerket, har kommisjonsmedlemmene i motsetning til Katteland klart å lese (og forstå) det som står i DRK’s uttalelse.

Grunnen til at påtalemyndigheten ikke har kommet med egne sakkyndige på banen for dette beviset, skyldes antagelig at “vurderingen” fra 1958 for dette bevisets vedkommende er så uholdbare at det ikke har vært mulig å få noen til å støtte noe som helst av det som ble uttalt den gangen.

For avføringsbeviset kan man derfor i dag konkludere med at Katteland ikke bare mangler belegg for den konklusjon hun har trukket om dette beviset. Virkeligheten forholder seg stikk motsatt av det hun har anført.

Dette har hun selvsagt vært klar over. Hun har derfor prøvet å svekke betydningen som dette beviset ble tillagt i 1958 ved å fremholde at *”ingen av de sakkyndige har konkludert med at avføringsprøvene fra åsted/avdøde og siktede stammer fra samme kilde.”* For å vurdere denne påstanden, holder det å se på hvordan de sakkyndige i henhold til avisreferatene forklarte seg den gangen. Det var først og fremst forklaringen fra Printz som ble gjengitt i avisene. Han var jo den toneangivende for dette beviset. Jeg nøyer meg med fire av referatene.

Arbeiderbladet 10. juni: *”Dette er neppe tilfeldig, sa professor Printz. Cellene er påfallende like. Farge og konsistens stemmer også. For meg er det ikke mulig å finne noen uoverensstemmelse – ekskrementene på turnskoen stammer fra avdøde.”*

Morgenbladet 10. juni: *”Som konklusjon sier professor Printz at prøvene viste påfallende likhet i farge og konsistens også ellers. En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig. Dorenfeldt: De mener altså at prøvene stammer fra samme kilde? Printz: Det mener jeg.”*

Morgenposten 10. juni: *”Professor Henrik Printz forklarte seg i samsvar med dr. Fürst, og konkluderte med at en slik overensstemmelse i samtlige prøver neppe var tilfeldig. Det var hans oppfatning at alle prøver, også den fra Torgersens gummisko måtte stamme fra samme kilde – nemlig den drepte.”*

Vårt Land 10. juni: *”Professor Printz sa at med den overensstemmelse det er ved samtlige prøver, er det neppe tilfeldig. Det var derfor hans oppfatning at alle prøvene, også den fra Torgersens turnsko, måtte stamme fra samme kilde, nemlig den drepte.”*

For barnålsbeviset konkluderer Katteland på side 54: *”Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ingenting som er anført her som svekker barnålsbeviset.”* Dette skal da forstås slik at det ikke har noen betydning for hvor dressnålene stammer fra om slike barnåler finnes overalt i naturen eller bare på ett enkelt sted i hele verden, nemlig gjerningsstedet. Barnålsbeviset var derfor etter hennes mening like sikkert som det ble oppfattet å være i 1958.

Uholdbarheten for dette beviset behandles flere andre steder av meg og det grundigere enn de andre bevisene. Jeg nøyer meg derfor her med å henvise til det jeg har uttalt om at dette beviset ikke gir noen sikkerhet lenger for at Torgersen hadde vært på gjerningsstedet. Her har vi etter mitt skjønn den påstand fra Kattelands side hvor vi lettest ser at den er helt uriktig, og at hun der det passer for saken uttaler seg mot bedre vitende. Eller sagt på en annen måte: sannheten er noe som kun har interesse når den går påtalemyndighetens vei.

Da Torgersen ble pågrepet av politiet på Østbanen få minutter etter at han siste gangen, ifølge politiets teori hadde forlatt gjerningsstedet, hadde han turnsko på seg. Som vi vet, var stedet der bålet over Rigmor ble rusket sammen og påtent, ifølge politirapporten, dekket av et fuktig slamlag. Likevel hadde turnskoene ikke snev av slam på seg. Ikke pedalene på sykkelen heller. Noen rapport om dette foreligger ikke. Årsaken er som nevnt tidligere, at politiet passet seg for å produsere rapporter eller ta vare på eller sikre bevis som ikke passet inn i bildet med Torgersen

som gjerningsmann. Om dette fravær av slam på turnskoene til Torgersen og mulige undersøkelser sier Kattelands på side 82: *”Vi vet ikke om det var slam på skoene fordi vi ikke med sikkerhet vet hvilke sko Torgersen hadde på seg.”...*

Hun må med dette mene at Torgersen da at han forlot gjerningsstedet siste gangen (noen få minutter før han ble pågrepet kl. 00.58) skal ha skiftet sko og kvittet seg med skoene han hadde på seg i kjelleren. Dessuten at han av denne grunn hadde tatt med seg et ekstra par sko ned til byen for å kunne skifte sko slik at disse ikke skulle avsløre ham på hjemveien. Hun legger med andre ord til grunn at Torgersen tok turen tilbake til Skippergaten 6 b til tross for at han mente at en slik tur medførte så stor risiko at han måtte kvitte seg med skoene han brukte der, i tilfelle han skulle bli tatt av politiet på hjemveien. Det er første gang påtalemyndigheten forutsetter noe slikt. Det er også nokså selvsagt at Torgersen ikke ville ha gitt seg tilbake til åstedet dersom han mente at risikoen var så stor at han øyeblikkelig etter å ha vært der, måtte kvitte seg med skoene han brukte der.

Kattelands og påtalemyndigheten (og Printz og tre andre sakkyndige!) har anført at en avføringsflekk på den ene turnskoen, beviser at Torgersen hadde vært på åstedet og fått Rigmors avføring på den. Det blir en spenstig bevisvurdering å anføre at mangel på slam på skoen ikke beviser noe som helst fordi man ikke vet om Torgersen hadde skoen på da han angivelig var der, samtidig som avføringsflekken beviser at skoen (og Torgersen) har vært der. Vanligvis er man i Norge mer edruelig enn dette når bevis vurderes.

På side 99 omtaler Kattelands vitneprovot fra kioskdamen Esther Olsson. Hun sier: *”Det vises til at vitne Ester Olsen [sic] (hun i kiosken) plukket ut Torgersen som type under konfrontasjonen den 9.19.57, som var før bildet av Torgersen var offentliggjort i pressen, jf dok 1h. I retten uttalte hun at han var lik Torgersen, men at hun ikke kunne si noe sikkert.”*

Jeg minner om at jeg tidligere har redegjort for at denne gjengivelsen gir et helt uriktig bilde av hva Olsson hadde iaktatt. Hun hadde forklart at hun var sikker på at det var Alf Brandsdal og ikke Torgersen som hun hadde sett. Men dette var før de falske forklaringene om de 3 tekniske bevisene forelå og ble foreholdt for henne.

Årsaken til at man under rettssaken ikke fikk en like klar forklaring fra hennes side som tidligere, må antas å være at hun nå var gjort kjent med de 3 tekniske bevisene og at disse ikke etterlot noen som helst tvil om at Torgersen var mannen som hadde fulgt etter Rigmor og så drept henne. Hennes gjenkjenning av Brandsdal måtte følgelig være feil.

Også for vitnet Arne Thoresen gir Kattelund på side 99 et helt uriktig inntrykk av hans forklaring. Her sier hun helt riktig at Thoresen uttalte at Torgersen var ”*jævlig lik*” etterfølgeren. Men hun har altså fortiet at denne likheten dreide seg om Torgersen sett bakfra fordi Thoresen ikke hadde sett etterfølgerens ansikt.

Kattelund gjør et poeng av at Torgersen skal ha filt sine tenner. Dette hevder hun til tross for at det ikke er noe som helst i saken som viser at slik filing har skjedd, bare et løst rykte helt uten faktiske holdepunkter. Hun anfører også at en slik filing vil være bevisfusk. Det hun ”glemmer”, er at det allerede forelå en nøyaktig avstøpning av Torgersens tenner. Denne avstøpningen var langt utenfor Torgersens kontroll og rekkevidde. Enhver sammenligning i fremtiden av bittmerket med Torgersens tenner ville selvsagt skje i forhold til denne avstøpningen og ikke med Torgersens tenner, uansett om de var filt eller ei. En filing av tennene ville derfor vært helt uten betydning for en mulig ny vurdering av tannbittbeviset.

Det er derfor ingen sannsynlighet for at Torgersen har gjort noe slikt. I tillegg kommer at Torgersen aldri har fremholdt at bittmerket skal sammenlignes med noe annet enn avstøpningsmodellen av tennene hans. Faktisk har han gjort det motsatte av å ødelegge bevis, nemlig kort tid etter domfellelsen skriftlig

bedt om at avstøpningen av tennene hans ble bevart. Dette ba han om fordi han håpet at han i fremtiden ved hjelp av modellen ville kunne bevise at han ikke var biteren. Så kan man jo lure på hvorfor han håpet at avstøpningen kunne bevise dette.

I uttalelsen av 17. desember 2009 besværer Katteland seg på side 13 over at Torgersen ikke aksepterer den bevisvurdering som våre rettsinstanser, det vil først og fremst si Høyesterett og Gjenopptakelseskommisjonen, har stått for. Selvsagt gjør ikke Torgersens det. Det skulle da bare mangle når man ser hvordan saken er vurdert og de innvendinger som er fremsatt i min stevning, i denne boken og i professor Eskelands svært grundige utredninger til Gjenopptakelseskommisjonen. Der bevisene ikke passer for å fastholde Torgersens skyld, er det noe helt annet enn sakens bevis som legges til grunn av de nevnte instanser. Ellers anfører hun videre i sakens anledning på side 14 at man på Torgersens side ikke aksepterer et bevis som bevis med mindre det gir 100 % sikkerhet. Torgersen har ikke anført noe slikt, og jeg vil ikke anføre noe slikt tøv i fremtiden heller.

Hvis man skulle si noe om hvem som ikke aksepterer det som burde aksepteres, er det grunn til å se hen til Kattelands anførsler i hennes to uttalelser til kommisjonene. Der er det ikke spørsmål om stor eller liten sikkerhet, bare om hvilken vei noe trekker. Så er det da slik for Katteland at alt som trekker i Torgersens favør, uansett om sikkerheten skulle være 100%, er uten betydning, mens det som trekker den motsatte veien gis en sikkerhet det ikke er dekning for. Grelle eksempler er hennes vurderinger av barnårsbeviset og betydningen av uttalelsene fra Torgersens åtte sakyndige for tannbittbeviset.

På side 15 anfører Katteland de *"tilfeldigheter"* som er påtalemyndighetens grunnlag for å opprettholde dommen. Jeg har tidligere forklart holdbarheten for disse tilfældighetene. Jeg gjentar ikke dette her utover på nytt å anføre det helt selvsagte, nemlig at en domstol med domskompetanse og ikke Gjenopptakelseskommisjonen må avgjøre om disse

tilfeldighetene er nok til å fastholde en fellende straffedom mot Torgersen. Heller ikke begrunner jeg på nytt at hennes tilfældigheter i tillegg er en serie med usannheter fra hennes side, men ikke verre enn de hun ellers presterer i sine uttalelser, bortsett fra at her kommer usannhetene tettere enn det som ellers er normalt for henne.

I tillegg uttaler Katteland: *"Alle disse "tilfældighetene" sammenholdt med en rekke andre forhold gjør det etter vår oppfatning helt utvilsomt at Torgersen er dømt med rette."*

Det hadde vært fint om Katteland hadde nevnt hva denne "rekke andre forhold" går ut på, for jeg har problemer med å se hva disse forhold består i. Hun nevner dog ett forhold: falske erklæringer. Men det ser foreløpig ut til at bevisene for slikt utelukkende befinner seg i hennes fantasi eller tankeverden, hvis hun da ikke tenker på alle de falske erklæringer som hun selv, Dorenfeldt, påtalemyndigheten og påtalemyndighetens sakkyndige har stått for. Disse er jo avdekket, og av dem er det svært mange. Til nå er i hvert fall intet moment som kan bestyrke hennes beskyldninger om uriktige erklæringer fra Torgersens side kommet frem. Nå, omtrent 50 år etter at noe slikt angivelig skal ha skjedd, kunne det være på tide å spesifisere fra hennes side hva de falske erklæringer består i. Dog har hun nevnt Torgersens innhenting av forklaring fra Støleggen. Men her var det påtalemyndigheten som ved straffbar atferd gjorde det nødvendig for Torgersen selv å innhente forklaringen fra ham. Så bruker hun da som grunnlag for å påstå at forklaringen er falsk, at det er Torgersen som har sørget for å innhente den.

På side 16 betviler Katteland seriøsiteten til Torgersens sakkyndige fordi de har kommet til et annet resultat for tannbittbeviset enn de rettsoppnevnte (les påtalemyndighetens egne) sakkyndige. Jeg har tidligere tilbakevist at det er grunnlag for å betvile denne seriøsiteten og gjentar ikke mine argumenter her. Dog nevner jeg at Katteland på samme side gjengir og

omtaler DRK som underkjenner hvordan påtalemyndighetens sakkyndige har vurdert tannbittbeviset og følgelig gir Torgersens sakkyndige medhold i hoveddelen av det arbeid de hadde utført. Erklæringen fra DRK torpederte samtidig det påtalemyndighetens nye sakkyndige (britene) hadde fremholdt i starten før de begynte tilbaketoget sitt. Vi husker at det hele kulminerte i 2006 ved at den siste briten ga helt opp og foreslo at man skulle se helt bort fra tannbittbeviset. Men selv dette får tilsynelatende ikke Katteland til å forstå noe som helst. I stedet har alt dette medført at tannbittbeviset ”*snarere tvert i mot*” bare er blitt sikrere for henne.

Katteland har også uttalt på samme side: ”*Jeg mener det er grunn til å merke seg at samtlige uavhengige sakkyndige, har kommet til en konklusjon fra overveiende sannsynlig til sannsynlig at det er Torgersen som er biteren.*” Katteland har da tydeligvis glemt at den eneste ”*uavhengige*” sakkyndige som var igjen i saken, dvs briten Whitaker, fant det tryggest at man helt så bort fra tannbittbeviset. Samtidig har hun da plassert de sakkyndige fra DRK i gruppen *avhengige*, og det er jo grunn til å spørre hva hun mener at disse sakkyndige er *avhengige* av.

Hvis man skal dele de sakkyndige for tannbittbeviset i to grupper slik Katteland gjør, ville det vært mest nærliggende å skille mellom de som ble betalt for å innta et bestemt standpunkt (påtalemyndighetens fem) og de øvrige ca 15 (når man medtar de sakkyndige fra DRK) som ikke er blitt betalt for å mene noe bestemt. Og så er det da slik at alle de 15 mener at tannbittmerkene ikke viser at de stammer fra Torgersen. I tillegg er det nå på det rene at de fem som av påtalemyndigheten ble betalt for å gi uttrykk for at Torgersen var biteren, alle har tatt svært feil i alle fall på en del punkter som har ledet frem til deres konklusjon. Tilsvarende feil er det ikke påvist fra de 15 andre sakkyndiges side. De har ikke trengt å gi seg på noe som helst. De 15 har med andre ord hele tiden hatt rett.

På samme side nederst klarer Kattelands også å gi Gjenopptakelseskommissjonen medhold i dens vurdering i 2006-avgjørelsen av at tannbittbeviset ikke ble tillagt stor vekt i 1958 til tross for at dette beviset etter kommisjonens og Kattelands mening var det eneste sikre beviset i saken. Ikke dårlig det heller.

Jeg nøyer meg med disse punktene som etter min mening viser at hun (og påtalemyndigheten ellers) stadig har forsøkt å belyse saken uriktig og til Torgersens skade, og at vi har hatt å gjøre med en tvers gjennom løgnaktig og uredelig påtalemyndighet. Det hele er så galt og usannsynlig at det er mer enn vanskelig å tro at noe slikt kan skje i Norge uten at man ser svart på hvitt hva som forfektes. Det ser ut til at det er denne usannsynlighet som medfører at påtalemyndigheten og vårt rettsapparat slipper unna når slikt gjøres. Man kan rett og slett ikke tro at noe slikt skjer i vårt land i våre dager. Men det gjør det! Det er intet mindre enn juks satt i system.

Ståle Eskeland har i likhet med meg reagert på Kattelands uetterretteligheter. I et brev av 16. januar 2006 til Gjenopptakelseskommissjonen har han i anledning av hennes første uttalelse blant annet skrevet:

"Kattelands uttalelse er så ekstremt ensidig i disfavør av Torgersen, at jeg har stilt meg selv spørsmålet:

Hvordan kan en statsadvokat, som selv har sagt at hun gikk inn i saken uten å kjenne den på forhånd og med et åpent sinn, prestere et slikt skriftstykke?

Jeg avstår fra å svare på spørsmålet. Under enhver omstendighet har Kattelands selv levert beviset på at hun grovt har sviktet sin oppgave – og plikt – etter loven, som var å ta stilling til begjæringen om gjenopptakelse på en saklig og nøktern måte."

I brev av 23. januar 2006 har Kattelands foresatte, førstestatsadvokaten og lederen for Oslo statsadvokatembeter, anført om dette bevet fra Eskeland: *”Undertegnede har arbeidet i snart 30 år i politiet, påtalemyndigheten og lagmannsretten..., men jeg tror ikke jeg har opplevet maken til arrogant og uforskammet form i et ”prosesskriv”. ... En kan vanskelig se at Eskelands mangel på vanlig advokat- og folkeskikk kan tjene disse formål.”*

Etter å ha å ha satt meg adskillig bedre inn i denne saken enn det førstestatsadvokaten kan ha gjort, kan jeg bare si at Eskeland som den forsiktige akademiker han er, etter min mening har utvist for mye ”folkeskikk” i sin omtale av Katteland og hennes uttalelse. Om førstestatsadvokaten med sin uttalelse har utvist folkeskikk, trenger jeg ikke uttale meg om. Jeg har vært praktiserende advokat siden 1977. Det er første og eneste gangen at jeg har opplevet at løgn forsvares og skal gå klar av kritikk. Og hvilken serie av usannheter er det ikke tale om! Jeg har i løpet av mine år som advokat ikke opplevd tilnærmedesvis maken til uredelighet fra en offentlig tjenestemann/kvinne som den Katteland har stått for i sine uttalelser. Attpåtil er det en statsadvokat det gjelder, hvor kravet til objektivitet og sannhet er større enn for de fleste andre offentlige ansatte. Dessuten blir det hele verre fordi det gjelder uttalelser i en alvorlig straffesak. For meg stiller hun i så måte fullstendig i særklasse, selv om førstestatsadvokaten ved sitt brev prøver å legge seg på det samme nivået.

Når vi ser førstestatsadvokatens karakteristikk av Eskelands forsiktige kritikk, forstår vi at påtalemyndigheten selv mener at alt, inkludert de groveste serier med usannheter, både er tillatt og i sin skjønneste orden, når påtalemyndigheten kjemper mot sannheten og gjenopptakelse i en sak som Torgersens. For så vidt er det fint at vi har fått denne avklaring fra førstestatsadvokatens side. For da vet man hva man kan vente seg fra påtalemyndigheten i gjenopptakelsessaker. Dorenfeldts ånd lever tydeligvis videre. Det er sørgelig at den mest markante statsadvokat vi har ikke forstår og ikke synes villig til å etterleve de minimumskrav

loven stiller til vår påtalemyndighet når det gjelder objektivitet og redelighet.

Den som husker noen år tilbake, vil erindre at påtalemyndigheten ved den samme førstestatsadvokaten på det kraftigste satte seg i mot at Liland skulle få sin sak gjenopptatt, idet han fremholdt med styrke at ingen forhold tilsa gjenopptakelse. Men da gjenopptakelse likevel ble besluttet, påsto førstestatsadvokaten straks frifinnelse for Liland. Bevissituasjonen var tydeligvis ikke bedre enn at han ikke i det hele tatt med en oppmerksom presse til stede, ønsket å få kastet lys over de bevisene han et øyeblikk i forveien hadde uttalt var mer enn sikre nok.

Som grunn for å påstå frifinnelse, fremholdt førstestatsadvokaten riktignok at saken var blitt så gammel at påtalemyndigheten av denne grunn ikke ville klare å oppfylle sin bevisbyrde. Dette var bare en vikarierende begrunnelse. Bevisene som man kan kreve for en ny domfellelse i en gammel gjenopptakelsessak, må utvilsomt tilpasses tiden som er gått, slik at politiforklaringer kan tre i stedet for vitneforklaringer, der vitnet for eksempel ikke lenger lever eller husker hva som har skjedd. Hvis ikke, vil enhver gjenopptakelsesbeslutning i gamle saker innebære frifinnelse av domfelte. Dette vil i så fall innebære at vurderingen av skyldspørsmålet i strid med vår lovgivning er blitt flyttet over fra domstolene til gjenopptakelseskommisjonen i gamle saker. Slik kan vår lovgivning ikke forstås. Måten som Gjenopptakelseskommisjonen behandler sine saker på, gir for liten sikkerhet for en korrekt skyldvurdering.

Etter at Liland var frifunnet, klarte førstestatsadvokaten det kunststykke til tross for frifinnelsen som han selv hadde påstått, offentlig å beskyldte Liland for å ha drept de to som han nå var frifunnet for. Daværende riksadvokat tok offentlig særdeles kraftig avstand fra disse beskyldningene. Til tross for at alle nærmest i blinde den gangen så at domfellelsen 25 år tidligere bygget på at påtalemyndigheten hadde fusket på det groveste med bevisene,

klarte førstestatsadvokaten som en av de få tydeligvis ikke å forstå noen verdens ting. Slik står det tydeligvis fortsatt til med ham. Og hvorfor skulle han vel forstå mer nå etter ytterligere år i påtalemyndigheten? Årene han har påberopt seg, hvorav de fleste har vært i påtalemyndigheten, har tydeligvis medført skylapper som er blitt større og større. Nå er de blitt så store at det beste vel er å betrakte ham som blind. Det ville vært en fordel, om ikke for alle, så i hvert fall for vår rettssikkerhet, om han selv også innså dette.

Lilands sak viste det samme som vi ser i Torgersens sak, nemlig at påtalemyndigheten bestrider at gjenopptakelse skal innvilges selv om man der fullt ut må være klar over at bevisene ikke i det hele tatt holder.

Det førstestatsadvokaten og Kattelands nå kunne fortjene, var at de ble pålagt å aktorere saken mot Torgersen etter at gjenopptakelse var besluttet. Men da slik at de måtte påstå og bevisføre at Torgersen var skyldig. Så kunne da de to få steke i sitt eget fett når de ble tvunget til i åpen rett å redegjøre for det vell av bevis som i henhold til deres egen påstand stadig viser at det ikke er tvil om at Torgersen er skyldig. For påtalemyndigheten kunne en slik forestilling blitt en nyttig lærepenge. Kanskje ville den i noen årtier avskrekket våre statsadvokater fra å opptre i gjenopptakelsessaker slik som førstestatsadvokaten og Kattelands gjør.

Høyesteretts behandling av Torgersens sak

HØYESTERETT HAR BEHANDLET TORGERSENS SAK TRE GANGER, i 1958, 1976 og 2001. Ingen av gangene er det grunn til å mistenke retten for å legge sakens faktum til grunn, der dette har trukket i Torgersens favør.

I stor utstrekning er avgjørelsen av 2001 lagt til grunn av Gjenopptakelseskommisjonene ved avgjørelsene derfra av 2006 og 2010. Av denne grunn skulle man tro at kommisjonenes avgjørelser både er forsvarlige og riktige, men som jeg håper at leserne har fått med seg, er det ikke slik. Høyesteretts avgjørelse fra 2001 må etter min oppfatning karakteriseres som juks og bedrag, nærmest fra ende til annen. Da sier det seg selv at bruk av denne avgjørelsen ikke borger for at de senere avgjørelsene er riktige. Med de forventninger vi kan ha til våre høyesterettsdommere, er kanskje de tre dommerne som sto for avgjørelsen i 2001, Torgersensakens største syndere, når man ser bort fra Dorenfeldt. Torgersen anket den fellende dommen av 16. juni 1958 til Høyesterett. Som kjent avgjøres skyldspørsmålet i straffesaker aldri i Høyesterett. Der behandles bare straffeutmålingen samt spørsmålet om det er gjort feil av den domstol hvor skyldspørsmålet ble avgjort. Hvis det er gjort feil av betydning, oppheves som oftest dommen samtidig som saken sendes tilbake til den domstolen som avgjorde skyldspørsmålet, for ny behandling der.

Torgersen anket i 1958 blant annet over feil ved saksbehandlingen i lagmannsretten. Den vesentligste ankegrunnen (saksbehandlingsfeilen) var at de to odontologene, som hadde uttalt seg som sakkyndige om tannbittbeviset, tannlege Ferdinand Strøm og professor Jens Wærhaug, ikke hadde tilstrekkelig ekspertise i et slikt spørsmål. Han anførte derfor at han burde fått medhold i sin begjæring om en utenlandsk sakkyndig for tannbittbeviset. Torgersen ble etter domfellelsen i lagmannsretten klar over at de sakkyndige ikke hadde erfaring med å vurdere bittmerker avsatt i menneskehud. Lagmannsretten hadde uttalt i sitt avslag på å oppnevne ny sakkyndig at de *“er begge fremstående og anerkjente vitenskapsmenn på dette felt.”* Det var således ikke tvil om lagmannsretten hadde fått helt gale opplysninger om sakkyndigheten til de to. Dette ga grunn til å frykte at lagretten (juryen) hadde lagt for stor vekt på hva disse to sakkyndige hadde uttalt.

At Torgersens innvending mot sakkyndigheten til de to var berettiget, er hevet over tvil. Hvis vi skal koste på oss litt etterpå-klokskap, kan vi slå fast at det sto verre til med sakkunnskapen enn det Torgersen anførte i 1958. Dette var således en vesentlig saksbehandlingsfeil. Det er likevel ikke opplagt at denne feilen skulle ført til opphevelse av dommen slik at saken skulle blitt behandlet på nytt av lagmannsretten. Årsaken til dette siste er at sikkerheten som de to andre bevisene (barnålene og avføringen) ga, medførte at det likevel neppe var rimelig tvil om at skyldspørsmålet ville fått samme utfall også uten (feilen for) tannbittbeviset. Likevel er det bemerkelsesverdig hvordan Høyesterett begrunnet sin avgjørelse for dette spørsmålet. Høyesterett avviste Torgersens innvending med en eneste setning som lyder: *“Jeg kan ikke se at det er noen grunn til tvil om at begge de sakkyndige hadde tilstrekkelig innsikt og kunnskap på området.”*

Argumentasjonen fra Høyesterett er rett og slett åpenbart uriktig, og man kan neppe legge annet til grunn enn at dommerne her har argumentert mot bedre vitende.

18 år senere (i 1976) fikk Høyesterett på nytt forelagt seg akkurat det samme spørsmålet vedrørende de to sakkyndige med den samme innvending fra Torgersens side i forbindelse med avgjørelsen av den første av Torgersens gjenopptakelsesbegjæringer. På nytt var det grunn til å behandle spørsmålet på samme måten som det skulle blitt behandlet i 1958. Men også denne gangen behandlet Høyesterett Torgersens innvending på akkurat den samme måten som i 1958, nemlig ved å sitere setningen som jeg i det ovenstående har gjengitt. Dessuten føyde Høyesterett i 1976 til følgende: *”Utvalget finner det klart at denne karakteristikk også i dag har sin fulle gyldighet.”*

Denne gangen var det hevet over all tvil og fastslått at de to sakkyndige ikke hadde noen som helst relevant erfaring for det de hadde uttalt seg om for lagmannsretten i 1958. Flere år i forveien hadde det allerede blitt offentlig kjent at Wærhaug ikke hadde hatt rede på hva han skulle uttale seg om. Han hadde i en måneds tid forut for sin ”sakkyndige” uttalelse latt sine pasienter bite seg i armen, for at han skulle få trening i å vurdere sammenhengen mellom tenner og bittmerker. Så denne gangen er det ingen tvil om at dommerne argumenterte mot bedre vitende.

I 2001 fikk Høyesterett Torgersens sak til behandling for tredje gang, denne gangen i forbindelse med Torgersens gjenopptakelsesbegjæring nummer to. Nå hadde saken helt skiftet karakter. De 3 tekniske bevisene var nå omtrent fullstendig tilbakevist. Noe arbeid sto tilbake og ble først fullført i forbindelse med Torgersens neste gjenopptakelsesbegjæring som ble avgjort i 2006. Forut for denne avgjørelsen i 2001 hadde Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) uttalt seg om tannbittbeviset og underkjent uttalelsene fra 1958. Dessuten hadde Torgersens sakkyndige uttalt og begrunnet at bittmerkene måtte være avsatt av andre tenner enn Torgersens. Det var derfor liten tvil om at tannbittbeviset hadde utviklet seg til et motbevis. Barnålsbeviset

var fullstendig tilbakevist. Likevel avsto Høyesterett Torgersens begjæring.

Høyesterett har i alle år utvist bastant motvilje mot å tillate gjenopptakelse. Men når man ser hva som ble avslått i 2001 og begrunnelsen, må de ha vært mer enn den vanlige motviljen som gjorde seg gjeldende. Hva dette var, har jeg aldri vært i stand til å forstå.

Hele vårt rettsapparat har den største respekt for avgjørelser som kommer fra Høyesterett. Likevel ble Høyesterett på grunn av sine mange kritikkverdige avgjørelser i gjenopptakelsessaker fratatt kompetansen til å avgjøre slike saker. Dette skjedde ved lovendring vedtatt i 2001 med ikrafttredelse fra 2004. Men respekten for Høyesteretts avgjørelser vil til tross for dette medføre at (eldre) uttalelser og vurderinger derfra blir tillagt stor vekt i fremtiden, også om de skulle gjelde spørsmål om gjenopptakelse. Således er Høyesteretts vurderinger og konklusjoner i avgjørelsen fra 2001 i Torgersens sak ukritisk blitt lagt til grunn av Gjenopptakelseskommisjonen i 2006.

Høyesteretts vurdering av barnårsbeviset i 2001

HØYESTERETS KJÆREMÅLSUTVALG AVGJORDE ALTSÅ I 2001 DEN andre av Torgersens fire gjenopptakelsesbegjæringer. Når man leser denne avgjørelsen med de vanlige forventninger man har til avgjørelser fra Høyesterett, kan man neppe bli annet enn forbauset, svært forbauset. Avgjørelsen og bevisvurderingen som der er foretatt, adskiller seg fullstendig fra det som ellers kommer fra Høyesterett og helt også fra det vi forventer at norske dommere skal stå for.

Dessverre har denne avgjørelsen fått stor betydning for den senere behandling av saken fordi Gjenopptakelseskommissjonene og påtalemyndigheten i stor utstrekning har lagt det som står i avgjørelsen fra 2001 til grunn uprøvd. Årsaken er lett å forstå. Høyesterett har som jeg i det følgende skal vise, vurdert saken svært skjevt i Torgersens disfavør slik at påtalemyndigheten og kommisjonen som begge har løst saken i samme retning, har ”fått mye gratis” ved denne avgjørelsen. Dessuten er det *Høyesterett* med den store prestisjen denne domstolen har i vårt rettsliv som har uttalt seg. Det som kommer derfra godtas uten videre. Pr definisjon er det jo korrekt.

Kjennelsen fra Høyesterett kan i stor utstrekning oppfattes som både det faktiske og juridiske grunnlaget for de avgjørelser vi senere har fått fra Gjenopptakelseskommissjonene. Kommisjonenes begrunnelser og avgjørelser ville ikke sett ut

som de gjør, dersom kommisjonene ikke både i begrunnelse og resultat hadde kunnet støtte seg til Høyesteretts kjennelse med de helt særegne begrunnelsene som der er gitt.

Med den status avgjørelser fra Høyesterett har i vårt rettsliv, vil kjennelsen fra 2001 også i fremtiden bli tillagt stor eller avgjørende vekt dersom Torgersens sak på en eller annen måte skal vurderes. Jeg ser det derfor som formålstjenlig å vise at denne avgjørelsen bygger på vurderinger som medfører at det ikke er grunn til å tillegge den vekt.

For barnårsbeviset har de sakkyndige ikke uttalt seg direkte om hvor sikkert dette beviset er. Dette har gitt dommerne et større spillerom for bevisvurderingen enn for de andre bevisene. Høyesteretts vurdering av barnårsbeviset har derfor fått en annen og større betydning for ettertiden enn resten av det Høyesterett vurderte i 2001. Dessuten var tilbakevisningen av barnårsbeviset fullført i 2001. Den vurdering Høyesterett foretok av barnårsbeviset, har derfor ikke mistet sin aktualitet som følge av nye sakkyndige vurderinger.

Høyesterett kom til at barnårsbeviset fortsatt måtte betraktes som like sikkert som det ble vurdert å være i 1958. De nye opplysningene var ikke omstendigheter *“som svekker betydningen av barnårsbeviset”*. Vi husker at barnårsbeviset var aldeles sikkert i 1958. Høyesteretts vurdering av barnårsbeviset alene var derfor nok til å avslå Torgersens gjenopptakelsesbegjæring i 2001.

Høyesterett kom samtidig til at det andre helt sikre beviset, tannbittbeviset, ikke lenger var sikkert. Opprettholdelsen av barnårsbeviset er derfor den avgjørende omstendighet for Høyesteretts avslag på gjenopptakelse i 2001. Fordi Gjenopptakelseskommisjonen legger Høyesteretts vurdering til grunn her, er denne vurderingen også bærebjelken for de to avslagene som deretter ble gitt av kommisjonen i 2006 og 2010. Det er derfor viktig å vise at Høyesteretts begrunnelse for dette beviset ikke bare er uholdbar, men aldeles uholdbar.

Ved å påvise hvor uholdbar Høyesteretts vurdering av dette beviset var, håper jeg at man vil forstå at det ikke er noen grunn til å legge vekt på denne kjennelsen. Selv om jeg bare behandler barnålsbeviset, må ikke dette få leserne til å tro at resten av Høyesteretts begrunnelse fra 2001 holder bedre standard.

Som vi husker, ble dette beviset ansett som aldeles sikkert i 1958 av to grunner. For det første kunne man ikke finne samme type nåler som dressnålene noe annet sted i verden enn på åstedet. Dessuten lignet dressnålene så mye på disse nålene på det gamle juletreet der, at man uansett om samme type nåler også fantes andre steder, kunne være sikker på at dressnålene likevel stammet fra akkurat dette treet.

Da Høyesterett avgjorde saken i 2001, hadde Torgersens to sakkyndige, botanikkprofessorene Klaus Høiland og Morten Laane, avgitt en utredning av 7. mai 1998 med senere endringer. Her uttalte de to at dressnålene (og gjerningsstedets nåler) var av en type som man ville finne overalt i den norske naturen og at de var vanlige. Deres enkle forsøk viste i tillegg at slike barnåler antagelig er den vanligste barnålstypen man får på seg når man ferdes i granskog. Dermed var den viktigste grunnen for den store sikkerhet dette beviset ga, bortfalt eller tilbakevist, og dét fullstendig.

I samme uttalelse hadde de også fastslått at det ikke var tale om noen spesiell likhet mellom de involverte barnålene som kunne begrunne hvilket tre de kom fra. Alle barnåler av den korte typen ville ligne like meget på hverandre som dressnålene lignet på gjerningsstedets nåler.

Egentlig begrunnet de to at den innbyrdes likhet mellom nålene fra gjerningsstedets tre ikke indikerte at selv de stammet fra samme tre. Årsaken til at uttalelsen deres bare omfattet denne innbyrdes likheten, var at politiet hadde destruert dressnålene. Men når det nå er klart at selv denne innbyrdes likheten mellom nålene på gjerningsstedets tre ikke medførte sannsynlighet for at nålene kom fra treet på åstedet eller samme tre, kan det heller

ikke bli tale om at dressnålenes utseende kan bety at gjerningsstedets tre er opphavet til dem.

Den i 1958 påståtte likhet, stor eller liten, mellom dressnålene og gjerningsstedets nåler ga derfor ikke i det hele tatt grunnlag for en antagelse om at dressnålene stammet fra gjerningsstedets tre. Likevel medførte likheten at dressnålene godt kunne stamme derfra også. Men dressnålene kunne akkurat like gjerne stamme fra undertrykte nåler på et hvilket som helst av de milliarder av andre steder man også finner undertrykte nåler.

Uttalelsen var som vi vet, forelagt for påtalemyndighetens sakkyndige, fire forskere fra Norsk institutt for skogforskning (NISK). Forskerne fra NISK hadde avgitt tre skriftlige uttalelser i sakens anledning. De tre uttalelsene var forelagt Høyesterett i god tid før Høyesterett traff sin avgjørelse. De sakkyndige fra NISK imøtegikk ikke det som Torgersens sakkyndige anførte om de to nevnte forhold. Med et mindre forbehold (om hvor vanlige slike korte barnåler var) sa de seg tvert i mot enige i det som Høiland og Laane hadde kommet frem til. Også av begrunnelsen som Høyesterett har gitt, kan vi se dette. Det er derfor ingen tvil om at dommerne i Høyesterett hadde fått med seg at det var enighet mellom alle de sakkyndige på begge sider om de faktiske omstendighetene som hadde gitt grunnlag for barnårsbevisets sikkerhet i 1958, hadde bortfalt. Mer korrekt er det kanskje å si at de faktiske omstendighetene aldri hadde eksistert, det var bare feilaktig blitt lagt til grunn at det var slik.

Det var med andre ord et enkelt og avklart faktum som Høyesterett skulle vurdere og ta stilling til. I stedet for at dressnålene bare kunne stamme fra ett eneste sted i hele verden, nemlig fra åstedet, slik det ble lagt til grunn i 1958, visste man nå at de kunne stamme fra millioner eller milliarder av andre steder. Fordi bare ett mulig opphavssted for dressnålene var den eneste grunnen til den store sikkerheten som barnårsbeviset ga den gangen, er det ingen som helst tvil om at barnårsbeviset hadde mistet all vekt. Man forventer derfor en kort og enkel

påpekning fra Høyesteretts side om at barnårsbeviset har mistet sin vekt. Dog med det forbehold at samme (vanlige) type barnårer begge steder kunne være en viss indikasjon på at barnårene i dressen stammet eller kunne stamme fra gjerningsstedet. Jf her dog den forenklede multivariate analysen som sannsynliggjorde at nålene ikke stammet fra åstedet men fra naturen.

Av en eller annen grunn har Høyesterett vurdert noe ganske annet. Høyesteretts synspunkter er så underlige at jeg finner grunn til å gjengi dem i sin helhet. Det dreier seg kun om tre sider, og det er som nevnt denne begrunnelsen som må oppfattes som bortimot hele grunnlaget for at vårt rettsvesen i fortsettelsen har funnet det utvilsomt at Torgersen er skyldig. Man finner avgjørelsen i Norsk Rettstidende for året 2001 på side 1521. Begrunnelsen for barnårsbeviset finner man på sidene 1547 – 1550.

Høyesteretts begrunnelse for hvilken sikkerhet barnårsbeviset ga, dreier seg om en faktisk bevisvurdering. I motsetning til enkelte juridiske vurderinger som kan være vanskelige å forstå, er det å forvente at en slik faktisk bevisvurdering er enkel å forstå både for jurister og alle andre. Man skal ikke behøve å ha særlige kunnskaper for å forstå en slik bevisvurdering. Dersom deler av en slik vurdering virker vanskelig å forstå for en gjennomsnitts leser, har hun/han all grunn til å stille spørsmål ved om det er noe galt med bevisvurderingen som retten har foretatt. Bevisvurdering i straffesaker er nemlig noe som etter vår lovgivning først og fremst tilkommer legdommere uten juridisk utdanning og ikke våre fagdommere.

Det Høyesterett uttaler, er gjengitt i kursiv, mens jeg mellom avsnittene kommenterer synspunktene med vanlig rett skrift. Jeg nummerer avsnittene.

”3.3.2. Barnårsbeviset

1. *I dressen Torgersen hadde hatt på seg om kvelden 6. desember 1957, men som han ikke bar da han ble arrestert, ble det funnet*

5 barnåler, én i oppbretten på venstre bukseben, tre i høyre oppbrett og én i høyre innerlomme. Det ble også funnet barnåler i kjelleren der liket ble funnet. Disse skrev seg fra et lite, tørt tre som ble antatt å være et juletre, og som gjerningsmannen hadde benyttet i sitt forsøk på brannstiftelse.

- 2. Professor i botanikk Henrik Printz og professor ved Det norske skogforsøksvesen Elias Mork ble oppnevnt som sakkynndige for å undersøke og avgi uttalelser om nålene. De avga forklaringer under hovedforhandlingen, der professor Printz også foreviste barnålene. Det må antas at professorene – med de reservasjoner som følger av avklaringer, nyanseringer mv. som gjennomgående skjer ved eksaminasjon i retten – forklarte seg i overensstemmelse med de uttalelser de avga under etterforskningen.”*

Disse to første avsnittene er en grei innledende tilrettelegging.

- 3. ”I uttalelse av 4. februar 1958 ga Printz uttrykk for at nålene ”utmerker seg ved å ha forholdsvis korte nåler som er temmelig jevnt avsmalnende oppover og i toppen uttrukket til en skarp spiss. Det er hevet over enhver tvil at samtlige 5 nåler funnet i siktedes klær alle er av denne samme type og at de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren. I en blanding vil det være helt umulig å holde dem fra hverandre.”*
- 4. Printz konkluderte med at barnålene fra dressen var ”[b]arnåler fra gran av samme morfologiske type og ellers i full overensstemmelse med den form som finnes i kjelleren”.*
- 5. Mork ga i uttalelse av 11. mars 1958 uttrykk for at ”[t]rær med så korte barnåler er ikke alminnelige. Man finner slike trær i underbestandet hvor det er mangel på lys slik at veksten blir sterkt nedsatt på grunn av beskygning. ... Barnålene i materialet fra kjelleren har dessuten en sjelden form idet de er flattrykte, jevnt*

avsmalnende mot toppen og uttrukket til en skarp spiss. Hos vanlige barnåler er tverrsnittet av nålene temmelig likt helt til ca 80% av nålelengden. Ved å sammenlikne snitt av barnålmateriale fra kjelleren med snitt av de barnåler som var samlet på siktedes klær, viste det seg å være full overensstemmelse også m.h.t. nålenes form.”

6. *I sin konklusjon sier Mork dessuten at*

”[d]a barnålenes lengde i vesentlig grad er avhengig av vekstbetingelsene, mens formen mer er en arvelig egenskap, er det meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, - både i lengde og form – er av samme mortre.”

Disse fire avsnittene (3 – 6) var irrelevante og uten interesse for saken. Høyesterett har her vurdert likheten mellom nålene i dressen og på gjerningsstedet. Som vi vet ut fra de sakkyndige rapportene fra samtlige seks sakkyndige i 1999 – 2001, var det på en utvilsom måte klargjort at en særlig likhet for barnålene var helt uten betydning. Man stiller seg derfor spørsmålet hvorfor dommerne starter sin begrunnelse med slike irrelevante betraktninger.

7. *”Det synes videre på det rene at Mork i sin forklaring ga uttrykk for at det bestyrket konklusjonen at ingen av de 5 barnålene som ble funnet på forskjellige steder i Torgersens dress, var forskjellig fra barnålene på åstedet. I følge Aftenpostens referat 10. juni 1958 uttalte Mork at treet kunne være hugget hvor som helst i Norge og ha fått sine eiendommelige nåler av at det hadde grodd på skrinn jord og i skygge.”*

Ved å sitere den siste setningen gir Høyesterett et fullstendig galt bilde av alt som kom frem i retten om barnålsbeviset, faktisk det stikk motsatte. Dette gjelder både i rettssaken i 1958 og det som ble påvist for Høyesterett i 2001. Referatet i Aftenposten som er gjengitt av Høyesterett, bygger på en åpenbar feil hos

Aftenpostens journalist, en feil som de tre høyesterettsdommerne uten tvil har innsett.

Seks av Oslo-avisene ga ganske omfattende referat for bevisføringen om barnålene. Referatene er i sin helhet er gjengitt tidligere i boken. Disse referatene var selvsagt fremlagt for Høyesterett. Av alle de seks referatene (også Aftenpostens) går det entydig frem av Morks forklaring at han til tross for sine omfattende undersøkelser og spesialstudier av barnåler gjennom syv år ikke hadde sett slike barnåler før og at slike barnåler ikke fantes i Norge. Det gir tre klare grunner for at Mork ikke kan ha uttalt seg slik Høyesterett finner det formålstjenlig å legge til grunn ved å sitere Aftenpostens gale referat:

- Når slike barnåler ikke i det hele tatt fantes i den norske naturen, er det klart at skrinne vekstforhold ikke skapte slike barnåler, for skrinne vekstforhold har vi mange steder.
- Det er også mer enn usannsynlig at Mork hadde en klar formening om og uttalte seg om hvilke omstendigheter som kunne skape slike nåler, når han (utvilsomt) hevdet at slike nåler var et ukjent naturfenomen for ham.
- Dessuten fremholdt Mork at de eiendommelige nålene antagelig skyldtes en mutasjon. En mutasjon får man ikke hver gang gran har skrinne vekstforhold.

Den siterte setningen fra Aftenposten står følgelig i skarp motstrid med det vi vet at Mork uttalte. Sammenholder man Aftenpostens referat med Morgenbladets og Arbeiderbladets referat fra samme dag, forsvinner all tvil om at referatet skyldes en (slurve?) feil hos Aftenpostens journalist. I Morgenbladet sies det at det ble uttalt at skrinne vekstforhold påvirker nålenes lengde, men ikke noe om den eiendommelige formen. Ifølge Arbeiderbladet uttalte Mork at ”*Lengden [av nålene] bestemmes*

av miljøet [altså skrinne jord og skygge], mens formen viser til arveegenskapene.”

Dorenfeldt har i sin omfattende uttalelse om saken av 18. desember 1958 bekreftet at han hadde forstått det samme som Arbeiderbladets journalist: Mork *“uttalte som sin konklusjon: Det er full overensstemmelse både i form og størrelse mellom de barnåler som stammer fra kjelleren og de barnåler som er samlet på Torgersens klær. Da barnålenes lengde i vesentlig grad er avhengig av vekstbetingelsene mens formen er mer en arvelig egenskap, er det meget stor sannsynlighet for at så like barnåler både i lengde og form - er av samme mortre. Jeg vil minne lagmannsretten om at professor Mork opprettholdt denne konklusjon under hovedforhandlingen...”*

Også det Høyesterett har referert fra Morks uttalelser i avsnitt 6 ovenfor, viser at referatet i Aftenposten er galt.

Av det samme referatet i Aftenposten den 10. juni, ser man også at (den samme) referenten slår i hjel det som han selv har referert (og som Høyesterett har tatt inn i kjennelsen): Printz *“hadde aldri sett maken”* [til slike barnåler man fant i dressen og på gjerningsstedet]. --- *“Professor Elias Mork ved Norges skogforskningsvesen var ved sine undersøkelser av barnålene kommet til samme resultat.”*

Jeg kan på bakgrunn av ovenstående ikke unngå å stille meg selv spørsmålet hvorfor de tre dommerne har valgt seg ut denne åpenbare feilen som ble gjort av Aftenpostens journalist, som sin beskrivelse av faktum og på denne måten gitt et henimot motsatte bilde (i Torgersens disfavør, naturligvis) av det som ble forklart.

8. *“Torgersen forklarte under hovedforhandlingen at han hadde kjøpt dressen av Eilif Støleggen mens de sonet sammen på Botsfengselet i 1956, og at barnålene måtte skrive seg fra den tid Støleggen eide dressen. Senere har Støleggen bekreftet Torgersens opplysning om å ha kjøpt dressen av ham. Støleggen*

har også forklart at han hadde dressen på seg under en flukt i Sverige høsten 1954 og at han da, sammen med en annen navngitt person, oppholdt seg en natt i skogen der de bygde en barhytte.

9. *Disse opplysningene vedrørende Støleggen, som må anses som nye bevis i henhold til § 391 nr. 3, ble vurdert under gjenopptakelsessaken i 1970-årene. De ble av Høyesteretts kjæremålsutvalg da ikke ansett for å "bringe saken i en slik annen stilling at det er grunnlag for gjenopptakelse". Kjæremålsutvalget kan, i likhet med lagmannsretten, ikke se at det er grunnlag for en annen vurdering i dag."*

Avsnitt 8 er greit, det er en tilrettelegging av faktum. Til avsnitt 9 er det bare å si at man i 1970-årene hadde den opprinnelige sikkerhet i behold for de to andre tekniske bevisene (tannbitt og avføring). Nye omstendigheter vedrørende barnålenes bevisverdi alene, kunne derfor neppe bety noe avgjørende i 1970-årene for om det var tvil om dommen likevel var riktig. Men i 2001 hadde tannbittbeviset ikke bare sviktet. Det hadde utviklet seg til å bli et motbevis (selv om Høyesterett selvsagt ikke har vært villig til å forstå noe slikt).

Dessuten må opplysningene om Støleggens bruk av dressen i barskog sammenholdes med de øvrige forhold for barnårsbeviset som nå i 2001 hadde kommet frem. I 1970-årene var det klart at Støleggens bruk av dressen ikke kunne være opphavsgrunnen til de fem barnålene i dressen fordi disse var unike og av denne grunn måtte stamme fra gjerningsstedet. Når det nå i 2001 var avklart at det fantes milliarder av andre mulige opphavssteder for fem slike barnåler i stedet for bare åstedet, blir det klart at Støleggens bruk av dressen i granskog får en helt annen betydning og relevans. Nå var det i motsetning til tidligere blitt en nærliggende mulighet at barnålene kunne stamme fra Støleggens bruk av dressen.

Høyesteretts argumentasjonen fra 1970-tallet for betydningen av Støleggens bruk av dressen var derfor fullstendig uten relevans og betydning for det spørsmålet som skulle avgjøres i 2001. Det er også i strid men den enkleste logikk å legge en 25 år gammel begrunnelse og konklusjon uprøvet til grunn når de faktiske forutsetningene er totalt endret.

Dessuten er det feil av Høyesterett å konkludere med at feilen med at Støleggen ikke fikk forklart seg ikke gir grunnlag for gjenopptakelse, for deretter å se bort fra denne feilen. Spørsmålet er om denne feilen sammen med de øvrige feil som nå i 2001 var påvist i saken, ga grunnlag for gjenopptakelse.

10. *”Torgersen har fremlagt sakkyndige rapporter av 7. mai 1998 med senere endringer og av 6. april 2000, utarbeidet av profesorene Carl Morten Motzfeldt Laane og Klaus Høiland ved Biologisk institutt, Universitetet i Oslo.*
11. *I rapporten av 7. mai 1998 rettes det kritikk mot Printz` og Morks uttalelser. Printz` uttalelse karakteriseres som ”et kraftig brudd på vitenskapelig etikk som krever at alt materiale som er brukt i en undersøkelse skal kunne sjekkes i ettertid – spesielt når det framlegges i en alvorlig straffesak”; Printz` utsagn hevdes å være ”tendensiøse og verdiløse”. Morks uttalelse er i følge Laane og Høiland skjemmet av ”samme uvitenskapelige framgangsmåte som den til Henrik Printz”. Det konkluderes med at Morks uttalelse ”utelukkende [har] verdi som et partsinnlegg, ikke noe vitenskapelig dokument!”*
12. *Kjæremålsutvalget kan ikke se at det er grunnlag for Laane og Høilands angrep på de sakkyndiges faglige kompetanse og integritet. Det er misforstått å mene at de sakkyndige skulle ha prestert uttalelser basert på de krav som stilles til vitenskapelige rapporter, jf. hva som ovenfor er sagt om dette.*

Avsnitt 10 er en grei påpekning av faktum. De to siste avsnittene har ingen interesse (eller relevans) for det saken gjelder.

13. *"At de undersøkelser og vurderinger som ble gjort av Printz og Mork var forsvarlige, er bekreftet av professor i skogpatologi Kåre Venn, professor i skogøkonomi Kristian Bjor, avdelings-sjef Richard Horntvedt og seniorforsker Bjørn Tveite, alle ved Norsk institutt for skogforskning. Disse har i uttalelse av 23. desember 1999 fremholdt at Printz og Mork var erfarne og høyt kompetente vitenskapsmenn, som gjennomførte undersøkelsene på en omhyggelig og objektiv måte. De fire "kan ikke se at man på daværende tidspunkt kunne ha angrepet saken på noen bedre måte enn det disse to gjorde". Om kompetansen til å avgi de faglige uttalelser i 1958 sies det i uttalelsen fra desember 1999 at denne klart var til stede:"*

Her ser vi at Høyesterett legger til grunn som sin vurdering hva skogforskerne fra NISK har uttalt. Høyesterett gir på denne måten uttrykk for at Printz og Mork ikke "kunne ha angrepet saken på noen bedre måte enn det disse to gjorde" og at de utførte det hele "på en omhyggelig og objektiv måte" og at vurderingene fra de to "var forsvarlige." At NISK forskerne her har servert noe, som de aller fleste uten videre vil innse er klare usannheter, har jeg begrunnet tidligere i boken. Heller ikke Høyesterettsdommerne kan ha unngått å innse dette. Likevel legges disse åpenbare usannhetene til grunn – av Høyesterett!

Den enkleste logikk er til hinder for å legge til grunn det de fire forskerne fra NISK har uttalt, og jeg tror de aller fleste vil ha svært vanskelig for å forstå Høyesteretts logikk her.

Høyesterett fortsetter med å sitere hva forskerne fra NISK fremholdt i 1999:

14. *"Vitenskapelige forhold rundt granas vekst og utvikling, innbefattet vedens anatomi og nålenes morfologi, var rimelig*

klarlagt på det tidspunkt. Histologiske teknikker var godt utviklet. Mikroskopering av vedsnitt var utviklet til en metodikk som vi fortsatt finner tilfredsstillende. I dag har man bedre kjemiske analyse metoder ..., men vi er likevel ikke sikre på at vesentlig bedre resultater hadde blitt oppnådd. Den faglige vurdering av morfologiske særegenheter hos nålene og likheten mellom nålene i de to gruppene av prøver, mener vi er gjort på en måte som er holdbar også i dag.”

Også dette avsnittet er i utgangspunktet lite relevant for svaret på det spørsmålet retten skal frem til. Dessuten er det åpenbare feil i det NISK og Høyesterett legger til grunn her: ”vi er likevel ikke sikre på at vesentlige bedre resultater hadde blitt oppnådd” [i dag] og at vurderingen av nålene ”mener vi er gjort på en måte som er holdbar også i dag.” Vi vet at Printz og Mork i 1958 kom til et resultat helt motsatt av virkeligheten for det svært enkle spørsmålet som de besvarte, nemlig om slike nåler som dressnålene fantes ute i den norske/nordiske naturen. Da er det uforståelig at det går an å fremholde noe slikt som det jeg rett ovenfor har sitert.

Når Høyesterett legger også dette til grunn som sin vurdering, kan det neppe være av en annen grunn enn at dommerne legger til rette for en konklusjon som er i strid med det som følger av sakens bevis. For tredje gang legger Høyesterett til grunn en logikk jeg tror de fleste vil mene er åpenbart uholdbar. Eller skal vi tro at de tre dommerne argumenterer mot bedre vitende?

15. ”Laane og Høiland har i rapporten av 7. mai 1998 beskrevet barnåler som Høiland hadde funnet i en ytterjakke han hadde båret på søndagsturer og samlet inn fra skogen, og funnet ”at trær med korte, avflatede nåler er vanlig, spesielt i busksjiktet”. De konkluderer med at ”[v]erken Henrik Printz’ eller Elias Morks hypoteser holder etter en enkel vitenskapelig etterprøving”, og videre at:”

Nå har Høyesterett bortsett fra den faktiske tilretteleggingen i noen få avsnitt (i avsnittene 1, 2, 8 og 10) endelig og for første gang kommet til det saken gjelder. Det er ingen tvil her om at Høyesterett har fått med seg at Høiland og Laane i sin rapport fastslår at Printz og Mork ikke bare tok feil, men helt feil. Og som vi husker, er dette akseptert av påtalemyndighetens fire sakkyndige. Dette siste kommer frem litt senere i begrunnelsen som gis. Det som kommer, må ses i lys av dette. Høyesterett fortsetter å sitere Høiland og Laane:

16. *”Det anses som mer sannsynlig – men ikke bevist – at barnålene fra siktede var noe som Eilif Støleggen fikk på seg under flukten i svenske skoger... Det er rimelig å anta at han da benyttet granbar fra busksjiktet, og da nettopp fra undertrykte grantrær med korte nåler, som leie.”*

17(a). *Denne vurderingen av hva som er mest sannsynlig, er uten faglig dekning i rapporten og kan ikke forklares på annen måte enn at forfatterne på annet grunnlag har gjort seg opp en mening om hvorledes nålene var kommet inn i dressen.”*

I avsnitt 17a ser vi at Høyesterett underkjenner Høilands og Laanes konklusjon fordi den ikke har *”faglig dekning i rapporten”*. Det er direkte uriktig at de to ikke har begrunnet sin konklusjon på *”faglig”* måte. Høiland og Laane har i en ganske omfattende del av sin uttalelse av 7. mai (som selvsagt ikke er referert i kjennelsen) forklart og begrunnet hvorfor barnålene i dressen neppe er fra gjerningsstedet men ute fra naturen:

Ut fra hvilke partikler man i tillegg til barnålene fant i dressen, har de to gitt en begrunnelse som ligner på en forenklet multivariat analyse: Disse partiklene var av en type som man finner ute i naturen og viser at dressen må være brukt der. Det er en viss sannsynlighet for at en del av disse partiklene har

kommet inn i dressen samtidig med barnålene. På gjerningsstedet fantes ikke slike partikler. Den type partikler som fantes på gjerningsstedet, fant man imidlertid ikke i dressen. Både de partikler man fant og de partikler man ikke fant i dressen, gjør det sannsynlig at barnålene er kommet inn i dressen mens denne ble brukt ute i naturen.

Denne begrunnelsen er ikke nevnt av Høyesterett. Den er tvert i mot fortiet, og mer enn det. Høyesterett påstår at Høiland og Laane ”uten faglig dekning” og ”på annet grunnlag har gjort seg opp en mening”, hvilket er positivt feil. Høilands og Laanes betraktninger er ikke avgjørende for hvor nålene måtte komme fra. Men som del av en sannsynliggjøring fra dere side skal det mer enn godt gjøres å imøtegå deres argumentasjon. Så godt at Høyesterett i stedet avholder seg fra å argumentere mot denne sannsynliggjøringen. I stedet sies det at den ikke eksisterer. Og det går i hvert fall ikke an. Det blir rett og slett juks med bevisene.

I tillegg til dette hadde Høiland og Laane, slik vi ser av rettens referat i avsnitt 16, tatt sitt utgangspunkt ut fra hvor vanlige slike korte nåler er ute i naturen, særlig fra det lavere sjikt i granskog der grenene til barhytten sannsynligvis var tatt fra. Så har de også brukt denne vanlighet til å begrunne at det var sannsynlig at nålene stammet fra Støleggens overnatting i barhytte med dressen. Også dette er, så vidt jeg kan forstå, en begrunnelse med ”faglig dekning”, som Høyesterett gjengir, men uten begrunnelse underkjenner.

(17b) ”Kjæremålsutvalget finner det klart at rapporten av 7. mai 1998 ikke inneholder nye omstendigheter eller bevis som er egnet til å føre til frifinnelse, eller som svekker betydningen av barnålsbeviset.” [Mine understrekninger]

Rapporten av 7. mai var rapporten som for første gang fastslo de nye omstendighetene for barnålene. Uimotsagt fastslo rapporten at de to omstendighetene som medførte at barnålsbeviset var

så aldeles sikkert, begge hadde sviktet, og dét fullstendig. Dette var de eneste omstendighetene som ga dette beviset dets store sikkerhet. Da må sikkerheten som barnårsbeviset ga og derved også betydningen av dette beviset, bli dramatisk endret som følge av denne rapporten. Men her opprettholder Høyesterett betydningen og derved også sikkerheten for dette beviset som uendret. Opprettholdelsen har skjedd uten tilløp til begrunnelse, og det for et spørsmål som er så vesentlig at det alene er avgjørende for utfallet av hele saken.

Det er slik at man umiddelbart stiller seg spørsmålet om det er en misforståelse eller skrivefeil i rettens betraktninger slik at retten egentlig har ment det motsatte. Fortsettelsen viser at dommerne har ment det som her står, og at konklusjonen skal tas på ordet.

Hvordan det går an å argumentere for at milliarder av mulige opphavssteder for barnålene i dressen i stedet for bare åstedet, ikke har betydning for hvor dressnålene må stamme fra, er for meg mer enn aldeles uforståelig. Her har vi for fjerde gang fått en konklusjon som bygger på en logikk jeg ikke er i stand til å forstå. På nytt oppstår spørsmålet hvem logikken svikter for.

Imidlertid har vi nå en situasjon som er verre enn at logikken svikter for høyesterettsdommerne. På nytt kan jeg ikke skjønne annet enn at de tre dommerne argumenterer og konkluderer mot bedre vitende. Etter mitt skjønn går det faktisk ikke an å tvile på det. Denne gangen gjelder det dessverre for spørsmålet som avgjør gjenopptakelsessaken.

Ikke ett eneste ord er hittil sagt av Høyesterett om hvilke omstendigheter som kan begrunne opprettholdelse av barnårsbeviset når de to omstendighetene som ga dette beviset sin vekt, begge har sviktet helt. Riktignok har dommerne omtalt en likhet mellom nålene i dressen og på gjerningsstedet, men også dommerne vet at en slik likhet ikke betyr noe som helst utover

at nålene i dressen kunne stamme fra gjerningsstedet også. Her, som en rekke andre steder i kjennelsen, avholder dommerne seg helt fra argumenter, for i stedet å trekke sin konklusjon uten til-løp til begrunnelse. Vi må anta at det her som de andre stedene skyldes at dommerne ikke ser seg i stand til å fremkomme med argumenter som gir grunnlag for deres konklusjon. Når forholdet er slik at de ikke ser seg i stand til å fremkomme med argumenter som kan begrunne resultatet som de kommer til, kan ikke annet legges til grunn enn at de konkluderer mot bedre vitende.

Dette kaller jeg juks fordi det ikke går an å konkludere mot-satt av hva man vet er riktig, bedrag fordi dommerne gjemmer unna og fortier argumenter som finnes i saken og som trekker den andre veien.

Noen vil kanskje mene at jeg er vel rask til å trekke mine svært negative konklusjoner for de tre høyesterettsdommerne. Det kommer imidlertid ytterligere argumentasjon fra de tre dommerne. Hvorfor Høyesterett fortsetter å argumentere etter at konklusjonen er trukket, har jeg lurt på. Sett fra min side setter jeg pris på denne fortsettelsen fordi den ikke etterlater tvil om at dommerne avgjør saken motsatt av hva de vet er riktig.

18. *"I rapporten av 6. april 2000 har Høiland og Laane målt barnåler som ble samlet inn i 1998/99, barnålene fra åstedet, som i motsetning til barnålene fra dressen er i behold, og barnåler fra Torgersens hjem i Tore Hunds vei, som også er i behold. De konkluderer her med at det ikke er noen forskjell verken på lengde i forhold til bredde eller på lengde/bredde i forhold til vinkel på spissen mellom nåler fra tilfældige, undertrykte grantrær og nålene fra kjelleren og – som en nødvendig følge – nålene fra dressen."*

Her går det nok en gang frem at Høyesterett har fått med seg at Høiland og Laane har påvist at lengden og formen på

barnålene fra gjerningsstedet og dressen er helt normal og slik som vi finner ute i naturen.

19a. "Høiland og Laanes rapporter har vært forelagt for de ovenfor nevnte skogforskere Kåre Venn, Richard Horntvedt og Bjørn Tveite, som også har undersøkt nålene fra åstedet og nålene fra Tore Hunds vei. I uttalelse av 15. mai 2001 har disse gitt uttrykk for at de ikke kan se at rapportene rokker ved Printz' og Morks vurderinger."

Slik Høyesterett her henviser til NISK forskernes uttalelse, legger Høyesterett også disse uttalelsene fra NISK til grunn som sin oppfatning av situasjonen.

Nå var det (uimotsagt) påvist at nålene fra dressen og gjerningsstedet var helt like de nålene man finner ute i naturen og at slike nåler er vanlige der. Det er altså dette faktum som nå legges til grunn som det riktige. Dette er et faktum som er diametralt motsatt av "Printz' og Morks vurderinger." Av avsnitt 15 har vi sett at Høyesterett har fått med seg at det Printz og Mork hadde hevdet, ble fullstendig tilbakevist i rapporten av 7. mai fra Høiland og Laane. Dette var det eneste av betydning, som Printz og Mork hadde uttalt seg om i 1958. Likevel fastslår Høyesterett - stadig uten tilløp til begrunnelse - at uttalelsen fra Høiland og Laane ikke en gang "rokker ved Printz' og Morks vurderinger."

Her får vi for femte gang en logikk som jeg ikke er i stand til å forstå. Hvis en sakkyndig rapport betraktes som riktig (slik som vi legger til grunn for rapporten av 7. mai fra Høiland og Laane) og har et motsatt innhold av en eldre uttalelse, vil man normalt si at den eldre uttalelsen er rokket ved og mer enn dét. Men her opprettholder Høyesterett rapporten av 1958 som urokket.

Det må være denne opprettholdelsen av rapporten fra Printz og Mork som medfører at Høyesterett anser barnårsbeviset like sikkert nå som i 1958. For dersom denne rapporten opprettholdes, finnes jo ikke slike nåler som dressnålene ute i naturen, men bare på åstedet.

For meg er uttalelser som ikke lar seg svekke av (riktige!) rapporter med motsatt innhold, en nyskapning som jeg for første gang har støtt på i Torgersens sak. Jeg har ikke hørt om slikt før. ”Nyskapningen” ser ut til å være gjort i anledning av Torgersens sak og er konfirmert av de tre høyesterettsdommerne.

Jeg tror det kan være vanskelig for mer alminnelige mennesker enn det høyesterettsdommere er, å forstå hva som ligger i en slik ”nyskapning”. Med andre ord når man på den ene siden har å gjøre med vanlige uttalelser som svekkes av ny og annerledes kunnskap. Og på den andre siden: når man har å gjøre med uttalelser som ikke svekkes eller rokkes ved til tross for at ny kunnskap viser at de er helt uriktige. Men Høyesterett lar oss ikke få vite hva som skal til for at en uttalelse er av en art som medfører at den ikke kan svekkes av ny og annerledes kunnskap.

Skal vi legge til grunn at en slik forklaring ikke er gitt fordi dommerne ikke har sett seg i stand til å gi en slik forklaring? Hvis det skulle være slik at dommerne ikke ser seg i stand til å forklare det de påstår, presser et nytt spørsmål seg på: skyldes dette da at dommerne også selv vet at de legger et uholdbart faktum til grunn?

For den som hittil har vært i tvil, kan det vel ikke nå lenger være tvilsomt at de tre dommerne fra Høyesterett(!) mot bedre vitende (også) her legger uriktig faktum til grunn for sin avgjørelse. Det blir ikke lenger et spørsmål om logikken dessverre har sviktet for dommerne. I stedet må vi legge til grunn at det jukses, ikke bare når det beskrives hvilke bevis vi har i saken, men også når den avgjørende konklusjonen begrunnes og trekkes.

Gang på gang har det nå vist seg for meg at jeg intet forstår av logikken i de avgjørende deler av Høyesteretts begrunnelse. Dette har ikke skjedd i de mer enn 40 årene jeg har holdt på med jus, og slett ikke for avgjørelser fra Høyesterett. Stringensen og fornuften som preger disse avgjørelser, har alltid ellers gjort det

enkelt for meg i det minste å forstå logikken derfra selv om jeg kan ha vært uenig i både argumentasjonen og resultatet. Men denne gangen er det ikke slik.

På bakgrunn av min mangel på forståelse av Høyesteretts begrunnelse, kunne det vært grunn til å stanse min gjennomgang av Høyesteretts vurdering av barnårsbeviset og overlate gjennomgangen til andre som har bedre forståelse enn meg. Men fordi jeg ikke har kunnet vente at andre vil se nærmere på avgjørelsen, samtidig som det, sett fra mitt ståsted, har vært behov for å vurdere holdbarheten av avgjørelsen, fortsatte jeg likevel.

19b ”Venn og Horntvedt [to av de fire forskerne fra NISK] har i juni 2001 også undersøkt nålene som er samlet inn av Høiland og Laane. I uttalelse av 29. juni 2001 har de gitt uttrykk for at bedømt etter de karaktertrekk ved nålene som i dag kan undersøkes, er det – bortsett fra farge og alder/destruksjonsprosesser – ingen forskjell mellom disse nålene og nålene fra åstedet. Det er også uttalt at Mork og Printz hadde muligheter for tverrsnittundersøkelser av nålene ved mikroskopi.” [Min uthevning]

Om man fortsatt skulle være i tvil om hva som var klarlagt for Høyesterett, etterlater de to første siterte setningene ikke tvil om at høyesterettsdommerne hadde fått med seg og forstått at også forskerne fra NISK hadde kommet til/akseptert at den korte typen nåler fra naturen var helt like nålene fra åstedet.

I den siste setningen er Høyesterett tilbake i sine irrelevante påpekninger, men nå ikke om likhet, men om undersøkelser som Printz og Mork kunne foretatt og som muligens kunne ha bekreftet en likhet. Så vidt jeg forstår legger Høyesterett vekt på (i Torgersens disfavør, naturligvis) ikke bare hva Printz og Mork fant ut, men nå også av det de kunne ha funnet ut. Høyesterett unnsår seg tydeligvis ikke for noe når det gjelder argumenter som går i Torgersens disfavør.

- 19c. ”Forskerne peker videre på at det hefter usikkerhet ved hvordan Høiland og Laanes innsamling av barnåler er foregått og ved representativiteten i materialet. De konkluderer med at Høiland og Laanes undersøkelse viser
20. ”at så korte og tilspissede grannåler kan finnes mer eller mindre hyppig på trær i skogen. Men deres undersøkelse er ikke lagt opp slik at den gir noe grunnlag for å bedømme hvor vanlig slike nåler er, verken blant skogstrær eller juletrær. Deres undersøkelse bidrar ikke til å belyse sannsynligheten for at en person som ferdes i skogen, eller håndterer juletrær, skulle få fem slike spesielle nåler i buksebretten, og ingen andre.” [Ikke mine uthevninger]

På nytt siteres forskerne fra NISK slik at man ser at ovenstående sitat blir en del av det Høyesterett legger til grunn. Dessverre er (NISKs og) Høyesteretts begrunnelse her uriktig. Høiland og Laane hadde lagt opp sin undersøkelse slik at de gjorde rede for hvor vanlige slike nåler er og ”sannsynligheten for at en person skulle få fem slike spesielle nåler i buksebretten, og ingen andre.” Dette fremgår av det jeg tidligere i boken har sitert fra uttalelsen av 7. mai 1998 fra Høiland og Laane. Dessuten er det utvilsomt uriktig å omtale nålene som ”slike spesielle nåler”. Høiland og Laane hadde jo ved sine forsøk begrunnet og forklart at denne nåletypen var den vanligste typen nåler å få på seg i norsk barskog. Noe annet enn det Høiland og Laane hadde sannsynliggjort ved sine forsøk, hadde ikke kommet frem i saken. Det er derfor hevet over all mulig tvil at sannsynliggjøringen fra Høiland og Laane skal legges til grunn i saken. Umiddelbart etter denne begrunnelsen trekker så Høyesterett sin avsluttende og avgjørende konklusjon for barnålsbeviset:

- 21a. ”Kjæremålsutvalget finner ikke at Høilands og Laanes rapport av 6.april 2000 er et nytt bevis som er egnet til å føre til frifinnelse eller som i vesentlig grad svekker verdien av

de observasjoner som ble gjort av Printz og Mork.” [Min understrekning]

Om det går an å begrunne en avgjørelse i en straffesak på en verre måte enn det Høyesterett har gjort her i avsnittene 19c, 20 og 21a, trenger jeg neppe si noe eksplisitt om. Begrunnelsen er rett og slett et anslag mot våre demokratiske prinsipper og tradisjon. Før jeg går inn på dette anslaget, først en del om Høyesteretts bevisvurdering her.

For sjette gang (i tillegg til avsnittene 9, 13, 14, 17 og 19 a) trekker Høyesterett her en konklusjon i henhold til en logikk som ligger utenfor det som er mulig å forstå (i hvert fall for meg). På nytt ser vi at Høyesterett gir uttrykk for at verdien av observasjonene til Printz og Mork er av en art som gjør at de ikke lar seg svekke (av noe som helst?). Men hva det er med disse observasjonene som gir dem denne helt spesielle egenskapen som jeg aldri har støtt på eller hørt om før, sies det stadig intet om fra Høyesteretts side. På nytt kunne jeg stilt meg spørsmålet om hvem det har sviktet for. Jeg tror ikke at det har sviktet for meg. Heller ikke tror jeg lenger at det er tale om svikt hos de tre høyesterettsdommerne. I stedet har min tvil forsvunnet om at dommerne avgjør saken mot bedre vitende.

Indirekte sier Høyesterett også her at det ikke har betydning for barnårsbeviset om man finner tilsvarende nåler som i dressen på milliarder av steder i stedet for bare på åstedet. Det er ikke mulig å mene noe slikt når hele begrunnelsen for barnårsbeviset bygget på at slike nåler bare fantes på åstedet.

Men her er det mer enn logikk og bevisvurdering som svikter totalt:

Vi ser her at Høyesterett i sin begrunnelse (i avsnittene 20 og 21a) bruker mot Torgersen at han ikke har påvist hvor vanlige slike korte barnåler er. Selvsagt er det som nevnt tidligere i boken urimelig å pålegge Torgersen som privatperson og domfelt ansvaret for å påvise dette. En slik påvisning ville

krevet en temmelig stor (og dyr) vitenskapelig undersøkelse. Også Høyesterettsdommerne burde ha forstått urimeligheten i å pålegge Torgersen ansvaret for å påvise dette.

For barnårsbeviset har Høyesterett som vi har sett, i annen sammenheng på de samme tre sidene i sin begrunnelse i avsnitt 12 fastslått at det er feil å vente at påtalemyndighetens sakkyndige forklaringer skal holde vitenskapelig nivå. Men her er det akkurat dette som Høyesterett forventer av det som Torgersens sakkyndige har utredet og sannsynliggjort. Så bruker Høyesterett det mot Torgersen at hans undersøkelser ikke med vitenskapelig (nok) sikkerhet har fastslått hvor vanlige korte barnåler er i den norske naturen.

Først ble altså Torgersen domfelt på bakgrunn av at barnålene i dressen hans ikke fantes ute i den norske naturen. Så har Torgersens sakkyndige påvist at denne ”kjensgjerning” var feil og at slike barnåler finnes. Hans sakkyndige har til og med ved enkle men likevel pålitelige og troverdige undersøkelser sannsynliggjort at slike barnåler er vanlige, antagelig den vanligste typen man får på seg om man ferdes i granskog. Dessuten at naturen er innrettet slik at man kan få mange av disse korte nålene på seg samtidig, uten at man samtidig får noen lange. Alt dette fremgår av rapporten av 7. mai 1999. Men disse undersøkelsene er ikke er så omfattende at man på vitenskapelig vis kan anse dette som fastslått eller bevist.

De har til og med gjort sine funn i Drammen der Støleggen, dressens tidligere eier, hadde bopel (hos sin mor) samt i Oslo der Torgersen bodde. Altså begge områder der dressen er blitt brukt (i tillegg til de svenske skoger).

I stedet for å legge dette sannsynliggjorte faktum fra Torgersens to botanikkprofessorer til grunn, legger Høyesterett det motsatte faktum til grunn. Dette gjøres til tross for at det motsatte faktum ikke i det hele tatt er sannsynliggjort fra NISKs side eller på annen måte forsøkt sannsynliggjort. Høyesterett har

derfor for å komme til sitt resultat, ignorert og underslått det faktum som er sannsynliggjort i rapporten av 7. mai og i stedet lagt det motsatte faktum til grunn.

I det premisset som Høyesterett siterer og legger til grunn, er det uttalt at Høilands og Laanes undersøkelse ikke gir ”*grunnlag for å bedømme hvor vanlig slike nåler er*” eller sannsynligheten for å få ”*5 slike spesielle nåler i buksebretten, og ingen andre*”. Begge deler er helt feil. Høiland og Laane har, som jeg har redegjort for og sitert tidligere i boken, belyst begge deler i sin uttalelse med en forklaring av hva en del enkle prøver og forsøk viste. Og noe annet som kunne svekke betydningen av disse forsøk, forelå ikke i saken. Et slikt faktum har det ikke passet for påtalemyndigheten at NISK har forklart eller nevnt, så det er nok derfor NISK har utelatt dette i sin uttalelse.

For Høyesterett og hva de tre dommerne der har bestemt seg for å komme frem til, har det tydeligvis heller ikke passet å nevne dette. Fordi Høiland og Laane hadde sannsynliggjort både at barnålene var vanlige og at man lett kunne få fem korte og ingen lange nåler på seg, blir det på nytt juks med bevisene fra de tre dommernes side å påstå at slik sannsynliggjøring ikke foreligger.

Vi husker fra tidligere av at det var Høilands og Laanes rapport av 7. mai 1999 som ga de nye opplysningene som medførte at barnårsbeviset helt har mistet den sikkerhet det ble oppfattet å gi. Til tross for dette kom Høyesterett i avsnitt 17 b uten å begrunne sitt standpunkt, til at sikkerheten for barnårsbeviset var som før. Her (i avsnitt 21 a) er dette ufattelige standpunktet som er helt motsatt av all vanlig logikk, gjentatt, og dét stadig uten det minste tilløp til begrunnelse fra rettens side. På nytt ser det ut til at retten unnlater å begrunne sitt standpunkt, rett og slett fordi dommerne har sett seg ute av stand til det. På nytt er det grunn til å stille spørsmålet om retten lar faktum vike for en konklusjon som de for lengst har bestemt seg for å komme frem til.

Jeg skal nå se på de prinsipielle sider ved Høyesteretts siste ”vurdering”. De gjør ikke avgjørelsen bedre. Det er her vi etter min oppfatning har et anslag fra Høyesterett mot våre demokratiske prinsipper.

Det er ingen tvil om at spørsmålet om hvor alminnelige slike nåler er og sannsynligheten for at man kan få (bare fem) korte nåler på seg fra andre steder enn gjerningsstedet, er et helt vanlig bevissspørsmål. I tillegg var det et særdeles viktig bevissspørsmål fordi retten her opprettholder det som må var det eneste sikre beviset. Som for ethvert annet bevis i en straffesak, er det påtalemyndigheten som har hele bevisbyrden for hva dette beviset viser eller beviser og hvor sikkert dette bevises. Slik er det utvilsomt for barnålene også. Denne bevisbyrden omfatter hele ansvaret for oppklaring av alle sider av spørsmålet om hva de fem korte barnålene i dressen viser eller beviser og med hvilken sannsynlighet eller sikkerhet de beviser dette.

En ting var at man på bakgrunn av helt gale sakkyndige erklæringer i 1958 la til grunn at korte barnåler ikke eksisterte i Norge. Man antok derfor på bakgrunn av bevisføringen den gangen at barnålene viste med svært stor grad av sikkerhet at Torgersen måtte ha vært på gjerningsstedet. Etter at det i 2001 var opplyst og begrunnet fra sakkyndig hold at korte nåler eksisterte og var vanlige i Norge, er det klart at det nå var påtalemyndigheten i kraft av at det er den som har bevisbyrden og ikke Torgersen, som hadde ansvaret for å avklare hvor vanlige slike nåler er.

På bakgrunn av hva Torgersens sakkyndige både har forklart og sannsynliggjort om barnålene, omfatter denne bevisbyrden som påhviler påtalemyndigheten minst tre spørsmål, dog litt avhengig av hvordan man stiller spørsmålene: For det første hvor vanlige slike korte barnåler er som man fant i dressen. For det andre hvor vanlig det er, når man ferdes i skogen, å få nåler denne korte typen på seg sammenlignet med den andre lange

typen nåler. For det tredje hvilken sannsynlighet det kan være for å få mange nåler av bare denne korte typen på seg. Dette siste som en følge av at Høiland og Laane uimotsagt har forklart at denne korte nåletypen ofte befinner seg i grupper der det er lite sol og lys, mao i den høyden der et menneske vanligvis kommer i berøring med barnåler.

Når påtalemyndigheten ikke har foretatt en slik oppklaring her, er det påtalemyndigheten som ikke har oppfylt den bevisbyrden som påhviler den. Resultatet er at tvil som følge av påtalemyndighetens manglende oppklaring av slikt, skal løses i Torgersens favør. Torgersens enkle sannsynliggjøring for barnålene, skal derfor utvilsomt legges til grunn. Men Høyesterett har snudd bevisbyrden og brukt mot Torgersen at han ikke har påvist hvor vanlige slike nåler er. Dette har til og med skjedd til tross for at Torgersens standpunkt var det eneste som var sannsynliggjort. Så her er det dobbelt feil fra de tre dommernes side.

Det er derfor hevet over tvil at Torgersens syn skulle blitt lagt til grunn. Men det faktum at påtalemyndigheten har denne bevisbyrden, gjør det aldeles klart at mulig tvil om hvor vanlige korte barnåler er, skal løses i favør av Torgersen.

At påtalemyndigheten har (hele) bevisbyrden i straffesaker, er den mest elementære og sentrale av alle regler om rettspleien både i vårt land og alle andre land som vi vil kalle siviliserte. Og har ikke et land en slik regel, er det utvilsomt om vi vil kalle landet sivilisert. Regelen sikrer at et lands innbyggere ikke skal utsettes for uberettigede overgrep fra en sterk stat. I så måte betraktes regelen som kanskje den viktigste bastion i moderne demokratier for å sikre demokratiets fortsettelse.

Når vi hører om at enkelte land ikke lar bevisvil komme til talte til gode, er det alltid tale om land som vi ikke ønsker å sammenligne oss med. Med den rettsfølelse vi har i Norge, reagerer vi alltid sterkt når vi hører om at regimer straffer sine innbyggere uten at regimet har oppfylt den alminnelige bevisbyrden for at

innbyggerne har gjort noe straffbart. Men i Torgersens tilfelle er det akkurat det som skjer, og det i Norge. Det er altså ikke en eller annen lokal og korrump domstol i en bananrepublikk som har snudd bevisbyrden til skade for tiltalte og i tillegg dømt motsatt av det som er sannsynliggjort i saken. **Det er Norges Høyesterett.**

Selv i bananrepublikker tror jeg domstolene er forsiktige med å la det komme frem at de har snudd bevisbyrden i straffesaker, fordi det gir vedkommende land et for dårlig rykte. Ønsker landet å være i det gode selskap eller komme dit, må domstolene passe seg for det. Men i Torgersens sak snus bevisbyrden bramfritt og åpenlyst av Høyesterett. Hvordan står det da til med vår rettssikkerhet?

Det er så man må spørre seg selv, eller kanskje helst justitarius i Høyesterett, om de alminnelige bevisbyrdereglene i straffesaker ikke gjelder lenger, eller om de ikke gjelder i gjenopptakelsaker, eller om Høyesterett har gjort et velvillig et unntak i Torgersens tilfelle på bakgrunn av en diskret anmodning fra påtalemyndigheten.

For at man ikke skal være usikker på at det er den snudde bevisbyrden som er avgjørende for rettens konklusjon, har Høyesterett vært så elskverdig å klargjøre dette i fortsettelsen:

21b. *”Etter utvalgets oppfatning er det klart mest sannsynlig at nålene på Torgersens klær kom fra treet på åstedet. Utvalget viser til at de slutninger som Høiland og Laane trekker på grunnlag av en sammenligning med sitt innsamlede materiale, ikke synes å kunne gi den samme sikkerhet som en undersøkelse av nålene må antas å ha gitt.”*

Her gjentas altså konklusjonen i Torgersens disfavør. Det er liten tvil om at dette henger sammen med at retten ikke legger til grunn det faktum som Høiland og Laane sannsynliggjorde. Dette var det eneste som ble sannsynliggjort om hvor vanlig den korte nåletypen er. I stedet er det motsatte faktum lagt til

grunn. Slutningen er i strid både med det som ble sannsynliggjort for Høyesterett og dessuten på nytt i strid med regelen om at bevisbyrden påhviler påtalemyndigheten.

Ellers ser vi at Høyesterett her bruker som argument for å sette til side Høilands og Laanes konklusjon for dressnålene, at en *“sammenligning”* som disse to foretok, ikke gir *“den samme sikkerhet”* som undersøkelsen til Printz og Mork ga. Årsaken til denne ekstra sikkerheten som Høyesterett tillegger undersøkelsen til Printz og Mork er at disse to også hadde dressnålene tilgjengelige under sin sammenligning. Politiet hadde i 1958 ennå ikke destruert dressnålene.

Det er umiddelbart grunn til på nytt å stille spørsmålet hva *“den samme sikkerhet”* gikk ut på eller kunne begrunne: Det åpenbare svaret er: Ikke noe som helst.

Jeg har nå nevnt det utallige ganger. Det var i 2001 fastslått (og akseptert av alle de sakkyndige) at en sammenligning av dressnålene med gjerningsstedets nåler, hvor nøyaktig den enn måtte være, ikke kunne gi et grunnlag for å anta at dressnålene kom fra åstedet, utover at de kunne stamme derfra også. At nålene i dressen og på åstedet var av den samme korte typen, var for lengst fastslått og akseptert. Ut over dette var det enighet om at en likhet uansett hvor stor denne måtte være, ikke kunne gi en tilleggs sannsynlighet for at nålene stammet fra åstedet i stedet for naturen. Alle slike korte barnåler ville ligne like mye (eller like lite) på hverandre som dressnålene lignet på nålene på åstedet. Selv ikke utseendet på åstedets egne nåler ga grunnlag for å fastslå at de kom fra åstedets inntørkede tre. Denne likhet, som dommerne nå visste ikke kunne bety noe ekstra, har de så brukt gang på gang, og også nå.

Men Høyesteretts argumentasjon her er mer uholdbar enn som så. For det første visste dommerne at alt det som Printz og Mork sa om en særlig likhet mellom dressnålene og åstedets nåler, var uholdbart. Da går det ikke an å legge avgjørende vekt på konklusjonen fra de to som er bygget på akkurat denne

uholdbarheten. Men til og med dette er ikke det vesentligste her. Høyesterettsdommerne visste også at Printz og Mork tok fullstendig feil på det avgjørende punkt, når de påsto at den typen nåler som var i dressen kun fantes på gjerningsstedet (og ingen andre steder).

En påstand, begrunnelse eller ”undersøkelse” fra Printz og Mork som gikk ut på at dressnålene stammet fra åstedet blir derfor fullstendig uten verdi. Dette er så åpenbart at det ikke går an å tvile på det. Konklusjonen er jo basert på den fundamentale forutsetning om at slike nåler bare fantes der. Konklusjonen kan ikke antas å være basert på noe annet eller mer enn akkurat denne forutsetningen selv om de to feilaktig også snakket om en særlig likhet.

Det essensielle spørsmål så vel i 2001 som 1958, var om dressnålene i tillegg til å kunne stamme fra åstedet, også kunne stamme fra den nordiske naturen. Printz og Mork kan bare ha sammenlignet dressnålene med åstedets nåler. De kan ikke ha sammenlignet dressnålene med den korte nåletypen i den norske naturen. For hadde de gjort det, så måtte de ha kommet til at denne typen nåler fra naturen lignet like mye på dressnålene som åstedets nåler. Når denne korte nåletypen fra naturen ikke var med i sammenligningen, og de dessuten påsto at slike nåler ikke i det hele tatt fantes ute i naturen, blir selvsagt ”sammenligningen” til Printz og Mork uten verdi for spørsmålet om hvor dressnålene kunne stamme fra. Eller sagt på en annen måte: Printz og Mork har ikke foretatt noen sammenligning for det var ikke noe annet å sammenligne dressnålene med enn åstedets nåler.

Sammenligningen til Høiland og Laane omfatter imidlertid også nålene fra naturen. Dermed blir deres sammenligningsgrunnlag i motsetning til den andre sammenligningen fullstendig. Riktignok kunne de ikke studere dressnålene og sammenligne dem med åstedets eller naturens nåler. Men denne sammenligningen vet både vi og høyesterettsdommerne at ikke kunne gi svar på mer enn at nålene kunne stamme derfra også.

Så blir det store spørsmålet hvilken vurdering eller ”undersøkelse” det er størst grunn til å legge vekt på ved spørsmålet om dressnålene kunne stamme fra naturen også i tillegg til åstedet. En vurdering som ikke i det hele tatt tok naturens nåler i betraktning eller en vurdering basert på at vi også i naturen hadde milliarder av steder med slike helt like nåler som dressnålene?

Svaret er ikke tvilsomt. Det er aldeles opplagt. Alle forstår at bare den siste sammenligningen eller vurderingen har noen verdi og kan tillegges vekt. Høyesterettsdommerne også fordi det ikke er mulig å ha en annen mening om svaret her. Likevel har de konkludert motsatt. Om vi på nytt skal fastslå at det har sviktet for dem ved at de har snudd den enkleste logikk helt på hodet (for syvende gang), eller om vi bare skal legge til grunn at de argumenterer og konkluderer mot bedre vitende, kan vel egentlig være likegyldig. Det vi kan være helt sikre på, etter nå å ha sett det ene eksemplet etter det andre, er at sakens bevis ignoreres når de ikke trekker i den retning som dommerne har bestemt seg for å løse saken.

Men det er mer som gjør at det er grunn til å legge størst vekt på vurderingen til Høiland og Laane. Fordi det både på åstedet og i naturen var makne nåler til dressnålene, var det i utgangspunktet et åpent spørsmål hvilket sted dressnålene kunne stamme fra. Nålenes utseende kunne ikke gi svar på dette spørsmålet. Høiland og Laane har derfor gjennomført ytterligere undersøkelser som de har redegjort for i sin uttalelse av 7. mai 1999. Som jeg har nevnt tidligere, har de i noe som ligner en forenklet multivariat analyse forklart at de øvrige partiklene i dressen gjør det sannsynlig at dressnålene stammer fra naturen. Men denne undersøkelsen og begrunnelsen har det ikke passet for Høyesterett å komme inn på, for den trekker jo i ”gal” retning. Jeg viser til min omtale av avsnitt 17a hvor jeg har forklart at høyesterettsdommerne har jukset med bevisene når de har påstått at Laane og Høiland ikke hadde belegg for sin antagelse om hvor nålene stammet fra.

Om noen på bakgrunn av Høyesteretts tillit til ”undersøkelsen” til Printz og Mork skulle tro at disse to hadde gjort noe som kan gi grunn til å legge vekt på deres undersøkelse, nevner jeg at det hadde de ikke. Det de fremholdt var ubegrunnet nonsens, diametralt motsatt av virkeligheten fra ende til annen.

Det er enda mer enn ovenstående som er galt med Høyesteretts ”bevisvurdering” her: Dersom de fysiske bevis i en sak kan avgjøre mulig bevistvil, må den parten som har bevisene i sin besittelse, ikke ødelegge bevisene. Hvis han til tross for dette ødelegger bevisene, er det en selvsagt regel (etablert sedvanerett) at bevistvil som følge av denne ødeleggelsen nå vil bli løst i disfavør av den som har ødelagt bevisene. Man vil jo mistenke ham for at han har forstått at en nærmere vurdering av beviset ville ha trukket i hans disfavør. Men slike regler lar ikke Høyesterett Torgersen nyte godt av. Her skal tydeligvis intet gå hans vei!

I hans sak har påtalemyndigheten destruert barnålene fra dressen. De siste 20 årene ville man, hvis man hadde hatt nålene i behold, kanskje ved gentest vært i stand til å avgjøre om disse nålene stammet fra åstedets grantre eller ei. I tillegg kunne altså Høiland og Laane foretatt den samme ”sammenligning” som den Printz og Mork foretok. Men i motsetning til sammenligningsgrunnlaget til Printz og Mork ville Høilands og Laanes sammenligningsgrunnlag vært riktig og relevant fordi de hadde sammenlignet nålene i dressen med den korte undertrykte barnålstypen i naturen i tillegg til åstedets nåler. Den tvil som denne destruksjonen har medført, har Høyesterett latt slå ut i påtalemyndighetens favør og ikke i Torgersens. Altså motsatt av hva våre etablerte rettsregler tilsier.

Det er så jeg spør meg selv om disse tre høyesterettsdommerne ikke besitter et visst minimum av anstendighet som danner grensen for hvor langt de går, når de lar alt gå i Torgersens disfavør. Nå gjelder det ikke lenger ”vurdering” og tilsidesettelse av bevisene som går i Torgersens favør. Her setter de tre dommerne etablerte rettsregler til side for å falle Torgersen i ryggen.

Dette er jo heller ikke den eneste gangen de tre dommerne holder på slik, når de har latt usikkerhet gå ut over Torgersen til tross for at det er påtalemyndigheten som ensidig må bebreides for usikkerheten. Vi husker blant annet fra tidligere at de har latt den usikkerhet som 42 år har skapt for om Gerd K er den rette Gerd, telle i disfavør av Torgersen. Dette gjorde dommerne til tross for at de 42 årene som gikk, ensidig må bebreides påtalemyndigheten og det bevisunderslag som Dorenfeldt sto for. Torgersen kan ikke kritiseres for noe som helst i den sakens anledning.

Ellers skal man kanskje ikke se bort fra at påtalemyndigheten har foretatt nærmere undersøkelser (gentest) for barnålene i dressen og på åstedet. I så fall slo denne testen ut i Torgersens favør slik at påtalemyndigheten for 15 års tid siden av denne grunn så seg og saken best tjent med å bli kvitt disse dressnålene som begynte å bli brysomme fordi det nå viste seg at man på Torgersens side klarte å få sakkyndige til å vurdere de 3 tekniske bevisene.

Så til den avsluttende vurderingen fra Høyesterett:

21c. *”Utvalget viser ellers til uttalelsen fra skogforskerne og vil for sin del fremheve det usannsynlige i at Støleggen under sitt opphold i skogen i Sverige skulle få – og bare få – nåler i begge bukseoppbrettene og i jakkelommen som var helt identiske med de nålene som skrev seg fra (jule)treet på åstedet.”*

Nå vet både vi og høyesterettsdommerne at *”helt identiske”* barnåler eller annen form for særlig likhet ikke betydde noe som helst. Dessuten vet både vi og dommerne at det ikke er tale om barnåler med en særlig likhet noe sted, kun helt alminnelige nåler av samme (korte og undertrykte) type. Men Høyesterett tar likevel inn og vektlegger dette irrelevante poeng for åttende gang i sin vurdering. Høyesterett prøver til og med å forsterke dette poenget ved å påstå at nålene var identiske.

Men høyesterettsdommerne hadde likevel forstått at man fra åstedets helt alminnelige (!) norske (!) tre kunne få mange slike korte og ingen lange nåler på seg. Da burde det ikke være for meget å forvente at de tre dommerne forsto og la til grunn(!) at dette kan skje andre steder også, akkurat slik Høiland og Laane utførlig både hadde forklart og begrunnet for milliarder av andre steder. I så måte kan åstedets alminnelige norske (!) tre tjene som bekreftende fasitsvar på at Høiland og Laane hadde rett i hva de ved enkle forsøk hadde funnet ut og deretter forklart på en lettfattelig måte i sin uttalelse av 7. mai. Nemlig at man fra millioner eller milliarder av andre steder tilfeldigvis kunne få en rekke korte men ingen lange nåler på seg, uten at det ville være noe påfallende eller usannsynlig i det. Men disse andre stedene passer ikke for den konklusjon som Høyesterett skulle frem til, så denne milliarden av steder har dommerne valgt å ”glemme”.

Jeg har nå gjengitt hele Høyesteretts begrunnelse for barnsbevisets sikkerhet. For meg er det umulig å forstå at det går an å bruke slike vurderinger for å komme frem til hva dette beviset viser, hensett til hva som var avklart da Høyesterett traff sin avgjørelse. Det er vanskelig å tro annet enn at de tre dommerne med vilje har ignorert det enkle og sentrale fordi de åpenbart har innsett at dette ville ledet i Torgersens favør. Dommerne har i stedet latt det poeng som saken burde dreiet seg om, forsvinne i den tåke som de med vilje selv har skapt med irrelevant argumentasjon på uriktige premisser. Premisser som tydeligvis er tilpasset det resultat som dommerne har utsett seg. Om dommerne etter dette kan sies å ha forsøkt å komme til det resultat som bevisene i saken tilsier, blir et spørsmål. Svaret er ikke tvilsomt. Resultatet er ikke i det hele tatt basert på en vanlig og logisk anvendelse av sakens bevis.

Spørsmålet er om den sikkerheten som beviset ble oppfattet å gi i 1958, har endret seg og eventuelt hvor mye. Det er (kun) én forutsetning for dette beviset som har endret seg, og det er at vi nå vet noe helt annet enn den gangen om hvor vi finner slike barnåler som man fant i dressen. Da må konsekvensene av akkurat denne endringen vurderes, nemlig at slike barnåler som man fant i dressen, i stedet for bare å finnes gjerningsstedet, vurderes opp mot at slike barnåler også finnes over alt i den norske/nordiske naturen. Dette er i hvert fall i utgangspunktet det eneste som Høyesterett skal vurdere. Men denne vurderingen har dommerne med flid holdt seg helt unna og i stedet erklært at opplysningene om dette fra Høiland og Laane *“bidrar ikke til å belyse sannsynligheten for at en person som ferdes i skogen..... skulle få fem slike spesielle nåler i buksebretten, og ingen andre.”* I tillegg burde retten tatt hensyn til hva de andre partiklene i dressen viste om hvor det var sannsynlig at barnålene stammet fra.

Høyesteretts vurdering av barnårsbeviset består av 21 avsnitt slik jeg har nummerert dem. Følgende avsnitt er etter min oppfatning helt eller delvis irrelevante: Nr. 3, 4, 5, 6, 11, 12, 13, 14, 19b, 19c og 21b. Følgende avsnitt (eller premisser) er bygget på klart uholdbart faktum: 6, 7, 13, 16, 17a, 19a, 21a og 21b. I avsnittene 9, 12, 13, 14, 17a, 17b, 19, 20, 21a, 21b og 21c har jeg ikke klart å følge logikken som er lagt til grunn. I avsnitt 3, 4, 5, 6, 7, 13, 14, 17a, 19b, 20 og 21b har Høyesterett i sin begrunnelse brukt en rekke argumenter som ser tilforlatelige ut. I hovedsak argumenter om likhet mellom dressnålene og nålene på gjerningsstedet. Den som har satt seg inn i sakens bevis eller lest denne boken vil formodentlig som meg mene at argumentene er uten betydning og interesse, og at dommerne på denne måten har forsøkt å kaste blå i øynene på den som måtte lese avgjørelsen uten spesielle forkunnskaper.

Følgende avsnitt er uten innvendinger fra min side i denne oppregningen: 1, 2, 8, 10, 15 og 18. Disse 6 avsnittene dreier

seg kun om en enkel tilrettelegging av faktum. Det er de øvrige 15 avsnittene som jeg har innvendinger mot. Det er i disse 15 avsnittene at Høyesterett ”begrunner” sin avgjørelse. Knappt én eneste setning i disse 15 avsnittene har hatt noe å gjøre med det retten etter min oppfatning burde vurdert. Dog har retten sluppet til Høilands og Laanes avgjørende påpekning i avsnitt 15 når den siterer ”*at trær med korte, avflatede nåler er vanlig, spesielt i busksjiktet*”. Men høyesterettsdommerne har tydeligvis funnet dette faktum upassende for det resultat som de ønsket å komme frem til. Høyesterett har derfor i avsnitt 17a har påstått at Høilands og Laanes påfølgende logiske slutning om hvor det er mest sannsynlig at nålene kunne stamme fra, å være uten faglig dekning i rapporten. Som leserne vil huske, har jeg påpekt at denne påstanden fra Høyesteretts side er basert på juks med bevisene fra de tre dommernes side.

Fordi min vurdering av Høyesteretts barnålsbehandling er blitt omfattende, oppsummerer jeg hvilke feil retten etter min oppfatning har gjort seg skyldig i:

- Åtte ganger har retten påpekt at en særlig likhet mellom barnålene i dressen og på åstedet gjør det sannsynlig at dressnålene stammet fra åstedet. Dette er gjort til tross for at også de tre dommerne visste at det er enighet blant de sakkyndige på begge sider om at en slik særlig likhet ikke forelå og at likheten ikke kunne bety mer enn at dressnålene kunne stamme fra åstedet også.
- Dommerne har latt den ”sammenligning” Printz og Mork foretok av barnålene gå foran til tross for at denne ”sammenligningen” er åpenbart verdiløs fordi Printz og Mork ikke har tatt de makne barnålene i naturen med i sammenligningsgrunnlaget.

- Dommerne har i denne sammenheng latt uklarhet oppstått fordi påtalemyndigheten har destruert barnålene fra dressen, gå ut over Torgersen, i stedet for å la den part som har ødelagt bevisene lide for den uklarhet som han derved selv har skapt.
- Dommerne har ikke bare lagt vekt på hva de sakkyndige ”fant ut” i 1958 om barnålene, men også hva de kunne ha funnet ut om de hadde gjort nærmere undersøkelser.
- Dommerne har lagt til grunn det motsatte faktum av det som utvilsomt ble sannsynliggjort for hvor vanlig det er å få på seg barnåler av den korte typen.
- Dommerne har til skade for den domfelte uten tilløp til begrunnelse snudd den alminnelige bevisbyrden som gjelder i straffesaker.
- Dommerne har jukset med bevisene og begrunnet enkelte av sine standpunkter med at bevis/forklaringer som eksisterer, ikke eksisterer.
- Dommerne har en rekke steder snudd den alminnelige logikk på hodet når de for eksempel har kommet til at ny og motsatt kunnskap (som det er enighet om) ikke ”rokker ved” de sakkyndige forklaringene fra 1958.
- Enda mer uforståelig er logikken når dommerne har kommet til at det ikke har betydning for barnårsbevisets sikkerhet om dressnålene i stedet for bare å kunne stamme fra åstedet, kan stamme fra milliarder av andre steder også, nemlig hele den norske/nordiske naturen der dressen også var brukt.
- Dommerne har ignorert alle de faktiske omstendigheter som trakk i Torgersens favør.

Disse feil – som er både klare og utvilsomme, betydelige og eksepsjonelt mange – har alle gått i Torgersens

disfavør. Det er tre av landets toppjurister som har stått for dem. Man må derfor legge til grunn at de tre (i motsetning til Gjenopptakelseskommisjonenes 10 medlemmer?) har hatt full forståelse av hva de hele veien har gjort. Argumentasjonen bærer hele veien preg av at en skarpsindig tanke ligger til grunn for hvordan dommerne har manøvrert utenom eller på tvers av sakens avgjørende omstendigheter og bevis.

Jeg har tidligere begrunnet at det er særlig opprørende hvordan Gjenopptakelseskommisjonene har avslått Torgersens begjæring uten i det hele tatt å gi seg inn i det som skulle vært de avgjørende vurderingene. For meg som mangeårig jurist og advokat, som fra tidligere av har en inngrodd respekt for Høyesterett, er det minst like opprørende å lese begrunnelsen til Høyesterett for å avslå Torgersens begjæring. Høyesterett er vår øverste domstol og den avgjørende garantist i siste instans for at vi alle har rettssikkerhet i Norge. I tillegg er denne domstolen med de spesielt godt kvalifiserte juristene der, svært høyt respektert i hele det juridiske miljø. Vi er derfor vant til og forventer avgjørelser på høyeste nivå derfra, og vi legger uten videre avgjørende vekt på det som uttales, også utover den enkelte sak.

Etter å ha lest denne kjennelsen et hundretalls ganger lurer jeg fortsatt på følgende: Er det virkelig mulig at disse tre lærde personene kan ha ment at barnålsbeviset har beholdt omtrent hele sin verdi til tross for at vi nå vet at slike barnåler finnes over alt - i stedet for bare på gjerningsstedet? Det var jo mangelen på barnåler alle andre steder som ga beviset dets store verdi. Nå har denne forutsetningen sviktet helt. Hvordan kan dommerne ha overbevist seg selv om at en milliard nye funnsteder ikke betyr noe?

Men selv om det mot all formodning skulle være slik at dommerne mente at begrunnelsen de har gitt, medfører at barnålsbeviset er like sikkert som det ble vurdert å være tidligere, så er også disse tre dommerne utmerket godt klar over at dette

er helt uten betydning for hvordan barnårsbeviset skal vurderes og om saken må gjenopptas:

De to argumentene som ga barnårsbeviset dets enorme sikkerhet, har sviktet helt. Andre argumenter for barnårsbevisets sikkerhet forelå ikke i 1958. Da hadde Høyesterett bare én mulighet når sikkerheten for barnårsbeviset skulle vurderes. Det var å underkjenne barnårsbeviset fullstendig.

Dét Høyesterett har gjort, er å vurdere om andre sider av barnårsbeviset kan gi dette beviset sikkerhet. En slik vurdering faller utenfor det som det er anledning til å vurdere når det tas stilling til om en sak skal gjenopptas. En slik vurdering er det bare anledning til å foreta når skyldspørsmålet skal vurderes på nytt (etter at saken er gjenopptatt), med andre ord av den domstol som avholder full hovedforhandling hvor prinsippene om bevisumiddelbarhet og kontradiksjon iakttas. Dessuten skal, som vi vet, en slik domstol ha et flertall av lege menn og kvinner.

Alle de betraktninger som jeg i det foregående har gjengitt fra Høyesterett er derfor irrelevante og uten betydning for saken. Likevel har jeg tatt meg bryet med å forklare hvor åpenbart uholdbare Høyesteretts betraktninger er, for på denne måten å vise at denne domstolen ikke har forsøkt å gi Torgersen er rimelig eller rettferdig, for ikke å si korrekt behandling.

Etter at man nå har sett hvordan de avgjørende sider av barnårsbeviset er blitt vurdert av Høyesterett, er det grunn til mens disse inntrykkene ennå er ferske, på nytt å kaste et blikk på to andre av Høyesteretts ”vurderinger”. Jeg tenker da på at Høyesterett fant at det ikke kan rettes kritikk mot påtalemyndigheten for at følgende vitner ikke ble ført for lagmannsretten i 1958: Eiliv Støleggen, Ruth Klausen og de øvrige vitnene som Gerd K hadde betrodd seg til om at hun hadde vært sammen med Torgersen drapskvelden.

For Støleggen har vi lest at Dorenfeldt i sin ekspedisjon av 26. august 1958 forbød politiet å innhente en etterspurt forklaring fra ham i anledning Torgersens anke til Høyesterett. Dorenfeldts forbud var ikke underslag av bevis men jevngodt med dette ved at Dorenfeldt med en positiv handling i stedet forhindret at dette beviset kunne bli ført. Under hovedforhandlingen i lagmannsretten 2 1/2 måned tidligere uttalte Dorenfeldt at politiet ikke klarte å finne Støleggen. Om vi ellers skulle være i tvil om riktigheten av denne uttalelsen, medfører ekspedisjonen av 26. august i anledning anken til Høyesterett, at det ikke går an å tvile på at denne uttalelsen var en usannhet. Ingen kan være i tvil om at Dorenfeldt på denne måten to ganger med vilje og hensikt forhindret relevant bevisføring som ville eller kunne gått i Torgersens favør. At denne bevisføringen neppe hadde blitt utslagsgivende i Torgersens favør, spiller i denne sammenheng ingen som helst rolle. Høyesterett har ikke funnet at disse to forhold viser at påtalemyndigheten holdt relevante sider vedrørende barnålsbeviset tilbake.

For Gerd K husker vi at Dorenfeldt endret/forfalsket dokumentlisten. I tråd med endringen tok han dokumentene som viste hva hun hadde betrodd sine arbeidskolleger, ut av sakens alminnelige dokumenter slik at de ikke var tilgjengelige for forsvaren. De øvrige opplysningene om Gerd K, de opplysningene som ikke hadde betydning eller interesse, lot Dorenfeldt bli liggende blant sakens alminnelige dokumenter (som Blom fikk seg overlevert kopi av).

Til tross for dette uttaler Høyesterett *”at det ikke er holdpunkter for å anta at statsadvokat Dorenfeldt holdt dokumenter vedrørende Gerd K(...) unna forsvaren...”*.

For absolutt alle som har en normalt utviklet forstand, er det opplagt at uttak av noen få (svært relevante) dokumenter i en større bunke saksdokumenter før de overleveres til en prosessfullmektig, gjør det sannsynlig at uttaket er gjort for

å holde de uttatte dokumentene unna prosessfullmektigen. Hvorfor ble dokumentene som allerede var plassert blant saksdokumentene ellers uttatt samtidig som Dorenfeldt tok seg bryet med å forfalske/endre dokumentlisten tilsvarende? Hvordan Høyesterettsdommerne kan klare å komme til at dette ikke er et holdepunkt for at dokumentene ble holdt unna forsvareren, er ikke bare uforståelig. Det etterlater ingen tvil om at høyesterettsdommerne med vilje har snudd bevisvurderingen på hodet i Torgersens disfavør. Uttaket av dokumentene gir det motsatte av det holdepunkt Høyesterett legger til grunn, og spørsmålsstillingen blir om man til tross for dette holdepunktet kan anta at dokumentene ble gitt til Blom. Men det er som vi vet, intet i saken som tyder på noe slikt, ikke et snev at et argument. Tvert i mot er det en rekke andre forhold som jeg har redegjort for tidligere og som - om man mot formodning skulle klare å være i tvil - viser at Blom ikke hadde eller fikk kjennskap til Gerds betroelser. Jeg gjentar ikke disse forholdene her.

Høyesteretts "holdepunkt" er selvsagt helt uten begrunnelse. Det er høyst forståelig. Standpunktet lar seg nemlig ikke begrunne. Det kan neppe herske tvil om at de tre dommerne her har konkludert mot bedre vitende.

Som tidligere nevnt har Høyesterett på en tvetydig måte lagt til grunn at Dorenfeldt ikke holdt opplysninger tilbake, slik at det ikke skal være så lett å ta retten i åpenbare faktiske feil her. Den ovenfor siterte bemerkningen fra Høyesterett kan nemlig forstås på minst to måter. Enten at Dorenfeldt ga Blom de aktuelle dokumenter/opplysninger eller at opplysningene i dokumentene ikke var så sentrale at Dorenfeldt pliktet å orientere Blom. Begge måter er like uholdbare.

Vi må kanskje legge til grunn at Høyesteretts tvetydige uttalelse ikke kan forstås slik at Dorenfeldt hadde orientert Blom om Gerd K's betroelser. Dette innebærer at Høyesterett legger

til grunn at Gerd K's betroelser var av en art som ikke medførte plikt for Dorenfeldt til å orientere Blom og lagmannsretten. Men heller ikke denne forståelsen lar seg forsvare. For det første er det klart for alle som ikke er statsadvokater eller forutinntatte høyesterettsdommere, at betroelsene til Gerd K var av ytterst sentral betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet. Det var jo kronvitnet i saken som hadde bekreftet Torgersens alibi til sine omgivelser, kvinnen som Torgersen fra første stund hadde fremholdt at han hadde vært sammen med på det avgjørende tidspunkt.

I forbindelse med Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse har jeg stillet spørsmålet når det ble vanlig å legge vekt på annet enn sakens sikre bevis når skyldspørsmålet avgjøres. Høyesteretts argumentasjon gir grunn til å stille det retoriske spørsmål når det ble vanlig eller akseptabelt at påtalemyndigheten holder tilbake og underslår de avgjørende opplysninger om sakens viktigste vitner. Det er mer enn selvsagt at det må overlates til både forvareren og retten hvilken betydning slike (helt sentrale) bevis kan ha. Vitnene som hadde mottatt betroelsene fra Gerd K var mye mer sentrale som vitner enn minst 67 av de 71 vitnene som ble ført for lagmannsretten i 1958. De var like sentrale som Torgersens mor, søster og Esther Olsson som var de tre klart mest sentrale av de 71 vitnene i 1958 slik påtalemyndigheten anla saken.

Når disse helt sentrale vitnene ble holdt tilbake av påtalemyndigheten, må den omfattende vitneførselen mest bli å betrakte som skuebrød for å gi lagmannsretten og samfunnet ellers det inntrykk at påtalemyndigheten på forsvarlig vis forsøkte å opplyse saken på beste måte.

Det er ingen tvil om at Høyesteretts forståelse i 2001 av påtalemyndighetens forpliktelser til å gi forvareren relevant informasjon om forhold som kan ha betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet, er i klar strid med Høyesteretts egen forståelse

av påtalemyndighetens forpliktelser. I en Høyesterettsdom av 01.06.2010 uttaler førstvoterende med tilslutning av de øvrige dommere:

Det er ”klart at det her foreligger en feil ved saksbehandlingen, idet det gjelder dokumenter som er blitt til eller fremkommet under etterforskningen av den sak tiltalen gjelder. --- Tiltaltes rett til innsyn er en grunnleggende straffeprosessuell rettighet. Jeg viser til Rt-2005-1137 avsnitt 70, der det uttales:

”Kravet til rettssikker behandling kjem inn med stor tyngde. Ein tiltalt må, gjennom sin forsvarar, bli gitt eit likeverdig høve som påtalemakta til å gjere seg kjent med bevismaterialet, og forsvararen må ha høve til å vurdere kva delar av dette bevismaterialet som er relevant. --- Men forsvararen kan ha ei annan innfallsvinkel og ha betre føresetnader for å finne fram til materiale som talar til den tiltala sin fordel.”

Det ”er en rimelig mulighet for at manglende innsyn ... kan ha hatt betydning for domfellelsen av B.”

Dommen ble derfor for B's del opphevet.

Disse bemerkningene i de to høyesterettsdommene er selv sagt ikke myntet på Torgersens sak. Bemerkningene etterlater ingen tvil om at Høyesterett i andre saker enn Torgersens har den oppfatning at dokumenter (og bevis) som kan ha relevans, skal forelegges forsvareren. Høyesterett har her satt en standard som ikke etterlater snev av tvil om at betroelsene til Gerd K (minst) skulle blitt forelagt Blom. Disse betroelsene var av mye, mye mer sentral betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet i 1958 enn det dokumentet som forsvareren ikke fikk i 2010-dommen. Betroelsene til Gerd K var så sentrale at det er mer enn en rimelig mulighet for at tilbakeholdelsen kan ha hatt betydning.

Høyesterettsdommerne har nok selv også vært klar over at de har vurdert de 3 tekniske bevisene på en uholdbar måte. På samme måte som Dorenfeldt gjorde det, fremhever dommerne derfor andre bevis som de forutsetningsvis lar bli viktigere enn de 3 tekniske bevisene. Dette ser vi i rettens oppsummering på side 1564 der retten uttaler:

”I tillegg til vitneforklaringer og Torgersens egen forklaring har de tekniske bevis ikke bare samlet, men også hver for seg, hatt en betydelig gjennomslagskraft.” [Min understrekning]

Her ser vi at de 3 tekniske bevisene (bare) har *”hatt en betydelig gjennomslagskraft”*. Bortforklaringen aksentueres ytterligere ved at retten lar de 3 bevisene komme *”i tillegg til vitneforklaringer”*. Vitneforklaringene er altså forutsetningsvis det viktigste i bevisskeden. Vi husker hvilken sikkerhet de seks vitneforklaringene til Rigmors siste tur (ikke!) ga. Kanskje skal vi også ta med den syvende vitneforklaringen, nemlig løgnene fra Bergersen. Denne måten å vurdere sikkerheten som de 3 tekniske bevisene ga, er et understatement så stort at det neppe kan kalles noe annet enn at dommerne har snudd hele bevissituasjonen på hodet og fremstilt den helt feil.

Komedien som det etter hvert er grunn til å kalle Høyesteretts bevisvurdering i 2001, blir fullendt når man ser rettens avsluttende oppsummering om Gerd på s. 1565 (i Rt 2001). Her bruker retten et avsnitt på 15 linjer til å forklare at Torgersens opplysninger om en Gerd var en omstendighet som talte mot ham den gangen så vel som nå. Men her omtales bare betydningen av Gerd Berg. Om henne husker vi at hun ikke var den rette Gerd. Dessverre utpekte Torgersen i panikk henne etter at de sakkyndige hadde avgitt sine forklaringer om de 3 tekniske bevisene. At denne omstendighet talte mot ham, er det all grunn til å være enig i.

For omtrent 30 år siden, med andre ord nesten 20 år før Torgersen ble klar over at påtalemyndigheten satt på opplysninger

om den rette Gerd, har Torgersen berikket og beklaget denne uriktige påstanden om Gerd Berg. Men ut over dette har han stadig og helt konsekvent fastholdt at han var sammen med en Gerd på det avgjørende tidspunktet.

I neste avsnitt trekker så retten sin konklusjon om Torgersens påstand om at han hadde vært sammen med en Gerd. Her kan så retten *”ikke se at det foreligger andre nye omstendigheter som taler for å tillegge Torgersens forklaring større troverdighet i dag enn i 1958.”* Hvordan det går an å mene at de opplysninger man til tross for påtalemyndighetens underslag ble kjent med om Gerd K for omtrent 13 år siden, ikke trekker i Torgersens favør for så vidt gjelder hans alibi, er det imidlertid ikke lett å forstå.

Betroelsene fra Gerd K til arbeidskollegene som i over 40 år hadde vært underslått, men som vi ble klar over i år 2000, og den betydning disse har for troverdigheten av forklaringene til Torgersen, moren og søsteren, er ikke nevnt med ett ord i de oppsummerende avsnittene. Og hvorfor skulle vel Gerd K og hennes betroelser nevnes eller tas hensyn til? Betroelsene passer jo rett og slett ikke inn i det bildet som Høyesterett åpenbart har bestemt seg for å komme frem til. Dessuten kunne dommerne håpe at mulige lesere av kjennelsen når de kom så langt som til side 1565 i kjennelsen, hadde glemte Gerd K. For lengst er vi blitt klar over at dommerne ignorerer alle bevis som på avgjørende måte går i Torgersens favør. At høyesterettsdommerne her ikke har tatt sitt utgangspunkt i de adekvate omstendighetene, kan det ikke herske tvil om. Heller ikke at det er gjort mot bedre vitende.

Men vil noen falle på den tanken at disse overlegningene fra Høyesteretts side er en vurdering, for ikke å si en fornuftig vurdering, av sakens bevis?

Det er grunn til å se Høyesteretts vurderinger av de enkelte bevis i sammenheng. Jeg tenker da på vurderingene av barnårsbeviset, Gerd K og Støleggen, selv om vi også har en rekke andre

bevisvurderinger av samme kvalitet fra Høyesteretts side i den samme kjennelsen. Da blir det enda klarere at de tre dommerne ikke har vært villige til å legge til grunn det som fulgte av en enkel og normal vurdering av bevisene som ble forelagt for dem.

Hvilken betegnelse som skal settes på noe slikt, er det ikke så enkelt å gi et svar på. Svaret skal jo helst ha en formulering som er akseptabel for det juridiske establishment. Et resultat basert på sakens bevis er det i hvert fall ikke som Høyesterett har kommet frem til. Det nærmeste man ser ut til å komme sakens bevis, er at dommerne har forsøkt å få det til å se ut som det er sakens bevis som er vurdert.

Om man for fremtiden kan ha tillit til at en gjenopptakelses-sak vil bli behandlet på en betryggende måte dersom den i siste instans skal vurderes av slike dommere eller en slik domstol, blir også et spørsmål. Når vi om et øyeblikk skal se nærmere på storkammerdommen av 2012 fra 11 av dommerne i Høyesterett, ser det ikke ut til at holdningene har endret seg siden 2001. Det er all grunn til å frykte at våre domstoler vil møte Torgersen med den samme type bevisvurderinger nå som i 2001.

Jeg kunne selvsagt gått inn på flere av Høyesteretts vurderinger fra 2001 av sakens øvrige bevis. Det ville neppe medført at man fikk et bedre inntrykk av at avgjørelsen. Men dette får holde.

Høyesteretts storkammeravgjørelse av 29. mars 2012

NÅR MAN SER DEN MÅTEN HØYESTERETT I 2001 AVGJORDE ETT av flere spørsmål som var oppe til vurdering den gangen, slår det en kanskje at Torgersen har vært uheldig ved denne korsvei. Men når man ser alle feilene i sammenheng som Torgersen er blitt utsatt for siden 1957, blir det andre ord og begrep enn uhell som dukker opp i tankene for hva som har skjedd. Det blir ikke et spørsmål hva som har skjedd enkelte ganger, men hva som hele tiden eller hver gang skjer i Torgersens sak. Og vi stiller oss på Torgersens side spørsmålet om hvilke ”uhell” som vi i fremtiden må forvente vil ramme saken når den i fortsettelsen skal behandles i vårt rettsapparat.

Det er, i hvert fall for meg, ikke mulig å unngå å stille spørsmålet om våre domstoler er til å stole på i Torgersens sak når man ser hen til den bevisvurderingen som er prestert av alle de dommere som etter juni 1958 hittil har behandlet saken. Herunder også inkludert medlemmene av Gjenopptakelseskommissjonene. Det dreier seg tross alt om 6 lagdommere (3 i 1975 og 3 i 2000), 11 høyesterettsdommere (5 i 1958, 3 i 1976 og 3 i 2001) og 10 medlemmer av Gjenopptakelseskommissjonene. Det hadde vært fint om domstolene og dommerne selv i tiden som kommer, ga et bidrag til et positivt svar. På Torgersens side ber vi tross alt bare om en normal og redelig vurdering av de bevis som foreligger i hans sak. Det har vi hittil ikke fått. Høyesterett har gått i spissen for det motsatte.

Leserne vil vite at de 3 tekniske bevisene som ble vurdert uriktig i 1958, lå til grunn for dommen. Videre vil de vite at ingen andre bevis er egnet til å viser at Torgersen - med sikkerhet som kreves i straffesaker - er skyldig. En rekke motbevis, vurdert hver for seg eller samlet, gir meget stor sikkerhet for at det ikke er Torgersen som er gjerningsmannen. Jeg nevner alibiet, tannbittmerkene, vitneforklaringen fra Esther Olsson og mangel på blod, avføring og slam på Torgersens klær og sko. Til sammen etterlater disse bevisene ingen tvil om at Torgersen er uskyldig. Man kunne da tro at det er enkelt å få en domstol til å underkjenne forvaltningsavgjørelsene fra Gjenopptakelseskommisjonene når det er klart at saken er uriktig avgjort. Domstolene bør se det som en soleklar plikt å sikre at straffedommer ikke rammer uskyldige, herunder at uriktige straffedommer ikke blir stående.

Men så enkelt har det vist seg at det ikke er.

Gjenopptakelseskommisjonen er ikke en (sær-)domstol, men et forvaltningsorgan som har truffet en forvaltningsavgjørelse. Domstolene kan, som jeg har vært inne på tidligere, underkjenne avgjørelsene fra våre forvaltningsorganer dersom disse lider av graverende feil. Men de er ikke overordnet i den forstand at de kan instruere og treffe avgjørelser i stedet for forvaltningsorganene. For at domstolene skal kunne underkjenne forvaltningsavgjørelser, må det noe mer til enn at domstolene er uenige med forvaltningsorganene. Man må ha kvalifiserende momenter som viser at forvaltningsavgjørelsen er klart uriktig. Således kan domstolene etter sikker og langvarig rettspraksis underkjenne en forvaltningsavgjørelse dersom denne lider av så grove feil at en opprettholdelse av avgjørelsen medfører myndighetsmisbruk, sterk urimelighet eller vilkårlighet. Dessuten har saksbehandlingsfeil også gitt grunnlag for ugyldighet og opphevelse av vedtaket dersom det er sannsynlig at feilen har påvirket vedtakets resultat.

Med fullt sammenbrudd for bevisene som viste at Torgersen var skyldig, samtidig som motbevisene gir stor sikkerhet for at

han er uskyldig, er det ingen tvil om at forvaltningsskjønnet som er utvist av Gjenopptakelseskommisjonen er så galt at det både er vilkårlig, sterkt urimelig og et utslag av myndighetsmisbruk. I tillegg er det gjort store og grove saksbehandlingsfeil som har ledet til gale konklusjoner både under veis og til slutt. Den verste saksbehandlingsfeilen som også er en skjønnsmessig feil, er at intet - absolutt intet - av det som skulle vurderes av kommisjonen under den samlede skjønnsmessige vurderingen til slutt, er blitt vurdert. Kommisjonens hovedkonklusjon må derfor anses som helt ubegrunnet. Det hersker derfor ingen tvil om at avgjørelsen er ugyldig i henhold til våre alminnelige forvaltningsrettslige regler, hvilket vil si at domstolene kan og skal oppheve vedtaket (når det er brakt inn for domstolene).

Men uansett slike begrensninger i domstolenes vanlige prøvelsesrett for forvaltningsavgjørelser, må det være et overordnet hensyn at domstolene ikke lar en uriktig forvaltningsavgjørelse bli stående dersom denne motsatt av det man kan vite er riktig, opprettholder domfeltes skyld i noe så basalt som en alvorlig straffesak. Hensynet til domfelte blir så vesentlig at det veier tyngre enn de vanlige forvaltningsrettslige prinsipper. Man forventer i et slikt tilfelle at en domstol finner en løsning som medfører at rettferdighet skjer fyllest for den som med urette tidligere er blitt domfelt.

Men slik ser utrolig nok ikke 11 av våre høyesterettsdommere det. De ser til og med helt motsatt på det. De har truffet en enstemmig prinsippdom 29. mars 2012 i Baneheiasaken.

Det er liten tvil om at dommerne har hatt Torgersens sak for øyet da Baneheiasaken ble avgjort. Således ble Torgersens sak brukt som begrunnelse av Høyesterett for at en prinsippavgjørelse måtte treffes raskt i Baneheiasaken, det vil si før Torgersens sak ble behandlet i første instans. Det vesentligste siktemålet ved dommen må ha vært å forhindre at Torgersen på vanlig måte fikk anledning til å påvise hvor håpløst uriktig Gjenopptakelseskommisjonen har vurdert hans sak. Dommen,

om den legges til grunn, har fratatt domstolene muligheten som de ellers ville hatt i henhold til våre vanlige forvaltningsrettslige regler, å korrigere for (svært) uriktig bevisvurdering som Gjenopptakelseskommisjonen måtte gjøre seg skyldig i. I henhold til denne dommen har våre domstoler ikke anledning til å underkjenne kommisjonens avslag i Torgersens sak selv om de måtte finne at kommisjonen har vurdert bevisene feil og antatt at Torgersen er skyldig i stedet for åpenbart uskyldig.

Høyesteretts dom er i klar motstrid med lovendringen som førte til at vi fikk Gjenopptakelseskommisjonen. Forarbeidene til denne lovendringen fastslår at domstolenes vanlige prøvelsesrett skal gjelde for kommisjonens avgjørelser.

I medhold av disse lovforarbeidene har vi på Torgersens side ikke hatt bekymringer for at feilene som er gjort i saken, er så store at våre rettsregler ga adgang for domstolene til å sette kommisjonsavgjørelsene til side. Det hele har bare vært avhengig av at vi oppnår en vanlig og redelig bevisbedømmelse fra domstolenes side. Men at vi skulle klare å oppnå en slik alminnelig bevisbedømmelse, når man ser begrunnelsene i avgjørelsene fra 2001, 2006 og 2010, har dessverre slett ikke fortont seg som opplagt. Heller det motsatte.

Den som har kjennskap til norsk rettstilstand, vil vite at norske domstoler med Høyesterett i spissen (motsatt av den amerikanske rettstilstand) fullt ut aksepterer Stortingets ubetingede rett til å gi lover som domstolene må følge. En ytterst sjelden gang settes likevel en lov til side av Høyesterett. Men dette har hittil, så vidt jeg vet, bare skjedd når Høyesterett har funnet at loven strider mot grunnloven eller andre rettskilder som har høyere rang enn vanlige lover. I tillegg skjer selvsagt tilsidesettelse dersom to lover er i strid med hverandre fordi domstolene da tvinges til å velge hvilken av de to lovene som skal gis forrang. Men ellers bøyer Høyesterett seg alltid for Stortingets uttalte mening. Dette gjelder også for hvordan våre lover skal forstås dersom det er mulig å bringe denne mening på det rene.

I vårt tilfelle er det ingen slike rettskilder av høyere rang som er grunnlaget for tilsidesettelsen av Stortingets uttalte mening. Høyesterettsdommerne har rett og slett latt sin egen vurdering av hva de finner ønskelig, gå foran lovgiverens presist og klart uttalte mening. Jeg har ikke kjennskap til at dette har skjedd tidligere i Norge.

Riktignok har Høyesterett gått veien om en ”tolkning” av hva lovforarbeidene gir uttrykk for. Denne tolkningen går ut på at Stortinget har ment noe annet enn det som står i forarbeidene. Denne tolkningen er ikke mer enn et uholdbart skalkeskjul. Det er opplagt for alle som er i stand til å forstå vanlig norsk, at Stortingets uttalte mening er den diametralt motsatte av det som Høyesterett kom frem til at Stortinget ”mente”. Stortingets mening er så presist og klart uttalt at det ikke er mulig å tolke denne meningen på noen annen måte enn det som Stortinget rent faktisk har gitt uttrykk for.

Dommen føyer seg inn som foreløpig siste ledd i rekken av de uheldige omstendigheter som Torgersen er blitt utsatt for. Den rettsstilstand som Høyesterett nå har gitt oss, vil ganske sikkert bli oppfattet som svært uheldig i det meste av det juridiske miljøet. Hvis vi ikke får en lov som går til det ekstraordinære skritt å sette avgjørelsen fra Høyesterett til side, vil Høyesterett antagelig selv gjøre det. Men det vil da ikke skje før Torgersens sak har sklidd over, det vil si at han er død.

Høyesterett har ved sin avgjørelse i 2012 forstått alminnelig norsk på en måte som vil være fremmed for alle. Så underlig er forståelsen at det ser ut til at våre nåværende høyesterettsdommere, i hvert fall de 11 som deltok i storkammeravgjørelsen av 2012, er villige til å strekke seg like langt eller kanskje enda lengre enn det som høyesterettsdommerne gjorde i 2001 for å avskjære Torgersen fra å få prøvet sin sak på en normal måte.

Våre lover har som oftest forarbeider som både forklarer behovet for loven eller lovendringen, hvorfor ordlyden i lovforslaget

er som den er, og hvordan de enkelte bestemmelser i loven skal forstås. Loven som innførte Gjenopptakelseskommissjonen har også slike lovforarbeider. Det er som oftest lovavdelingen i Justisdepartementet som med betydelig ekspertise og presisjon utarbeider disse forarbeidene. Man kan derfor i utgangspunktet ta forarbeidene på ordet med hensyn til hva som er ment. I den utstrekning Stortinget vedtar det utkast til lov som er foreslått, regnes lovforståelsen som departementet har gitt uttrykk for i forarbeidene, for Stortingets egen mening med hvordan loven skal forstås. I Norge har vi en lang og helt fast tradisjon for at domstolene fullt ut aksepterer og legger til grunn lovgiverens mening med loven. I hvert fall hvis denne meningen er kommet klart og utvetydig til uttrykk.

Da ordningen med en gjenopptakelseskommissjon ble innført, var det et spørsmål om i hvilken utstrekning domstolene skulle kunne prøve eller kontrollere hva kommisjonen som et forvaltningsorgan kom frem til i sine enkelte avgjørelser. To alternativ var aktuelle:

Det ene alternativet var det straffeprosessuelle sporet. For dette alternativet skulle avgjørelsene fra Gjenopptakelseskommissjonen kunne påkjæres (ankes) til domstolene. Dette (straffeprosessuelle) sporet ville i utgangspunktet gitt domstolene full prøvelsesrett som om domstolene var et overordnet forvaltningsorgan i forhold til Gjenopptakelseskommissjonen. Da ville domstolene hatt anledning til prøve alle sider av Gjenopptakelseskommissjonens avgjørelse og la sitt eget skjønn gå foran Gjenopptakelseskommissjonens skjønn. Det straffeprosessuelle sporet ville følgelig gi domstolene en annen og mye videre prøvelsesrett enn det som fulgte av våre vanlige forvaltningsrettslige regler.

Det andre alternativet var det sivilprosessuelle sporet. Ved et slikt alternativ skulle forvaltningsrettens regler i utgangspunktet komme til anvendelse for prøvelsesretten. Dette ville gitt domstolene en begrenset prøvelsesrett slik jeg har skissert for litt siden. I

tillegg ville det vært opp til lovgiveren (Stortinget) om han ønsket å presisere hvor omfattende denne prøvelsesretten skulle være, med andre ord om prøvelsesretten skulle være mer eller mindre eller like omfattende som den vanlige prøvelsesretten.

Departementet valgte å gå inn for det sivilprosessuelle spor. Dette forhold fremgår for det første av at det i loven ikke ble innført en kjæremålsadgang (til domstolene) over Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelser. En kjæremålsordning måtte nemlig i motsetning til den sivilprosessuelle prøvelsesretten for domstolene angis uttrykkelig i lovteksten. En slik kjæremålsadgang ville innebåret et straffeprosessuelt spor med en i utgangspunktet full prøvelsesrett. Når denne ordning ikke uttrykkelig ble beskrevet i loven, var følgen klar. Det sivilprosessuelle sporet var valgt idet et slikt spor ikke trengte hjemmel i lov for å gjelde. Tvert i mot måtte man hatt hjemmel i lov for å forhindre den sivilprosessuelle prøvelsesadgangen i henhold til våre vanlige forvaltningsrettslige regler. Likevel fastslo departementet i en avklarende setning (i forarbeidene) at det sivilprosessuelle sporet ble valgt.

Nå gjensto det derfor for departementet i forarbeidene eller lovteksten å beskrive hvordan det sivilprosessuelle spor skulle være, mao hvor omfattende prøvelsesretten skulle være. Gjenopptakelseskommisjonen skulle ha en helt annen rolle i forhold til domstolene enn alle andre forvaltningsorganer. Meningen med å opprette en gjenopptakelseskommisjon var jo å frata domstolene deres myndighet på dette området fordi de hadde vist seg dårlig skikket til å ivareta denne oppgaven. På denne bakgrunn var det slett ikke klart at domstolene burde ha en like omfattende prøvelsesrett her som ellers overfor våre forvaltningsavgjørelser. Det var derfor all grunn for departementet til å angi omfanget av denne prøvelsesretten særskilt. Departementet valgte, slik det av lovtekniske årsaker var grunn til å forvente, en angivelse av prøvelsesrettens omfang i forarbeidene i stedet for en uttrykkelig bestemmelse om dette i selve loven. I odelstingsproposisjonen

(som er departementets forarbeid til lovendringen som innførte en gjenopptakelseskommisjon) ble følgende uttalt:

”Departementet har, på bakgrunn av de kryssende hensyn som gjør seg gjeldende i saken, kommet til at det bør gjelde de samme reglene for domstolsprøving av kommisjonens avgjørelse som for domstolsprøving av andre typer forvaltningsvedtak. Det vil da være mulig å anlegge et sivilrettslig søksmål mot kommisjonen med påstand om at kommisjonens avgjørelse er ugyldig, og kommisjonen vil være undergitt Sivilombudsmannens kontroll.” [Min understrekning]

Vanlig forståelse av norsk viser her at de vanlige reglene for domstolsprøving skulle gjelde for Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelser. Men slik har ikke Høyesterett forstått forarbeidene.

Det er Høyesteretts forståelse av den første setningen som er underlig. I strid med det som utvilsomt står i setningen, kom Høyesterett til at meningen med denne setningen bare var å fastslå at det sivilprosessuelle sporet ble valgt.

Det kan være grunn til å se på forståelsen av den siste setningen først for å komme frem til en sikker forståelse av den første setningen.

I den siste av de to siterte setningene klargjorde departementet uttrykkelig at kommisjonen kunne saksøkes ved et sivilt søksmål og at domstolene fikk kompetanse til å underkjenne kommisjonens avgjørelse. Derved ble det på ugjendrivelig måte klargjort at det sivilprosessuelle sporet ble valgt for domstolenes prøvelsesrett. På annen måte er det ikke mulig å forstå denne setningen.

På denne bakgrunn er det så grunn til å stille spørsmål om hva den første setningen gir uttrykk for. Departementet har ikke ment å angi det samme i den siste setningen som i den første setningen. Dertil er lovavdelingens presisjon for stor. Dessuten står det noe helt forskjellig i de to setningene.

Meningen med og forståelsen av den første setningen er derfor neppe å fastslå det som det er helt klart at setning nr. to fastslår. Den naturlige måten å oppfatte den første setningen på

er derfor i henhold til den alminnelige og likefremme sproglige forståelsen av setningen, nemlig at omfanget av prøvelsesretten her fastslås.

Hvis man skal forstå uttalelsen på en annen måte enn hva den uttrykkelig uttrykker, må man ha særlige grunner for det. Noen slike grunner foreligger ikke her. Tvert i mot var det all grunn til å forvente at departementet i tillegg til å fastslå at det sivilprosessuelle sporet var valgt, også fastslo omfanget av prøvelsesretten. Vi har derfor dobbelt grunnlag for å forstå setningen slik at prøvelsesrettens omfang her ble fastslått

Men slik ønsker ikke Høyesterett å forstå uttalelsen. Umiddelbart etter at den første av de to setningene er sitert av Høyesterett, uttales det av Høyesterett:

Det har "formodningen mot seg at departementet deretter skulle ha gitt anvisning på full prøving ved sivilt søksmål."

Dette har Høyesterett helt rett i, for det står noe helt annet i setningen. Dessuten var dette alternativ forlatt ved at det sivilprosessuelle sporet var valgt. Det er derfor ingen som helst grunn for retten til verken å trekke inn problemstillingen, eller besvare den. Men retten bruker problemstillingen til å bringe saken ut på viddene her ved å henvise til noe annet enn det forarbeidene her omtalte. Det som Høyesteretts uttaler, er derfor både helt selvfølgelig og helt uten interesse i forhold til det saken gjaldt. Høyesteretts uttalelse kan bare oppfattes som en avledning eller svada for at man skal miste av syne det som er poenget.

Etter at Høyesterett har slått fast hva uttalelsen ikke gir uttrykk for, blir det for denne domstolen et åpent og ubesvart spørsmål hvilken prøvelsesrett som skal gjelde. Dette er det intet grunnlag for, fordi setningen har i henhold til ordlyden en presis betydning som ikke er berørt av rettens svada. Fortsatt må man derfor oppfatte setningen slik at lovgiveren har hatt en spesifikk mening med setningen som ikke er tilbakevist enn si berørt av retten. Høyesterett uttaler litt senere i sakens anledning om den siterte setning:

Når teksten ”leses i sammenheng med drøftelsen foran, mener jeg imidlertid at det ikke kan legges mer i uttalelsen enn at departementet – etter å ha avist det straffeprosessuelle spor – her fremholder at kommisjonens vedtak da bare skal kunne angripes ved et sivilt søksmål.”

Det er helt riktig at departementet fremholdt at kommisjonens vedtak kunne angripes ved sivil søksmål. Men dette er, som leseren vil ha sett, fastslått i den andre av de to setningene som er sitert av meg. Dessuten følger dette også av at lovteksten ikke har sagt noe om dette. ”Sivilt søksmål” er ikke nevnt i den første setningen av den grunn at dette står i den neste setningen. Følgelig er det noe annet som fremholdes i den første av setningene, nemlig den setningen som Høyesterett har gitt seg til å tolke. For å få det hele til å stemme har Høyesterett ”glemt” setning nr. to. Når Høyesterett ser bort fra setning nr. to, finner så retten anledning til å gi setning nr. én en annen forståelse enn det ordlyden leder til. Også uten setning nr. to er det liten tvil om at setning nr. én gir uttrykk for noe annet enn det Høyesterett legger i den. Men med setning nr. to blir det klart hva som menes med setning nr. én.

Deretter benytter så Høyesterett denne ”anledningen”, som slett ikke er noen anledning, til å fastslå at domstolene heller ikke skal ha sin vanlige prøvelsesrett. Dette kommer i motstrid med ordlyden i ovennevnte uttalelse fra departementet.

Det er intet i lovforarbeidene som viser at departementets uttalelse i den første setningen ikke skal forstås slik ordlyden tilsier. Det gjør heller ikke de hensyn som departementet har gitt uttrykk for og som Høyesterett har henvist til uten å nevne dem. Tvert imot.

I tillegg kommer at departementet i den siterte setningen ikke bare har uttrykt at domstolene skal ha en prøvelsesrett, men at de samme reglene for prøvelsesretten som for andre forvaltningsvedtak skal gjelde. Høyesterett overser med vilje dette ordet uten at det foreligger noe som helst grunnlag for dette.

Det blir fem tolkingsmomenter som trekker i samme retning: Den likefremme forståelsen av setningen. Ordet ”*samme*”. At man kunne forvente at departementet skulle uttale seg om prøvelsesrettens omfang. At departementet i den påfølgende setningen fastslår det sivilprosessuelle sporet. Alminnelig logikk.

Alle momentene trekker i samme retning og viser at departementet utvilsomt uttalte seg om omfanget av prøvelsesretten og at setningen skal forstås i henhold til sin ordlyd.

I tillegg til det som står i loven og forarbeidene, er det også vanlig ved tolkning å la det som kalles reelle hensyn telle inn, blant annet hensynene som medført at vi fikk lovendringen, med andre ord hva lovgiveren ønsket å oppnå og hvilken forståelse av loven som gir det beste resultatet i praksis. Men det er ikke slike hensyn Høyesterett har trukket inn her for å komme til sitt resultat. Høyesterett har henvist til at det forut for de avgjørende bemerkninger ble påpekt at det var grunn til å begrense prøvningsretten. Å legge vekt på dette, er selvsagt helt i orden. Men det er akkurat dette som departementet har gjort. Etter å ha nevnt begrensningshensynet, tok departementet konsekvensen av dette og gikk inn for det sivilprosessuelle sporet i stedet for det straffeprosessuelle.

Det Høyesterett så gjør, er å bruke det begrensningshensynet som nå allerede er brukt av departementet ved valg av spor, én gang til, nemlig til å begrense omfanget av prøvelsesretten for det sivilprosessuelle sporet. Om dette er i overensstemmelse med lovendringen, kommer an på hvordan departementet har ordlagt seg. Men det er intet som viser at departementet gikk inn for en ytterligere begrensning. Tvert i mot.

Hvis det skal legges vekt på de reelle hensyn, er det ett moment som blir temmelig sentralt. Da en gjenopptakelseskommisjon ble vedtatt, var meningen å styrke vår rettssikkerhet. Likevel gikk man den gangen over fra en behandling av en gjenopptakelsesbegjæring i to instanser til én instans. Dette ga i utgangspunktet klart mindre rettssikkerhet selv om man mente at en

kommisjon ville være mer liberal enn domstolene hadde vært. Som et vesentlig moment som kompenserte for den reduserte rettssikkerhet som fulgte av en én-instansbehandling, ble det lagt vekt på domstolenes kontrolladgang med kommisjonens vedtak. Det er denne kontrolladgang som Høyesterett nå har fjernet det meste av. Det er således liten tvil om at Høyesteretts avgjørelse er i meget klar strid ikke bare med ordlyden i forarbeidene. De reelle hensyn som gikk som en rød tråd gjennom forarbeidene, er helt neglisjert.

Men lovens forarbeider sier mer og gjør det enda klarere at Høyesterett har truffet en avgjørelse helt i strid med Stortingets mening. En del av lovforarbeidene er også en komitéinnstilling fra Stortingets egen justiskomité. Denne innstillingen må i enda større grad enn departementets proposisjon oppfattes som Stortingets egen mening. Fordi komitéinnstillingen særskilt omtaler prøvelsesrettens omfang, blir det ekstra klart at forståelsen som kommer frem i forarbeidene om omfanget av prøvelsesretten, er Stortingets egen mening med lovendringen. I komitéinnstillingen uttales følgende som også er sitert og omtalt av Høyesterett:

”Komiteen støtter derfor departementets vurderinger om at det skal gjelde de samme regler for domstolsprøving av kommisjonens avgjørelser som for domstolsprøving av andre typer vedtak.” [Min understrekning]

Heller ikke denne uttalelsen er til å misforstå, og spesielt ikke når man ser hvor klar departementets proposisjon var på det avgjørende punkt. Det er all grunn til å tro at komiteen oppfattet departementets omtale av prøvelsesretten på en likefrem måte i tråd med ordlyden og en alminnelig forståelse av setningen. Mao at komiteen her omtaler omfanget av prøvelsesretten. Intet viser noe annet.

Høyesteretts forståelse av departementets uttalelse er i det minste ganske spissfindig. Intet viser at komiteen har hatt den samme spissfindige forståelsen av departementets uttalelse som

den Høyesterett har gitt uttrykk for. Komiteens uttalelse må derfor utvilsomt forstås i overensstemmelse med ordlyden. Hertil kommer komiteens bruk av ordet ”samme”. Ordet indikerer at det er omfanget av prøvelsesretten som angis. Høyesterett uttaler om denne uttalelsen:

”Ordet ”derfor” viser at komiteen ikke gir uttrykk for annet enn at man her støtter valget av et sivilprosessuelt spor i stedet for et straffeprosessuelt spor. Noen holdepunkter for at domstolene skulle prøve kommisjonens avgjørelse fullt ut, gir uttalelsen ikke.”

Høyesterett ”glemmer” også her ordet ”samme”. Det er ikke noe i den siterte uttalelsen fra komiteen som viser at ordet ”derfor” har sammenheng med valg av spor. Ut fra den siterte uttalelse er det mer nærliggende at ”derfor” peker hen til ordet ”samme”. Heller ikke i resten av komitéinnstillingen er det noe som kan indikere at ordet ”derfor” skal innskrenke og endre hele betydningen av det komiteen uttalte. Om det bare var meningen å gå inn for det sivilprosessuelle spor, kunne komiteen selvsagt uttrykt dette på en helt annen og enklere måte enn ved å gi uttrykk for at komiteen støttet departementets forslag om vanlig prøvelsesrett. Komiteen ville i stedet ha sagt noe lignende som det som står i departementets setning nr. to.

Justiskomiteen hadde i sin innstilling rett i forveien allerede uttalt:

”Departementet har kommet til at det bør gjelde de samme reglene for domstolsprøving av kommisjonens vedtak som for domstolsprøving av andre typer forvaltningsvedtak. Det vil da være mulig å anlegge et sivilrettslig søksmål...”

Man ser at justiskomiteen i likhet med departementet sonderer mellom å påpeke valget av det sivilrettslige spor på den ene side og på den annen side hvor omfattende denne sivilrettslige prøvelsesretten skal være. Når komiteen deretter, etter valget av det sivilrettslige sporet, uttaler at den støtter departementets valg av at ”det skal gjelde de samme regler for domstolsprøving”, er dette

neppe til å misforstå. Det blir en angivelse av prøvelsesrettens omfang. Hvis ordet ”derfor” skulle vise til noe utenfor setningen slik Høyesterett mener, er det grunn til å tro at ordet viser til disse to setningene. Da blir det ganske klart at komiteen omtaler hvor omfattende prøvelsesretten skulle være.

Med den siterte setning nr. to snakker Høyesterett igjen saken ut på viddene ved å trekke inn det helt uaktuelle alternativet ”full prøvelsesrett” for på denne måten å miste av syne det som er uttalt. Spørsmålet for komiteen var på dette stadium ikke om det skulle være full prøvelsesrett. Dette alternativ var allerede forlatt. Spørsmålet som sto igjen var omfanget av prøvelsesretten. Som for departementets uttalelse var det derfor grunn til å forvente at det var dette komiteen skulle omtale. Når den alminnelige forståelsen av setningen er i overensstemmelse med dette, er det ingen grunn til å forstå setningen på annen måte.

Det er en eiendommelig og uholdbar form for logikk Høyesterett her anvender ved sin ”tolkning”. Ved å fastslå hva komiteen utvilsomt ikke har ment (full prøvelsesrett), finner retten grunnlag for også å se bort fra hva komiteen utvilsomt har gitt uttrykk for og ment, nemlig vanlig prøvelsesrett.

Det er liten tvil om at Høyesterett har avgjort prøvelsesretten i strid med to klare og sammenfallende uttalelser i lovforarbeidene. For å komme til dette resultatet har Høyesterett videre uttalt følgende:

”Jeg oppsummerer med at forarbeidene ikke gir presise anvisninger på hvilke sider av kommisjonens avgjørelser som kan prøves.”

Dette er riktig, men det har intet å gjøre med det saken gjelder. En mer presis angivelse av hva den vanlige prøvelsesrett skulle gå ut på, ville ut fra den norske rettstilstanden vært tilnærmet umulig å gi med mindre justisdepartementet i lovforarbeidene for dette ene punktets vedkommende skulle ha skrevet en hel bok. Henvisningen til vanlig prøvelsesrett ga på tilstrekkelig presis måte beskjed fra lovgiverens side om at hele vår rettspraksis og rettstradisjon for domstolenes (vanlige) ulovfestede prøvelsesrett

og kontroll med forvaltningen skulle komme til anvendelse. Fordi denne ordningen ikke lar seg presist beskrive på en kortfattet måte, ville det derfor vært mer enn uvanlig om lovforarbeidene skulle gitt seg til å beskrive denne.

Men uansett ”*presise anvisninger*” eller ei i den ene eller andre retning, har forarbeidene gitt en anvisning på at vi skulle ha den vanlige prøvelsesretten. Mangel på presise anvisninger om hva denne prøvelsesretten innebærer i de enkelte henseende, kan da selvsagt ikke brukes til også å underkjenne hva lovgiveren har gitt anvisning på, nemlig vanlig prøvelsesrett.

Når Høyesterett har fastslått at vanlig prøvelsesrett ikke gjelder i gjenopptakelsessaker, er det derfor liten tvil om at Høyesterett har avgjort saken i strid med lovforarbeidene. Om dette er akseptabelt, trenger jeg neppe å utale meg om, for det har Høyesterett selv indirekte gjort:

Høyesterett har ikke med rene ord gjort sin mening eller sine ønsker gjeldende i strid med lovgiverens mening og i klartekst satt lovgiverens mening til side. I stedet har de grepet til en ”*tolkning*”. Grunnen til at de ikke med rene ord har tilsidesatt lovgiverens mening med den begrunnelse at dommerne har en annen mening og foretrakk en annen løsning, ligger i dagen. Heller ikke høyesterettsdommerne mener at det er akseptabelt eller i overensstemmelse med vår statsforfatning å sette lovgiverens klart uttalte mening med en lov til side med den begrunnelse at høyesterettsdommerne personlig har en annen oppfatning av hva de liker best. Den måten som dommerne har sett som mulig å bruke for å få lagt sin egen oppfatning til grunn, har så vært ved å ”*tolke*” det som er sagt.

Ved Høyesteretts ”*tolkning*” av domfeltes rett til å bringe Gjenopptakelseskommisjonens avslag inn for domstolene for å få prøvet gyldigheten, har vi fått det første holdepunkt for hva Torgersen kan vente seg i den omgang som nå kommer, særlig hvis hans sak skulle ende i Høyesterett. Om hans sak kan vente seg tilsvarende vurderinger som den som hans sak ble utsatt for

i 2001, skal være usagt. Høyesterett har tilrettelagt vår rettstilstand slik at uansett om det skulle være aldri så klart at Torgersen er uskyldig, vil komplisert jus og (påståtte) misforståelser med hva lovgiveren har ment, kunne være til hinder for at dette blir utslagsgivende for resultatet. Før i tiden kalte man slikt for prokuratorknep.

Visse sider av saksbehandlingen kan prøves i henhold til storkammerdommen.

I seg selv er spørsmålet om det er gjort saksbehandlingsfeil, ikke så interessant. Det er jo utfallet av saken som er av interesse. Det er derfor bare dersom saksbehandlingsfeil kan ha påvirket utfallet, at det har interesse å vurdere om saksbehandlingsfeil er gjort. Men når Høyesterett nå har fastslått at bevisbedømmelsen ikke skal kunne prøves, oppstår spørsmålet om saksbehandlingsfeil som har påvirket bevisbedømmelsen, kan prøves.

Dersom også slike feil avskjæres, vil den prøvingsrett som loven fastslo bli tilnærmet meningsløs fordi intet eller svært lite av interesse da står igjen å prøve. Dommen sier da heller ikke noe slikt. Likevel ser det ut til at både Regjeringsadvokaten og den tingrettsdommer som forbereder den anlagte prosess, mener at alt er avskåret.

Når man ser hvilken vurdering Høyesterett foretok i 2001, forstår man at denne domstolen er villig til å strekke seg langt for å beskytte vårt rettsvesen sett som en helhet. Denne helhet omfatter tydeligvis også påtalemyndigheten idet det var påtalemyndigheten som ble spart for en skandale i 2001.

2001-avgjørelsen har medført at Høyesterett har brakt seg selv i en situasjonen hvor høyesterettsdommerne har mye å forsvare. Det er et understatement å si at det vil være lite heldig å få full offentlig oppmerksomhet for mange av begrunnelsene som man finner i 2001-avgjørelsen. Det er lett å tenke seg at en domstol strekker seg lengre når det er domstolens egen prestisje en sak dreier seg om. Hvor langt høyesterettsdommerne nå er

villig til å strekke seg for å beskytte seg selv, sine kolleger og sin institusjon, er derfor et åpent spørsmål. Storkammerdommen lover ikke det beste.

Den prosess som jeg har anlagt, gir nå domstolene med Høyesterett i spissen om saken skulle komme så langt, en gylden mulighet til å vise at hensynet til rettferdighet og rettsikkerhet går foran rettsvesenets og særlig Høyesteretts prestisje. Et grunnlag for optimisme har jeg dessverre hittil ikke sett at det er. Men uansett er det et klart minimum at den ansvarlige instans, enten det er Riksadvokaten, en av våre domstoler eller Gjenopptakelseskommisjonen, som avslutter Torgersens sak ved å avslå hans krav, gjør dette på grunnlag av adekvate og fornuftige vurderinger. Slike vurderinger har fullstendig glimret med sitt fravær de siste 15 årene. Den instans som måtte prøve seg på slike vurderinger basert på de bevis vi har i saken, vil imidlertid raskt oppdage at Torgersens sak bare har ett mulig utfall, og det er at han gis medhold i kravet om gjenopptakelse og deretter må frifinnes.

Selv om domstolene ikke skal prøve bevisvurderingen på nytt, kommer de likevel ikke utenom en vurdering av bevisene når det skal tas stilling til om kommisjonen har gjort store og grove feil i sin vurdering.

Utsiktene til å nå frem når disse faktiske omstendighetene skal klarlegges, er - når vi ser på de erfaringer vi hittil har gjort i Torgersens sak - langt fra de beste. Dette gir grunn til å benytte andre kanaler enn vårt rettsapparat. Den mulighet som da peker seg ut, er å benytte trykkefriheten for på den måten å skape offentlig oppmerksomhet om det som domstolene foretar seg. For én ting er å jukse i det stille for en domstol eller en dommer. Noe helt annet er det å jukse med befolkningen og våre massemedia som oppmerksomme tilskuere til jukset.

Så kommer spørsmålet om hva som kan prøves i henhold til storkammerdommen, for det er på det rene at denne dommen

i motsetning til det staten påstår, ikke avskjærer enhver prøvelsesrett. De avgjørende setninger i storkammerdommen for hva som kan prøves av domstolene, lyder som følger:

”(75) Domstolene må derimot være avskåret fra å prøve kommisjonens bevisbedømmelse. ...

(76) Etter min mening kan heller ikke den konkrete rettsanvendelsen prøves. ...

(77) Domstolene må derimot prøve om kommisjonen har fulgt grunnleggende saksbehandlingsregler, for eksempel at kravene til habilitet og kontradiksjon er oppfylt ... Med mindre det er tale om grove og åpenbare feil, må imidlertid andre sider av kommisjonens saksbehandling falle utenfor prøvelsesadgangen. Jeg finner grunn til særlig å nevne kommisjonens utredningsplikt. Utredningsplikten er helt sentral i kommisjonens arbeid for å klarlegge de faktiske forhold, og det ville bryte med grunntanken bak etableringen av kommisjonen om domstolene kunne overprøve kommisjonens vurderinger av hvilke utredninger som er nødvendige.”

Vi ser av avsnitt 75 at storkammerdommen nå har fastslått at Gjenopptakelseskommisjonens bevisbedømmelse og det skjønnsom utøves i tilknytning til denne bevisbedømmelsen, ikke kan prøves. Slike skjønnsom som ikke kan prøves av domstolene kalles frie skjønnsom i motsetning til de lovbundne skjønnsom hvor domstolene kan prøve skjønnsutøvelsen fullt ut. Det er tydelig at dette prøvelsesfrie skjønnet i gjenopptakelsesavgjørelser er ganske omfattende i henhold til storkammerdommen idet hva som bør utredes, også faller inn under det skjønnsom som det ikke er anledning til å prøve.

Men det er ikke sagt noe eksplisitt i storkammerdommen om at særlig uholdbare skjønnsom, faller utenfor det som kan tilsidesettes eller prøves av domstolene.

Også ellers i forvaltningsretten er det vanlig at forvaltningsorganer har et fritt skjønnsom. Dette innebærer at skjønnsom utvist av disse forvaltningsorganene i utgangspunktet heller ikke kan prøves av domstolene. I så måte er prøvelsesadgangen for kommisjonens

avgjørelser lik den prøvelsesadgang vi har i disse andre tilfellene. I disse andre tilfellene er det imidlertid for lengst fastslått som sikker rett at domstolene kan sette også slike (frie) skjønn til side dersom det utviste skjønn er så galt, urimelig eller uskjønnsomt at skjønnet blir vilkårlig. Likedan dersom opprettholdelsen av et vedtak med et slikt skjønn medfører myndighetsmisbruk. Med andre ord i de tilfelle der forvaltningsorganet har utvist særlig dårlig dømmekraft. For slike tilfelle er altså adgangen til å underkjenne forvaltningsavgjørelsen til stede for domstolene selv om skjønnet er fritt. Det samme utgangspunktet må også gjelde for det skjønn som Gjenopptakelseskommissjonen har utvist med mindre noe annet er bestemt. Men det er det altså ikke. Storkammerdommen er overhodet ikke innom spørsmålsstillingen, mens lovforarbeidene har fastslått av de vanlige reglene kommer til anvendelse.

Det er altså grunn til å fastslå at den vanlige prøvelsesretten for domstolene gjelder i Torgersens tilfelle dersom kommissjonen har opptrådt så uskjønnsomt at vilkårlighet eller myndighetsmisbruk foreligger.

I tillegg kommer så at Høyesterett i avsnitt 77 fastslår at domstolene kan prøve om grunnleggende saksbehandlingsregler er fulgt. Dessuten at andre saksbehandlingsfeil kan prøves dersom de er grove og åpenbare. Med disse rammer som utgangspunkt for prøvelsesretten er tiden inne til i et avsluttende kapittel å se på hvordan Regjeringsadvokaten og tingretten er i ferd med å behandle den prosessen som jeg har gående for Torgersen for å få underkjent Gjenopptakelseskommissjonens to vedtak fra henholdsvis 2006 og 2010.

Tingrettens behandling av Torgersens verserende søksmål

STEVNING I PROSESSEN BLE UTTATT AV MEG I MAI 2011. I STEVNINGEN unnlot jeg å gå inn på hvilke bevis det nå er som kan begrunne at man fortsatt kan være sikker på Torgersen er skyldig. Årsaken var til dels at jeg ikke har klart å se at slike bevis forefinnes. Dernest at min oppregning av slike bevis av motparten kunne bli oppfattet som sjikane fra min side fordi de bevis jeg har klart å finne ikke beviser noe som helst om at Torgersen er skyldig. Som jeg har redegjort for tidligere, gir jo bevisene som nå er i behold, svært stor sikkerhet for at Torgersen er uskyldig. Jeg overlot derfor til staten å forklare hvilke bevis som nå viser Torgersens skyld, og jeg antok at staten ville gi de nødvendige og avklarende opplysninger i sitt tilsvarende svar.

Men det eiendommelige har skjedd at staten har avslått å gå inn på hvilken bevissituasjon staten mener at vi har. Staten har ikke i det hele tatt vært villig til å forklare hvilke (gjenstående) bevis som viser at Torgersen er skyldig.

Alle som har arbeidet med prosesser for domstolene, vil vite at det er et klart behov for at partene klargjør sine standpunkter (som også omfatter partenes syn på de avgjørende faktiske omstendighetene) så tidlig som mulig i prosessen. Derved oppnår man å få en rasjonell saksforberedelse og hovedforhandling uten at unødig tid kastes bort. Jeg ba derfor den forberedende

dommer gi staten pålegg om å avklare hvordan den mener at de avgjørende faktiske omstendigheter forholder seg.

Men noe enda mer eiendommelig har skjedd enn at staten ikke vil avklare bevissituasjonen i saken. Den saksforberedende dommeren har gjennom mer enn to år avslått å gi staten pålegg om å avklare denne bevissituasjonen til tross for flere purringer fra min side. I stedet har både Regjeringsadvokaten og dommeren i tospann anført at jeg nå må legge frem bevisene i saken. Dette er foreløpig avslått av meg fordi det gjelder mange tusen sider med dokumenter som bare med sitt omfang er egnet til å skape uoversiktighet. Jeg har uttrykt at staten først må gi til kjenne sitt syn på sakens faktiske sider hvoretter jeg vil gi dokumentasjon der uenighet medfører behov for dokumentasjon. På den måten har jeg tatt sikte på å spare sakens parter og retten for en betydelig dokumentfremleggelse som bare var egnet til å skape vansker for dokumentasjonens oversiktighet.

Dette samarbeidet mellom dommeren og Regjeringsadvokaten har fortsatt for andre sider av prosessen, og det er mer skremmende. Visse sider av Gjenopptakelseskommisjonens vedtak kan som nevnt prøves av domstolene både i henhold til forarbeidene og storkammerdommen. Uten å begrunne det har Regjeringsadvokaten påstått at hele (!?) mitt søksmål skal avvises av retten med følgende anførsel: *”Det som gjenstår av søksmålet, og som kan prøves i et gyldighetssøksmål, er om kravene til habilitet er oppfylt.”*

Det habilitetsspørsmålet som ifølge Regjeringsadvokaten er det eneste som kan prøves av mitt søksmål, er frafalt av meg. Og resten påstår han altså avvist som uprøvbart. Den som har lest denne boken (eller mine prosesskrift på internett), vil ha sett at jeg har begrunnet at kommisjonen i sitt vedtak (av 2006) har gjort særdeles store feil. Dette gjelder både saksbehandlingen og det skjønn som er utvist. Skjønnen er derfor i utpreget grad vilkårlig. En opprettholdelse av vedtaket vil derfor være et klart

tilfelle av myndighetsmisbruk overfor Torgersen. I tillegg er saksbehandlingsfeilene så store og av en slik art at de må karakteriseres som både grove og åpenbare. Dessuten er det hevet over tvil at sentrale saksbehandlingsregler ikke er fulgt og at dette er årsaken til en rekke av feilene.

I det minste har jeg pretendert at det er slik. Fordi denne pretensjon ligger klart innenfor det som kan prøves i henhold til lovgivningen og storkammerdommen, er det derfor utvilsomt at jeg har anledning til å få prøvet det jeg har pretendert. Skulle retten komme til at jeg ikke kan få medhold i mine pretensjoner, skal staten frifinnes. Avvisning er uansett ikke rette måten å avgjøre en anførsel som ikke gis medhold.

Dommeren har derfor hatt all grunn til å overse eller avslå Regjeringsadvokatens ubegrunnede avvisningspåstand. Men det har dommeren ikke gjort. I stedet innkalte han til saksforberedende møte som ble avholdt den 11. september 2013. I rettsmøtet som varte i fem timer, ble prosessfullmektigene gitt anledning til å uttale seg om Regjeringsadvokatens krav om avvisning. I tillegg krevde Regjeringsadvokaten i dette rettsmøtet for det tilfelle at dommeren ikke avviste saken, at dommeren skulle beslutte at prosessen skulle fortsette etter reglene om forenklet domsbehandling. I praksis skulle dette medføre at dommeren på det grunnlag som han nå har, avsier realitetsdom i saken uten at hovedforhandling avholdes. At denne realitetsdom vil gå ut på fullstendig frifinnelse av staten, sier seg selv.

Uansett hvilke av disse alternativ dommeren måtte velge, innebærer dette at saken avgjøres i disfavør av Torgersen uten at han er blitt gitt anledning til å fremstille sin sak på en normal måte (slik reglene om hovedforhandling anviser). I stedet er det altså den skriftlige saksforberedelsen hvor staten ikke har gitt uttrykk for noe som helst, samt et rettsmøte på fem timer hvor staten avslø å gå inn på sakens faktiske forhold, som skal danne grunnlaget for dommerens avgjørelse av sakens realitet

(uansett om det skjer etter reglene om forenklet domsbehandling eller avvisning).

Dommeren ga i det saksforberedende møtet uttrykk for at han ville ta stilling til Regjeringsadvokatens krav. Av de standpunkter dommeren inntok før og under rettsmøtet, var det liten tvil om at dommeren nå tar sikte på å imøtekomme et av de to kravene fra Regjeringsadvokaten.

Det er grunn til å si noe mer om den saksbehandlingen som tingrettsdommeren ser ut til å ha tatt sikte på. Da han innkalte til det saksforberedende møtet (med det han der tydeligvis tok sikte på å legge grunnlaget for), fremsatte jeg de skarpeste protester som tenkes kunne. Dels meddelte jeg at jeg ville utbli, hvilket forsinket dette rettsmøtet med innpå et halvt år. Dels fremholdt jeg at dommerens saksbehandling var så uforsvarlig at jeg forlangte ham utskiftet som ubrukelig. En annen dommer i Oslo tingrett har av denne grunn i kjennelse (slik jeg selv sagt forventet) fastslått at dommerens saksforberedelse er slik den skal være. Dommeren ble derfor ikke skiftet ut.

Grunnen til at jeg protesterte så kraftig mot et slikt saksforberedende møte var at saken ikke i det hele tatt ville bli tilstrekkelig opplyst til at dommeren kunne vurdere avvisning av noe som helst på forsvarlig måte. At dette rettsmøtet heller ikke har gitt dommeren mulighet til på forsvarlig måte å ta stilling til sakens realitet i henhold til reglene om forenklet domsbehandling, er minst like opplagt. Regjeringsadvokatens standpunkt var i rettsmøtet det motsatte, nemlig at dette rettsmøtet på snaue fem timer har gitt dommeren tilstrekkelig grunnlag til å avgjøre både avvisning og sakens realitet (med andre ord frifinnelse av staten etter de forenklede regler).

Det retten skal ta stilling til for å avgjøre avvisningsspørsmålet, er i praksis hele saken, eller faktisk noe som var mer tidkrevende å behandle i et rettsmøte enn sakens realitet: Under den vanlige hovedforhandlingen forutsettes det at staten i god tid har

gitt til kjenne sitt syn både på sakens faktiske og rettslige sider. Da ville vi hatt en betydelige forenkling av prosessstemaet i forhold til det vi hadde i rettsmøtet den 11. september, hvor staten til og med avsto å gå inn på sakens faktum. Dernest kommer at det er omtrent like tidkrevende å avgjøre om alle de spørsmål som mitt søksmål reiser, skal avvises, som det er å ta stilling til sakens realitet. For å ta stilling til om alle de feil jeg har påberopt, skal avvises, må retten ta stilling til om det er gjort feil og om disse feilene er så grove at de kan prøves. Dersom retten kommer til at det foreligger slike grove feil, er det deretter nesten intet som skal vurderes i tillegg for også å komme til at feilene må medføre forvaltningsmessig ugyldighet for kommisjonens vedtak. Feil som er så grove at de kan prøves, vil med den rettstilstand stor-kammerdommen har skapt, også medføre ugyldighet.

Under en vanlig hovedforhandling ville vi hatt fordelene av at staten på forhånd hadde klargjort sine standpunkter. Når vi nå ikke hadde denne fordelene i rettsmøtet den 11. september, er det etter min mening rimelig klart at min part og jeg i det samarbeidet som Regjeringsadvokaten og dommeren utsatte oss for, hadde et mer uoversiktlig og mer omfattende vurderingstema enn jeg ville hatt i en vanlig hovedforhandling.

Jeg nevner et par eksempler på Regjeringsadvokatens og dommerens uvillighet til å få saken opplyst på normal måte. Regjeringsadvokaten fikk i rettsmøtet den 11. september spørsmålet om staten mente at kommisjonen hadde lagt korrekt faktum til grunn for vurderingen av barnålsbeviset. Regjeringsadvokaten avsto å besvare spørsmålet. Dommeren godtok dette uten kommentar av noe slag. I tillegg til de 3 tekniske bevisene anførte Regjeringsadvokaten i en replikkveksling at det var *"en skog av bevis"* som hadde felt Torgersen i 1958. Men i likhet med i saksforberedelsen hvor han uttrykkelig har avslått å gå inn på hvilke bevis vi har i saken, ga han ingen opplysninger om hvilke bevis denne skogen besto av. Også dette godtok

dommeren som akkurat her demonstrerte at for ham hadde disse bevisene ikke noen som helst interesse (for det han nå tar sikte på å avgjøre).

Regjeringsadvokaten argumenterte i det saksforberedende møtet for at retten nå måtte ta stilling til avvsningspåstanden for å unngå en hovedforhandling som måtte forventes å ta mellom 12 og 19 uker (!). 12 til 19 uker ble gjentatt flere ganger av Regjeringsadvokaten.

Om jeg ikke skulle ha helt rett i at vurderingstemaet i det saksforberedende møtet den 11. september var mer omfattende enn vurderingstemaet i den fremtidige hovedforhandlingen vil være, er det i alle fall på det rene at det er tale om to i omfang omtrent likeverdige vurderingstemaer som vil ta omtrent like lang tid å rettsbehandle. Likevel fremholdt altså Regjeringsadvokaten og fikk dommerens fulle støtte for at et saksforberedende møte på under 5 timer var nok til at retten fikk det nødvendige grunnlag til å avgjøre om saken skulle avvises eller at dommeren kunne avsi (en for staten frifinnende) realitetsdom etter reglene om forenklet domsbehandling.

De fleste lesere vil antagelig mene som meg at det er en betydelig forskjell på 5 timer på den ene side og på den annen side mellom 60 og 95 fulle rettsdager (å 6 timer) når to like omfattende temaer (faktisk omtrent det samme prosesstemaet) skal tas stilling til. Når noe slikt fremholdes og får dommerens støtte, er det for meg ingen tvil om at jukset og uredeligheten fortsetter for Torgersens sak slik det hittil har pågått i mer enn 50 år. Nå med Regjeringsadvokaten som premissleverandør i stedet for påtalemyndigheten. Dommerens innkalling til og atferd i rettsmøtet, hvordan dette forløp og den tidsfrist dommeren noen dager senere har gitt meg for å besvare Regjeringsadvokatens fremsatte krav om avvsnings/forenklet domsbehandling, gjør det utvilsomt for meg at dommeren tar sikte på å etterkomme Regjeringsadvokatens krav.

Det er for meg uforståelig at det går an å anføre at dommeren i løpet av fem timer har fått den nødvendige innsikt i saken til å pådømme mitt fremsatte krav etter de forenklete regler. Dette når det på den annen side anføres av den samme regjeringsadvokat i det samme rettsmøtet at det er nødvendig med 350 - 570 timer for å ta stilling til akkurat det samme tvistetemaet, men nå med den forskjell at dommeren skal vurdere hvilken av partene som skal få medhold. Det er jo den samme vurderingen av bevis og rettsregler som er nødvendig i begge tilfelle for å komme til et riktig og forsvarlig resultat. Selv om Regjeringsadvokaten for det førstnevnte tilfellet tydeligvis mente at retten bare skulle vurdere om staten skulle gis medhold, må det selvsagt i dette tilfellet også fullt ut også tas hensyn til mine anførsler og argumentene som taler i min parts favør.

Jeg har tidligere gitt uttrykk for at visse vurderinger fra rettsvesenets side i Torgersens sak har likhetspunkter med hvordan jeg forestiller meg rettshåndhevelsen i bananrepublikker. Den følelsen jeg har hatt i denne retning ble ikke akkurat svekket i rettsmøtet den 11. september med den argumentasjon og de holdninger jeg opplevde der fra (den allmektige?) statens side.

Dommeren satte en maksimaltid for det saksforberedende møtet på mindre enn 5 timer idet han ved rettsmøtets start opplyste at han ikke ville akseptere at det varte lengre enn til kl. 14.00 (samme dag). At det i dette rettsmøtet ikke var anledning til å iaktta våre vanlige regler om bevisumiddelbarhet og kontradiktorisk saksbehandling som gjelder for hovedforhandlinger, er hevet over tvil. Det var ikke tid til å dokumentere noe som helst som kunne vise de grove feilene som er gjort av kommisjonen. Heller ikke Høyesteretts avgjørelse i 2001 som kommisjonen i stor grad har bygget sin avgjørelse på, var det tid for meg til å gå inn på. Dommeren hadde forut for rettsmøtet pålagt meg å ta med sakens bevis til dette rettsmøtet. Hva dommeren skulle med anslagsvis 150 kilo med dokumenter som man på forhånd

kunne vite at det ikke i det hele tatt ville bli tid til å gå inn på, er fortsatt et ubesvart spørsmål.

I de tilfelle Torgersen ved tidligere anledninger har tatt opp sin sak, har han - til tross for at han er blitt utsatt for avgjørelser som bygger på svært uholdbart skjønn - i alle fall fått anledning til å fremstille sin sak. Nå er den saksforberedende dommer i Oslo tingrett i ferd med å avskjære ham fra også dette.

I stedet har prosessen utviklet seg til en ”bakromsprosess”. Dommerens kunnskaper om saken, hvis han i det hele tatt erverver seg noen kunnskaper om denne, er tilegnet på bakrommet i stedet for i retten. Kanskje mener akkurat denne dommeren at det gir størst rettssikkerhet at han tilegner seg kunnskaper på bakrommet. Etter å ha iakttatt hans prosessledelse den 11. september, skal jeg ikke si ham imot.

Det tingretten vil avskjære min part fra å få prøvet

En leser av boken har tidligere fått vite hvilke store feil jeg mener at Gjenopptakelseskommisjonen har gjort ved vurderingen av Torgersens sak. Likevel vil jeg gå gjennom de viktigste feilene i kortversjon nå slik at det ikke skal være tvil om hvilke feil i kommisjonens behandling som dommeren nå etter alt å dømme allerede har bestemt seg for at min part ikke skal få anledning til å kommentere på vanlig måte i rettsmøte. (Et fem timers rettsmøte avholdt den 11. september er i denne sammenheng for intet å regne.)

For **barnårsbeviset** har kommisjonen opprettholdt den absolutte sikkerheten dette beviset ble antatt å gi i 1958 (*”barnårsbeviset [er] i alle fall ikke svekket”*). Som leseren vet finnes slike barnåler som i dressen overalt der det vokser gran. I 1958 ble det lagt til grunn at slike barnåler bare fantes ett sted i verden, nemlig på åstedet. Dette var (den eneste) begrunnelsen

for dette bevisets svært store sikkerhet, og da sier det seg selv at dette beviset har sviktet helt.

Kommisjonen hadde ikke anledning til å legge vekt på andre omstendigheter (i Torgersens disfavør) som kunne gi beviset sikkerhet enn de som kom frem i 1958. Det er derfor en avgjørende saksbehandlingsfeil å legge vekt på andre omstendigheter som er kommet frem senere. I tillegg har kommisjonen snudd faktum på hodet for så vidt gjelder det som ble opplyst. Av de entydige forklaringene til både påtalemyndighetens sakkyndige og Torgersens for 5 - 15 år siden fremgikk at barnåler av den korte typen, som var den typen man fant i dressen, er den klart vanligste typen å få på seg. Kommisjonen har lagt det motsatte faktum til grunn og begrunnet sikkerheten med at barnåler av den korte typen er meget sjelden å få på seg, og at det er tilsvarende sjeldnere å få fem slike korte nåler og ingen lange på seg.

Statistisk sett skulle snaut to av de fem nålene i dressen vært lange mens litt mer enn tre skulle vært korte om man legger vekt på hva sakkyndige fra begge sider forklarte for kommisjonen. Det er intet mindre enn en vanvittig sannsynlighetsvurdering når et fravær av to lange barnåler medfører en ”milliardsannsynlighet” (eller noe i nærheten av dette) for at dressnålene måtte stamme fra treet i kjelleren.

Tannbittbeviset var det andre aldeles sikre beviset mot Torgersen i 1958 idet de sakkyndige uttalte at bare Torgersen kunne ha avsatt bittmerkene i Rigmors bryst. Nå legges det til grunn av samtlige sakkyndige at ikke noe som helst taler for at Torgersen er biteren. Dette beviset har derfor sviktet fullstendig. Dessuten er mener et flertall av de sakkyndige at bittmerkene må stamme fra en annen person mens resten mener at dette ”bare” er svært sannsynlig. Spørsmålet er hvordan kommisjonen har behandlet og tatt hensyn til dette. Kommisjonen har gjort flere store feil ved sin vurdering av dette beviset.

For det første har ikke kommisjonen tatt stilling til i hvilken utstrekning beviset har sviktet. Kommisjonen har bare konstatert at det foreligger en viss svikt i forhold til vurderingene fra 1958.

På tross av seks sakkyndige erklæringer som fastslår at bittmerkene utelukker at Torgersen kan være biteren og to erklæringer som fastslår at det er stor sannsynlighet for det er slik, har kommisjonen kommet til at de sakkyndige erklæringene trekker i forskjellige retninger slik at noe sikkert ikke kan slutes om hva dette beviset beviser. Kommisjonen har her lagt vekt på de fem sakkyndige erklæringene fra påtalemyndighetens sakkyndige. Det blir å legge åpenbart feil faktum til grunn.

De tre første av disse erklæringene som er mer enn 40 år gamle, må det ses bort fra fordi de har oversett det vesentligste trekket ved tannbittbeviset, nemlig det trekket som klart viste at Torgersen ikke kunne være biteren. Disse erklæringen må derfor anses som verdiløse og dessuten falske. Dessuten er disse erklæringene underkjent av Den rettsmedisinske kommisjon. Da står vi kun tilbake med erklæringene til de to britene som ble engasjert (av påtalemyndigheten) i 1999. Disse to startet med å uttale at det var svært sannsynlig at bittmerkene stammet fra Torgersens tenner. Da de skulle begrunne dette standpunktet nærmere, gikk de tilbake på sine erklæringer i flere etapper, for i siste omgang å uttale at det eneste riktige var å se helt bort fra dette beviset.

For å kunne påstå at de sakkyndige erklæringer trekker begge veier, har kommisjonen derfor lagt avgjørende vekt på en erklæring fra britene som de selv hadde gått tilbake på og til slutt trukket seg helt fra. Dessuten er den lite troverdig fordi den er rettet flere ganger før den ble trukket helt tilbake. Samtidig er det åtte erklæringer som trekker den andre veien, åtte erklæringer hvor de sakkyndige ikke har trengt å gå tilbake på eller rette noe som helst.

Å legge avgjørende vekt på en tilbaketrukket erklæring hvor det ikke er tvilsomt at den var feil på det avgjørende punkt, må anses som en utvilsom feil. Hvor vesentlig eller grov den er, kommer an på hvor stor betydning feilen har fått. Feilen har medført at kommisjonen i stedet for å komme til at tannbittbeviset er et sikkert utelukkelsesbevis, ikke i det hele tatt legger vekt på at beviset trekker i denne retningen.

For det tredje tekniske beviset, **avføringsbeviset**, som også har sviktet helt, har kommisjonen ikke tatt stilling til om og hvor meget dette beviset har sviktet. Det er en klar saksbehandlingsfeil. Dette beviset ble imidlertid ikke ansett som et helt sikkert bevis i 1958.

Når feil for hvert av de to helt sikre bevisene er blitt vurdert, har kommisjonen kommet til at feil ved hvert av dem ikke blir utslagsgivende fordi vi har andre bevis i saken. Disse andre bevisene er imidlertid ikke andre enn de to øvrige tekniske bevisene. Når det nå er på det rene at alle de 3 tekniske bevisene har sviktet, sier det seg selv at en slik begrunnelse blir helt foreløpig og uten verdi til slutt, med andre ord når vi kommer til den samlede vurderingen som jeg nå skal gi meg i kast med.

I **den samlede vurderingen** tar kommisjonen ikke hensyn til at alle de 3 tekniske bevisene har sviktet. Kommisjonen vurderer ikke her om summen av feilene som er påvist for pådømmelsen i 1958 til sammen blir så omfattende at saken må gjenopptas. I stedet sies det uttrykkelig at kommisjonen nøyer seg med å henvise til separatvurderingene for om feil med det enkelte bevis medfører grunnlag for gjenopptakelse. Men disse vurderingene vet vi jo er betydningsløse når vi kommer til den samlede vurderingen. I tillegg vet vi at disse vurderingene lider av grove feil. Kommisjonen har altså nøyd seg med å la disse enkeltstående vurderingene som er betydningsløse for den samlede vurderingen, utgjøre den samlede vurderingen. Da er det klart at kommisjonen ikke i det hele tatt har vurdert den samlede betydning av feilene som ble gjort for de 3 tekniske bevisene.

I realiteten er derfor ikke noe vurdert i det hele tatt for om feilene ved de 3 tekniske bevisene gir grunnlag for gjenopptakelse. Kommisjonen har derfor helt hoppet over det som skulle vært hovedvurderingen for avgjørelsen, en hovedvurdering som ”alle” uten videre forstår er helt nødvendig.

I tillegg kommer at kommisjonen under det som den påstår er en ”*Samlet vurdering*” bare har servert en rekke floskler helt uten verdi eller betydning for det som kommisjonen skulle frem til. Dette gjør det ekstra klart at ikke noe som helst er vurdert her.

En annen saksbehandlingsfeil som er omtrent like grov. Kommisjonen har avslått gjenopptakelse med den begrunnelse at sakens øvrige bevis er nok til å være sikre på at Torgersen er skyldig til tross for feilene. Når kommisjonen har opprettholdt dommen til tross for at svært store feil ble gjort for alle de viktigste/sikreste bevisene, er det et minimum at det begrunnes hvilke (øvrige) bevis som ga sikkerhet for Torgersens skyld både den gangen og nå. Men en slik grunngivning mangler helt. Særlig fordi disse øvrige bevisene ikke er lette å se, er denne grunngivning viktig. Som jeg har redegjort for annet sted, mangler denne grunngivning fra kommisjonens side høyst sannsynlig fordi kommisjonsmedlemmene ikke har vært i stand til å finne frem til slike bevis.

Men vi har en klarere hindring enn dette for at kommisjonen kunne benyttet sakens øvrige bevis som begrunnelse for å avslå gjenopptakelse. Selv om disse øvrige bevisene skulle vise at Torgersen er skyldig (hvilket de åpenbart ikke gjør), ville en vurdering basert på disse øvrige bevisene utgjort en ny skyldvurdering i forhold til skyldvurderingen fra 1958. En slik ny skyldvurdering har kommisjonen ingen som helst kompetanse til å foreta. Bare domstolene har denne kompetansen etter å ha avholdt vanlig hovedforhandling.

Denne kompetanseoverskridelsen er en saksbehandlingsfeil basert på gal lovanvendelse som uten tvil kan prøves. Dette er uten reservasjon uttrykt i storkammerdommen. Dernest er det

nok en saksbehandlingsfeil at kommisjonen ikke vurderte om det var en ny skyldvurdering som bare tilkom domstolene etter at gjenopptakelse var besluttet. For også denne vurderingen skulle blitt utslagsgivende for at kommisjonen besluttet gjenopptakelse.

Den vurdering som det vel er mest opplagt og i øynefallende at kommisjonen skulle foretatt, men likevel helt har hoppet over i samlet vurdering, er om sakens motbevis gir så stor sikkerhet for at Torgersen er uskyldig at det er tvil om dommen er riktig. Alle normalt utviklede personer forstår at bevisene som trekker begge veier må tas med i vurderingen både i straffesaker og ellers dersom det er tvil eller uenighet om faktum. Hva som har gått av kommisjonsmedlemmene her, nøyer jeg meg med ikke å sette på trykk. Fordi motbevisene gir stor sikkerhet samtidig som bevisene i Torgersens disfavør har sviktet helt eller i hvert fall nesten helt, er det særlig opplagt at en slik vurdering av motbevisene skulle blitt foretatt.

Jeg nevner i stikkords form de fire sikreste motbevisene:

1. Torgersens alibi
2. Bare ett vitne hadde sett den antatte gjerningsmannens ansikt, Esther Olsson. Hun hadde til gjengjeld sett dette ansiktet så godt at hun var sikker på at hun skulle gjenkjenne gjerningsmannen. Hun var helt sikker på at det ikke var Torgersen men i stedet Alf B som politiet avsto fra å etterforske.
3. Gjerningsmannen hadde bitt Rigmor i brystet. Bittmerkene stammer ikke fra Torgersen som derfor må være uskyldig.
4. Det er umulig at Torgersen hvis han skulle ha gjort det som det forutsettes at gjerningsmannen har gjort, ikke har fått blod, avføring og slam på klærne og skoene.

Da er jeg gjennom de klareste feilene som kommisjonen har gjort. Det dreier seg om grove og åpenbare saksbehandlingsfeil, grove feil under den skjønnsmessige bevisbedømmelsen og utslagsgivende og grov kompetanseoverskridelse. Alle disse feilene er så store at de gir grunnlag for å bli prøvet, også om

man legger storkammerdommen til grunn. Det hele er bare et spørsmål om sakens omstendigheter vurderes på en normal (les: redelig) måte.

Om man skulle mene at feilene ikke enkeltvis skulle være store nok til å kunne prøves og lede til opphevelse, kan det ikke herske tvil om at feilene samlet sett må lede til et slikt resultat. Ingen kan være i tvil om at de skjønnsmessige feilene samlet sett medfører at vedtaket er milelangt over grensen for hva som må karakteriseres som et vilkårlig skjønn. I tillegg kan det ikke herske tvil om at kommisjonens saksbehandling samlet sett innebærer at de grunnleggende saksbehandlingsregler er satt til side og at dette har vært utslagsgivende for resultatet. Det er heller ikke tvil om at det er myndighetsmisbruk å utsette noen for et vedtak som lider av så mange og så graverende feil. Dersom kommisjonen i utgangspunktet behandlet saken på en fornuftig og redelig måte, må det legges til grunn at hver av feilene har vært utslagsgivende for resultatet.

Når man ser hvordan kommisjonsmedlemmene har vurdert bevisene i Torgersens sak, må det antagelig legges til grunn at medlemmene hadde bestemt seg på forhånd til ikke å gi Torgersen medhold. Med andre ord at de uansett ikke ville ha kommet til at noen bevis medførte tvil om at dommen fra 1958 er riktig. Ingen påviste feil i kommisjonens behandling kan derfor antas å ha hatt effekt for det utfall kommisjonen kom til. Denne triste kjensgjerning kan ikke tillegges vekt når vi andre nå vurderer om feil har hatt utslagsgivende betydning. Vi må i stedet legge til grunn hva noenlunde fornuftige og redelige vurderinger skulle medført.

Om det skulle menes at Torgersen ikke skulle få medhold i noe av dette, er det i alle fall mer enn klart for meg at Torgersen for disse spørsmål har en sak som i høyeste grad er prosedabel. Dét mener tydeligvis Regjeringsadvokaten også når han har gitt uttrykk for at en normal avvikling av saken etter de normale

regler vil kreve 60 - 90 rettsdager. Det kan neppe være helt uprosedable krav som han mener at han trenger 12 - 19 uker for å forklare uholdbarheten av overfor en særdeles velvillig dommer.

Bevisene mot Torgersen er uholdbare

Da er jeg kommet til den siste delen i denne boken. Nemlig på en kortest mulig måte å vise at Torgersen er uskyldig.

Jeg gjør dette ved å sammenligne Torgersens sak med saken til Alfred Dreyfus som vi alle nå vet var uskyldig. Saken til Dreyfus er et svært trist eksempel på hvordan "systemet" arbeidet i Frankrike. Verre er det at "systemet" i Norge i dag viser akkurat de samme svakheter, og dessverre i like stor grad.

For omtrent 120 år siden ble Dreyfus domfelt for landsforræderi. Det eneste beviset var et brev han angivelig skulle ha skrevet og sendt til Tyskland. Brevet røpet militære hemmeligheter. Etter at det ble avslørt at en annen offiser, Esterhazy, hadde skrevet dette brevet, skulle man tro at det var enkelt å få gjenopptatt saken slik at Dreyfus ble frikjent. Men det franske militære rettsapparat med generaler i spissen hadde fått mye ære på spill som skulle forsvares, særlig etter at de gjennom flere år til tross for at alle så at de tok feil, hadde fastholdt justismordet. Den franske militære høyesterett domfelte derfor Dreyfus på nytt etter at saken til og med for annen gang var blitt gjenopptatt og til tross for at Esterhazy hadde tilstått.

I Norge er det like ille, 60 - 120 år senere. I likhet med Dreyfussaken var det ingen grunn til å mistenke Torgersen for drapet da forbrytelsen ble oppdaget. I Frankrike uttalte skrift-eksperter at det var håndskriften til Dreyfus i det avslørende brevet, til tross for at det var en annen skrift i brevet enn skriften til Dreyfus. I Norge 60 år senere uttalte påtalemyndighetens

utvalgte sakkyndige at 3 tekniske bevis ga full sikkerhet for at gjerningsmannen var Torgersen. Dette gjorde de til tross for at bevisene ikke viste noe som helst i Torgersens disfavør i 1958. Det ene av disse ”sikre” bevisene, tannbittbeviset, ga tvert imot allerede den gangen full sikkerhet for at gjerningsmannen var en annen enn Torgersen.

Da det ble avslørt i Frankrike at brevet ikke var skrevet av Dreyfus, men av en annen som at på til hadde tilstått, ga likevel ikke ”systemet” seg. Men opinionen og politikerne gjorde det som var nødvendig.

I Norge gir heller ikke ”systemet” seg til tross for at de 3 tekniske bevisene har mistet all verdi ifølge dagens vitenskap. Her påstår ”systemet” at sakens øvrige bevis ikke etterlater tvil om at Torgersen er skyldig. Men det som de øvrige bevisene først og fremst viser, er at det er sikkert at Torgersen er uskyldig. For her finner vi tre sikre motbevis, nemlig vitneprovet fra Esther Olsson, et sikkert alibi og mangelen på blod, avføring og slam på Torgersens klær og sko. I tillegg kommer som nevnt tannbittbeviset som et sikkert motbevis.

Når ”systemet” fastholder at de øvrige bevisene gir full sikkerhet for at Torgersen er skyldig, gjøres dette uten at det sies hvilke bevis det siktes til og hvordan disse kan bevise noe som helst. Slik var det for de to avgjørelsene i 2006 og 2010 fra Gjenopptakelseskommissjonen, og slik gjør fortsatt påtalemyndigheten og Regjeringsadvokaten det. Sistnevnte påstår at det til og med er ”en skog” av slike bevis, men han vil ikke fortelle oss hva denne skogen består av. Årsaken til denne måten å argumentere på, er åpenbar. Alle i ”systemet” som påstår at det fortsatt er sikre bevis som taler mot Torgersen, er tydeligvis klar over at slike bevis ikke finnes. En udokumentert påstand er alt de har å fare med, og på denne måten forsøker de å dekke over at bevisene helt har sviktet og at sakens øvrige bevis ikke etterlater tvil om at Torgersen er uskyldig.

Disse "øvrige bevisene" som kan tenkes å knytte Torgersen til handlingen, utgjøres som vi vet av 7 vitnebevis og intet mer. Det første av disse vitnene (Esther Olsson) hadde sett ansiktet på den antatte gjerningsmannen godt. Hun var sikker på at det ikke var Torgersen men derimot Alf B. De neste fem hadde ikke lagt merke til ansiktet til den antatte gjerningsmannen. Det syvende vitnet så angivelig Torgersen komme ut fra Skippergaten 9 (ikke 6 b) halvannen times tid etter at drapet var begått. Det er svært mange omstendigheter som viser at denne forklaringen var løgn, antagelig fra ende til annen.

Når de "øvrige bevisene" begrenser seg til dette, forstår vi beveggrunnen til at bevisene ikke oppregnes og forklares, men at "systemet" nøyer seg med å påstå at de øvrige bevisene holder til domfellelse. Men det går naturligvis ikke an å stole på de embetsmenn som etter å ha satt seg inn i saken, påstår at det er slik. Så trist - og så alvorlig - er Torgersensaken.

Les mer om utviklingen i saken her: www.torgersensaken.no
Du kan også følge "Torgersensaken må gjenopptas" på Facebook.

Samtidig med "Torgersensaken - juks satt i system (1957-2013)"
gir SpreDet forlag ut en samling av Torgersens egne dikt og bilder:
"Hvis himmelen – dikt og fotografier fra Oslos skyggesider på 70-tallet"

Begge bøkene finner du også som ebok, se www.spredet.no/forlag.